

BÜNTETŐJOGI
TANULMÁNYOK
XVIII.

MTA VESZPRÉMI TERÜLETI BIZOTTSÁGA
VESZPRÉM
2017

BÜNTETŐJOGI TANULMÁNYOK
XVIII. kötet

Készült
a Győri Törvényszék,
a Szombathelyi Törvényszék,
a Veszprémi Törvényszék és
a Zalaegerszegi Törvényszék
anyagi támogatásával

Kiadó: az MTA Veszprémi Területi Bizottsága
Felelős kiadó:
Pósfai Mihály, az MTA levelező tagja, a VEAB elnöke

Szerkesztő: *Jungi Eszter*

Készítette: Valczer Z+J Kft.
Felelős vezető: *Valczer Zita*

ISSN 1586-3077

BÜNTETŐJOGI TANULMÁNYOK
XVIII. Kö TET

Nyitány – avagy a kötet előszava

A terjedelmesebb zenei művek, így az operák nyitánya is általában összefoglalja a főbb motívumokat, amelyeket azután a szerzők részletesen kibontanak a mű egy-egy tételében. A kötet előszavának is ez a rendeltetése, hiszen rendszerint az olvasók először ezt olvassák el. A műelemzők hosszasan elmélkedhetnek róla, hogy a komponista a nyitányt a többi rész előtt írta meg vagy elkészült a mű és annak alapján írt hozzá egy nyitányt. Nos, tanulmánykötet esetében jóval egyszerűbb a helyzet, a szerkesztő biztosan az előszót írja meg utoljára, tulajdonképpen ezzel tesz pontot a szerkesztés végére.

A kötet 2017-es anyaga is változatos és tükrözi a Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi Területi Bizottsága Büntetőjogi Munkabizottságának arculatát. Nem múlhat el év jogtörténeti tanulmány nélkül. Ezúttal **Bótor Szabolcs** kolléga gondoskodott egy különleges témáról, amikor összeállította az egykori veszprémi jogi főiskola történiáját (*A veszprémi középkori jogi főiskola rövid története*). Emellett a hatályos eljárásjogi területek feldolgozásából is kivette részét a perújítás tárgykörében (*Az elsőfokú perújítási eljárás*). **Kánics Éva** bírónő az új szakértői törvénnyel felmerülő problémákat tűzte tolla hegyére (*Új szakértői törvény, régi problémák*). Az új büntetőeljárás törvény hatálybalépésének közeledtét jelzi a **Bartók Róbert – Jungi Eszter** szerzőpáros terhelti jogokról írt dolgozata (*A terhelt eljárásjogi helyzete az új szabályozás tükrében, különös tekintettel a hallgatáshoz való jogra*). Egy tapasztalt sajtósóvivő, **Havasiné Kulcsár Petra** a szerzője a következő dolgozatnak (*A tárgyalás nyilvánossága, a tárgyalás nyilvánosságának korlátozása. A sajtó jelenléte a büntetőeljárásban. – Avagy a nyilvánosság fogságában* –). **Szeredi András** a fiatalok ügyeinek frissen végzett szakjogászként a pártfogó felügyelet tárgykörét választotta (*A fiatalok pártfogó felügyeletének sajátos szabályai*).

A munkabizottság régi hagyományaihoz híven idén is helyet ad fiatal tehetségek dolgozatainak. Így került a kötetbe négy joghallgató tanulmánya. **Pintér Fruzsina** és **Zilahi Adél** is bátran nyúlt egy-egy nehéz témához (*A bűnös vagyon visszaszerzésének bírói gyakorlata* és *A fellebbezés mint általános jogorvoslat*). **Szolnoki Barbara** és **Farkas Klára** komolyzenei érdeklődése pedig új szint hozott a kötetbe, hiszen eddig még nem szó sem operák büntetőjogi elemzéséről, sem híres zeneszerzők kriminális történeteiről (*A büntetőjog színpadán* és *Jogesetek d-mollban*). S e két tanulmány mögé belefért még a könyvbe egy-két zenetörténeti érdekesség jogászokról (*Kották és paragrafusok*). Talán ezért is illik az előszó mellé a muzikális „nyitány” kifejezés.

S hogy mindez elkészüljön, a 2017-es évben is rendkívül nagy szükség volt **Magyar Károly** munkabizottsági elnök és **Bótor Szabolcs** elnökhelyettes fáradhatatlan szervező munkájára, hiszen nélkülük egy ilyen szerteágazó szakmai közösség nem tudna hatéko-

nyan működni. Külön köszönet a kötet életre keltéséhez nyújtott anyagi támogatásért **dr. Takács József úrnak** a Győri Törvényszék elnökének, **dr. Némethné dr. Szent-Gály Edit Katalin asszonynak** a Veszprémi Törvényszék elnökének, **dr. Andor Szabolcs úrnak** a Szombathelyi Törvényszék elnökének és **dr. Sorok Norbert úrnak** a Zalaegerszegi Törvényszék elnökének.

dr. Jungi Eszter
szerkesztő

A veszprémi középkori jogi főiskola rövid története

Lassan hagyománnyá válik, hogy a hasonló, a „Büntetőjogi Tanulmányok” kötetébe írt tanulmányoknak a büntetőjogi munkabizottsági ülésünkön szerzőik által történő bemutatása alkalmával időt szakítunk egy-egy olyan „előadásra”, amely tágitja jogi históriánkkal, gyökereinkkel kapcsolatos ismereteinket.

Gondoljunk csak vissza a 2015-ben a győri munkabizottsági ülésünkön elhangzott előadásra, amely „A löcsei fehér asszony” perét dolgozta fel magas szinten, vetítéssel, vagy dr. Magyar Károly munkabizottsági elnök úr 2015. év őszi, Zalaegerszezen ismertett dolgozatára Degré Lajos jogi tevékenységéről.

r endkívül fontosnak tartom, hogy a mai gyorsan változó világunkban, ahol országok süllyednek el, milliók vándorolnak, kultúrák, vallások háborúznak, alakulnak át, tűnnek el – ebben a nehéz időszakban – mi magyar, zalai, győri, veszprémi, vasi gyakorló jogászok munkavégzésünk során, amikor napi teendőink alig-alig engedik, hogy felemeljük fejünket aktáinkból, néha megálljunk és visszapillantsunk, megemlékezzünk magyar jogi hagyományaink, kultúránk egy-egy szép, dicső mérföldkövéről. Fontos, hogy rendszeresen visszaidézzük joghistóriánk figyelemre méltó szakaszait, mérföldköveit, emlékezzünk régi, nagy formátumú jogászainkra, a maguk korában haladó és értékes jogintézményeinkre, illetve korszakos jogi megoldásaikra. Hiszem, hogy ha ezekkel az előadásokkal kicsit visszatérünk jogi gyökereinkhez, az abból fakadó tanulságok, továbbá az a büszke tudat, hogy ezer éves magyar jogászai tevékenység alapozza meg a mi jogi tevékenységünket, erőt adhat a napi jogászai munkánkhoz is.

Ebben a szellemben szeretném felhívni figyelmet egy régi jogtörténeti intézményre, amely – sajnálatosan – valamilyen okból nem épült be kellőképpen a mai magyar gyakorló jogászok tudatába. Úgy fogalmaznék, hogy kicsit méltatlanul elfeledkeztünk róla, szinte csak az utóbbi néhány évtizedben került szóba.

Ez az intézmény szorosan kötődik Veszprémhez, ezért mi veszprémi jogászok különös büszkeséggel beszélhetünk róla. A középkori veszprémi székesegyházi iskoláról, Magyarország első jogi főiskolájáról – nem egyeteméről – lesz szó.

Témaválasztásom nem új keletű. Mint gyermek, veszprémi lakos mindig is büszke voltam városomra, sokat olvastam a középkori Veszprémről. Az ez irányú könyvek közül hamar kedvencem lett Gutheil Jenőnek, a híres veszprémi pap tanárnak, kutatónak, történésznek, és nem utolsósorban írónak „Az Árpád-kori Veszprém” című, először 1961-ben

1 dr. Bótor Szabolcs csoportvezető bíró, Veszprémi Törvényszék

kiadott jelentős munkája, melyben szájtaftva olvashattam szülővárosomról, a kora-középkori Veszprémről.

A könyv írójáról, Gutheil Jenőről annyit illik tudnunk, hogy 1887-ben született Kaposvárott iparos családból. Középkolai tanulmányait szülővárosában végezte. Ezt követően egyházi pályára lépett, s előbb a veszprémi szeminárium növendéke, majd a pázmány péter Tudományegyetem Hittudományi Karának hallgatója lett. 1914-ben került Veszprémbe, ahol különböző egyházi tisztségeket töltött be. Hosszú veszprémi tartózkodása alatt a város középkori múltjának feltárását, kutatását is végezte.

Gutheil Jenő könyvéből egy fantasztikus – letűnt – világ, Veszprémnek a „királynék városának” a története, intézményei rajzolódta ki. Nagy szakmai felkészültséggel írta meg az Árpád-kori Veszprém létesítményeivel: a Székesegyházzal, Gizella kápolnával, Szent György egyházzal, Szent Katalin zárdával, a Veszprémvölgyi Monostorral, a Királyi palotával, és nem utolsósorban a kora-középkori veszprémi jogi főiskolával kapcsolatos kutatásai eredményeit.

Még gyermekként elképzelhettem Gutheil Jenő könyvéből az akkori időkben fontos helynek, az ország egyik legfontosabb városának számító Veszprém életét: ahol a Magyarországon legelsőként 990-997. között alapított veszprémi püspökség működött, ahol a Gizella királyné és Szent István által építtetett Királyi palota állt a mai érseki palota helyén. A veszprémi püspök a királynék kancellárja volt, és királyné koronázó joggal bírt. A mai Betekincs völgyben állt a Veszprémvölgyi Görög Monostor, ahol – a hagyományok szerint – Gizella királynék közreműködésével hímezték a koronázási ékszerekhez tartozó ún. koronázási palástot görög mintára. Ma is megtekinthetjük Budapesten, a parlamentben. A vár alatt a Séd kanyarulatában állt a Szent Katalin monostor (a mai Benedek-hegy észak-nyugati csúcsánál), ahol gyerekeskedett 3,5 éves korától 10 éves koráig IV. Béla és Mária királyné gyermeke, Margit, akit később szentté avattak. Innen vitték 10 éves korában a „Nyulak szigetére”, a későbbi Margit-szigetre.

A magyar királyok és királynék rendszeresen hosszabb időt töltöttek a veszprémi várban a korai középkorban. Itt őrizték a királynék koronáit, itt is koronázták meg őket. A királyi pár gyakran tartózkodott a veszprémi várban, vadásztak, pihentek, illetve intézték ügyeiket. Ilyen „milióben” kell elképzelni a középkori veszprémi székesegyházi iskolát, melyet a legtöbb tudós – Gutheil Jenő is – az első magyar jogi főiskolának tart, az évszázadokkal később alapított pécsi egyetem jogi fakultása korai előfutárának.

Külön fejezetet szentel Gutheil Jenő a „veszprémi főiskolának”, részletesen leírja történetét, már amit 8-9 évszázad távolából fel lehetett kutatni. Gutheil könyvéből kiindulva más szerzők műveit, dokumentumait is áttekintettem, és így lassan kirajzolódott előttem ezen középkori jogi (fő)iskola élete, története és sajnálatosan tragikus vége. Megítélésem szerint talán érdeklődésünkre tarthat számot ezen különleges történet.

Veszprém mai egyeteme, a Pannon Egyetem korai előképének tartja az intézményt, és megemlíti a Pannon Egyetem története (1942-2010.) című tanulmány is a „Kezdetek” címszó alatt, hogy: Veszprémben már a középkorban is káptalani főiskola működött, ahol

– az oklevelek tanúsága szerint – a hét szabad művészetén kívül jogot is tanítottak. Ugyancsak írott emlékek szólnak a főiskola könyvtáráról, amely európai összehasonlításban is kivételesen gazdag, értékes volt. A XIII. század második felében a főiskola elpusztult, de tovább élő emléke gazdagította a város szellemi légkörét és hangsúlyozta alkalmasságát felsőoktatási intézmény befogadására.

Az egyházi jogi főiskola létezését a régészeti leleteken túl (a mai várfokon álló kollégium pincéjében találták meg a főiskola épületének korommal szennyezett, festett falmaradványait) két oklevél is bizonyítja, melyek közül az egyiket IV. László 1276-ban adta ki, s amelyben az 1276. évi ostromban elpusztított iskola helyreállítását szorgalmazza. Az oklevél csodával határos módon túlélte a majd 9 évszázados hanyattatásokat és ma is Veszprémben őrzik.

Tárgyi bizonyíték továbbá a főiskola XII. századi – tehát a pusztítás előtti korból származó – zománcveretes bronz pecsétnyomója. A jogi iskola létezése tehát nem kétséges, de hogyan kell elképzelni alapítását, létezését, életét. Kik, kiknek, mit oktattak? Ennek rekonstruálásához áttekinttem Gutheil Jenő könyvét, Horváth pál professzor emeritus „A korai reneszánsz studium generaleja” tanulmányának a veszprémi jogi iskolát érintő részét, a Magyar Katolikus Lexikonnak a veszprémi székesegyházi iskolára vonatkozó szócikkeit, Heckenast Dezsőnek a „600 éves a pécsi egyetem/jubiláló középkori főiskolánk” című, a pécsi egyetem 1967-ben 600 esztendő fennállására írt tanulmányát, továbbá az Árpád-kori Magyarország tudományműhelye, a Veszprémi Székesegyházi Iskola Veszprém megyei értéktárba történő felvételéhez adott javaslatot, a Veszprémi érseki és Főkáptalani Levéltár, és a Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltárában őrzött középkori oklevél gyűjteményének a települési értéktárba történő felterjesztéséről kiállított dokumentumot.

Magát az iskolát a XI. században alapították. A Szent László korabeli (1077-1095) első esztergomi zsinat mondta ki: „tanulatlan egyént ne szenteljenek pappá, vagy ha már felszentelték tanuljon, különben el kell csapni állásából”. A székesegyházi iskolák, kolostori, káptalani iskolák kapták meg ezt a feladatot.

A Veszprémi Székesegyházi Iskola jelentőségét foglalja össze Horváth pál művében a következőkben: „Vélhetően ebben a történeti miliőben születtek a hazai egyetemi jogi kultúránk ősforrásai, az egyházi alapítású, veszprémi káptalani studium, amely persze nem egyedülálló kísérlete az Árpád-kori 14 püspökség kiépültének. Veszprém az által tűnt ki ezek sorából, hogy a klerikusok utánpótlásának ügyét eredményesen összekapcsolta a jogi alapismeretek terjesztésével. Az egyháziak a püspökségen képezték az új klerikus nemzedékeket, miként azt a Szent László korabeli (esztergomi) zsinat előírásai nyomán ismerjük. A püspöki helyeken a székesegyházi studiumok, másutt a káptalani iskolák adtak erre lehetőséget, mert enélkül akár a már felszentelteteket is el kellett bocsátani a szolgálatból. Kolostori, székesegyházi, káptalani iskolák sorából emelkedtek ki idővel az egyházi alapítású közép- és főtanodák, ahol már a „Hét szabad művészet” (septem artes liberales) ismert anyaga is megjelenhetett. Ilyen hírből volt a

veszprémi studium már a XII-XIII. század fordulóján. Széchy pál prépost korabeli feljegyzései nyomán ismert, hogy az akkor már studium generale-ként működő, tehát főtanodának mondható intézményben 15 utriusque iuris doctor működött, akik a doktori tudományos fokozatukat Bolonya, párizs és pádua és Vicenza egyetemlein szerezték. A főtanoda pusztulásáról szóló oklevelek egyike szól az egyház prépostjának, pál mesternek az ezer márkát érő római jogi, illetve kánon jogi tanító könyveiről, illetve az összes tudományzakokba vágó művekről. Fraknoi Vilmos találó megállapításait idézik, miszerint a veszprémi studium generale falai között honoló tudományos szellemmel Veszprém túlszárnyalta az ország minden más városát. Az imigyen (hitelt érdemlően) felidézett könyvészeti értékek jelenlétéből is méltán következik, hogy a veszprémi főtanoda pécsét és Óbudát jóval megelőzve a sikeres jogi oktatás hírnevével is öregbítette reputációját. Ebből a forrásból táplálkozók közt említi az idézett Gutheil-féle tanulmány a Felsődörögdről származó Dörögdi Miklós kanonokot, aki Bolonya jogi fakultásán tanulmányokat folytatott, és az 1300-as évek elején az egyetem rektori székét is elnyerte. Feltehetően a Bolonyából, páduából érkező utriusque iuris doktorok is hasonló életutak birtokosai lehettek.”

Gutheil Jenő egyetemnek nevezte a középkori Veszprémi Jogi Főiskolát hivatkozással arra, hogy Veszprémben nemcsak az ún. hét szabad művészetet, hanem a jogot is oktatták. Megoszlanak a tudomány képviselői abban a tekintetben, hogy lehet-e nevezni „egyetemnek” a kora-középkori veszprémi iskolát, vagy „csak” főiskolai szintű volt, de minden esetre azt minden mértékadó tudós, író elismeri, hogy Magyarország első magas színvonalú jogi oktatása Veszprémben jött létre.

Létrejöttét nem csupán a papok képzése indikálta, hanem az írásbeliség terjedése és szüksége is. A jogviták rendezése, szerződések, adományozások, stb. egyre inkább írásban is rögzítésre kerültek. Jellemző, hogy Veszprém két levéltárában összesen 2300 db középkori oklevél található.

Az eredeti egyházi iskolából folyamatosan egyre komolyabb felsőfokú szintű intézménnyé változott, alakult. épületének helye – jelenlegi tartózkodási helyüinktől – a várban található Veszprémi Törvényszéktől kb. 200 méterre volt a mai egyetemi kollégium helyén. A Királyi palota és Székesegyház mellett a Szent György kápolnához csatlakozva működött a kolostor, iskola, kollégium, közelében levéltárral és könyvtárral. Az épületegyüttesben éltek és laktak a szerzetesek, tanárok, de a nagy számú diák is. Egy idő után az oktatás súlypontja a hét szabad művészet mellett, vagy azon is túl a jogi oktatásra tevődött át.

Veszprémet egy időben külföldi egyetemekkel egy sorban emlegették, s talán túlzóan, de a párizsi egyetemhez is hasonlították oktatói, diákjai számát, könyvtárának nagyságát, és az oktatás színvonalát tekintve. Ha ez nem is volt teljesen így, mégis elképzelhető, hogy 8-9 évszázaddal ezelőtt itt Veszprémben mekkora tudás, jogi ismeret halmozódott fel a kor színvonalán. IV. Ince pápa 1254. évből származó oklevele is erős bizonyíték a Veszprémi Székesegyházi Iskola főiskolai – egyesek szerint egyetemi – rangjára.

Az oklevelekben említetten 15 utriusque iuris doctor kanonok oktatta a diákokat. Kánon jogi és római jogi könyvekből oktattak, hasonlóképpen a bolonyai (akkoriban) jogi főiskolához, ahol a veszprémi jogi doktor kanonokok egy része szerezhette diplomáját.

Az 1276. évi pusztulást megörökítő egyik, ez évben kelt oklevelünkben olvassuk: Elpusztították ezen felül tisztelendő férfiú pál mester jogdoktornak, ezen egyház prépostjának, a mi hívünknek eleitől aranyban, drágakövekben és ezüstedényekben örökölt 3000 márkányi értékét, és 1000 márkát érő könyvét, nem szólva a káptalan 15 utriusque iuris doctor tagjának kánon jogi és római jogi könyveiről és egyéb javairól, míg egy 1277-ben kelt, ugyanerről a pusztulásról szóló oklevelünk írja, hogy a barbár hadak elrabolták és semmivé tették az egyháznak adományként kapott értékeit, nagyon sok gyöngy, drágakő, arany és ezüst kincsét, és az összes tudományszakokba vágó könyveit, amikkel – mint mondják – a sekrestye egy szobája tele volt. Nemcsak hazai, de európai viszonylatban is párját ritkító ez a könyvkészlet, amelyről Veszprémben a XIII. században okleveleink tanúskodnak. Abban a korban, amikor a század elején Fülöp Ákos francia király (1180-1223) könyvtára 21 kötetből állt, a gemblenoux-i apát XI. századi, 150 kötetből álló könyvtárának egész nyugaton nagy a híre, a pozsonyi káptalan könyvtára két évszázaddal később, 1425-ben 82 művet számlál, és ugyancsak két évszázaddal később, 1465-ben a könyvgyűjtő Mediciek könyvtára 158 kötetet tartalmazott. Mindenképpen osztjuk Veszprém tudós fiának, Cholnoky Jenőnek feltevését: ilyen könyvkészlet csak úgy jöhetett létre, hogy Veszprémben szorgalmasan folyt a könyvmásolás, és a Séd parti tímárok, a „tobakok” az oklevelekhez és könyvekhez szükséges „kutyabőr”, vagyis pergamen készítésével is foglalkoztak. Könyvtárának gazdagságával és a falai közt honoló tudományos szellemmel a XIII. századi Veszprém messze túlszárnyalta az ország minden más városát, és joggal nevezzük a magyar tudományosság bölcsőjének.” (Gutheil Jenő Az Árpád-kori Veszprém 131. oldal)

Tehát a könyveket, amelyekből tanítottak, nem csupán vásárlással szerezhették meg, hanem maguk is készíthettek könyveket – jogi tárgyúakat is –, amely az oktatás és az oktatók magas szellemi színvonalát bizonyítja. A diákok számáról nincsenek hiteles adataink, de az oktatók és könyvek számából, a jogi főiskola szellemi hatásából ítélve, melyet a korabeli oklevelek, dokumentumok sugallanak, Magyarország messzi vidékeiről is vonzhatták a tanulni vágyó papjelölteket, papokat, diákokat.

A XI. századi alapításától kezdődően folyamatos fejlődés, bővülés után virágkorában érte a pusztulás a középkori jogi főiskolát 1276-ban, amikor Csák péter hadai feldúlták Veszprémet, elpusztították főiskoláját, megölték pap tanárait, s mindenkit, ki elmenekülni nem tudott.

A középkori jogi főiskola létének, pusztulásának és újjáélesztésére tett kísérletének fontos bizonyítéka IV. László királynak a veszprémi főiskoláról szóló 1276. november 18-án kelt oklevele, mely szerint:

„László, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, (r óma, Szerbia, Galícia) Lodoméria, Kunország és Bulgária királya minden Krisztus hívőnek mind a mostaniak, mind a jövődőknek, akik ezt az oklevelet látni fogják, üdvöt, az üdvösség adójában!”

Mínthogy az egyházi alap védelmét Isten világiakra bízta, úgy ha azokat a közjog megsértésével gonosz pártütők megszenségtelenítik, fejedelmi védelemmel kell a bűnt jóvátenni.

Ezért tudja meg mindenki, hogy Isten ajándékából mióta Magyarországon meggyökerezett a katolikus hit, azóta Veszprém városában – miként a franciaországi párizsban – a szabad művészeteket, melyek által még nyilvánvalóbbak Isten parancsai, mind eddig ragyogóan oktatták. Kiváló tudósok tanították, sok tanuló látogatta, virágzásának híre Magyarország valamennyi egyházhoz eljutva egyre nőtt. Ugyanitt az ország jogainak védelmére első helyre került a jog tisztelete: a valóság kifürkészésével mind gyakrabban jutott napfényre az igazság. Most azonban az egyház üldözőinek gonosz indulatából csaknem minden por és hamu lett. A rombolás és pusztítás miatt együtt érezve segíteni szeretnénk, és teljes szívünkkel annak újjáépítésére törekszünk, hogy az addig virágzó oktatás ugyanitt újrainduljon, s melyek félbeszakadtak: az igazságszolgáltatás és az istentisztelet folytatódjék.

Ezért elhatároztuk, hogy a pusztítás és rombolás jóvátételére kegyelmünk teljéből a foki vámnak azt a részét, amelyet addig a somogyi ispán szokott megkapni, örökre a veszprémi egyház megváltoztathatatlan birtokába adjuk. A dolog örök emlékezetére és megerősítésére adattuk ki ezt a kettős pecsétünkkel ellátott oklevelünket.

Kelt a tiszteletreméltó férfiú, Benedek mester, a szent esztergomi egyház választott érseke, budai prépost, udvarunk alkancellárja, kedves hívünk kezei által az Úr ezerkettőszázhetvenhatodik évében a negyedik adókör idején, uralkodásunknak pedig ötödik esztendejében december elseje előtt a 14. napon.”

Befejezésül: az iskolát újjáélesztették, a tanítás újra indult. Sok hivatkozással találkozni a Veszprémi Székesegyházi Iskoláról a XIII. század végétől a XV. század elejéig, de igazság szerint régi nagyságát, fényét, színvonalát már soha többé nem tudta elérni, nem hogy nem fejlődött igazi egyetemmé, de főiskolai rangja is megkopott. Véglegesen a XV. század közepén a török hódítás pecsételte meg sorsát. Nem külső ellenség szakította meg páratlan kora középkori fényét, hanem a magyar átok: beháború, pártütés.

Ha esetleg kételkedne valaki eme csodás történetben, figyelmébe ajánlom Heckenast Dezsőnek a 600 éves pécsi egyetem (1967) évfordulójára írt „600 éves a pécsi egyetem/ jubiláló középkori főiskoláink” című dolgozatát, melyben a pécsi egyetem alapításának évfordulója kapcsán az alábbiakban emlékezett meg a Veszprémi Jogi Főiskoláról:

„A korai középkor magyar iskolái közül legmagasabb fokúak voltak: a pannonhalmi Bencés Kolostori Iskola, a csanádi, fehérvári, a váradi és a veszprémi káptalan iskolák, de

kifejezetten főiskolának csak ez utóbbit tarthatjuk. A Veszprémi Káptalani Főiskola mind tananyagát, mind pedig tanárai végzettségét tekintve a mai egyetemi kollégiumoknak felel meg, és csak azért nem volt studium generale, tehát a mai értelemben vett teljes jogú egyetem, mert – miként a mai kollégiumok is – csupán a baccalaureatus címet adományozhatta, de már a magasabb egyetemi fokozatokat, vagyis a magister és a doctor címet nem. A főiskolának volt hittudományi kara és bölcsészeti kara is, a septem artes liberales magasabb fokú oktatására, de legnagyobb hírnévnek mégis a jogtudományi kara örvendett, amely a magyar diplomata képzésnek volt az országos hírű központja. A jogtudományi karnak egyházjogi és római jogi tagozata volt, 15 pap tanárral, akik valamennyien a veszprémi káptalan tagjai voltak, az egyházjog és a római jog doktorai, akik diplomájukat neves külföldi egyetemeken (párizs, Bolonya, pádua) szerezték.

A Veszprémi Káptalani Főiskola a XIII. században virágzott és virágkorában lett egy féktelen pusztítás áldozata. Csak péter nádor, az ország első zászlós ura és főbírája, családi bosszúból fegyvert fogott Németújvári péter veszprémi püspök ellen, és 1276-ban fegyverrel elfoglalta, majd feldúlta Veszprém városát. Elpusztult a káptalani főiskola is: személyzetének 64 tagját – tanárokat, tisztviselőket – lemészárolták, épülete a tűz martaléka lett, kincseit elrabolták, könyvtárát megsemmisítették, beleértve a tanárok magánkönyvtárait és a könyvmásoló műhelyt is. Mindezt Kun László királyunk egykori okleveléből tudjuk, aki még ugyanebben az évben gondoskodott a főiskola helyreállításáról. Fennállásáról még a török kor elején is vannak szórványos és időnként felbukkanó emlékeink. A veszprémi múzeum ma is őrzi a főiskola XII. századi, tehát még a pusztítás előtti korszakból való zománcveretes bronz pecsétnyomóját. S amikor 1956-ban a főiskola egykori helyén, a mai püspöki szeminárium alatt ásásokat folytattak, megtalálták a főiskola könyvtártermének tűztől oxidálódott falait. A falakon szépen faragott kódíszeket találtak és vörös, sárga, fekete színekkel festett freskómaradványokat, ami pontosan ráillik a könyvtárterem egykori leírására.

„Büszkeséggel kell bennünket eltöltsön az a tudat – írja Békefi r emige egykori zirci ciszterci apát, a Veszprémi Káptalani Főiskola és a középkori pécsi egyetem krónikása –, hogy már 7 évszázaddal ezelőtt nálunk is virágzott a nyugatéval teljesen azonos, egyenrangú szellemi élet. Ezért foglalkoztunk előljáróban a Veszprémi Káptalani Főiskolával, a középkori magyar egyetem eme előfutárával.”

A dolgozat elején kicsit malíciózusan jegyeztem meg, hogy kevesen tudnak a mai magyar jogi generáció tagjai közül az egykori 800-900 évvel ezelőtt létezett Veszprémi Jogi Főiskoláról. Valami azonban elindult: a veszprémi értéktárba 2014-2015-ben felvették a Középkori Székesegyházi Iskolát, és a levéltár értékes, 2300 db-os oklevél-gyűjteményét, s ezzel – legalább a helyi köztudatba – talán újra visszahozták elődeink eme fantasztikus jogi teljesítményét.

r emélem, valódi újdonsággal szolgáltam és az olvasók egyet értenek velem abban, hogy méltán lehetünk büszkék a Veszprémi Káptalani Jogi Főiskolára.

Forrásjegyzék

1. Gutheil Jenő: Az Árpád-kori Veszprém
2. Heckenast Dezső: 600 éves a pécsi egyetem/jubiláló középkori főiskoláink
3. Magyar Katolikus Lexikon
4. IV. László 1276. november 18-án kiadott oklevele
5. A Veszprémi érseki és Főkáptalani Levéltár, és a Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltárában őrzött középkori oklevél-gyűjteményeinek a települési értéktárba történő felterjesztése (készítette: dr. Karlinszki Balázs levéltáros)
6. A pannon Egyetem története (1949-2010.) című tanulmány
7. Horváth pál professor emeritus: A korai reneszánsz studium generaleja

Az elsőfokú perújítási eljárás

Dolgozatomban az elsőfokú perújítási eljárást három nézőpontból vizsgálom meg:

- I. A tisztességes eljárás alapelveinek érvényesülése
- II. A bizonyítás köre az elsőfokú perújítási eljárásban
- III. A Be. 408.§ /1/ bekezdés a) 1. pontja alapján folytatott, illetve a Be. 408.§ /1/ bekezdés e) pontja alapján folytatott perújítási eljárás közötti különbségek

I.

A tisztességes eljárás alapelve

Ezen alapelv a jelenleg hatályos 1998. évi XIX. törvényben (Büntetőeljárásról szóló törvény) jelenleg nem szerepel, de gyakorlatilag az eljáró bírók ezen eljárási alapelv figyelembe vételével dolgoznak, mely alapelvet lényegében a büntetőeljárás törvényünk is figyelembe veszi és kifejezi.

A tisztességes eljárás alapelvén szűkebben a következőket értjük: mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt vádról bíróság döntsön. Ez egy olyan elv, amely az eljárási feladatok megosztásának következménye. Tágabb értelemben magában foglalja a törvényes, pártatlan bírósághoz való jogot, másrészt a tisztességes, „fair” bírói eljáráshoz való jogot.

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye az alábbiakban fogalmazza meg az alapelv lényegét: „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy ügyét a törvény által létrehozott, független és pártatlan bíróság, tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű határidőn belül tárgyalja, és hozzon határozatot az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően.”

Az egyes strasburgi döntésekből a tisztességes eljárás további kritériumai is megállapíthatók: nevezetesen a „fegyverek egyenlőségének elve”, továbbá a „kétszeres eljárás tilalma”. Felmerül a kérdés, hogy ténylegesen miként érvényesül az elsőfokú perújítási eljárásban a tisztességes eljárás alapelve? A fentiekben említettem, hogy ezen alapelv magába foglalja: „a törvényes, pártatlan bírósághoz való jogot”. Ennek garanciái a bíró kizárására vonatkozó rendelkezések, nevezetesen a Be. 21.§ /3/ bekezdés d) pontja. Eszerint a perújítás elrendelése folytán megismételt elsőfokú vagy másodfokú eljárásból

¹ dr. Bótor Szabolcs csoportvezető bíró, Veszprémi Törvényszék

ki van zárva az a bíró is, aki a perújítást elrendelő határozat, vagy a perújítással támadott határozat meghozatalában részt vett.

A Be. 21.§ /4/ bekezdése alapján az ügy elbírálásából ki van zárva az a bíró, akinek a hozzátartozója vett részt a megtámadott határozat meghozatalában.

A fenti szabályokból egyértelműen kitűnik, hogy a tisztességes eljárás alapelve érvényesülésének egyik legfontosabb feltétele, hogy az elsőfokú perújítási eljárásban ne vegyen részt olyan személy bíróként, aki, vagy akinek a hozzátartozója a perújítással megtámadott határozat meghozatalában részt vett.

Ezen elv fontosságát az is kifejezi, hogy perújítási eljárás során hozott határozatnak a felülvizsgálati eljárás során feltétlen eljárási szabálysértés okából történő hatályon kívül helyezését eredményezi, ha: a perújítási eljárás során hozott határozat meghozatalában ugyanaz az ülnök vett részt, aki az alapeljárás során hozott érdemi határozat meghozatalánál is részt vett. (Bírósági határozatok 1995/451., Bírósági határozatok 1999/244.)

Fenti kizárási szabályok garantálják, hogy ne legyen „prekonceptiója” az eljáró bírónak, illetve tanács tagjainak. Ebből tehát következik, hogy törvényesen kell megválasztani, hogy ki járhat el az elsőfokú perújítási eljárásban, aki pártatlanul, előítéletek nélkül tudja az elsőfokú perújítási eljárást lefolytatni és határozatot hozni.

A tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülésének másik garanciája pedig az a kötelező szabály, hogy a Büntetőeljárás törvény XXV. fejezet alapján a „távollétes eljárás szabályai” szerint meghozott határozat tekintetében az időközben – tehát az alapeljárásban született határozat meghozatala után – előkerült, lakhellyel immár rendelkező és onnan idézhető elítélt kérelme nyomán kötelezően el kell rendelni a perújítást (nem kell mérlegelni a megengedhetőség kérdésében). Ennek indoka éppen az, hogy még a korábban távollévő, de időközben előkerült vádlottat is illesse meg az az egyébként az „általános eljárási szabályokból” levezethető jog, hogy személyesen megjelenhessen, vallomást tehessen, védekezhessen, nyilatkozatokat tehessen a tárgyaláson, még ha távollétére korábban önhibájából került is sor (ez része a „fair” bírói eljáráshoz való jognak).

II.

r átérve az elsőfokú perújítási eljárás lefolytatására, a bizonyítás körére, először tisztázandó, hogy mit is tekintek dolgozatomban „elsőfokú perújítási eljárásnak”. Az én olvasatomban az elsőfokú perújítási eljárás akkor kezdődik, amikor a perújítás megengedhetősége kérdésében döntő törvényszék, vagy ítéletábra által ténylegesen elrendelt perújítás alapján átteszik az ügyet a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bírósághoz, és az ténylegesen megérkezik a perújítási eljárást érdemben lefolytató bírósághoz. Tehát e helyen nem foglalkozom a perújítási eljárás korábbi szakaszaival (kérelem beérkezésével, ügyészi szakasszal, perújítási nyomozással, a perújítás megengedhetősége kérdése tekintetében a bíróság másodfokú tanácsa által lefolytatott eljárással stb.).

Nézetem szerint az elsőfokú perújítási eljárás tényleges kezdetét a Be. 414.§ /3/ bekezdésében leírtak képezik, miszerint: „a perújítás elrendelése esetén a perújítási eljárás lefolytatására a Be. XI-XIII. fejezet rendelkezéseit a perújítás jellegéből adódó eltérésekkel kell alkalmazni. A bíróság az alapügyben hozott bármely rendelkezés végrehajtását felfüggesztheti, illetőleg félbeszakíthatja, vagy a szükséges kényszerintézkedést elrendelheti”.

A fenti jogszabályi szakasz értelmezése alapján számomra nyilvánvaló, hogy a perújítási eljárásban – természetesen a perújítás jellegéből adódó eltérésekkel – alkalmazni kell a:

- Be. XI. fejezet szabályait (bírósági eljárás általános szabályait);
- Be. XIII. fejezet rendelkezéseit (elsőfokú bírósági eljárás szabályait).

A hangsúlyt arra helyezném, hogy a XI. és XIII. fejezet szabályait a perújítás jellegéből adódó eltérésekkel kell alkalmazni, amelyről dolgozatom későbbi részében még részletesen szó esik.

A perújítás jellegéből adódik, hogy a XII. fejezet (tárgyalás előkészítése) szabályainak alkalmazására nincsen szükség.

Ugyanakkor a Be. 414.§ /3/ bekezdés 2. mondatát a III. Büntető Novella 2006. július 1-jétől „engedte meg”: nevezetesen, hogy az elsőfokú eljárásban eljáró bíróság is jogosult legyen az alapügyben hozott bármely rendelkezés végrehajtásának felfüggesztésére, félbeszakítására, illetve a szükséges kényszerintézkedés elrendelésére.

A III. Büntető Novella hatályba lépéséig csak a perújítást elrendelő határozatban lehetett az alapügyben hozott rendelkezést felfüggeszteni, félbeszakítani, kényszerintézkedést elrendelni, tehát ezt a törvényszék vagy az ítéletábra másodfokú tanácsa tehetette meg. Korábban így a perújítási eljárást ténylegesen lefolytató bíróságnak nem volt módja ezt megtenni, pedig a perújítást elrendelő másodfokú tanácshoz képest előfordult, hogy több, megalapozottabb adattal rendelkezett. Ezt az ellentmondást oldotta fel a III. Büntető Novella.

Mielőtt az elsőfokú perújítási eljárás részletes szabályait elemezném (természetesen a Be. 408.§ /1/ bekezdés a)1., illetve a Be. 408.§ /1/ bekezdés e) pont szerinti eljárások közötti különbség tétellel), összefoglalom röviden, hogy miből is fakad a két perújítási ok által generált eljárások különbözősége.

A Be. 408.§ /1/ bekezdés a)1. pontja szerinti perújítási eljárás esetén a perújítás oka az ún. új bizonyíték, a perújítás iránya: a terhelt javára és terhére is benyújtható, folytatható. A perújítás megengedhetősége tárgyában hozott végzés mérlegeléssel születik és alapvetően két irányú lehet: a perújítási indítvány elutasítása, illetve a perújítás elrendelése.

Ezzel szemben a Be. 408.§ /1/ bekezdés e) pont szerinti perújítási eljárás vonatkozásában a perújítás oka az elítéltnak az alapítélet jogerőre emelkedése utáni előkerülése, mint tény. A perújítás iránya ebben az eljárásban: csak az elítélt javára lehet perújítási indítványt előterjeszteni (kivéve, ha van más perújítási ok, akkor elévülési időn belül a terhelt terhére is tehet indítványt az ügyész). A Be. 408.§ /1/ bekezdés e) pontja esetén, amennyi-

ben kizárólag az e) pont szerinti perújítási ok áll fenn, nem kell vizsgálni a megengedhetőséget, a perújítás kötelező elrendelésére került sor, s ennek csak két korlátja van: csak akkor indítványozható perújítás, ha 1., ismertté vált az elítelt tartózkodási helye, és 2., onnan idézhető. Fontos szabály az „e)” pontos perújítási eljárás esetében, ha első fokon még az alapeljárásban az elítelt jelen volt és csak az alapeljárásban másodfokon „tűnt el” és csupán a másodfokú eljárásban folyt ellene távollétében az eljárás, akkor a perújítást csak a másodfokú eljárás megismétlésére kell elrendelni. Ugyanez vonatkozik a harmadfokú eljárásra is.

A fenti jellegzetességekből is adódik a Be. 408.§ /1/ bekezdés a)l. pont szerinti perújítási eljárás, illetve a Be. 408.§ /1/ bekezdés e) pont szerinti perújítási eljárás közötti különbség, azonban mielőtt ezen különbségekre rátérnék, az elsőfokú perújítási eljárás olyan közös szabályaival foglalkoznék, amelyek azonosak, függetlenül attól, hogy az elsőfokú perújítási eljárás a Be. 408.§ /1/ bekezdés a)l. pontja alapján vagy a Be. 408.§ /1/ bekezdés e) pontja alapján folyik.

Ilyen, az „a) 1.” és az „e)” pontos perújítási eljárásra vonatkozó azonosság:

A perújítási eljárás célja mindkét esetben a perújítás megengedhetőségéről szóló határozatban kijelölt keretek között

- a., bizonyítási eljárás ismételt lefolytatása,
- b., ennek fényében az ügydöntő határozat rendelkezéseinek felülvizsgálata.

Az elsőfokú perújítási eljárás célja tehát – függetlenül attól, hogy a)l. vagy e) pontos elsőfokú perújítási eljárásról beszélünk – nem a vád elbírálása, hanem annak vizsgálata, hogy az ügyben indokolt-e új (érdemi) határozat hozatala.

A perújítási eljárás tárgyát tehát a jogerős ügydöntő bírósági határozat rendelkezései alkotják. Az elsőfokú perújítási eljárásban a bíróság nem a vádat vizsgálja, hogy az ügymond helyes-e, nem a vádiratot „ellenőrzi”, ezért nem a vád elbírálásáról beszélhetünk. Ez abból is következik, hogy az elsőfokú perújítási eljárásban az ügyésznek más a szerepe, mint az ún. alapügyben, az ügyészt a vádról való rendelkezés az elsőfokú perújítási eljárásban már nem illeti meg, az eredeti vádat már nem pontosíthatja, nem egészítheti ki stb.

Függetlenül attól, hogy „a)l.” vagy „e)” pont alapján zajlik az elsőfokú perújítási eljárás, megállapítható, hogy perújítási ügyek nem egyesíthetőek. Tehát nem egyesíthető az elsőfokú perújítási eljárás egy másik elsőfokú büntető üggyel. Ha két eljárás ugyanazon bűncselekmény miatt folyik korábban már elítelt személy vonatkozásában, illetve utóbb, az alapügy befejezése után ismertté vált elkövető ellen, szintén nem egyesíthetőek az eljárások. Ugyanis az alapügyben terheltként nem érintett személyek büntetőjogi felelősségének vizsgálatára a perújítási eljárásban már nem kerülhet sor.

A fentiekből következik, hogy mielőtt a perújítási ügyet az elsőfokú bíróság kitűzné, nem egyesíthet ügyeket a fentiek alapján.

Ugyanakkor a tárgyalás kitűzése előtt az elsőfokú perújítási eljárásban eljáró bíróság hozhat határozatokat, döntéseket, lényegében bármely alapítéleti rendelkezés felfüggesztéséről, félbeszakításáról, továbbá kényszerintézkedésekről is határozhat.

Ezen rendelkezési jog azonban nem korlátlan. A perújítás elrendelése esetén az alapügyben kiszabott szabadságvesztés végrehajtását csak akkor lehet felfüggeszteni, ha annak végrehajtását még nem kezdték meg. Indokolatlan a szabadságvesztés végrehajtásának a félbeszakítása, ha a perújítás eredményeként lényegesen enyhébb büntetés kiszabása nem várható (BH.2009/237.sz. jogeset). Ezen okfejtést nem csupán a perújítást elrendelő másodfokú tanácsnak, de az elsőfokú perújítási eljárás kezdetén eljáró elsőfokú bíróságnak is figyelembe kell vennie a fenti rendelkezések esetleges meghozatala során.

A perújítás elrendelésekor a bíróságnak csak arról kell rendelkeznie, ha egyidejűleg bármely rendelkezés végrehajtását felfüggeszti, félbeszakítja, vagy a szükséges kényszerintézkedést elrendeli. Éppen ezért, ha ezek tárgyában döntenem kell, úgy azokról az alakszerű rendelkezés szükségtelen. A pozitív rendelkezés hiánya éppen a negatív, azaz elutasító álláspontot is jelenti. Ezért a perújítás megengedhetősége tárgyában hozott másodfokú határozatban a szabadságvesztés félbeszakítását célzó indítvány elutasítása felesleges, az ellene bejelentett fellebbezés pedig nem kizárt (EBH.2013.B.24.sz. jogeset). Ugyanezen előírás vonatkozik tehát nem csupán a perújítást elrendelő másodfokú tanács döntéshozatalára, illetve a határozat alakszerűségére, hanem az elsőfokú perújítási eljárás kezdetén az elsőfokú perújítási eljárásban eljáró bíróság döntésének formai kellékeire is.

Ismétlem, a BH.2009/237.sz., valamint az EBH.2013.B.24.sz. határozat előírásait a III. Büntető Novella alapján vonatkoztatni kell az elsőfokú perújítási eljárásban eljáró bíróság tárgyalás előkészítése során hozott esetleges határozataira is.

Az elsőfokú perújítási eljárásban a tárgyalás kitűzése alkalmával a bíróság a terheltnek az „a)1.” és az „e)” pont alapján indult eljárásokban is a terhelt idézésén túl – ha még nem történt meg – a perújítást elrendelő végzést is megküldi.

Kérdésként merül fel, hogy a vádlott távollétében meghozott határozat elleni perújítási eljárás esetén a vádiratot az idézéssel, illetőleg a perújítást elrendelő végzéssel együtt kell-e kézbesíteni az elítéltnak. Megítélésem szerint, ha az alapügyben csak a másodfokú eljárásban tüntet el, akkor biztosan nem szükséges a vádiratot is megküldeni, hiszen az alapügy elsőfokú eljárásában azt már az elítélt – aki később a hatóság látóköréből eltűnt – kézhez kapta. Más a helyzet, ha az elítélt már az alapügy elsőfokú eljárásában sem volt jelen. Ilyen esetben talán nem kötelező, de nem is tiltott megküldeni a vádiratot az elítéltnak. Véleményem szerint a „fair” eljárás követelményéből adódóan javasolt a vádirat megküldése ezen esetben, más kérdés, hogy mivel az elsőfokú perújítási eljárásban nem a vádiratot vizsgálja a bíróság, hanem az alapügyben hozott elsőfokú határozat rendelkezéseit, ezért a vádiratot ismertetni ebben az utóbbi esetben sem kell, még akkor sem, ha egyébként az idézéssel és a perújítást elrendelő végzéssel együtt megküldtük azt az elítéltnak.

Az elsőfokú perújítási eljárásban kiadott idézések szabályszerűsége esetén akadálytalanul folytatódhat az elsőfokú perújítási eljárás, azonban kérdésként merül fel, hogy mi a teendő abban az esetben, ha az idézés „ismeretlen helyre költözött” jelzéssel érkezik vissza. Megítélésem szerint ebben a tekintetben is határozottan megmutatkozik az „a)1.”

pont alapján indult perújítási eljárás, valamint az „e)” pont szerinti perújítási eljárás közötti jelentős különbség. Míg ugyanis a Be. 408.§ /1/ bekezdés a.)1. pontja alapján elrendelt perújítás esetén az elsőfokú perújítási eljárás során „ismeretlen helyre költözött” jelzéssel visszaérkezett idézés esetén „át lehet térni” az ún. távollétes eljárás szabályaira, és a vádlott távollétében össze lehet vetni az alapügyben értékelt és mérlegelt korábbi bizonyítékokat a perújítási eljárásban megvizsgált új bizonyítékkal, addig ha a perújítási eljárást a Be. 408.§ /1/ bekezdés e) pontja alapján rendelték el, az idézésnek „ismeretlen helyre költözött” jelzéssel történő visszaérkezése esetén meg kell szüntetni a perújítási eljárást (nyilvánvalóan megelőzendő a joggal való visszaélést).

Ha az elsőfokú perújítási eljárásban a kitéüzött tárgyalásra az idézések szabályszerűek, és a tárgyaláson meg is jelenik a terhelt (elítélt), a tárgyaláson a Be. 414.§ /4/ bekezdése alapján a vádirat helyett a perújítással támadott ítéletet és a perújítást elrendelő végzés ismerteti a tanács elnöke. Ismétlem, az ún. „e)” pontos elsőfokú perújítási eljárásban sem kell az esetlegesen az elítéltnak megküldött vádiratot ismertetni. Ennek oka tehát még egyszer: az elsőfokú perújítási eljárásban nem a vádirathoz képest bizonyítunk.

Az ismertetést követően indul el lényegében a tényleges bizonyítás, és nézetem szerint ennél a pontnál válik részben ketté a „konkrét bizonyítás” aszerint, hogy az „a)1.” vagy „e)” pont szerinti perújítási ok alapján kerül sor a perújítási eljárásra.

Felmerül a kérdés, hogy mi is az oka ennek az eltérésnek, hiszen egyébként az eljárási alap mindkét perújítási ok alapján indult elsőfokú perújítási eljárásban a Be. XI. és XIII. fejezete. Mégis, ha megvizsgálunk két eltérő perújítási ügyet, amelyek közül az egyik az „a)1.” pontos perújítási ok alapján zajlik, míg a másik pedig az „e)” pontos perújítási eljárás alapján zajlik, megfigyelhetjük, hogy jelentős eltérések vannak, lehetnek a bizonyítás tényleges lefolyása között.

A Be. 408.§ /1/ bekezdés a)1. pontos perújítási eljárás esetén ugyanis megállapítható, hogy korábban volt egy – alapeljárásban lefolytatott – „komplett” bizonyítás, melynek a megismétlésére nincsen mód és lehetőség a perújítási eljárásban. Ez kifejezetten tiltott! Tehát nem kell ismételtlen kihallgatni a vádlottat, a tanúkat, meghallgatni a szakértőt, ismertetni az írásbeli bizonyítékokat, dokumentumokat. Alapvetően nem szükséges a vádlott ismételt teljes körű kihallgatása sem. Az „a)1.” pont alapján elrendelt elsőfokú perújítási eljárás lényegében az új bizonyíték megvizsgálásával indul érdemben, mely lehet pl. tanú kihallgatása, szakértő meghallgatása, okirat perbevezetése, más bírósági akta figyelembe vétele, stb. Ezt követi az az eljárási szakasz, amikor ezen új bizonyítéknak az alapeljárásban felvett bizonyítással, bizonyítékokkal történő egybevetése zajlik. Más kérdés, hogy ezen összevetés generálhat új feladatokat az elsőfokú perújítási eljárásban eljáró bíróság számára, pl. mégiscsak meg kell hallgatni az elítéltet, kérdéseket kell intézni hozzá. Ha az alapügy bizonyítékai ellentétessé válnak az új bizonyítékkal, vagy akár egymással, ezen körülmény további eljárási cselekmények lefolytatását követelheti meg, pl. szembesítések válnak szükségessé. Az „a)1.” pont alapján elrendelt eljárás azonban nem jelenti az alapügyben lefolytatott perújítási eljárás úgymond „megismétlését”. Az

alapügyben feltárt és értékelt bizonyítékok csak annyiban „kerülnek elő”, amennyiben jelentősen érinti őket az új bizonyíték. Esetleg megkérdőjeleződik a korábbi bizonyítékok bizonyító ereje, de alapvetően megállapítható, hogy semmiképpen sem az alapügy bizonyítékainak újraértékelése zajlik az „a)1.” pont alapján lefolytatott perújítási eljárásban.

Ezzel szemben az „e)” pontos perújítási eljárás esetén viszont nincsen „új tény”, „új körülmény”. Általában ezekben az ügyekben csak annyi történik, hogy „előkerül” a távollétében elítélt, és kéri a perújítási eljárás lefolytatását, úgymond az eljárás megismétlését. Véleményem szerint ebben az esetben sokkal komplettebben kell lefolytatni lényegében egy megismételt eljárást. Felmerülhet a kérdés, hogy mi indokolja ezt a különbözőséget? Megítélésem szerint ezen kérdés vonatkozásában is az ún. büntetőeljárás alapelvek adnak iránymutatást. Nevezetesen az ún. tisztességes eljárás alapelve, amely szükségessé teszi a kétféle elsőfokú perújítási eljárás némiképpen eltérő lefolytatását. Az „e)” pontos perújítási eljárás esetén tehát – hasonlóképpen az „a/1)” pontos elsőfokú perújítási eljáráshoz – alapvetően nem beszélhetünk az alapeljárás megismétléséről, azonban az időközben előkerült elítéltek, terheltnek joga van nyilatkozni és vallomást tenni. Ezen vallomása viszont tartalmazhat – és az esetek jó részében tartalmaz is – olyan elemeket, védekezést, amely vonatkozásban bizonyítás az alapeljárásban nem folyt. Nem is folytatható, hiszen a vádlott távollétében el sem hangzott az a fajta védekezés, amelyet az elsőfokú perújítási eljárásban színre lépett terhelt – időközben elítélt – előterjeszt. Az új ténykörülmény az „e)” pontos perújítási eljárásban tehát alapvetően az ismeretlen helyen tartózkodó vádlott távollétében lefolytatott eljárásban hozott határozat után előkerült terhelt vallomása, és alapvetően ezt kell vizsgálni az e) pontos perújítási eljárásban is, és fő szabályként nem kellene a többi bizonyítékot újból a bizonyítási eljárásba bevonni. Azonban az elsőfokú perújítási eljárásban elhangzott elítélti vallomás alapján számos olyan kérdés merülhet fel, melynek tisztázása érdekében mégiscsak olyan bizonyítási cselekményeket is ismételten be kell vonni az elsőfokú perújítási eljárás bizonyítási eljárásába, amelyeket az alapügyben már elvégeztek. Tehát pl. az elítélti védekezés leellenőrzése képpen ki kell hallgatni az alapügyben már kihallgatott tanúkat, akik pl. az alapügyben olyan jellegű és tartalmú tanúvallomást tettek, amely gyökeresen ellentmond az elsőfokú perújítási eljárásban vallomást tevő terhelt védekezésének. Nyilvánvalóan ebben az esetben az esetleges szembesítéseket is le kell folytatni. Az elítélt által előterjesztett védekezésnek megfelelően akár új tanúk kihallgatása is szükségessé válik, mely bizonyítékok perbevezetése folytán ellenőrizhetővé válik a vádlotti védekezés. Az elítélt által az elsőfokú perújítási eljárásban elhangzott vallomás és védekezés alapján egyéb más bizonyítási cselekmények elvégzése is szükségessé válhat, pl. szakértői bizonyítás, okiratok perbevonása stb.

Nyilvánvalóan nem minden esetben válik szükségessé az alapeljárásban már előkerült és számba vett bizonyítékok újbóli perbevonása, vagy teljesen új bizonyítékoknak az elsőfokú perújítási eljárás bizonyításába történő bevonása, hanem csupán azokban az esetekben, amikor az elsőfokú perújítási eljárásban újonnan elhangzott elítélti védekezés valószínűsíti, hogy az elítélt ügyében a bűnösség vagy ártatlanság kérdésében az alapügy-

ben hozott határozattól jelentősen eltérő döntés válhat szükségessé. Vonatkozik ez esetlegesen a kiszabott büntetésre is.

Ezekben a fenti esetekben nyilvánvaló, hogy rendkívül komplex feladata van az elsőfokú perújítási eljárásban eljáró bírónak – tanácselnöknek –, hogy az alapügyben figyelembe vett bizonyítékokat összevesse az elsőfokú perújítási eljárásban újonnan vallomást tevő elítélt vallomásával, védekezésével, esetleg ezen vallomás és védekezés által generált új bizonyítékokkal.

Az elítélt tehát az „e)” pontos elsőfokú perújítási eljárásban az ügyében még ki nem hallgatott tanúk, bizonyítékok perbevezetését is kérheti, sőt védekezésére tekintettel akár már az alapügyben számba vett és értékelt bizonyítékok ismételt figyelembe vételét kérheti, ha védekezésével valószínűsíti, hogy az ügyében az alapügyben hozott határozatot a bűnösség, ártatlanság kérdése, büntetés kiszabása kérdése vonatkozásában esetlegesen alapvetően és jelentős mértékben meg kell változtatni. Más kérdés, hogy az elítéltnak ezen bizonyítási indítványai nem eredményezhetnek egyfajta „parttalanságot”, hiszen az elsőfokú perújítási eljárásban eljáró bírónak ugyanúgy kell döntenie a bizonyítási indítványokról, mint ahogy az alapügyekben is döntenie kellett, és az elsőfokú perújítási eljárásban is lehetősége van az olyan bizonyítási indítványok elutasítására, amelyeket nem tart relevánsnak az elsőfokú perújítási eljárás szempontjából.

A fentiek szerint pontosan kirajzolódik az „a)1.” pontos perújítási eljárás, illetve az „e)” pontos perújítási eljárás különbözősége, eltérése, melynek lényegét tehát abban lehetne összefoglalni, hogy az „a)1.” pontos perújításnál a perújítást elrendelő végzés szigorúan megszabja azokat a kereteket, amelyek között az elsőfokú perújítási eljárásnak folynia kell – az új bizonyíték vizsgálata és összevetése az alapítéleti bizonyítékokkal –, míg ezzel szemben az „e)” pontos perújítás esetén ilyen kötöttség alapvetően nincsen. Ennek oka nyilván a dolgozatom elején taglalt eljárási alapelvekben rejlik, mert amíg az „a)1.” pontos eljárás esetén korábban a vádlott – későbbi elítélt – jelenlétében lefolytathatták a bizonyítási eljárást – amennyiben nem tagadta meg a vallomástételt a vádlott, úgy a vádlottat is kihallgathatták –, számba vehették az összes többi bizonyítékot, és ennek alapján hozhattak az alapügyben határozatot, addig a perújítás során újonnan előterjesztett bizonyíték ezt a határozatot kérdőjelezi meg és próbálja bizonyítani azt, hogy olyan új bizonyítékról van szó, amely figyelembe vétele esetén az alapügyben hozott ügyszintű határozat megváltoztatása válik szükségessé. Ugyanakkor az „e)” pontos perújítás esetében a vádlott védekezési joga – általában egyébiránt önhibájából – korlátozva volt, és így nem tudta – akarta – vallomását előterjeszteni, és így az alapügyben egy nem teljes körű bizonyítás zajlott, hiszen: 1. nem lett kihallgatva a vádlott, 2. nem terjeszthette elő védekezését, 3. nem reagálhatott a bizonyítékokra, 4. nem lehetett feloldani a fel nem tárható vádlotti védekezés és a ténylegesen rendelkezésre álló bizonyítékok közötti ellentmondásokat, 5. a fentiekből kifolyóan elmaradtak a szembesítések, 6. nem lehetett felmérni a vádlottnak az elsőfokú ítélet meghozatalakor fennálló személyi körülményeit stb.

A fentiekre figyelemmel állítom, hogy mindezen körülmények a jelen jogi helyzet és jogi szabályozás alapján egy jóval kiterjedtebb, hosszadalmasabb, komplettebb bizonyítást generálhatnak az „e)” pontos perújítási eljárásban, mint amit az „a)l.” pont szerinti – és a perújítást elrendelő végzés által mégiscsak determinált – eljárásban kell lefolytatni.

Megítélésem szerint az általam a fentiekben vázolt különbség az elsőfokú perújítási eljárások terjedelmében mindenképpen rendszeresen előfordulhat. Jómagam nem vagyok jó véleménnyel ezen kialakult helyzetről, hiszen a perújítási eljárást az „e)” pont miatt kérők szinte kivétel nélkül saját rosszhiszemű pervitelük alapján kerültek abba a helyzetbe, hogy az alapügyben a bíróság távollétükben hozott a fellelhető bizonyítékok alapján döntést. A távollétes eljárások java része a terheltek mulasztásaira vezethető vissza, vagy arra, hogy nem veszik figyelembe a Be. azon rendelkezéseit, amelyek kötelezik őket arra, hogyha ellenük büntetőeljárás indult, akkor a tartózkodási helyükben, lakcímükben történő változtatást záros határidőn belül be kell jelenteni, vagy pedig – rosszabb esetben – szándékosan bujkálnak és tűnnek el a hatóság elől. Mindezen – mindenképpen perelhúzóknak tekinthető – magatartásnak pedig lényegében az elítélt távollétében meghozott határozat a „szankciója”, ténylegesen viszont az időközben „előkerült” elítélt kötelezően kérheti – figyelemmel az eljárási alapelvekre – a perújítás elrendelését és ott – ha ügyesen védekezik – a védekezésére figyelemmel egy hosszas, elhúzódó eljárást generálhat. Véleményem szerint ez az „anomália” az elsőfokú perújítási eljárással kapcsolatos szabályozás újragondolását teszi szükségessé, mivel megítélésem szerint a perújítási eljárás indulási alapjának mindenképpen azt kell tekinteni, hogy érték az alapügyben hozott határozatnak a jogereje, a jobbiztonság, hogy az alapügyben hozott határozathoz csak rendkívül indokolt esetben lehessen „hozzányúlni”, azt megváltoztatni.

III.

Dolgozatom korábbi részében az „a)l.” és az „e)” pont által indukált eljárási különbségeket vettem számba, ugyanakkor mindkét fajta – egyébiránt egységes – perújítási eljárás lefolytatása során a bizonyítás alatt szem előtt kell tartani a várható határozat szempontjainak érvényesülését is. Szükségesnek tartom leszögezni, hogy az elsőfokú perújítási bizonyítási eljárásban figyelembe kell venni, hogy annak eredményéhez képest akár új határozat hozatala válik szükségessé, tehát pl. jelentősen enyhébb, vagy súlyosabb büntetést kell kiszabni. Ezt a körülményt tekintve akkor mégiscsak figyelembe lehet és kell venni pl. a vádlott egészségi állapotában történt időközi változást is, és akár erre is szükséges bizonyítást lefolytatni. (pl. okiratokat figyelembe venni.) Ezen gondolatmenetet támasztja alá az EBH.2014.B.11.sz. határozat, mely kimondja – többek között –, hogy az alapügyben hozott határozat helyességének vizsgálata során – bármely perújítási ok esetén – a bűncselekmény elkövetésekor, illetve elbírálásakor objektíve létező tények és hatályos jogszabályok figyelembe vételével kell eljárni. Ezért a terhelt egészségi állapota

utóbb bekövetkezett kedvezőtlen változásának, az idő múlásának, vagy a jogszabály alapeljárás jogerős befejezését követő módosulásának értékelésére a perújítás alapossága tárgyában hozott döntés során nem kerülhet sor. Más a helyzet, ha a megismételt eljárásban arra a következtetésre jutnak, hogy az alapügyben hozott határozat nem minden részletében helytálló. Ebben az esetben a perújítás alapossága miatt új határozat meghozatala válik szükségessé: a cselekmény ismételt elbírálására kerül sor. Ilyenkor az alapügyben hozott jogerős ügydöntő határozat meghozatalát követő jogszabályváltozást, valamint a megváltozott bűnösségi, büntetés kiszabási körülményeket is figyelembe kell venni.

Az „e)” pontos perújítási eljárás „specialitása” keretében mindenképpen fel kell hívni a figyelmet a 3/2008. Büntető Jogegységi Határozatra, amely eredetileg három alapvető kérdésre adott választ az alapügyben távollevő terhelttel szemben folytatott perújítási eljárás tekintetében:

1.

Az alapügyben távollevő terhelttel szemben folytatott perújítási eljárás eredményeként a bíróság a perújítást elutasítja, ha arra a meggyőződésre jut, hogy az alapügyben hozott határozat minden részletében törvényes (Be. 408.§ a)1. bekezdés e) pontja és 415.§ /1/ bekezdés).

Fentieket értelmezve megállapítható, hogy a perújítás elrendelésének kötelezettsége nem azonos a perújítás alaposságával. Ezt a kérdést csak a perújítási tárgyalás eredményeként lehet eldönteni.

A Be. 415.§ /1/ bekezdése szerint a bíróság a tárgyalás, illetve a bizonyítás eredményétől függően megállapítja, hogy a perújítás alaptalan, és akkor elutasítja azt, vagy pedig arra a következtetésre jut, hogy a perújítás alapos, ebben az esetben az ítéletnek, vagy egy részének a hatályon kívül helyezése mellett új ítéletet hoz.

A Be. 415.§ /1/ bekezdés szerinti általános szabály tehát nem különböztet, hogy a Be. 408.§ /1/ bekezdésben felsorolt melyik okból került sor a perújításra („a)1.” vagy „e)” okból). Vagyis az „e)” pontos perújítási eljárás esetén az elutasító határozat meghozatalának nemcsak a perújítás megengedhetősége kérdésében, hanem az elrendelt perújítás érdekében tartott tárgyalás eredményeképpen is helye van.

Ha a perújítást elbíráló bíróság arra a meggyőződésre jut, hogy az alapügyben hozott határozat minden részletében helytálló, el kell utasítani a perújítást, nem hozhat hatályon kívül helyező határozatot, illetve új határozatot. Ugyanis a terhelt távollétében hozott ítélet tekintetében folytatott perújítási eljárás kötelező lefolytatását a törvény egyértelműen a terhelt érdekében írja elő. Ezzel a „szellemmel” viszont ellentétes lenne új – az alapügyben hozottal megegyező – határozat hozatala. Ugyanis nem lehet olyan határozatot hozni, amely bármely szempontból sérelmes a terheltre. Márpedig az alapügyben hozott határozat hatályon kívül helyezése az ott hozott határozat jogerejének értelemszerű megsemmisítésével jár, a jogerő pedig a perújítási eljárás eredményeként hozott új határo-

zathoz kötődik, kötődne. Az alapügyben hozott azonos tartalmú határozat meghozatala esetén a terheltet indokolatlan hátrányok érhetik, érhetnek.

2.

Ha az alapügyben nem a terhelt távollétében hoztak ítéletet és a perújítást elrendeltek, de a terhelt a perújítási eljárás ideje alatt ismeretlen helyre távozik, nincs akadálya annak, hogy a bíróság a Be. XXV. fejezete (eljárás távollévő terhelttel szemben) szerint járjon el.

A Büntető Jogegységi Határozat ezen rendelkezése tulajdonképpen egy ún. „könnyítés”. A joggal való visszaélés megakadályozására hozták létre. A Be. 281.§ /7/ bekezdése szerint, ha a vádlottat (aki jelen volt az alapeljárásban) a tárgyalásra nem lehet elővezetni, elfogatóparancsot kell ellene kiadni, amely ha nem eredményes, a továbbiakban a Be. XXV. fejezete alapján lehet eljárni, tehát távollétében is lehet folytatni az eljárást (perújítást) és határozatot lehet hozni.

3.

A jogegységi tanács a jogegységi indítványnak azt a részét, amely arra vonatkozik, hogy a bíróság a perújítási eljárásban hivatalból, vagy indítványra olyan új bizonyíték beszerzését is elrendelheti, amelyre a perújítási indítványban nem hivatkoztak, s ezek a bizonyítékok a perújítás alapját képező tényeken felül más, a Be. 408.§ /1/ és /2/ bekezdésében megjelölt perújítási okokat is érintenek, elutasítja. Kivételesen azonban van lehetőség arra, hogy a perújítási eljárásban új bizonyítékokat szerezzenek be, és ennek alapjaként olyan új körülményeket jelöljenek meg, amelyek önálló perújítási okok.

Felmerülhet a kérdés, hogyha bármely okból elrendelték a perújítást, az így indult perújítási eljárásban lehet-e bizonyítást lefolytatni bármely más – az eredeti indítványban fel nem hozott és sorolt – perújítási okra. Megítélésem szerint fő szabályként: nem! Ennek oka az, hogy a Be. 413.§ /1/ bekezdésben felsorolt okok szerinti perújítás elrendelését követő megismételt eljárás nem azonos az elsőfokú eljárás teljes megismétlésével.

A 3/2008. Büntető Jogegységi Határozat kifejti továbbá, hogy a Be. 413.§ /1/ bekezdés szerinti perújítás során a Be. XI. és XIII. fejezetének rendelkezéseit a Be. 414.§ /3/ bekezdése értelmében a perújítás jellegéből folyó eltérésekkel kell alkalmazni. Ez egyben azt is jelenti, hogy a bizonyítás terjedelmét a perújítási ok határozza meg, minthogy a bizonyítás keretében a perújítás alaposságát kell tisztázni. A feleknek a Be. 285.§-ában írt indítványtételi joga ezért nyilvánvalóan szűkebb, hiszen pl. a bizonyítékok újraértékelésének igényével nem lehet az alapügyben kihallgatott tanúk, meghallgatott szakértők újbóli ki- és meghallgatását indítványozni. A terhelt javára irányuló perújítás esetén a perújítási tárgyaláson ugyanígy nem indítványozható olyan bizonyítás sem, amely a terhelt terhére szóló változást eredményezne. A perújítás megengedhetősége tárgyában – a perújítási indítványban megjelölt ok vagy okok alapján – a másodfokú bíróság dönt. Aggályos volna, ha a perújítási tárgyaláson az elsőfokú bíróság olyan perújítási ok alaposságának

vizsgálatába bocsátkozna, amelyet a másodfokú bíróság nem bírált el, vagy nem tartott megengedhetőnek.

A jogegységi indítvány fejtegetésén túlmenően vannak olyan perújítási okok, amelyek további perújítás érvényesítését kizárják. Ilyen pl. res iudicata (Be. 408.§ /1/ bekezdés b) pont). Ítélt dolog esetén egyébiránt perújítási tárgyalásra sem kerül sor. További perújítás érvényesítését kizárja még pl. az eljárási kegyelem (Be. 408.§ /1/ bekezdés f) pont). Fentiek az eljárás megszüntetését eredményezik.

Megállapítható, hogy az „e)” pontos – távollétes – perújítási ok fennforgása esetén az előkerült, és most már jelen lévő vádlott lényegében korlátozás nélkül indítványozhatja bizonyítás felvételét.

Gyakorlati okokból az a) pontos perújítás esetén elfogadható továbbá, hogy új bizonyítékként olyan körülményeket jelöljenek meg, amelyek egyébként önálló perújítási okok, pl. Be. 408.§ /1/ bekezdés b), c), d), és f), pontjai.

Konklúzió

Dolgozatomban megkíséreltem bemutatni, hogy bár az elsőfokú perújítási eljárás alapvetően egy egységes eljárás, mégis igenis vannak különbségek az ún. „a)1.” pontos, illetve az „e)” pontos perújítási ok miatt elrendelt és lefolytatott perújítási eljárás során végzett bizonyítás között. Nevezetesen, hogy a távollétes eljárásban hozott határozatok a távollévő vádlott előkerülése esetén tulajdonképpen feltétel nélkül támadhatók, és mivel az előkerült terhelt az ügyben a perújítási eljárás során lényegében minden további nélkül tehet vallomást, ezzel egy akár meglehetősen hosszú bizonyítási eljárást is indukálhat. Ez pedig megítélésem szerint túlságosan „nagy ár” azért az „időmegtakarításért”, amelyet a bíróság akkor ér el, amikor a vádlott távollétében is lefolytatja az eljárást. A később lefolytatandó perújítási eljárás ugyanis lehet, hogy akár ugyanolyan hosszú lesz, mint a távollétes alapügy bizonyítási eljárása volt. Ebben az esetben pedig nyilvánvalóan duplán dolgozott a bíróság, számos költség merült fel, mire az ügy végső nyugvópontra jutott. Átgondolandó, hogy mennyire van létjogosultsága a Be. XXV. fejezet szerinti távollétes eljárásnak, mennyi hasznot hoz időben, költségben, és mennyi kárt okoz szintén időben és költségben. Ha ugyanis a vádlott elévülési időn belül előkerült – tehát az alapügyben távollétében hozott ítélet rendelkezései végrehajthatóságának elévülése előtt –, akkor nagy valószínűséggel az alapügy felfüggesztése mellett akár elfogatóparancsokkal is még elévülési időn belül előkerülhetett volna. Kérdés, hogy megéri-e ügyeket nagy számban a vádlottak távollétében lefolytatni, amikor az esetek nagy százalékában az előkerülő terhelt úgysis perújítási eljárást kér az ügyben? Erre a kérdésre a jövőben a jogpolitikának és a jogalkotásnak kell választ adnia.

Forrásjegyzék

1. Büntető Törvénykönyv (2012. évi C. törvény)
2. Büntetőeljárás Törvény (1998. évi XIX. törvény)
3. Büntetőeljárás jog Kommentár a gyakorlat számára második kiadás
(szerkesztő: dr. Belegi József)
4. Herke Csongor: Büntető eljárásjog (Jogi szakvizsga segédkönyvek)
5. A Büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény magyarázata V. kötet
(szerkesztők: dr. Holé Katalin, dr. Kadlót Erzsébet)
6. Tremmel Flórián: Magyar büntetőeljárás Budapest-pécs, 2001.
7. Büntető eljárásjog (szerkesztő: dr. Tóth Mihály) Budapest, 2003.
8. 3/2008. Büntető Jogegységi Határozat
9. III. Büntető Novella
10. 33/2007. BK. vélemény (Bíróági Határozatok 2008. évi 2. szám)

Új szakértői törvény, régi problémák

(Gondolatok a szakértő kirendelés és a szakértői vélemény körében felmerülő eljárási hibákról, hiányosságokról)

2016. június 15. napján hatályba lépett az igazságügyi szakértőkről szóló új jogszabály, a 2016. évi XXIX. törvény, amely a tudomány és technika terén, majd ezek hatására a társadalomban bekövetkezett fejlődési változásoknak eredményeként született. Az új tendenciák olyan minőségi változásokat idéztek elő a bírósági és hatósági eljárásokban, különösen a szakértői bizonyítással kapcsolatban, amelyek hazánkban is szükségessé tették a jogintézmény minden részletre kiterjedő, átfogó elemzését és újraszabályozását.

A büntetőeljárás törvény VII. Fejezete IV. Címében, a 99. §-tól a 113. §-ig ad szabályozást a szakértők alkalmazásával és a szakértői véleménnyel kapcsolatban. Ez a szabályozás és az új törvény együttesen alkalmazandó a büntetőeljárásban.

E téma kapcsán a Győri Törvényszék illetékességi területén, a bírói gyakorlatban tapasztalt leggyakrabban előforduló problémákat gyűjti e tanulmány csokorba azzal, hogy a probléma kezelését, vagy lehetséges kezelési módjait is megpróbálja társítani ezekhez.

1. Szakértő vagy szaktanácsadó?

A szaktanácsadó is különleges szakismerete alapján nyilatkozik, nyilatkozata azonban nem önálló eljárás eredményeként megfogalmazott szakvélemény. A nyomozó hatóság vagy az ügyész veheti igénybe a közreműködését a nyomozati cselekmények során, ha a bizonyítási eszközök felkutatásához, megszerzéséhez, összegyűjtéséhez vagy rögzítéséhez különleges szakértelem szükséges, vagy ha valamilyen szakkérdésben az ügyész illetőleg a nyomozó hatóság felvilágosítást kér.

A szaktanácsadó nem önállóan, hanem a nyomozó hatóság vagy az ügyész segítőjeként működik közre, nem feltétlenül szerepel szakértői névjegyzékben és nem szakvéleményt nyilvánít, még akkor sem, ha egyébként szakértőként is kirendelhető lett volna.

A szaktanácsadó igénybevételenek kötelező esete: a terhelt vagy a tanú vallomásának poligráfós vizsgálata.

¹ dr. Kánics Éva bíró, a Győri Törvényszék tanácselnöke

Be. 103.§ (1) bekezdés f) pont: a szaktanácsadóként igénybe vett személy az adott eljárásban szakértőként nem járhat el.

A szigorú kizárási feltétel miatt van alapvető jelentősége annak, hogy az adott személy szaktanácsadóként vagy szakértőként lép be a büntető eljárásba.

A szaktanácsadó kizárásának szabályai megegyeznek a nyomozó hatóság tagjának és az ügyésznek a kizárására vonatkozó szabályokkal!

Szaktanácsadót a nyomozó hatóság és az ügyész vehet igénybe, bírósági szakaszban szaktanácsadónak már nincs helye. *A szaktanácsadó közreműködésére vonatkozó szabályok – eltérően a szakértőkre vonatkozó szabályoktól – a Be. IX. Fejezetében /A nyomozás/, annak III. Címében /A nyomozás lefolytatása/ találhatóak /Be. 182.§ (1) – (5) bekezdés/.*

2. Más ügyből okiratként átvett szakvélemény

A szakértő véleményét „kiváltó” okirat sajátos esete az, ha az adott szakkérdésben egy korábbi vagy másik eljárásban készült a vélemény, s annak okiratként való felhasználása is elégségesnek látszik, a szakértő alkalmazása pedig a törvénytől fogva nem kötelező, azaz nem szerepel a Be. 99. § (2) bekezdés a) – d) pontjai között. Tehát például költségvetéssel kapcsolatos bűncselekmény esetén a vagyoni hátrány összege *revizori vélemény* alapján is megállapítható, feltéve, hogy ezt a vádlott vagy védő nem tesz vitássá (gyakran a nyomozás során még nincs kifogásuk, majd tárgyalási szakban már van), mert ez utóbbi esetben szakértő kirendelése nem mellőzhető.

A revizori vélemény kapcsán megjegyzendő, hogy *a revizor az eljárás során tanúként hallgatható ki.*

Nem lehet ezt a fenti gyakorlatot követni akkor, ha a kérdés az elmeállapot vagy a beszámítási képesség. Ez szerepel a Be. 99.§ (2) bekezdésében – a) pont –, és ilyen esetben akkor sem mellőzhető a szakértői vélemény beszerzése, ha rendelkezésre áll a terhelt korábbi vagy más ügyében készült szakértői vélemény és azóta hosszabb idő telt el.

Ez a helyzet akkor is, ha a vélemény nem régi keletű ugyan, azonban jellegében eltérő bűncselekmény miatt folyó büntetőeljárásban keletkezett. Ez esetben bűncselekmény-típusonként eltérő lehet a kóros elmeállapot beszámíthatóságra gyakorolt hatása.

Ilyen esetekben tehát kötelező szakértőt igénybe venni, azonban – ha csak nincs további ok, ami azt indokolná – elég csak arról nyilatkoztatni a szakértőt, hogy a korábbi vagy másik ügyben kelt vélemény a jelen ügyben felhasználható-e /korábban az így kért nyilatkozat „szakértői véleményként” érkezett vissza, legutóbb azonban már „szakértői nyilatkozatként”/.

Ugyanez a helyzet egyesített ügyeknél, amikor az egyik cselekményre van szakértői vélemény, a másikra nincs, ekkor is a korábban elmondottak szerint kell eljárni, ha elmeállapot vagy beszámítási képesség a kérdés.

3. A bírónak „nem tetsző” vélemény

A bíró úgy ítéli meg, hogy valamely kérdés eldöntése szakértelmet igényel, ezért kirendeli a szakértőt. Megjön a vélemény, amivel valamilyen oknál fogva nem ért egyet, az nem tetszik és gyakorlatilag egy logikai csavarral eldönti az ügyet a szakértői vélemény nélkül, vagy úgy, hogy nem veszi figyelembe /mintha nem is létezne/, vagy leírja az indokolásban, hogy az neki miért nem tetszik, ezért miért dönt azzal szemben.

Ez így nyilvánvalóan nem állja meg a helyét, ha a bíró amellett dönt, hogy valamely kérdés szakkérdés, akkor ehhez végig tartania kell magát, s ha adott szakvélemény vonatkozásában kétségei merülnek fel, akkor a törvényben meghatározott lehetőségek szerint kell eljárnia /másik szakértő, szakértők idézése a tárgyalásra stb./.

4. A magánszakértői vélemény

Amennyiben a nyomozásban akár a nyomozó hatóság, akár az ügyész valamely tényre nézve szakértőt rendelt ki, a bíróságnak a terhelt és/vagy védő indítványára ugyanezen tényre más szakértőt nem feltétlenül kell kirendelni /a Be. egy korábbi szabályozása ettől eltérő rendelkezést adott, ez jelenleg már nem hatályos/. Elkerülendő a védelemnek a pusztán taktikai, az eljárás befejezésének hátráltatását célzó törekvéseit, indítványozott más szakértő kirendelése /eljárási szabálysértés nélkül/ mellőzhető, ilyenkor az indítványt a kirendelés kötelezettsége nélküli egyszerű bizonyítási indítványnak kell tekinteni, így mérlegeléstől függ annak teljesítése.

Az eljárási törvény 112. § (3) bekezdése rendezi az ún. magánszakértők, s magánszakvélemények eljárási jogi helyzetét, illetve megítélését.

Amennyiben a terhelt és/vagy a védő az általa ezzel megbízott szakember, testület vagy intézmény megjelölésével az eljáró ügyésznek, illetőleg tárgyalási szakban a bíróságnak bejelenti, hogy szakvéleményt kíván készíttetni és benyújtani, ezzel igényt formál arra, hogy az eljárásban a megbízottja által készített véleményt is szakértői véleményként ismerjék el. Erről az igényről a nyomozás során az ügyész, a tárgyalási szakban a bíróság határoz. Döntése – nyilvánvalóan – a felkért személy szakmai alkalmasságának megítélésétől függ. A döntés egyszerűbb akkor, ha a felkért személy egyébként is igazságügyi szakértő. A döntéshez szükséges adatoknak egyébként a terhelt/védő bejelentéséből vagy a becsatolt magánszakvélemény tartalmából ki kell tűnniük, mert a szakmai alkalmasság megítélésére bizonyítás nem folytatható.

Amennyiben a terhelt és/vagy a védő által bejelentett személy, testület vagy intézmény szakértői minőségét az ügyész, illetőleg a bíróság elismeri, a benyújtott vélemény szakvélemény lesz, a felkért szakértő részt vehet a szakértői vizsgálatokban, s a jogi státusa más szempontból is az ügyben kirendelt szakértővel megegyezik. A felkért szakértő nyomozás során történő bevonása kizárja, hogy a tárgyalási szakban a védelem indítvá-

nyára a bíróság a nyomozásban kirendelt szakértő véleményével érintett tények körében más szakértőt legyen köteles kirendelni.

Amennyiben az ügyész, illetőleg a tárgyalási szakban a bíróság a felkért személy szakértőként való elismerését megtagadja, az általa készített és becsatolt szakvélemény, mint okirati bizonyíték lesz felhasználható a büntetőeljárás során.

Gyakorlati lehetőség: a magánszakvéleményt beérkezését követően megküldeni az ügyben már résztvevő szakértőnek véleményezésre /kívánja-e annak ismeretében a saját véleményét korigálni vagy kiegészíteni/, ez esetben a magánszakvélemény okiratként kezelendő.

5. Tanú vagy szakértő?

Mindegyiknek más a perbeli szerepe, funkciója

Tanú: akinek a bizonyítandó tényről tudomása lehet. A tanút az eljárás során *kihallgatja* a bíróság.

Szakértő: ha a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges. A szakértőt az eljárás során *meghallgatja* a bíróság.

A perbeli funkciókat tekintve nagyon veszélyes, ha a kettőt keverjük, illetve a tanúkenti kihallgatással kockáztatjuk a későbbi szakértői igénybe vétel lehetőségét, hiszen a Be. 103. § (1) bekezdésében felsorolt kizáró okok között szerepel, hogy szakértőként nem járhat el, aki az ügyben tanúként vesz, vagy vett részt /c) pont/.

6. Két szakértő alkalmazása

A Be., illetve külön jogszabály bizonyos esetekben két szakértő alkalmazását teszi kötelezővé. A vádlottak időnként hivatkoznak arra, hogy az egyik szakértő nem is volt ott, csak benézett, hol az egyik, hol a mások volt csak ott, az egyik kérdezett, a másik nem, vagy csak pár mondatot stb.

A törvényi kötelezettség nem jelenti, hogy a szakértői vizsgálat lefolytatásánál, annak minden fázisában mindkét szakértőnek együttesen jelen kell lennie. Elégséges az, ha az adott vizsgálati fázist – a kompetenciának megfelelően – az a szakértő látja el (egymagában), akinek tudományterületéhez, szakterületéhez az adott szakkérdés tartozik, és e vizsgálati fázisban a társszakértő nem vesz részt, nincs jelen. Így nem kifogásolható, ha az elmeállapot vizsgálatánál a pszichiáteri szakmai szabályok (protokoll) szerint végzendő ún. kikérdezésnél a társszakértőként közreműködő általános orvos, mint orvos szakértő nincs jelen.

Ez egyébként összhangban van a Be. 108. § (4) bekezdésében foglalt rendelkezéssel, mely szerint, ha a vizsgálatban több szakértő működött közre, a véleményben fel kell tüntetni, hogy melyik szakértő milyen vizsgálatot végzett.

Együttes vélemény: több szakértő azonos véleményre jutva közösen terjeszti elő a véleményt.

Egyesített vélemény: több szakterülethez tartozó szakkérdésben a szakértők egyesítik a szakvéleményüket (lehet a vélemények között eltérés).

Végül egy, a már az új szakértői törvény kapcsán felmerülő kérdés, illetve az arra a Győri Törvényszék Büntető Kollégiuma által adott állásfoglalás: a kamarai átalány *csak írott szakvélemény után jár, és kizárólag kérelemre* kell a bíróságnak rendelkezni arról, e körben figyelmeztetési kötelezettsége a bíróságnak a szakértő felé nincs.

A terhelt eljárásjogi helyzete az új szabályozás tükrében, különös tekintettel a hallgatáshoz való jogra²

BEVEZETÉS

Az új Be koncepciójának megalkotása során jogpolitikai célként fogalmazódott meg a büntetőeljárások eredményesebbé tétele. Az eredményesség sokféleképpen értelmezhető, melyek közül a jelenlegi törvényjavaslat³ tükrében a központi elem: a sértettet ért sérelem hatékony orvoslása céljából kiszélesíteni annak a lehetőséget, hogy a terhelt érdekeltté legyen téve a hatóságokkal való együttműködésben. Az OBH elnöke sem értett egyet azzal, hogy a kodifikáció elsődleges célja az eljárási garanciák hatékonyabb érvényesítése lenne. Hangsúlyozta, hogy olyan hatékony, jól alkalmazható eljárási törvényre van szükség, amely a bűncselekmények felderítését, az áldozatok védelmét, a sértetti jogok érvényesítését erősíti. A Kormány 2015. február 11. napján fogadta el az új büntetőeljárás törvény koncepcióját, melynek alappillérei a következő irányelvekkel összegezhetőek: „hatékonyság, gyorsaság, egyszerűség, korszerűség, koherencia és célszerűség”.⁴ Az eljárás hatékonysága ugyanakkor az egyes eljárásjogi szereplők funkciójának hatékonyabbá tételét is feltételezi, mely azonban nem merülhet ki abban, hogy a hatóságok bűnösségi feltételezését erősítse. Az eljárás szereplői között pedig a terheltnek komoly feladata és szerepe van a büntetőeljárás során, mely eljárásjogi pozíció a jelenleg hatályos jogszabályi környezet által meghatározotthoz képest a jogalkotói koncepció-váltásnak köszönhetően új tényezőkkel is kiegészül.

A terhelt nyilvánvaló főszereplője a büntetőeljárásnak és az új kódex törvényjavaslata újabb adalékokkal szolgál perjogi helyzetének áttekintéséhez. A terhelt számos jogosítvánnyal rendelkezik, melyek garanciális jelleggel bástyázzák körül. A jogok teljes leltárba vétele azonban meghaladná e tanulmány kereteit. Ezért elsősorban a hallgatás jogát helyezük vizsgálatunk középpontjába, tekintettel arra, hogy az alapvetően a hatóságokkal való produktív együttműködésre ösztönző új jogszabályi környezetben különösen is

1 A tanulmányt írták: dr. Jungi Eszter mesteroktató (SZE-DFK ÁJK Bűnügyi Tudományok Tanszéke), a Győri Törvényszék tanácselnöke, illetve dr. Bartkó Róbert PhD LL.M. egyetemi docens (SZE-DFK ÁJK Bűnügyi Tudományok Tanszéke), ügyvéd.

2 A tanulmány az Igazságügyi Minisztérium a jogászképzés színvonalának emelését célzó programja keretében valósult meg.

3 Az Országgyűlés elé terjesztett, a büntetőeljárás törvényről szóló javaslat száma: T/13972.

4 Miskolczi Barna: Az új büntetőeljárás kodifikációs irányelvei. In: Úton a bírói meggyőződés felé. A készülő büntetőeljárás törvény kodifikációja. Szerk.: Elek Balázs – Miskolczi Barna. (printart – press Kft., 2015.) 30.

érdekes az önvádra kötelezés tilalma alapelve ezen síkjának értelmezése, bővebb elemzése, jogösszehasonlítás elvégzése.

Megismerve az új törvény tervezetét, látható, hogy a hagyományos „bástyák” nagy része megmarad, de egyeseket „átépítenek” a bevezetendő reformokkal, s várhatóan néhány újat is emelnek a jogalkotók. A fentiekben már említett Kormány-előterjesztés hangsúlyozza, hogy a kodifikációs irányelvek érvényre juttatására irányuló törekvések nem eredményezhetik az eljárási garanciák sérelmét. Az előterjesztés szerint is fontos a magyar eljárásjog hagyományos értékeinek megőrzése, ugyanakkor a modern büntetőeljárásokkal szemben támasztott követelményeknek való megfelelés is, összhangban az Alaptörvénnyel és a nemzetközi egyezményekből fakadó követelményekkel. A fentiek alapján tanulmányunk célja, hogy az új Büntetőeljárás törvényre vonatkozó T/13972-es számú törvényjavaslatot (a továbbiakban: Javaslat) a terhelt garanciális jogositványával, a hallgatás jogával kapcsolatosan vizsgáljuk, kiemelve annak a téma szempontjából néhány releváns szabály-javaslatát, a leíró-elemző módszer alkalmazásával, adott esetben kritikai megjegyzések megfogalmazásával.

A TERHELT HALLGATÁSHOZ VALÓ JOGA

Néhány elméleti alapvetés

A téma szempontjából rendkívül fontos annak hangsúlyozása, hogy a Javaslat már a preambulumban is rögzíti a tisztességes eljáráshoz való jogot, mint egy olyan „super-alapelvet”, amely az eljárás egészét át kell, hogy hassa. Ennek jegyében a Javaslat nagyobb önállóságot biztosít a terheltnek, saját döntése alapján erőteljesebben befolyásolhatja majd az eljárás menetét. Ennek jelképes szabálya – többek között - a terhelt büntetőeljárás cselekvőképességének tág megfogalmazása a Javaslat 68. §-ában⁵. A rendelkezés megfogalmazása ugyanakkor nem szerencsés. Az eljárási jogok, illetve kötelezettségek gyakorlása során ugyanis a terhelt egyrészt valóban személyesen járhat el, illetve kell, hogy eljárjon. Azonban a „meghatalmazott képviselő” kifejezés a terhelt vonatkozásában nem értelmezhető, hiszen a Javaslat 61. §-a, amely kifejezetten ezen személyi körrel szól, nem említi annak lehetőségét, hogy ezen személyek a terhelt érdekében is kifejthetnének eljárási cselekményeket. Ezen felül a terhelt érdekében és képviselőként egy másik személy nemcsak meghatalmazás alapján járhat el – gondolhatunk itt a törvényes képviselőre, vagy akár a terhelti érdek speciális képviselőjére, a védőre, aki akár kirendelés útján is beléphet egy adott büntetőeljárásba.

5 A hivatkozott 68. § értelmében: „A terhelt a büntetőeljárásban személyesen vagy – ha e törvény személyi eljárás kötelezettséget nem ír elő – az e törvényben meghatározott esetekben meghatalmazott képviselője útján a polgári jog szabályai szerinti cselekvőképességétől függetlenül eljárhat.”

A Javaslát egyértelművé teszi, hogy a terhelt alanya az eljárásnak, szemben az inkvizitórius rendszerrel, melyben a terhelt az eljárás tárgya⁶. A Javaslát szerinti változatban ugyanakkor még inkább jelentősége van annak, hogy a terhelt a védekezés melyik módját választja. A hallgatással vagy vallomás tételével a terhelt nemcsak jogát gyakorolja, hanem a bizonyítás irányát és terjedelmét is meghatározza. A bizonyítás vezérfonala pedig az ésszerűség.

A jogtörténeti fejlődés során a bizonyításhoz tapadó mitikus elképzelések lassan háttérbe szorultak és előtérbe léptek a múltbeli történés tényleges megismerésére alkalmas racionális bizonyítási módok. A szigorú formásokhoz kötött eszközök (így az eskü, az istenítélet, a párbaj) még nem a valóság megismerésére, hanem sokkal inkább arra irányultak, hogy a vitás kérdésbe való isteni beavatkozást lehetővé tegyék. A bizonyítás tárgya a felek állítása volt, nem pedig az annak alapjául szolgáló tények.⁷ Gyakorlatilag a szavahihetőséget bizonyították. „Az istenítéletek – ordáliák – azon a hiten alapultak, hogy az Úr nem engedheti meg ártatlanok felelősségre vonását, vétkének megbüntetését, miképpen a bűnös menekvését sem.” „Az istenítélet tehát nem más, mint olyan liturgikus keresztény processzus, melynek során a bizonyítás kényszerét az ember az Istenre hárítja. A világi bíró egyszerűen az egyházi eljárásra utalta egyik vagy másik peres felet (esetleg mindkettőjüket), s megvárta az eredményt, aminek alapján kimondta a pert eldöntő ítéletet.”⁸ Az ordáliák betiltásával támaszukat veszítették a bírúk, s ki kellett mozdulniuk a kényelmes passzív szerepből.

„A bíró egyik pillanatról a másikra egyedül maradt kételyeivel és a valóság feltárásának kényszerével. Meg kellett találnia azokat a módszereket és eszközöket, melyek segítségével közelebb juthatott az igazsághoz, megerősíthette belső meggyőződését.” Ennek lett eredménye a nyomozóelví eljárás.⁹ A nyomozóelví eljárás pedig aktív, sőt sok esetben „túlbugzó” bírakat hozott magával. Az inkvizitórius rendszertől örökölt officialitás bizonyos keretek között a legújabb korban is megállja a helyét. Az anyagi igazság kiderítése össztársadalmi érdek, egyben a felek közti konfliktus rendezésének alapja is. A merev officializmus azonban törekennyé válik. Teljesíthetetlen feladatok elé állítja a jogalkalmazókat, idő- és eszközigényes, s oly mértékben elhúzhatja az eljárást, hogy az anyagi igazság – amiért küzd – szinte már senkit nem érdekel.

A modern bizonyítási elméletek nem követelik meg, hogy a terhelt mindenképpen megszólaljon az eljárásban, amint ezt a középkorban akár kínvallatással is kicsikarták. A beismerő vallomás „már leszállt a magas trónról”, nem tekinthető a bizonyítékok királynőjének. Más, jellemzően a különféle anyagi és eljárásjogi jogintézmények alkalmazása során, illetve a büntetőeljárás „diverziója” során jut jelentőséghez.

6 pusztai László: A modern büntetőeljárás jog kialakulása Magyarországon (Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994) 13. oldal

7 pusztai i. m. 5-7. oldal

8 Mezey Barna: A szenvedés rituáléja (r ubicon 2006/7. szám) 20. oldal

9 Mezey i. m. 22. oldal

A hallgatás joga a tisztességes eljárás elemeként az ártatlanság véelmével és az önvádra kötelezés tilalmával együtt értelmezendő. A tisztességes eljáráshoz való jog a Javaslatban kiemelt alapelv. Az ártatlanság véelme pedig a Javaslat szerinti törvény 1. §-a, a következő szöveggel: „Senki sem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg bűnösségét a bíróság jogerős ügydöntő határozata meg nem állapította.” Ez gyakorlatilag egyezik a jelenleg hatályos büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.) 7. §-ában szabályozott formával. Megjegyezzük, hogy a Javaslat a megdönthető törvényi vélelem valós tartalmát már pontosan határozza meg, ellentétben a Javaslatot megelőző koncepcióban olvasható szöveggel. A kodifikációs munkálatok során ugyanis a koncepció még a következőképpen fogalmazott: „ártatlannak kell tekinteni mindenkit addig, amíg bűnösségét a bíróság jogerős ügydöntő határozata meg nem állapítja.” A korábbi szöveg az ártatlanság véelmének félreértelmezésén alapult, így indokolt volt, hogy a jogalkotó a Javaslatban végül is a jelenleg hatályos normaszöveghez tért vissza. Ugyanezen megállapítás tehető az önvádra kötelezés tilalmának törvényi alapelvével összefüggésben is, ahol tartalmi szempontból a princípiumon semmit sem változtat a jogalkotó.

Belovics Ervin az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatát vizsgálva kiemelte a döntésekből azt a megállapítást, miszerint az a jog, hogy senki nem köteles magát bűncselekmény elkövetésével vádolni, elsősorban arra irányul, hogy tiszteletben tartsák a terhelt elhatározását a hallgatásra. r ávilágított, hogy az önvádra kötelezés tilalmának és a hallgatás jogának egymáshoz való viszonya különbözőképpen közelíthető meg.¹⁰ A *Saunders v. the United Kingdom* ügyben hozott ítélethez külön véleményt fűző Martens bíró szétválasztotta az önvádolás alóli mentességet és a hallgatás jogát. Szerinte a két jog az általános-különös viszonyában áll egymással. A mentesség az együttműködés visszautasításához való jogot jelenti. A hallgatás joga pedig arra ad jogot, hogy az érintett megtagadja a válaszadást. Az önvádolás alóli mentesség eszerint a szélesebb jog, amely magában foglalja a hallgatás jogát. Más nézőpontot választott Bárd Károly, aki szerint a hallgatás joga – formáját tekintve – negatív jog kettős értelemben is: a közreműködés visszautasítására ad felhatalmazást és egyúttal a hatósági beavatkozásnak is útját állja; tiltja, hogy a nyilatkozat megszerzése érdekében kényszer alkalmazzanak, de ez nem változtat azon, hogy a hallgatás jogával is peralakító szubjektumnak ismerjük el az egyént: választást engedünk számára, és így tiszteletben tartjuk emberi méltóságát.¹¹

Belovics Ervin mindkét okfejtéssel egyetértve írta, hogy az önvádra kötelezés tartalma a szélesebb „anyajoga” a valóban negatív jellegű hallgatás jogának.¹²

10 Belovics Ervin: Az önvádra kötelezés tartalma és a terhelti vallomástétel megtagadásának joga (Eljárásjogi Szemle 2016/1. szám) 13. oldal

11 Bárd Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában. A tisztességes eljárás büntetőügyekben – emberijog-dogmatikai értekezés (Budapest, 2007) 260. oldal, valamint Bárd Károly: Erkölcs és büntető igazságszolgáltatás – a hallgatás joga (Holé Katalin, Kabodi Csaba, Mohácsi Barbara: Dolgozatok Erdei Tanár Úrnak, Budapest, 2009) 21. oldal

12 Belovics i. m. 13-14. oldal

Véleményünk szerint a tisztességes eljáráshoz való jog felöleli az ártatlanság védelmét, az önvádra kötelezés tilalmát és a hallgatás jogát is. Azonban az ártatlanság védelme és az önvádra kötelezés tilalma tágabb a hallgatás jogánál. A „teljes szótlanosság” csak a terheltet illeti meg a jelenlegi Be. és a Javaslat szerint is. Az ártatlanság védelme és az önvádra kötelezés tilalma alapelveinek személyi hatálya azonban bővebb, hiszen például kiterjed a büntetőeljárásban tanúként meghallgatásra kerülő személyre, így minden olyan nem hatósági alanyra, akit az eljárásban tanúként meg lehet hallgatni. Ezt mutatja például a Be. 82. /1/ bekezdés b/ pontja és a Be. 117. § /2/ bekezdése, valamint a Javaslat 172. §-a és 185. §-a.

A Miranda-figyelmeztetés történeti aspektusai

A hallgatás jogára történő kioktatás „Miranda-figyelmeztetésként” vonult be a jogirodalomba. A kellemes hangzás ellenére Ernesto Arturo Miranda, akiről a jogeset a nevét kapta, előnytelen külsejű, rovott múltú fiatalemberként, egy súlyos bűncselekmény vádjával került újból a bíróság elé, ami által nemzetközi hírvé vált. A történet lényege, hogy Lois Ann Jameson 1963. március 2-án éjszaka, munkából hazafelé tartva, az amerikai phoenix városában nemi erőszak áldozata lett. Úgy tűnt, hogy a rendőrség által megkezdett eljárás nem vezet eredményre, amikor Louis Ann sógora a lány elbeszélése után felismerni vélte a támadó gépkocsiját. A rendszám alapján megtalálták és letartóztatták Ernesto Mirandát. A tetovált, szemüveges, mexikói származású férfit felismerésre bemutatásra vitték, ahol a sértett mindössze annyit tudott mondani, hogy Miranda hasonlít arra, aki megerőszakolta. Ezt követte a terhelt kihallgatása, melynek során beismerő vallomást tett, sőt, további hasonló bűncselekményeket is elismert. Később Miranda módosította vallomását és azzal védekezett, hogy a rendőrségi kihallgatás napján fáradt és kialvatlan volt, a rendőrök pedig olyan módon fenyegették meg, hogy ha nem ismeri be az elkövetést, elintézik, hogy maximális büntetést kapjon, míg együttműködés esetére támogatást ígértek. Az esküdtsek bűnösnek mondta ki Mirandát, a bíróság pedig szabadságvesztésre ítélte. Ezt a döntést Arizona állam Legfelsőbb Bírósága helybenhagyta. A vádlott terhére szóló ítéleteket az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága hatályon kívül helyezte, s egyúttal megfogalmazta azokat a garanciális szabályokat, amelyek azóta a Miranda-figyelmeztetés gyűjtőfogalmába tartoznak. (Miranda v. State of Arizona¹³)

A határozat nem előzmény nélküli, csupán egyike annak a négy döntésnek, melyekkel a Legfelsőbb Bíróság a rendőrségi kihallgatások alapszabályait lefektette. Mégis ez az ügy lett a szabálycsoport névadó gazdjája, talán éppen Miranda rövid, dallamos neve miatt. Érdemes megjegyezni azt is, hogy a Miranda-ítélet nem egyhangúlag, hanem minimális (egy fős) szavazattöbbséggel született. Az 1966-os döntés értelmében bármely, a hatóság őrizerében lévő vagy személyi szabadságától más módon megfosztott személyt kihallgatása megkezdésekor figyelmeztetni kell arra, hogy joga van hallgatni, ha e joga ismeretében mégis válaszol a hozzá intézett kérdésekre, válaszait bizonyítékként fel lehet ellene

13 r észletesen Szikinger István: Miranda-ügy című tanulmányában (Belügyi Szemle 1990/3. szám) 111-119. oldal

használni, joga van a rendőrségi kihallgatása előtt, illetve alatt bármikor ügyvéddel tanácskozni, ha nincs pénze ügyvédre, díjmentesen gondoskodnak a számára védő kirendeléséről.

A döntésnek tehát két lényeges eleme van: egyrészt a hallgatás joga, melyről a terhelt önként lemondhat, másrészt a védőhöz való jog, amelyet akár kirendelés útján is biztosítani kell. Nem hagyható azonban figyelmen kívül, hogy mindez eredetileg kizárólag a fogva lévő terheltek és rendőrségi kihallgatására vonatkozott. Ugyanakkor később a Miranda-figyelmeztetés fogalma általános jelleget öltött és ez a két ismérv lassan lekopott róla. A Legfelsőbb Bíróság ítélete ellen szinte azonnal támadást indítottak a konzervatív erők és később ennek az irányvonalnak kedvezett a Bíróság összetételének változása is, de az ítéletet a mai napig nem helyezték hatályon kívül. Tartalmának gyengítését célozta azonban a Harris v. New York ügyben (1971), a Michigan v. Tucker ügyben (1974), a Michigan v. Mosley ügyben (1975) hozott, majd azt követő számos más döntés. A folyamat eljutott arra a pontra, ahol Ogletree tollából (1987) megszületett a jelszó: Mirandázni kell Mirandát! Vagyis vegyük figyelembe, mi volt a szabály eredeti rendeltetése!¹⁴ 2000-ben aztán a Legfelsőbb Bíróság megerősítette az alaphatározatot: a követelmények figyelmen kívül hagyásáról sem a szövetségi, sem a tagállami törvényhozás nem rendelkezhet és azok kötik a bíróságot is (Dickerson v. United States). E döntés jelentőségét Tóth Gábor Attila is hangsúlyozta a témáról írt tanulmányában,¹⁵ úgyszintén Belovics Ervin.¹⁶

Magyarországon a hallgatás jogára való figyelemfelhívást először 1989-ben öntötték tételes jogszabályba. Az 1989. évi XXVI. törvény a Miranda-figyelmeztetés pontos előírásával persze nem valamiféle forradalmi újdonságot vezetett be, hiszen az 1973. évi I. törvény (régí Be.) is elismerte a terhelt hallgatáshoz való jogát a 87. § /3/ bekezdésében: „A terheltnek joga van a vallomást megtagadni. A vallomástétel megtagadása esetén figyelmeztetni kell arra, hogy ezzel az eljárás folytatását nem akadályozza, de védekezésének erről a módjáról lemond.” A hatóságok általános tájékoztatási kötelezettsége (régí Be. 4. § /3/ bekezdés) pedig elméletileg ennek közlésére is kiterjedt. A gyakorlat mégis makacsul tiltotta e jog megismertetését, féltve a nyomozások eredményességét, összekeverve a kioktatást a hallgatásra való buzdítással.¹⁷

Az értelmezés körül zajló vita nagy hullámokat vetett a szakirodalomban is.¹⁸ Nyugvópontját csak a Be. módosításával érte el. Az 1990. január 1. napján hatályba lépett szöveg szerint, idézve az akkori törvény 87. § /2/ és /3/ bekezdését: „A terheltet a kihallgatásának megkezdésekor figyelmeztetni kell arra, hogy nem köteles vallomást tenni, a vallomástételt a kihallgatás folyamán bármikor megtagadhatja, továbbá, hogy amit mond,

14 Szikinger István i. m., továbbá Tóth Mihály: A „magyar Miranda” első néhány éve (Tények és kilátások, Tanulmányok Király Tibor tiszteletére, szerk. Erdei Árpád, Budapest, 1995) 62-77. oldal

15 Tóth Gábor Attila: A személyi szabadsághoz való jog az alkotmányban (Fundamentum 2005/2. szám) 31. oldal

16 Belovics Ervin i. m. 12. oldal

17 Tóth Mihály: A „magyar Miranda” i. m. 67. oldal

18 Ezt mutatja például Tóth Mihály: A hallgatás joga, a beismerés értéke című cikke (Belügyi Szemle 1987/6. szám) 9-18. oldal és Szeder Gyula: A terhelt érdeke és a „hallgatás joga” című válasz-tanulmánya (Belügyi Szemle 1988/7. szám) 34-38. oldal

bizonyítékként felhasználható. A figyelmeztetést és a terhelt választát jegyzőkönyvbe kell foglalni. A figyelmeztetés elmaradása esetén a terhelt vallomása bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe.” „Ha a terhelt a vallomás tételét megtagadja, figyelmeztetni kell arra, hogy ez az eljárás folytatását nem akadályozza, de a védekezésének erről a módjáról lemond.” Kisebbségi módosításokkal¹⁹ ez a szöveg „vándorolt tovább” az új Be.-be, az 1998. évi XIX. törvénybe. Elmaradt azonban az a kitétel, hogy a hallgatással a védekezés egyik lehetőségéről lemond.

A hatályos eljárási szabályok és a Javaslat egymáshoz való viszonya a Miranda-elvvel összefüggésben

A jelenlegi magyar szabályozás a Miranda-figyelmeztetésnek általános jelleget tulajdonít, tehát nem szűkíti le fogvatartásban levő terheltnek nyomozati kihallgatására. Ugyanakkor csak a hallgatás jogára figyelmeztetést tekintti olyan alapvető szabálynak, melynek megsértése megsemmisíti a vallomás tartalmát. A védőhöz való joggal kapcsolatos kioktatás és annak esetleges elmulasztása más megítélés alá esik. Fontos megjegyezni azt is, hogy az eredeti Miranda-szabály szerint, amit a terhelt a figyelmeztetés után elmond, felhasználható „ellené”. Ez a kitétel értelemszerűen abból adódott, hogy a döntés alapvetően a kikényszerített vallomástól akarta megóvni őt. Néznünk kell azonban az érem mindkét oldalát. A hallgatás joga egyrészt azt jelenti, hogy nem köteles vallomást tenni és a hatóság tudomására hozni az önmagát terhelő tényeket. Másrészt, ha hallgatásba burkolódik, azt sem fogja elmondani, ami a javára, mentiségére szolgálna és esetleg a hatóság azt más forrásból nem is tudhatja meg. Egyetértünk tehát a jelenleg hatályos rendelkezésekkel abban a tekintetben, hogy taktikusan az „ellené” szó elhagyására kerül, és egyszerűen csak arra figyelmezteti a hatóság a terheltet, hogy a kioktatás utáni vallomás „felhasználható”, ebben ugyanis benne rejlik a terhére és javára felhasználás is. Mindennek még nagyobb nyomatékot adna a jogszabályban, ha a hallgatást választó terhelt figyelmét külön fel kellene hívni arra, hogy ekként a védekezés egyik lehetőségéről mond le.²⁰ Az elemzésünk könnyebb megértése érdekében az alábbiakban a hatályos eljárási törvény, valamint a Javaslat vonatkozó szabályrendszerét is szó szerint idézzük.

A terhelt kihallgatásának összefoglaló szabályait a Be. 117-118. § tartalmazza ekképpen:

„117. § (1) A terhelt kihallgatása előtt meg kell állapítani a személyazonosságát, ennek érdekében meg kell kérdezni a terhelt nevét, születési nevét, korábbi nevét, születési idejét és helyét, anyja nevét, lakóhelyének és tartózkodási helyének címét, az értesítési címét, a személyazonosító okmánya számát és az állampolgárságát. Ezekre a kérdésekre a terhelt akkor is köteles válaszolni, ha egyébként a vallomástételt megtagadja.

¹⁹ 2002. évi I. törvény 71. §, 2006. évi LI. törvény 48. §

²⁰ Jungi Eszter: A Miranda-figyelmeztetés helye és szerepe a magyar büntető eljárásban (Büntetőjogi Tanulmányok XI. kötet, MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém, 2010) 89. oldal

(2) A terheltet a kihallgatásának megkezdésekor figyelmeztetni kell arra, hogy nem köteles vallomást tenni, a vallomás tételét, illetve az egyes kérdésekre történő válaszadást a kihallgatás folyamán bármikor megtagadhatja, de bármikor dönthet úgy, hogy vallomást tesz, akkor is, ha korábban a vallomástételt megtagadta. Figyelmeztetni kell arra is, hogy amit mond, illetve rendelkezésre bocsát, bizonyítékként felhasználható. A figyelmeztetést, valamint a terheltnek a figyelmeztetésre adott válaszát jegyzőkönyvbe kell venni. A figyelmeztetés és a figyelmeztetésre adott válasz jegyzőkönyvezésének elmaradása esetén a terhelt vallomása bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe.

(3) A terhelt kihallgatása a foglalkozására, munkahelyére, iskolai végzettségére, családi, kereseti és vagyoni körülményeire, továbbá a korábbi büntetésére és az eljárás tárgyától függően a katonai rendfokozatára, a címzetes rendfokozatára és a kitüntetéseire vonatkozó kérdésekkel kezdődik. Ezt követi a terhelt részletes kihallgatása.

(4) Ha a terhelt a vallomás tételét megtagadja, figyelmeztetni kell arra, hogy ez az eljárás folytatását nem akadályozza. Ha a terhelt vallomást tesz, figyelmeztetni kell, hogy a vallomásában más büncselekmény elkövetésével hamisan nem vádolhat. Arra a büncselekményre nézve, amelyre a terhelt a vallomás tételét megtagadta, a terhelthez további kérdések nem intézhetők, és a terhelt a többi terhelttel, illetőleg a tanúkkal nem szembe-síthető, kivéve, ha előtte úgy dönt, hogy vallomást tesz. A vallomás tételének megtagadása nem érinti a terhelt kérdezési, észrevételezési és indítványtételi jogát.

(5) Ha a terhelt vallomást kíván tenni, a vallomástétel lehetőségét biztosítani kell.

118. § (1) A terheltnek módot kell adni arra, hogy a vallomását összefüggően előadhassa, ezt követően kérdések intézhetők hozzá. Ha a terhelt vallomása a korábbi vallomásától eltér, ennek okát tisztázni kell.

(2) A terhelt beismerése esetén - ha e törvény eltérően nem rendelkezik - meg kell szerezni az egyéb bizonyítékokat is.

(3) A terhelteket egyenként kell kihallgatni. A terhelt a vallomását saját kezűleg vagy más módon leírhatja, ezt az iratokhoz kell csatolni.”

Már ebből a rövid jogszabályi idézetből látszik, hogy az eljárási cselekmény gyakorlatilag két részre tagolódik: formális és érdemi kihallgatásra. A formális rész az alapvető személyi adatok kikérdezését és a törvényi figyelmeztetések előadását öleli fel, majd ezt követi az ügy érdemére vonatkozó kihallgatás. Ennek némileg ellentmond, hogy a 117. § /1/ bekezdése úgy kezdődik, hogy „A terhelt kihallgatása előtt meg kell állapítani...” stb. Ebből úgy tűnik, hogy a jogalkotó a kihallgatás kezdőpontjának a /2/ bekezdést tekinti. Ugyanakkor a Be. a kihallgatást a bizonyítás körébe eső egységes eljárási cselekményként kezeli (vö. Be. 179. és 288. §), nem határoz meg külön „adategyeztetést”, ennek nem is lenne értelme. Álláspontunk szerint a „kihallgatás előtt” kitétel hibás szóhasználat, félre-értésekre adhat okot. Az alapadatok kikérdezése már a kihallgatás része, ahogy azt a Be. 179. és 288. §-a is megfogalmazza.²¹ Tremmel Flórián és Fenyvesi Csaba kriminalisztikai

21 Jungi Eszter i. m. 90. oldal

oktatásban használatos könyve is egyértelműen így foglal állást: „A kihallgatás megkezdése mindenekelőtt a törvény által előírt személyi adatok felvételéből áll...”²²

A Miranda-figyelmeztetést a Be. 117. § /2/ bekezdése foglalja magába, az eredetihez képest csonka formában, hiszen itt nincs szó a védőről. A személyi adatok bontása a 117. §/1/ és /3/ bekezdésének megfelelően történik, vagyis egyes kérdéseket a Miranda-figyelmeztetést megelőzően, másokat azt követően tesznek fel a kihallgatott személynek. A /3/ bekezdés utolsó mondata indítja útnak a tényleges érdemi részt, a terhelt „részletes kihallgatásával”. A /4/ bekezdés tulajdonképpen nem a /3/, hanem a /2/ bekezdés folytatása, ezért szerencsésebb lenne, ha a törvény a bekezdések sorrendjével is kifejezésre juttatná ezt a logikai vonulatot. A /4/ bekezdés ugyanis arról szól, hogy a Miranda-figyelmeztetés mellé milyen más figyelmeztetés társul akkor, ha a terhelt a vallomástételt megtagadja, illetve, ha nem tagadja meg. A /2/ és a /4/ szétválasztása azért indokolt, mert a kétféle figyelmeztetés elmaradásának különböző jogkövetkezményei vannak. A /2/ bekezdéses Miranda-figyelmeztetés elmaradása esetén a terhelt vallomása bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe. A /4/ bekezdés megsértéséhez nem fűz ilyen kitétel a törvény, így értelemszerűen a kapcsolódó figyelmeztetések elmaradása csak relatív eljárási szabálysértés (Be. 375. § /1/ bek.). Ezt támasztja alá a BH.2009.171. számú eseti döntés is: „A hamis vád következményeire történt figyelmeztetés és az erre adott válasz szó szerinti jegyzőkönyvezésének elmulasztása miatt a terhelt vallomását nem kell kirekeszteni a bizonyítékok közül.” Az már más kérdés, hogy a hamis vád miatt indítandó büntető ügyben hogyan alakul a hamisan vádolás bizonyítása.

A kihallgatás formális részét a Miranda-figyelmeztetés „kettévágja”, azaz a 117. § /1/ bekezdésében írt adatokra nem terjed ki a vallomás megtagadásának jogosultsága, míg a /3/ bekezdésben felsoroltak már a Miranda-előírás hatálya alá esnek.

A vallomástétel azonban már tágabb fogalom, mint a kihallgatás, mert a terhelt vallomást tehet egyrészt a hatóság általi szóbeli kikérdezés (kihallgatás) során, másrészt annak részeként vagy ahelyett, illetve akár azt követően írásban is. A vallomás magában foglalja a terhelt által önként, egybefüggően elmondott tényeket és a hatóság kérdéseire adott válaszokat is. A terheltnek ugyanakkor a vallomástételen kívül joga és lehetősége van más módon is megnyilatkozni, különösen az eljárás bírósági szakában. Így például indítványokat, észrevételeket tehet (Be. 43. § /2/ d/ pont, 193. § /2/ bek., 289. § /2/ bek. 1. mondata), különböző eljárási helyzetekben felszólalhat (319. §, 361. § /2/ bek. b/ pont, 366. § /5/ bek., 425. § /5/ bek.), jogorvoslati kérelmeit indokolhatja, a mástól származó jogorvoslatokra reagálhat (356. §, 366. § /3/ bek. stb.). A Be. azonban jelenleg nem ad arra egzakt választ, hogy a terhelt ezen, egyébként a Miranda-figyelmeztetést követően tett és az eljárás tárgyát érintő nyilatkozatai mennyiben tekinthetők bizonyítási eszköznek, esetleg mennyire értékelhetők egyfajta vallomásként az ügyvel kapcsolatosan. A 76. § /1/ bekezdésében taxatív sorolja fel a bizonyítási eszközöket, úgymint tanúvallomás, szakvélemény, tárgyi

22 Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba: Kriminálisztika tankönyv és atlasz (Dialóg Campus Kiadó, Budapest-pécs, 1998) 207. oldal

bizonyítási eszköz, okirat, a terhelt vallomása. Amit nem így nevez a törvény (pl. észrevétel a vádlott-társ vallomására), de tartalmában az ügy érdemére vonatkozik, az álláspontunk szerint vallomásként használható fel, melyet – majd látni fogjuk – a Javaslat is egyértelműen magáévá tesz.

A más eljárásban tett nyilatkozatok pedig az okiratok szabályai szerint használhatók fel, az azokból nyert adatok szintén bizonyítékok. Azonban ha a „más eljárás” egy másik büntető eljárás, ahol a jelen ügy terheltje szintén terhelt volt, ugyancsak a Miranda-figyelmeztetéstől függ a felhasználhatóság.

Ugyanazon büntető eljáráson belül a vallomás megtagadásának jogára figyelmeztetést többször kell ismételni, mivel egy-egy figyelmeztetés hatálya csak az adott eljárási szakaszra terjed ki. Ez az iránymutatás olvasható ki a BH.1994.117. számú eseti döntésből: „Az eljárás különböző szakaszaiban - így a rendőrségi, az ügyészségi és a bírósági szakaszban - csak egy ízben kell az előírt figyelmeztetést alkalmazni, mégpedig a kihallgatás kezdetekor.” Ez a gondolatmenet egyébként levezethető abból is, hogy a törvény külön szabályozza a nyomozati, az ügyészi és a bírósági kihallgatást (Be. 179. §, 217. § /2/ bek., 288. §). Amennyiben új bűncselekmény megalapozott gyanúját közlik, a figyelmeztetést meg kell ismételni, de azonos tárgykörön belül, folytatólagos kihallgatás során ez szükségtelen. Álláspontunk szerint a bírósági eljárásban is elegendő az első fokú eljárás első kihallgatásának elején végrehajtani a Miranda-szabályt, amely innentől kezdve kisugárzik a további kihallgatásokra, sőt, még a másodfokú eljárásban felvett bizonyításra is. A nyomozási bíró még nyomozati szakban tevékenykedik, ezért úgy gondoljuk, ha a szabályos gyanúsított kihallgatás megtörtént, az ülésen neki már nem kell elmondania a figyelmeztetést, mert azonos szakaszból (nyomozás) van szó. A gyakorlat ugyanakkor azt mutatja, hogy a büntető ügyben eljáró hatóságok inkább a kötelezőnél többször biztosítják a kioktatást, annak elmaradásával – mint eljárási szabálysértéssel – viszonylag ritkán találkozunk. A Javaslat pedig igyekszik kiküszöbölni a hatályos törvény hibáját, hogy nem rendel eljárási szakaszokhoz a figyelmeztetést. Az időbeli hatályról egyébként a Miranda-döntést követő Colorado v. Spring ügyben úgy foglalt állást az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága, hogy a figyelmeztetéseknek egyszer – az első kihallgatás megkezdésekor – kell elhangozniuk.²³

A Miranda-elv a büntetőeljárás nyomozati és bírósági szakában

A nyomozati kihallgatás részletes szabályait egyrészt a Be. 179-180. §, másrészt a 23/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes rendelet (továbbiakban r. rendelet) 119-126. §-a foglalja össze. A Be. értelmében:

„179. § (1) Ha a rendelkezésre álló adatok alapján meghatározott személy megalapozottan gyanúsítható bűncselekmény elkövetésével, az ügyész, illetőleg – ha az ügyész másképp nem rendelkezik – a nyomozó hatóság a 117-118. § szerint kihall-

23 Tóth Mihály: Vázlatok és szemelvények a büntető eljárásjog tanulmányozásához I. kötet (Budapest, 1999) 169. oldal

gatja. A fogva lévő gyanúsítottat huszonnégy órán belül ki kell hallgatni. E határidőt attól az időponttól kell számítani, amikor a gyanúsítottat a nyomozó hatóság elé állították.

(2) A gyanúsítottal a kihallgatás elején közölni kell a gyanúsítás lényegét, az erre vonatkozó jogszabályok megjelölésével.

(3) A gyanúsítottat figyelmeztetni kell arra, hogy védőt választhat, illetőleg védő kirendelését kérheti. Ha az eljárásban védő részvétele kötelező, a gyanúsított figyelmét arra is fel kell hívni, hogy ha három napon belül nem hatalmaz meg védőt, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság rendel ki védőt. Ha a gyanúsított kijelenti, hogy nem kíván védőt megbízni, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság nyomban védőt rendel ki.

(4) A gyanúsított kihallgatásáról a nyomozó hatóság olyan időben köteles intézkedni, hogy a terhelt megfelelő időt és lehetőséget kapjon a védekezésre való felkészülésre [43. § (2) bek. c) pont].

(5) Ha a nyomozás adatai alapján a Btk. 283. §-ában meghatározott büntethetőséget megszüntető okból az eljárás megszüntetésének lehet helye, ennek feltételeiről a nyomozó hatóság tájékoztatja a gyanúsítottat.”

A Be. hivatkozott 179. § /3/ bekezdésében megjelenik a Miranda-figyelmeztetés második eleme, ami a védőhöz való joggal kapcsolatos. A fenti szabályokból azonban nem tudjuk meg, hogy mi a kihallgatási elemek egymáshoz viszonyított sorrendje a 117. § és 179. § szerint, melyik figyelmeztetésnek hol a helye. Sajnálatos módon a rendelet sem segít ebben eligazodni:

„119. § (1) A gyanúsítottal a bizonyítékok ismertetése nélkül közölni kell a terhére rótt bűncselekményt megalapozó magatartásának lényegét, és Btk. szerinti minősítését. Ha a gyanúsítottat több bűncselekmény elkövetésével gyanúsítják, minden egyes bűncselekményt illetően külön-külön kell közölni a terhére rótt tényeket és ezeknek a Btk. szerinti minősítését.

(2) Ha a gyanúsítás közlését követően a nyomozás során a gyanúsítottal szemben újabb bűncselekmény megalapozott gyanúja állapítható meg, valamint, ha a gyanúsításban közölt bűncselekmény minősítése megváltozik, azt vele a kihallgatásánál közölni kell.”

Ebből következően mindig az egyes nyomozóhatóságok gyakorlata, az általuk használt nyomtatványok és jegyzőkönyvminták minősége határozza meg a figyelmeztetések helyét és sorrendjét.

Tipikus megoldás, hogy a megalapozott gyanú közlését követi a gyanúsítás elleni panasz jogára kioktatás, majd a válasz: „A gyanúsítást megértettem, ellene panaszt teszek/ nem teszek, mert...”. Ezt a részt értelemszerűen kitöltik, gyakran úgy, hogy: „panaszt nem teszek, mert a bűncselekményt elkövettem”. és csak ezután jön a Miranda-figyelmeztetés és annak megválaszolása, valamint a kihallgatás többi része. Súlyosan aggályosnak tartjuk, hogy a büntetőjogi felelősségről szóló nyilatkozat az erre vonatkozó kioktatást megelőzi. Különösen bonyolult helyzetet idéz elő, ha a terhelt a panaszjogi nyilatkozatnál beismeri az elkövetést, majd utána az érdemi kihallgatás alatt tagadó val-

lomást tesz. Majdnem ilyen bonyolult az a variáció is, amikor a panaszjogi nyilatkozatnál beismer, de a Miranda-figyelmeztetés után él a hallgatás jogával. Visszakanyarodva a tanulmány első részében tett okfejtéshez, úgy véljük, hogy a Be. 117. § /2/ bek. szerinti figyelmeztetést megelőző nyilatkozat még abban az esetben sem tekinthető vallomásnak, ha a panaszjoggal kapcsolatos nyilatkozattal összefüggésben a bűncselekmény elkövetésére vonatkozó érdemi kérdésre irányul. Ha tehát ellentétben áll az érdemi kihallgatáson felvett vallomással vagy más alkalommal előadott terhelti vallomással, azokat nem kell (nem lehet) ütköztetni, ahogy egyébként ellentétes vallomásokra a Be. 118. § /1/ bek. előírja. Másik oldalról nézve pedig a nyilatkozat nem váltja ki a részletes beismerő vallomást. Ennek főleg akkor van jelentősége, ha a törvény valamilyen kedvezményes processzuális lehetőséget fűz a beismeréshez.

A leírt jegyzőkönyvezési gyakorlat azért is kifogásolható, mert ha a gyanúsított nem tesz panaszt, a nemleges nyilatkozatot felesleges indokolni. Amennyiben panaszt terjeszt elő, azt sem köteles megindokolni. A nyomozó hatóság pedig mindkét esetben firtatja a nyilatkozat okát. Sem Ariadné fonalát, sem „Miranda fonalát” nem találjuk meg, hiába kutatunk akár a Be.-ben, akár a r endeletben. Mégis úgy gondoljuk, hogy a 117. § /2/ bekezdés célját és rendeltetését szem előtt tartva, a hallgatás jogára figyelmeztetésnek meg kell előznie a gyanú-közlést. Talán halványan ebbe az irányba mutat az is, hogy a Be. 179. § /1/ bekezdésében a Be. 117. §-ára utalás megelőzi a 179. § /2/ bekezdésében hivatkozott gyanúsítást.

Hasonló problémával találkozunk, ha a terhelt bírósági kihallgatásának Be. szabályait nézzük át.

„288. § (1) A vádlottat rendszerint a még ki nem hallgatott vádlott-társai távollétében kell kihallgatni.

(2) A tanács elnöke az ügyész, a vádlott vagy a védő indítványára, illetőleg hivatalból a vádlott kihallgatásának tartamára a tárgyalóteremből eltávolíttatja azt a már kihallgatott vádlott-társat, akinek jelenléte a vádlottat a kihallgatása során zavarná.

(3) A tanács elnöke megállapítja a vádlott személyazonosságát és a 117. § (1) bekezdésében felsorolt személyi adatait, megkérdezi a vádlottat, hogy a vádat megértette-e, nemleges válasz esetén a vádat megmagyarázza. Ezt követően a vádlottnak lehetőséget kell adni arra, hogy röviden összefoglalva kifejtsen a váddal kapcsolatos álláspontját. A vádlott, illetőleg védője - ha ezt szükségesnek tartja - kitérhet arra is, hogy a védelem érdekében milyen bizonyítás lefolytatását indítványozza.

(4) Ha a vádlott a (3) bekezdésben meghatározott lehetőségével nem él, illetőleg a nyilatkozatából ez nem derül ki, a tanács elnöke kérdést intéz a vádlotthoz, hogy a büntetőjogi felelősségét elismeri-e.

289. § (1) A vádlott kihallgatására a 117. § (2)-(5) bekezdését és a 118. § rendelkezéseit a (2) bekezdésben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni.

(2) A tanács elnöke a 117. § (2) bekezdésében foglaltakon kívül a vádlottat figyelmezteti arra, hogy a bizonyítási eljárás során kihallgatottakhoz kérdéseket intézhet, indítvá-

nyokat és észrevételeket tehet. A figyelmeztetés kiterjed arra is, hogy ha a vádlott nem tesz vallomást, a terheltként tett korábbi vallomása felolvasható.

(3) A vádlott - a tárgyalás rendjének zavarása nélkül a tárgyalás alatt is értekezhet a védőjével, de a kihallgatása közben ezt csak a tanács elnökének engedélyével teheti meg.

290. § (1) A 289. § (2) bekezdésében írt figyelmeztetést követően, ha a vádlott vallomást kíván tenni, a vádra vonatkozó, a védekezését is magába foglaló vallomását összefüggően adhatja elő. Ezt követően a tanács elnöke, majd a 286. § (3) bekezdésében felsorolt személyek - az ott meghatározott sorrendben - kérdéseket intézhetnek a vádlotthoz.

(2) A tanács elnöke gondoskodik arról, hogy a kérdés módja a vádlott emberi méltóságát ne sértse.

(3) Ha a kérdés a vádlott befolyásolására alkalmas, illetőleg a választ magában foglalja, az nem az ügyre tartozik, arra illetéktelen személy tette fel, a tárgyalás tekintélyét sérti, vagy az ismételten ugyanarra a tényre irányul, a tanács elnöke a kérdésre a feleletet megtiltja.”

A Be. itt már a személyazonosság megállapítását a kihallgatás részének tekinti. Furcsa módon azonban a vádról és a büntetőjogi felelősségről nyilatkoztatás megelőzi a Be. 117. § /2/ bek. szerinti figyelmeztetést. A sorrend felől a jogalkotó nem hagy kétséget. De a szabály helyessége felől okkal merülnek fel kételyek a jogalkalmazóban. A gyanúsított kihallgatásnál a hiányos jogszabály nyomában kialakult helytelen gyakorlat miatt kerül sor olyan nyilatkozatok felvételére, melyek helye a Miranda-figyelmeztetés után lenne. Ehhez képest a vádlotti kihallgatásra egyértelmű szabályozást ír elő a törvény, a kötelező menetrendtől eltérni nem lehet. Emiatt kell feltenni olyan kérdéseket, melyek helye szintén a Miranda-figyelmeztetés után lenne. Úgy gondoljuk, nem a hallgatás jogának szándékos „kicszelezéséről” van szó, hanem egy egyszerű jogtechnikai tévedésről, aminek azonban komoly kihatása van a Miranda-figyelmeztetés érvényesíthetőségére.

A sorrend megfordítása nem járna érdeksérellemmel. A terhelt a jelenlegi szabályok mellett sem köteles válaszolni azokra a kérdésekre, hogy a gyanúsítást, illetve a vádat megértette-e, felelősségét elismeri-e. Ha a hallgatás jogára figyelmeztetés után tennék fel a hatóság tagjai a kérdéseket, csupán a tényleges helyzetet realizálnák. Olyan felmérést sajnos nem tudunk készíteni, hogy kihallgatjuk ugyanazokat a terhelteteket a jelenlegi, majd a javasolt szabályok szerint és megvizsgáljuk, hogy a Miranda-figyelmeztetés előre csúsztatása befolyásolta-e a gyanúsításról, vádról és büntetőjogi felelősségről alkotott véleményüket, de nem valószínű, hogy lényeges eltérés lenne. Főleg nem a bíróságon felvett vallomásokban, hiszen a vádlottak többsége már kialakult állásponttal érkezik a tárgyalóterembe.²⁴ A Miranda-figyelmeztetés tehát nincs jó helyen a hatályos Be.-ben. Ne feledjük, hogy a vádlott nemcsak bizonyítékot szolgáltat, hanem védekezik is. Bócz Endre szavaival élve: „A vádlottnak a „váddal kapcsolatban tett nyilatkozata” lényegét tekintve véleménynyilvánítás, a vádemelés tényéhez és a vád tartalmához való személyes (intellektuális, érzelmi és akarati) viszonyulás felőli tájékozódás, amely azonban a vádbeli tények

24 Jungi Eszter i. m. 96. oldal

valóságáról nem ad közvetlenül értékelhető információt.” „A kihallgatás – ha a váddal kapcsolatos nyilatkozattételi alkalomnak tekintjük – arra szolgál, hogy a vádlott az ellene folytatott eljárásról és a vele szemben emelt vádról a véleményét elmondja. Amennyiben ennek keretében a vád tárgyává tett eseményekről birtokolt ismereteit közli, bizonyítékszerzési alkalom is, ha pedig a véleményéről és mellette szóló tényekről számol be, védekezési alkalom.”²⁵

E kettő azonban nem mindig választható el élesen. A terhelt kihallgatáson felvett tényközlő vallomása általában bekúszik a vádról alkotott véleménye is. A terhelti nyilatkozat kétarcúságát a hatályos törvény „kihallgatás” és „meghallgatás” kifejezései érzékelteik. Bárány Boglárka szerint a kihallgatás és a meghallgatás közötti különbség lényegében e két eljárási cselekmény végkimenetelében figyelhető meg. Míg a kihallgatás tárgya a vallomások mint bizonyítékok, addig a meghallgatás tárgya a vélemények, nyilatkozatok mint per-előbbreviteli eszközök.²⁶ A gyakorlatban ugyanakkor úszó határokra látunk. Ezért fontos jó helyre tenni a figyelmeztetést. Az utaló paragrafusok valahogy nem biztosítanak kellő átkötést a törvényhelyek között.

Háger Tamás több írásában felhívta a figyelmet arra, hogy mennyire veszélyes a kihallgatásra vonatkozó szabályok szétszórt elhelyezése a törvényben, mert a bizonytalan alkalmazás nagy kockázatot rejt magában, amely eljárási szabálysértéshez is vezethet, vagyis a szétszórtság táptalaja lehet a helytelen kihallgatásból eredő szabálysértéseknek.²⁷ A beismerő vallomás nem pusztán enyhítő körülmény (56/2007. BK vélemény), hanem alapot nyújt a nyomozási alkuhoz (Be. 175. § /1/ bek., 192. § /1/ bek.), a mediációs formában történő eltereléshez (Be. 221/A. §) és bizonyos egyszerűsített külön eljárásokhoz (Be. XXIV., XXVI-XXVII. Fejezet). A hallgatás a beismerés hiánya ugyan, de nem azonos a tagadással, ahhoz képest egy köztes semleges állapot. Ezért fontos a hallgatást választó terhelt külön figyelmeztetése, hogy a védekezés egyik módjáról mond le.

A megnyilatkozás és a hallgatás is a védekezés körébe tartozik, a terhelt maga választja meg, mikor melyikkel él. Választása azonban kihathat arra, hogyan értékeli a bizonyítékokat a hatóságok. Katona Géza a szabad védekezés lehetőségéből kiindulva, általános logikai szabályokat nézve jutott el oda, hogy a jogalkalmazó a terhelt életútja, a büntető eljárás során tanúsított magatartása, de főleg védekezési taktikája alapján következtetéseket vonhat le.²⁸ Bárd Károly az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélkezési gyakorlatát vizsgálva talált hasonló tanulságokat, főleg a Murray-ügy kapcsán. A Bíróság alaptételként kezeli, hogy a hallgatás joga a tisztességes eljárás sarkköve, védelmet nyújt a megengedhetetlen kényszerrel szemben, ám nem abszolút jog. Nincs olyan tétel, amely szerint a

25 Bócz Endre: Kriminálisztika a tárgyalóteremben (Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008) 104. oldal

26 Bárány Boglárka: A büntetőeljárás kihallgatás és meghallgatás összehasonlítása (Belügyi Szemle 2015/2. szám) 112. oldal

27 Tóth Andrea Noémi - Háger Tamás: A terhelt vallomása a büntetőeljárás bírósági szakaszában, egyes eljárási szabálysértések megítélése (Miskolci Jogi Szemle 2013/2. szám) 82. oldal, valamint Háger Tamás A bizonyítás és a terhelti vallomás egyes kérdései (Tanulmányok a Debreceni Ítéltábla 10 éves évfordulójára (Debrecen, 2016) 165. oldal

28 Katona Géza: Valós vagy valótlán? értékelés a büntetőperbeli bizonyításban (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1990) 219-220. oldal

terhelt hallgatásának a bizonyítékok értékelése során minden esetben implikáció nélkül kell maradnia. Így például az, hogy a bíró jelentős következtetéseket vont le abból, hogy a terhelt a rendőrségnek nem adott magyarázatot a bűncselekmény helyszínén való tartózkodására és a vallomástételt megtagadta, nem sértette az eljárás tisztességes voltát. A bíró minden lényeges körülményre figyelemmel lehet, beleértve azt a módot is, ahogyan a terhelt az eljárás során védekezett. A hallgatásból következtetés levonását engedő szabály nem több, mint egy a formalizált bizonyítási rendbe illeszkedő olyan rendelkezés, amely módot ad arra, hogy a józan ész diktálta következtetések nyíltan szerephez jussanak a bizonyítékok értékelése során.²⁹

Mivel a terhelt szabadon választhatja meg védekezésének taktikáját, úgy gondoljuk, hogy ennek kockázatát is teljes egészében viselnie kell. Vagyis, ha vallomást tesz, az ellene vagy javára felhasználható, míg hallgatásából - más körülményekkel egybevetve - következtetések vonhatók le, amelyek az indokolási kötelezettség körébe esnek.

A Miranda-elv a Javaslat tükrében

A benyújtott Javaslat – a jelenlegi törvény szerkezeti megoldását követve - a bizonyítás szabályainál összefoglalja a terhelt vallomásáról szóló tudnivalókat, majd a nyomozati szakban és a tárgyalási szakban végzett kihallgatásnál visszautal ezekre. Témánk szempontjából a Javaslat 183-185., 385-389. és 522-524. §-ának van jelentősége.

„A terhelt vallomása

183. §

(1) A terhelt vallomásának minősül a terhelt minden olyan, a büntetőeljárásban a terhelti figyelmeztetés utáni, bíróság, ügyészség vagy nyomozó hatóság előtt tett, illetve ezeknek címzett szóbeli vagy írásbeli közlése, amelyben a bizonyítás tárgyára vonatkozó tényről állít.

(2) Ha a terhelt vallomást kíván tenni, a vallomástétel lehetőségét biztosítani kell.

(3) A terhelteket egyenként kell kihallgatni.

(4) A terhelt beismerése esetén – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – be kell szerezni az egyéb bizonyítékokat is.

A terhelt személyazonosságának megállapítása

184. §

(1) A terhelt kihallgatása személyazonosságának és elérhetőségének megállapításával és ellenőrzésével kezdődik.

(2) A személyazonosság megállapítása során a terheltnek nyilatkoznia kell a személyét azonosító és a vele való kapcsolattartást biztosító következő adatokról:

a) neve, születési neve,

b) születési helye és ideje,

29 Bárd Károly: A hallgatás joga (Személyi szabadság és tisztességes eljárás c. kötet, Budapest, 1999) 19-21. oldal

- c) anyja neve,
- d) állampolgársága,
- e) személyazonosító okmányának száma,
- f) lakcíme, értesítési címe, tényleges tartózkodási helye,
- g) kézbesítési címe, telefonos elérhetősége.

A terhelti figyelmeztetés

185. §

(1) Személyazonosságá ellenőrzése után a terhelttel ismertetni kell a jogait és figyelmeztetni kell arra, hogy

a) nem köteles vallomást tenni, a vallomástételt, illetve az egyes kérdésekre történő válaszadást a kihallgatás folyamán bármikor megtagadhatja, de bármikor dönthet úgy, hogy vallomást tesz, akkor is, ha korábban a vallomástételt megtagadta,

b) a vallomás megtagadása az eljárás folytatását nem akadályozza, és nem érinti a terhelt kérdézési, észrevételezési és indítványtételi jogát,

c) ha vallomást tesz, bizonyítékként felhasználható, amit mond, illetve rendelkezésre bocsát,

d) más bűncselekmény elkövetésével hamisan nem vádolhat, kegyeleti jogot hamis tényállítással nem sérthet (a továbbiakban együtt: terhelti figyelmeztetés).

(2) A terhelti figyelmeztetést a terheltnek a nyomozás, valamint az elsőfokú és a másodfokú bírósági eljárás során történő első kihallgatásakor kell közölni.

(3) A terhelti figyelmeztetést, valamint a terheltnek a figyelmeztetésre adott választ jegyzőkönyvbe kell venni. A terhelti figyelmeztetés és a figyelmeztetésre adott válasz jegyzőkönyvezésének elmaradása esetén a terhelt vallomása – a (4) bekezdésben meghatározott kivétellel – bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe.

(4) A terhelti figyelmeztetés vagy a figyelmeztetésre adott válasz jegyzőkönyvezésének elmaradása esetén a terhelt közlése vallomásként akkor vehető figyelembe, ha a terhelt

a) az eljárás során korábban terhelti figyelmeztetésben már részesült és a folytatólagos kihallgatása során védővel rendelkezik, vagy

b) a terhelti figyelmeztetés után a közlését fenntartja.”

Nagyon helyesen az új szöveg sem tartalmazza azt a régi kitétel, hogy amit a terhelt mond, felhasználható „ellene”. A közölt információk ugyanis legalább annyira szolgálhatnak javára, mint terhére, ez a többi bizonyítékkal való összevetés után mérlegelés tárgya. Hiányzik azonban az a megjegyzés, hogy ha a hallgatást választja, a védekezés egyik lehetséges módjáról lemond. Ez egy rövid tényszerű közlés lenne, nem kívánjuk tehát, hogy a kihallgatás vezetője nyilatkozatra buzdítsa a terheltet. De e kijelentés mindenképpen beleférne az általános tájékoztatási kötelezettségbe, szervesen illeszkedne a tisztességes eljárás elvéhez és a Miranda-figyelmeztetéshez. E körben tehát a kodifikáció számára a szövegjavaslatunk az alábbi: „185. § (1) bekezdés b) pont: a vallomás megtagadása az

eljárás folytatását nem akadályozza, és nem érinti a terhelt kérdezési, észrevételezési és indítványtételi jogát, ugyanakkor a védekezés ezen módjáról lemond.”

Szerencsés módon a Javaslat az alapadatok egyeztetését a kihallgatás részének tekinti. Ez az egyszerűsítés, gyorsítás jegyében akkor hagyható el, ha az eljárás korábbi szakaszában már megtörtént (Javaslat 522. § /5/ bekezdés). A Miranda-figyelmeztetés azonban továbbra is kettévágja a személyi adatok kikérdezését, de ennek logikus magyarázata van. Az azonosításhoz elegendők az alapadatok, ezekkel tisztázható, hogy kinek a személyéhez, azaz „jó helyre” címzik-e a törvényes figyelmeztetést. Emellett továbbra is jelképes az a kötelezettség, hogy a terheltnek az alapadatok felvételét célzó kérdésekre válaszolnia kell. Mulasztásának ugyanis nincs szankciója (ésszerűen nem is lehetne rá mit kitalálni), következményei az eljáró hatóság számára vannak, mert más módon kell az azonosítást elvégeznie.

A Javaslat gyakorlatias megfontolásból tágan értelmezi a vallomás fogalmát a 183. §-ban. Ekként már nemcsak az elméletre lehet hagyatkozni abban, hogy mi tekinthető vallomásnak. Az eljárás tárgyára vonatkozó valamennyi tényközlés ebbe a körbe vonható. Így is maradnak bizonytalanságok, a kihallgatás és a meghallgatás között továbbra is üsző határok vannak, de a Javaslat legalább elhelyezett néhány irányjelző bóját. r égen várt újítása továbbá a Javaslatnak a Miranda-figyelmeztetés számszerűsítése. Garanciális szabály, hogy maga a törvény mondja meg, hogy eljárási szakaszonként kell elhangoznia.

A Javaslatban végre sorrendileg is helyére került a hallgatás jogára figyelmeztetés, nyilvánvalóan megelőzi a gyanú tárgyának közlését (Javaslat 388. § /1/ bekezdés³⁰) és a bűnösségről szóló kijelentést (Javaslat 523. § /2/ bekezdés³¹). Ugyanakkor a bűnösségre vonatkozó kérdést csak akkor lehet feltenni, ha a vádlott nem él a hallgatás jogával. ő szsességében megállapítható, hogy a Javaslat tisztább, áttekinthetőbb szabályozást nyújt a terhelti kihallgatás terén, mint a hatályos Be.

ZÁRSZÓ

A büntetőeljárás alapvető célja az igazság kiderítése, a büntetőjogi felelősség kérdésében való megalapozott döntés meghozatala az alapvető jogok és eljárási garanciák érvényesítése mellett. Nyilvánvaló, hogy egy adott büntetőeljárás hatékonysága abban is mérhető, hogy a fenti célt milyen költségek árán, milyen időtávatban, és milyen eredménnyel tudja elérni, és mindezt milyen eljárási keretek, garanciák között. A készülő új büntetőeljárás törvény az egyszerűséget, a gyorsaságot és a hatékonyságot egyaránt fontos értéknek tekinti, melyeknek az egyes részletszabályok megállapítása során is jelentő-

30 A Javaslat 388. § (1) bekezdése alapján a gyanúsítottal a kihallgatása során a terhelti figyelmeztetést követően közölni kell a gyanúsítás tárgyává tett cselekmény tényállását és annak Btk. szerinti minősítését.

31 A Javaslat 523. § (2) bekezdése alapján, ha a terhelti figyelmeztetést követően a vádlott vallomást kíván tenni, az egyesbíró, vagy a tanács elnöke kérdést intéz a vádlotthoz, hogy a bűnösségét beismeri-e.

seget tulajdonít. Ugyanakkor egy jogállami büntetőeljárásban nem lehet cél a büntetőjogi felelősség kérdésében való „mindenáron” történő döntésnek minden jogintézményt és alapvető szintű értéket alárendelni. Látható ugyanis, hogy ha a jogalkotó „szabad utat enged a büntetőeljárás eredményességének és sikerességének [...] a törvényességgel szemben, az összességében mindig alkotmányos büntető eljárásjogi deficitet eredményez”³². Éppen ezért az új büntetőeljárás törvényben törekedni kell majd arra, hogy a fenti alapelvek ne nyomják el az alapvető eljárási garanciák érvényesülését, az új eljárási célok nem eredményezhetik „az alapvető alkotmányos jogelvek sérelmét”³³. A rövid tanulmányunkban igyekeztünk kiemelni egy, a terhelt eljárásjogi pozícióját lényegesen érintő kérdést, egyben garanciális jogot, mely a tisztességes eljárás sarokköve. Látható, hogy a vizsgált Miranda-elv kapcsán jelentős előre lépésnek tekinthető a Javaslat a jelenleg hatályos eljárási környezethez képest. A végleges szöveg elfogadása során ugyanakkor a jogalkotónak nemcsak a jelzett premisszákra, illetve de lege ferenda javaslatainkra, hanem hazánk eljárásjogi hagyományaira, nemzetközi kötelezettségvállalásaira is figyelemmel kell majd lennie. Magyarország jogállam, melyből kifolyólag nem lehet kétségünk afelől, hogy a jogalkotó meg fog tudni felelni a fent említett elvárásoknak, és bízunk benne, hogy az egyes hivatásrendek keresztüzében edződött új eljárási törvényünk időtálló szöveggel és jogintézményekkel került majd elfogadásra.

32 Kóhalmi László: A jogállami büntetőeljárás egy fontos kívánalma: a védelemhez való jog. In: Igazság, ideál és valóság. Tanulmányok Kardos Sándor 65. születésnapja tiszteletére. (printart-press Kft, Debrecen, 2014.) 260. oldal

33 Törő Blanka: Egy örökéletű alapelv, az ártatlanság védelme. In: Úton a bírói meggyőződés felé. A készülő büntetőeljárás törvény kodifikációja. Szerk.: Elek Balázs – Miskolczi Barna. (printart – press Kft., Debrecen, 2015.) 191. oldal

A tárgyalás nyilvánossága, a tárgyalás nyilvánosságának korlátozása A sajtó jelenléte a büntetőeljárásban

Avagy a nyilvánosság fogságában

Bevezetés

„A sajtó hatalom!” – fogalmazta meg é mile Zola, és ez a kijelentés a média, a sajtó, a hírszerkesztés fejlődése során a mai napig is rendkívül találó megfogalmazás. A sajtó a véleménynyilvánításhoz való jog legszélesebb spektrumát biztosítja, ezáltal elképesztően erős társadalomalakító hatással bír.

A sajtó biztosítja az igazságszolgáltatás, mint független hatalmi ág társadalmi kontrollját és azt, hogy a büntetőügyekben hozott döntésekkel a társadalom tagjait visszatartsa az állam a bűnözéstől. Ez az állam érdeke. Ugyanakkor a társadalom információérzékenysége mára fokozottan megnövekedett, egyre több mindent szeretne megtudni a tágabb környezetében történő eseményekről, ezért a társadalomnak is érdeke az, hogy a büntetőeljárásokról megfelelő mennyiségű tájékoztatást kapjon. A sajtó pedig alkalmazkodik a társadalom ilyen irányú igényeihez, és bár piaci érdekektől vezérelten, és nézettség-, illetve olvasottságrekordok szerzésére törekedve, de igyekszik a legteljesebb mértékben kielégíteni a társadalom ilyen irányú igényeit.

Az igazságszolgáltatás és a nyilvánossághoz való jog tehát aligha létezhet egymás nélkül, az egyik feltételezi a másikat. De hogyan lehet megtalálni, egyáltalán meg lehet-e találni a tökéletes egyensúlyt e két terület között? Meddig tart a nyilvánossághoz való feltétlen jog és mikor kezdődik a személyhez fűződő jogok védelme a büntetőeljárásban? A bíró minden körülmények közötti hallgatása vagy bizonyos mértékű megszólalása érvényesüljön? Hogyan tudja a szóvivő biztosítani a kapcsolatot a média és az igazságszolgáltatás között? És miért nem mentes mégis a problémáktól a sajtó és az igazságszolgáltatás kapcsolata? Ilyen és ehhez hasonló felvetésekkel foglalkozom tanulmányomban, amely problémákra nem kínálok feltétlenül követendő irányokat, azonban az elemzés már eleve közelebb vihet minket a megoldáshoz.

¹ dr. Havasiné dr. Kulcsár Petra bírósági titkár, sajtószóvivő, Győri Törvényszék (A tanulmány eredeti változata a Mailáth György Tudományos pályázatra került benyújtásra 2017-ben.)

Nyilvánosság

A büntetőeljárás bírósági szakaszát átható legfontosabb alapelvek a szóbeliség, a közvetlenség és a nyilvánosság. Bár a büntetőeljárás kódex csak a szóbeliség és a közvetlenség elvét emeli az eljárás alapelvei közé, a nyilvánosság kimondatlanul is az eljárás alapelvei közé tartozik, hiszen olyan alaptörvényi követelmény, amely mindig meghúzódik a büntetőeljárások mögött.

A tárgyalás nyilvánossága valamikor az állam tanító-nevelő funkciójának eszköze volt, a modern világban azonban már ennél is többet jelent: biztosítja az igazságszolgáltatás – a külső ellenőrzés nélküli, független hatalmi ág – ellenőrzését, valamint azt, hogy a büntetőjog tilalmai, parancsai eljussanak a társadalomhoz², az egyén megbüntetésével elrettentve az állampolgárokat attól, hogy hasonló tilalmakba ütköző cselekményeket kövessenek el. A társadalomalakítás jellemzően a büntetőeljárásokban kap szerepet, hiszen az általános megelőzés itt indokolja leginkább, hogy a társadalom minél szélesebb köre megismerje az állam által büntetendőnek nyilvánított bűncselekményeket és az ahhoz fűződő büntetéseket.³

A tárgyalás nyilvánosságát nem kizárólag a terhelt személyes részvétele biztosítja, hanem az eljáró bíró az ítéletének kihirdetésekor az eljárás résztvevői, továbbá az egész társadalom elé tárja a döntését és ennek indokait. Ahogy azonban a média egyre inkább részt vesz, és teret kap az eljárásban, a tárgyalásról, a döntésről az állampolgárok már nem személyes részvétel útján szereznek tudomást, hanem a sajtó adja a tájékoztatást a társadalom számára. A bíróságot pedig ennek során a sajtószóvivő képviseli. Ezzel az erőteljes jelenléttel és a rá vonatkozó jogszabályi tilalommal az eljáró bíró nincs többé kitéve annak, hogy a saját döntésével kapcsolatosan nyilatkozatot kelljen tennie a sajtó felé, ugyanakkor egy pontatlan, rosszul idézett szóvivői nyilatkozattal a kommunikáció, a bíró döntésének üzenete előre nem tervezett irányt vehet.

Az igazságszolgáltatás felett nincs és egy demokratikus jogállamban nem is lehet más kontroll, mint a nyilvánosság.⁴ Az ítélezés társadalmi elfogadottság nélkül nem működik. Azt pedig, hogy egy társadalom elfogadja-e az igazságszolgáltatás rendszerét, az arról adott tájékoztatás mikéntje, minősége, tehát a sajtó befolyásolja leginkább. A modern, demokratikus társadalmakban egyaránt követelmény az igazságos bíraskodáshoz és a sajtószabadsághoz való jog, egyik sem élvez elsőbbséget a másikkal szemben, hanem

2 Az Alkotmánybíróság az 58/1995. (IX. 5.) számú AB határozatában is kimondta: „a modern büntetőeljárások alkotmányos elvei közé tartozik az eljárás nyilvánossága, amely elsősorban a tárgyalás nyilvánosságának és a bírósági döntés nyilvános kihirdetésének követelményét jelenti. A nyilvánosság mindenekelőtt az igazságszolgáltatás működésének ellenőrzését hivatott biztosítani a társadalom részéről. Ugyanakkor a büntető felelősségre vonás nyilvánossága az egyik útja annak, hogy a büntetőjog parancsai és tilalmai eljussanak a közösség tagjaihoz.

3 Az igazságszolgáltatás nyilvánossága, különös tekintettel a bírósági tárgyalások nyilvánosságára. Eötvös Károly Intézet, 2010. http://www.mabie.hu/sites/mabie.hu/files/a_targyalasok_nyilvanossaga.pdf (Letöltés dátuma: 2017. szeptember 17.)

4 Fleck Zoltán: Az igazságszolgáltatás reform közben. In: Ágh Attila-Somogyvári István: A közigazgatási reform új perspektívái. Bp., Új Mandátum, 2006.

kölcsönösen feltételezik egymást, karöltve állnak a társadalom szolgálatában. Mielőtt rátérnék a sajtó tárgyalási jelenlétére és az ezzel kapcsolatosan megjelenő problémákra, a nyilvánosság elméleti megközelítésével kapcsolatos gondolatokat is fontosnak tartom rögzíteni.

A nyilvánosság elméleti megközelítése

A büntetőperек nyilvánossága összetett és szerteágazó kérdéseket vet fel, amelyek különösen az elektronikus média jelenlétével hangsúlyosan aktuálisak.⁵

Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. cikke rögzíti, hogy mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja meg és hozzon határozatot az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságáról. A nyilvánosság követelménye tehát nem csupán alaptörvényi szintű követelmény, hanem nemzetközi szabályozás által is lefedett alapelv, amely ugyanannyira meghatározó elve a büntetőeljárásnak, mint a szóbeliség és a közvetlenség, még akkor is, ha a büntetőeljárás kódex nem az alapelvek között deklarálja.

Ez abból adódik, hogy a nyilvánosság az ellenőrzés, a kontroll megfelelő hatékonyságú eszköze a látszólag kontroll nélküli, minden más hatalmi ágától független igazságszolgáltatással szemben.

Angyal pál a nyilvánosságot az általános processzuális elvek közé sorolja. A nyilvánosság lényegét abban határozta meg, hogy a bírósági eljárási cselekményeknél bárki korlátozás nélkül jelen lehet. Ezt az elvet már az 1896. évi XXXIII. tc. (Bp.) is rögzítette, amely a nyilvánosság négy fokozatát különböztette meg (népnyilvánosság, képviseleti vagy közvetett nyilvánosság, ügyfélnyilvánosság, titkosság).⁶

Vámbery r usztem szerint a nyilvánosság a perjogban két dolgot jelent: egyrészt a felek azon jogát, hogy a bírósági eljárási cselekményeknél jelen lehessenek, másrészt azt a jogot, hogy a tárgyaláson bárki hallgatóságként megjelenhessen.

Király Tibor arra mutatott rá könyvében, hogy a nyilvánosság a büntetőeljárás átalakítását követő mozgalmak jelszava volt és a büntetőeljárás reformra törekvők már az 1840-es években komoly igényt támasztottak a nyilvánosságra. A nyitott tárgyalótermi ajtók mellett folyó tárgyalások szerintük annak a biztosítékát jelentették, hogy a vádlottal szemben nem alkalmaznak törvénytelen eszközöket.⁷

5 Háger Tamás: A nyilvánosság, mint a tisztességes eljárás egyik garanciája a büntetőperben. (http://profuturo.lib.unideb.hu/file/4/860/szerkeszto/szerkeszto_2014_10_01_anyilvanosság_mint.pdf Letöltés dátuma: 2017. szeptember 18.).

6 Háger Tamás: A nyilvánosság, mint a tisztességes eljárás egyik garanciája a büntetőperben. (http://profuturo.lib.unideb.hu/file/4/860/szerkeszto/szerkeszto_2014_10_01_anyilvanosság_mint.pdf Letöltés dátuma: 2017. szeptember 18.).

7 Király Tibor: A büntetőeljárás jog. Harmadik, átdolgozott kiadás, Budapest, Osiris kiadó 2003. In.: Háger Tamás: A nyilvánosság, mint a tisztességes eljárás egyik garanciája a büntetőperben.

Cséka Ervin szerint a nyilvánosság általános processzuális elv, ugyanakkor nyilvánvaló előnyei – így a társadalmi kontroll jelenléte – mellett hátrányokkal is jár. Káros lehet az ártatlanul vádolt vádlottra vagy magánéleti adatok széles körben ismertté válása esetén a sértettre nézve is. Mindezek ellenére azonban a fejlődés visszafordíthatatlan és a nyilvánosságnak a létjogosultsága a büntetőeljárásban vitán felüli.⁸

Erdei Árpád a nyilvánosságot a közvetlenség és a szóbeliség mellett az egyik tárgyalási alapelvként határozza meg, amely tulajdonképpen a bírói önkény elleni biztosíték. Utal arra is, hogy a modern kori tárgyalásnyilvánosság a tárgyalótermet közvetlen veszélynek teszi ki, ezért az alapelv előnyei mellett annak hátrányai is kidomborodni látszanak, amelyet az elektronikus média jelenléte és a tudósítás problémái csak fokoznak.⁹

Navratil Szonja az informatikai fejlettséget is figyelembe véve a nyilvánosság több dimenzióját különíti el: 1. intézményi-szervezeti nyilvánosság, 2. eljárási nyilvánosság, 3. pillanatnyi és az elektronikus nyilvánosság. Az elektronikus formában megjelenő intézményi-szervezeti nyilvánosság körébe tartozik például a bírósági költségvetés, a szervezeti struktúra, a bírák kinevezése. Ezzel szemben az eljárási nyilvánosság a tárgyalási nyilvánosságot, míg az ítéletek kihirdetése a pillanatnyi nyilvánosságot jelenti.

ő szességében a fenti jogtudományi álláspontokat értékelve megállapítható, hogy a nyilvánosság alkotmányos, működési jellegű, főszabályként a tárgyaláshoz kötődő alapelv, amely egyben meghatározza a terhelt és az állam viszonyát is és megfelelő biztosítékot is jelent a bírói önkény ellen azzal, hogy garanciát nyújt az igazságszolgáltatás átláthatósága terén. A tárgyalás vitathatatlanul az elv fő jellemzője, amelyen egyszerre érvényesül a pillanatnyi – azonnal érzékelhető – nyilvánosság, valamint a televízió társaságok és a tudósítók révén az elektronikus nyilvánosság is.

A büntetőeljárás nyilvánosságának jogszabályi háttere

A nyilvánosság követelményét az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló, rómaiában 1950. november 4. napján kelt Egyezmény 6. cikke is külön rögzíti. Az Alaptörvény értelmében pedig mindenkinek joga van ahhoz, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja.¹⁰

De szintén alapjogok közé sorolja az Alaptörvény IX. cikke a sajtószabadsághoz és véleménynyilvánításhoz való jogot is. Az alaptörvény csak a legalapvetőbb, általános rendelkezéseket rögzíti, amelyek aztán megadják a lehetőséget arra, hogy a törvényhozó megalkossa a részletszabályokat az egyes speciális törvényekben.

8 Háger Tamás: A nyilvánosság, mint a tisztességes eljárás egyik garanciája a büntetőperben. (http://profuturo.lib.unideb.hu/file/4/860/szerkeszto/szerkeszto_2014_10_01_anyilvanosság_mint.pdf Letöltés dátuma: 2017. szeptember 18.).

9 Erdei Árpád: Tanok és végtanok a büntető eljárásjog tudományában. Bp., ELTE Eötvös Kiadó, 2011. In.: Háger Tamás: A nyilvánosság, mint a tisztességes eljárás egyik garanciája a büntetőperben.

10 Alaptörvény: XXVIII. Cikk.

A tárgyalás nyilvánosságának elvét ezen túlmenően rögzíti a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény, a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény, az ügyészségről szóló 2011. évi CLXIII. törvény, a sajtószabadságról és médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. törvény.

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.) több helyen is foglalkozik a nyilvánosság elvével. Az első rész VI. fejezetének III. címében szabályozza a „felvilágosítás-adás és a nyilvánosság tájékoztatása a büntetőeljárás során” című témakörét. Ezen paragrafusok azt határozzák meg, hogy a büntetőeljárás egyes szakaszaiban mely szervek lehetnek azok, akik a nyilvánosság részére felvilágosítást adhatnak. A nyomozás befejezéséig a nyomozó hatóság külön jogszabályban erre feljogosított tagja, valamint az ügyész; a vádemelésig az ügyész vagy az általa megbízott személy; a bírósági eljárás során pedig a bírák jogállásáról szóló törvényben erre feljogosított személy adhatja meg a szükséges felvilágosítást.

Az egyes eljárási szakaszok szerinti elhatárolás a felvilágosítás terén azért nagyon fontos, mert a különböző szakaszokban más-más szerv (nyomozó hatóság, ügyész, bíróság) végez eljárási cselekményeket, ezért kizárólag az adott szakaszban cselekményeket végző szerv rendelkezik a büntetőügy szempontjából éppen releváns információkkal.¹¹

A 74/A. § (2) bekezdése értelmében a bíróság nyilvános tárgyalásáról a sajtó jogosult tájékoztatást adni. Ugyanezen paragrafus (3) bekezdése szerint meg kell tagadni a sajtó számára a felvilágosítást, ha az a minősített adat védelmét sértené vagy egyébként az eljárás eredményes lefolytatását veszélyeztetné.

Itt kell megemlíteni, hogy a sajtószabadságról és médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. törvény 10. §-a értelmében mindenkinek joga van arra, hogy megfelelően tájékoztassák a helyi, az országos és az európai közélet ügyeiről, valamint Magyarország polgárai és a magyar nemzet tagjai számára jelentőséggel bíró eseményekről.

A médiarendszer egészének feladata a hiteles, gyors, pontos tájékoztatás ezen ügyekről és eseményekről. Ez tulajdonképpen a sajtó legfőbb rendeltetése, amely nem kizárólag a büntetőeljárással kapcsolatos, hanem az egész világban kiterjed az élet minden területére. Az emberek az egyre inkább felgyorsuló, technikai vívmányokkal felszerelt világunkban gyors, rövid és érthető tájékoztatást várnak minden témában, oly módon, hogy nekik már az adott területről külön tájékozódni ne kelljen, mert az idővesztéssel jár. Az internet, a különböző okostelefon alkalmazások mind-mind a rekordokra, a gyorsaságra épülnek, amellyel a sajtónak is fel kell tudni venni a versenyt és ezen igényeket kielégítve kell szolgáltatását kínálnia még az olyan hagyományosnak mondható területek esetében is, mint a jogtudomány.

A korlátok felállítása a sajtó tekintetében ugyanakkor nagyon fontos. pontosan az előbb taglalt, kitérult, minden lehetőséget biztosító világ miatt a sajtóra teherként neheze-

¹¹ Antal Dániel: A nyilvánosság és a büntetőeljárás. (<http://docplayer.hu/43878453-A-nyilvanosság-es-a-buntetoeljaras.html> Letöltés dátuma: 2017. szeptember 17.)

dik a pontos és gyors tájékoztatás igénye, amely megkívánja a korlátok beépítését. Szükséges ez annak érdekében is, hogy a sajtó a tájékoztatási feladatát keretek között végezze, hogy ne élhessen vissza a szabadsággal, amelyet értelemszerűen nyújt ez a szakma az újságírók és tudósítók számára.

Itt jegyzem meg, hogy Kertész Imre már 1986-ban megfogalmazta azt a gondolatot, amely sok emberben felvetődik, amikor ezen a témán mélyebben elgondolkodik: „az olvasót gyakran jobban érdekli a bűnözés, mint sok más, ugyancsak fontos társadalmi jelenség, és ráadásul a különböző bűncselekmények iránti kíváncsisága sem arányos azok előfordulási gyakoriságával. Természetes, hogy a sajtó igyekszik igazodni az olvasó igényeihez.”¹² Azóta a sajtó nyilvánvalóan ráérezett a társadalom „bűnözés-érzékenységére”, ezért az egyes sajtóorgánumok egymással vetekedve igyekeznek minél több információt eljuttatni minél több emberhez. Nem szabad azonban összekeverni azt a körülményt, hogy amíg a társadalom részéről ez a fajta tájékozódás pusztán információ-éhség és információ-szerzés, addig a sajtó részéről a tájékoztatás tulajdonképpen tisztán gazdasági érdek.

A nyilvánosság a büntetőeljárás szakaszaiban

A büntetőeljárás alapvetően két nagy szakaszra bontható: a nyomozati szakaszra és a bírósági eljárási szakaszra.¹³ Ezen két szakasz közé ékelődik be az ún. közbelső eljárás, amelyben a vádemelési és a tárgyalás előkészítési szakasz helyezkedik el.

A büntetőeljárás első – nyomozati – szakaszában a mikroszintű nyilvánosság érvényesül. Ebben a szakaszban igazi értelemben vett nyilvánosságról nem is lehet beszélni, hiszen a nyomozati szakban a titkosság elve az irányadó. Ezekben az eljárási cselekményekben csak azok vehetnek részt, akiknek a részvételét a törvény kötelezővé vagy lehetővé teszi, tehát a társadalom tagjai nem jelenhetnek meg. A társadalom szélesebb köre ezen eljárási szakaszban történt cselekmények révén csak annyiban értesül az adott büntetőügyről, amennyiben az nem hátráltat igazságszolgáltatási érdeket.

Ehhez képest a büntetőeljárás második – bírósági – szakaszában már a makroszintű nyilvánosság elve érvényesül, amely az eljárás egészében uralkodó – mégis a hatályos jogszabályok által kevésbé szabályozott – alapelv. Ez azt jelenti, hogy a bírósági eljárás főszabály szerint bárki részt vehet, a tárgyalást akár az utcáról betérve is megtekintheti. Azért „főszabály szerint”, mert a zárt tárgyalás elrendelésének Be.-ben szabályozott lehetősége az eljárás egészében fennáll.

A makroszintű nyilvánosság több szempontból is nagyon fontos. Egyrészt biztosítja a társadalmi kontrollt, másrészt a tárgyalás elrettentő – preventív – funkciója is érvényesül a tárgyaláson részt vevő személyek irányába, valamint a társadalom egésze felé a sajtó tudósítása révén. Harmadrészt jótékony hatással van az eljáró hatóságokra, az eljárás

12 Kertész Imre: A bűnügyi tudósítás és a személyi jogok védelme. Belügyi Szemle 1990/11. szám In.: Antal Dániel: Lehet-e nyilvános a nyomozás? (<http://pecshor.hu/periodika/XV/antal.pdf> Letöltés dátuma: 2017. szeptember 20.)

13 Antal Dániel: A nyilvánosság és a büntetőeljárás. (<http://docplayer.hu/43878453-A-nyilvanosság-es-a-buntetelojaras.html> Letöltés dátuma: 2017. szeptember 17.)

szereplőire, hiszen, ha erős társadalmi kontroll érződik, az eljáró hatóságokat minél hatékonyabb és alaposabb munkára ösztönzi.

Nyilvánosság a nyomozati szakban

A büntetőeljárás általában nyomozással kezdődik. Amint azt már említettem, a Be. 74/A. §-a szabályozza, hogy a nyomozás befejezéséig a nyomozóhatóság tagja adhat felvilágosítást. A nyomozó hatóság a nyomozást önállóan vagy az ügyész rendelkezése alapján végzi. A Be. azt is meghatározza, hogy a nyomozó hatóság Magyarországon az ügyész, a rendőrség (általános nyomozó hatóság), a Nemzeti Adó-és Vámhivatal, míg katonai nyomozó hatóság az illetékes parancsnok. Tehát ezek a hatóságok végzik a nyomozást a büntetőeljárás első szakaszában és így őket illeti meg a sajtótájékoztatás joga is.

A Be. ugyanakkor bővebb szabályozást nem tartalmaz a nyomozás során adható tájékoztatásról, azonban felhatalmazást ad arra, hogy rendeletben szabályozzák a nyomozati szakban a sajtónak adható tájékoztatás részletes szabályait.¹⁴

Így jött létre a büntetőeljárás nyomozati szakaszában a sajtónak adandó tájékoztatásról szóló 26/2003. (VI. 26.) BM-IM együttes rendelet, amely lex specialis módon határozta meg és rendszerezte az ide vonatkozó szabályokat.

Elengedhetetlenül fontos a büntetőeljárás megfelelő működéséhez a teljes körű nyilvánosság, de amint azt már említettem fentebb, az egyes szakaszokban nem mindig célravezető, sőt az eljárás akadályát is jelentheti. Ennek következményeként mondhatjuk azt, hogy a büntetőeljárás első – egyben kiemelkedő jelentőségű – szakaszában, a nyomozás során nem a nyilvánosság, hanem a titkosság az eljárás alapelve. A Be. értelmében ugyanis a nyomozási cselekményen csak az ügyész, a nyomozó hatóság tagja, a jegyzőkönyvvezető és az lehet jelen, akinek a jelenlétét a törvény megengedi.

A fenti BM-IM rendelet kimondja, hogy a nyomozó hatóság tájékoztatást adhat

- az általa elutasított feljelentésről,
- az előtte folyamatban lévő vagy volt nyomozás tárgyában azon eljárási cselekményekről, amelyekről rendelkezett.

A tájékoztatás során közölni lehet

- az eljárás során megállapított tényeket,
- a bűncselekmény körülményeit és okait,

a nyomozó hatóságnak a felderítés és a bizonyítási eszközök beszerzése érdekében tett intézkedését, és

- az eljárás állását.

A tájékoztatás korlátja, hogy ennek során a nyomozó hatóság a büntetőügy bizonyítékait nem értékelheti és nem mérlegelheti a tényállás várható alakulását, valamint a várható jogkövetkezményeket sem.

¹⁴ Antal Dániel: A nyilvánosság és a büntetőeljárás. (<http://docplayer.hu/43878453-A-nyilvanosság-es-a-buntetoeljaras.html> Letöltés dátuma: 2017. szeptember 17.)

Az olyan intézkedésről pedig, amely ellen jogorvoslatnak van helye, a sajtót csak azután lehet tájékoztatni, hogy az intézkedést a jogorvoslatra jogosulttal közölték.

Mindebből a szabályozásból következik, hogy a tájékoztatás adás a nyomozó hatóságnak csupán lehetősége, nem pedig kötelessége. Tehát, ha az „ügy érdeke” megkívánja vagy a tájékoztatás adásnak egyéb jogi akadályja van, akkor a nyomozó hatóság arra jogosult tagja megtagadhatja a tájékoztatás adását. Ezen túlmenően sem adható tájékoztatás:

- az ügyész rendelkezése alapján foganatosított eljárási cselekményről,
- kényszerintézkedésről vagy egyéb intézkedésről,
- az ügyésznek a nyomozás során adott utasításairól,
- a nyomozó hatóság által az ügyész részére adott tájékoztatásról.

Ezen rendelkezésekből következik, hogy amennyiben a nyomozó hatóság önállóan rendelkezett az eljárási cselekményekről, a nyomozó hatóság adhat tájékoztatást, azonban, ha az ügyész rendelkezett az adott cselekményről, akkor nem adhat a nyomozó hatóság felvilágosítást. Ennek pedig az az oka, hogy az ügyész a nyomozás során utasíthatja a nyomozó hatóságot, tehát ebben az esetben a tájékoztatási jogkör őt illeti meg.

A rendelet a sajtó részére is tartalmaz korlátozást, amikor azt mondja ki, hogy lezárt területre újságíró csak a nyomozó hatóság helyszíni nyomozási cselekményt irányító tagja által adott engedély alapján léphet be.¹⁵ A tájékoztatás hitelessége érdekében pedig a nyomozó hatóság tájékoztatást adó tagja köteles az újságírótól a nyilvános közlésre készített nyilatkozatot bemutatásra visszakérni, kivéve, ha azt sajtótájékoztató, írásos tájékoztató vagy internet útján adta. Ennek több magyarázata is van. Az egyik, hogy az újságíró nem mindig rendelkezik azzal a képzettséggel, hogy a tájékoztató személy által elmondottakat a megfelelő módon közvetítse, a másik pedig, hogy a személyes adatok védelmét is biztosítani kell. Így tehát a nyomozó hatóság ellenőrzése révén kiküszöbölhetők az esetleges ilyen jellegű hibák.

A büntetőeljárásban előforduló biztonsági kockázatok az alábbiak:¹⁶

A terhelt személyét érintő kockázatok: a terhelt a büntetőeljárás főszereplője, aki ellen folyik a büntetőeljárás, ezért az egyik legfontosabb feladat az ő személyi biztonsága, vallomástételének a szabadsága.

A terhelt vallomását érintő kockázatok: veszélybe kerülhet a vallomása, ha a vallomásától várható bizonyíték akár az eljárás másik terheltjére, akár az eljárásban részt nem vevő személyre vonatkozik. Ebben az esetben tehát a terhelt vallomásának szabadságát veszélyeztető magatartásokról lehet beszélni, amelyek miatt a terhelt személye is veszélybe kerülhet.

A tanú személyét érintő kockázatok: természetesen nem annyira a terheltnek vannak veszélyben az eljárás során, hanem a terheltre esetlegesen terhelő vallomást tevő tanúk. A

¹⁵ 26/2003. (VI. 26.) BM-IM együttes rendelet 5. §

¹⁶ Antal Dániel: Kockázatok a nyilvános büntetőeljárásban. (<http://pecshor.hu/periodika/XV/antal.pdf> Letöltés dátuma: 2017. szeptember 20.)

tanú életének védelme érdekében és azért, hogy a tanú a vallomását mindenféle befolyástól és megfélemlítéstől mentesen tegye meg, a tanút a legteljesebb védelemben kell részesíteni.

A tanú vallomását érintő kockázatok: a tanú vallomása az egyik legfontosabb bizonyíték, amelynek biztosítását szolgálják a tanúvédelmi eszközök. Miután a tanú vallomása ilyen kiemelkedő jelentőségű, a Be. különböző garanciákat épít be a vallomástétel akadálymentessége érdekében. Az egyik ilyen garancia, hogy a megfélemlítés nélküli vallomás megtétele érdekében a bíró a vádlottat eltávolíttathatja a tárgyalóteremből a vallomástétel idejére (Be. 292. § (2) bekezdés).

Az eljárás más résztvevőire veszélyt jelentő kockázatok: a büntetőeljárásban részt vevő valamennyi személy is veszélybe kerülhet az eljárás során, így például az ügyész, a védő, vagy akár a bíró.

Az eljárás rendjét veszélyeztető magatartások: ezek azok a magatartások, amelyek konkrétan az eljárás lefolyására, rendjére jelentenek veszélyt (pl. rendbontás), ezeknek a kezelésére a Be. szintén megoldást biztosít.

Az állami érdekeket sértő kockázatok körébe soroljuk például a minősített adatok nyilvánosságra kerülésének kockázatát.

Ezen kockázatok közül vannak olyanok, amelyek egyáltalán nem fordulhatnak elő a nyomozás során, de vannak köztük olyanok is, amelyek bár kisebb súllyal, de előfordulhatnak.

Figyelemmel arra, hogy a nyomozás során a nyilvánosság elve szinte egyáltalán nem érvényesül, és a titkosság az irányadó, ezért kisebb az esélye annak is, hogy a terhelt vagy a tanú személye veszélybe kerüljön vagy a tanúvallomásokat hátrányosan befolyásolják. A nyomozás titkossága és a hatóság jelenléte miatt a kockázatok lehetősége nem sok, ezért azok kezelése is sokkal könnyebb. Milyen kockázatkezelési módszerek állnak rendelkezésre mégis a nyomozás során?

1. A tanúvédelem nevesített eszközei (Közvetlen eszközök)¹⁷:
 - A tanú személyi adatainak zártan kezelése
 - Különösen védett tanúvá nyilvánítás
 - Személyi védelem
 - Tanúvédelmi program.
2. A tanúvédelem más néven nevesített eszközei (Közvetett eszközök):
 - A felismerésre bemutatásnál a Be. előírja, hogy ha a tanú védelme szükségesé teszi, akkor úgy kell elvégezni a felismerésre bemutatást, hogy a felismerésre bemutatott személy a tanút ne észlelhesse és ne lássa (pl. detektív tükör alkalmazása).¹⁸

17 Be. 95-98/A. §

18 Be. 122-123. §

- A szembesítés mellőzése a tanú védelme miatt: ha a tanú védelme indokolja, akkor mellőzni kell a tanú és a terhelt szembesítését¹⁹.
3. Kényszerintézkedés útján: például a rendbírság intézménye a
- nyomozás helyszínéről való eltávozást biztosítja, de a letartóztatás és
 - az őrizet is alkalmazható a biztonsági kockázatok kezelésére.

Nyilvánosság a tárgyaláson

A nyilvánosság korlátozása

A Be. általános része a 74/A. – 74/B. §-okban foglalja a büntetőeljárás nyilvánosságával, mint az eljárás garanciális elemével. De nem csupán a Be. ezen részében találkozhattunk a nyilvánosság szabályozásával, hanem a törvény későbbi fejezeteiben is.

A Harmadik rész XI. fejezetében – „A bírósági eljárás általános szabályai” – a tárgyalás nyilvánossága címszó alatt találjuk a tárgyalási szakaszra irányadó legalapvetőbb rendelkezéseket. A hazai bíróságok épületeibe bárki beléphet, ezért bárki testközelbe is kerülhet az eljárás résztvevőivel, amely óriási kockázatot jelent az eljárásra nézve. Ezért a Be. egy sor kockázatkezelési eszköz alkalmazását teszi lehetővé, hogy az eljárás résztvevői biztonságban legyenek és, hogy a vallomásukat befolyásmentesen tegyék meg.

A 237. § (1) bekezdése értelmében a bíróság tárgyalása nyilvános. A tanács elnöke ugyanakkor meghatározhatja a hallgatóság létszámát

- a tárgyalás szabályszerű lefolytatása,
- a tárgyalás méltóságának és biztonságának megőrzése érdekében, továbbá
- helyszűke esetén.

Mivel a tárgyalásról a Be. 74/A. § (2) bekezdése értelmében a sajtó jogosult tájékoztatni a nyilvánosságot, ezért a sajtó tagja a bíróság nyilvános tárgyalásán megjelenhet, de a jelenlétét a bíróság – bárki máshoz hasonlóan – korlátozhatja indokolt határozatával. Természetesen a sajtó nem köteles élni ezzel a joggal, nem kell minden egyes büntetőügy tárgyalására beülnie, jelenlét nélkül is felvilágosítást kérhet a bíróságtól. Azt, hogy a felvilágosítást ebben az esetben kitől kérheti a sajtó képviselője, nem a Be., hanem a bírák jogállásáról szóló törvény mondja meg. A bíróság elnöke vagy az általa megbízott személy adhatja meg a felvilágosítást az ügyekről. Ez a személy pedig a sajtószóvivő vagy a sajtótitkári feladatokra kijelölt igazságügyi alkalmazott.

Ebben az esetben is visszatérő szabály, ami a nyomozó hatóságnál már megjelent. A tájékoztatás során a tájékoztatást adó személy kikötheti, hogy a tőle származó nyilatkozatot, vele készült interjút vagy cikket a sajtó munkatársa megjelenés előtt visszaküldje bemutatásra.

Úgy gondolom, ez a lehetőség a mindennapokban egy állandóan érvényesülő irányelv a szóvivői munka során. A bíróság elé kerülő ügyek bonyolultsága, a jogi szakzsargon, a

¹⁹ Be. 124. § (2) bekezdés

bírói munka során felhalmozódó terjedelmes iratanyag nagyban megnehezítik a sajtó eligazodását, ami a pontos, gyors és érthető tájékoztatás korlátját jelenti. A sajtószóvivő közleményei, összefoglalói segítik a sajtó munkatársait abban, hogy valós tényekről valószínűleg megfelelő tájékoztatást tudjanak adni a társadalom számára. A szóvivő egy-egy ítélethirdetésnél hosszasan egyeztet az ügy bírójával, hogy egy sokezer oldalas ügyben pontos képet kaphasson, ezáltal pedig a szóvivő is hiteles információkat és tájékoztatást adhasson tovább a sajtó munkatársainak, ezen keresztül pedig az egész társadalomnak. A felelősség tehát óriási, minden részfeladatnál kulcsfontosságú az éberség, a pontosság, a kiszámíthatóság, és a higgadt fellépés.

Természetesen, hogy akitől a legpontosabb információkat kaphatja a sajtó munkatársa, aki az ügyet a legjobban ismeri az első beadványtól az utolsó indítványig, az maga a bíró. Ugyanakkor a bíró nem nyilatkozhat a saját ügyében, hiszen olyan indulatokat váltana ki az így nyilatkozó bíró, amelyek végeláthatatlan társadalmi vitákhoz is elvezethetnének. Többek között ezért is épült be a sajtó és a bíró közé a szóvivői hálózat. A bíró háttérben maradhat, kizárólag az ügy tárgyalására és meggyőződése szerinti elbírálására koncentrálhat, mégis a szóvivő révén a sajtó és a sajtón keresztül a társadalom is megkapja az ügyben éppen szükséges és elégséges tájékoztatást.

A bírák jogállásáról szóló törvény rögzíti, hogy a „bíró köteles tartózkodni minden olyan megnyilvánulástól, amely a bírósági eljárásba vetett bizalmat vagy a bíróság tekintélyét csorbítaná.”²⁰ Ez az alapvetés mindenben meg is felel a társadalmi elvárásoknak. A bíró feladata az, hogy a munkájára figyelve a meggyőződése, a lelkiismerete és a legjobb tudása szerint hozza meg a döntését az eljárási szabályok betartásával. A bírónak tehát nem az a feladata, hogy a nyilvánosságot tájékoztassa és az ügy fejleményeiről felvilágosítást adjon. A bíró végezhet kiünő munkát, de mivel nem rendelkezik sajtószóvivői tapasztalattal, így az is előfordulhatna, hogy többet vagy olyat is elmond, mint amit a törvény lehetővé tesz.

Az, hogy a nyilatkozat vagy közlemény mennyire elegendő vagy a társadalomban mekkora felháborodást vált ki, nagyban függ az ügy természetétől és attól, hogy előzőleg a sajtóban mennyire volt „felkapott” a téma. Éppen ezért minden esetben irányadó a szóvivői munka során, hogy a későbbi vitákat elkerülendő, a lehető legpontosabban fogalmazza meg a szóvivő a közleményt oly módon, hogy az esetleges későbbi kérdésekre is felkészülten lehessen választ adni.

A nyilvánosság kizárása

A nyilvánosság tehát vitathatatlanul garanciális eleme az eljárásnak, azonban egyre több problémát is jelent. Az egyik legnagyobb gond az eljárásban résztvevők személyiségi jogainak védelme, míg a másik a közvélemény, ritkább esetben a bíró ítélezési tevékenységének befolyásolása. A személyiségi jogok védelme megvalósítható a nyilvánosság kizárásával, amelyet a Be. is külön szabályoz.

20 A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény 37. § (2) bekezdés

A nyilvánosság kizárható

- a minősített adat védelme,
- az eljárásban résztvevő kiskorú személy védelme,
- az eljárásban résztvevők vagy a tanú védelme, valamint
- erkölcsi okból.²¹

- A minősített adat védelme érdekében kizárt nyilvánosság

Ez egy speciális nyilvánosság kizárási ok, hiszen a törvényi feltételek fennállása esetén a nyilvánosságot ki kell zárni. Ellenkező esetben büntetőjogi következménnyel is lehet számolni, ha a minősített adatok a minősítő hozzájárulása nélkül illetéktelen személyek részére hozzáférhetővé válnak (Btk. 265. §).²² Ebben az esetben kizárólag az ügyfélnyilvánosság érvényesül, és a tárgyaláson résztvevő személyek kötelesek az így tudomásukra jutott minősített adatot megőrizni.

A minősített adat védelmének biztosítása érdekében a bíróságnak fokozott gondossággal kell eljárnia már a tárgyalás előkészítési szakaszban, és az iratokat át kell tanulmányoznia, hogy nem tartalmazzak-e a bizonyítékok között olyan iratot, amely minősített adatot hordoz, ezért zárt tárgyalás elrendelését indokolja.

- Az eljárásban résztvevő kiskorú védelme érdekében kizárt nyilvánosság

A 237. § (2) bekezdése a kiskorúakkal kapcsolatos korlátozó szabályokat építette a Be. szabályrendszerébe, amikor kimondta, hogy a tizennegyedik életévét be nem töltött személy egyáltalán nem vehet részt a tárgyaláson, míg a 14. életévét betöltött, de 18. életévét el nem ért személyt a bíróság a hallgatóság köréből kizárhatja. Ennek magyarázata kézenfekvő, hiszen az ebbe a korosztályba tartozó fiatalok részvétele a tárgyaláson a személyiségük fejlődését károsan befolyásolhatja. Egy büntetőügyben számos körülmény, tény felmerülhet, amely az ilyen korú személyek számára érthetetlen vagy, ha meg is értik, akkor a későbbiekben jelent problémát a feldolgozása, adott esetben a személyiség torzulását is eredményezheti. Egy szexuális vagy erőszakos bűncselekmény gyakran még egy felnőtt – a cselekménnyel közvetlenül nem érintett – személy számára is megrázó részletekkel szolgál. Egy gyermek- vagy fiatalkorúnak egy ilyen tárgyaláson való részvétel maradandó károkat is okozhat hosszútávon. például a fiatalok társadalomba való beilleszkedését, valamint helyes irányú fejlődését nehezítheti, ha a büntetőeljárás minden részletéről az abban részt nem vevő személyek is tudomást szerezhetnek.

- Az eljárásban résztvevő személyek vagy a tanú védelme érdekében kizárt nyilvánosság

²¹ Be. 237. § (3) bek.

²² Háger Tamás: A nyilvánosság, mint a tisztességes eljárás egyik garanciája a büntetőperben. (http://profuturo.lib.unideb.hu/file/4/860/szerkeszto/szerkeszto_2014_10_01_anyilvanosság_mint.pdf Letöltés dátuma: 2017. szeptember 18.).

A sértett és a tanú magánélete szélesebb körben élvez védelmet, mint a vádlotté. Előbbiek esetében felmerül a nyilvánosság kizárása akkor, ha az érintett családi és szexuális életét érintő tanúvallomás hangozhat el. A vádlott ugyanakkor nem sérelmezheti, ha nyilvános tárgyaláson ismertetik a büntetett előéletére vonatkozó adatokat, hiszen ezek egyébként is az ítélet részét képezik.²³

A Be. részletes szabályozás keretében fordít különös figyelmet a tanú védelmére.²⁴ A tanúvallomás a büntetőper egyik legfontosabb, sokszor másként nem pótolható eszköze. Ezért feltétlenül biztosítani kell, hogy főleg a különös tárgyi súlyú, erőszakos, illetve szervezett bűnözéssel kapcsolatos ügyekben a tanú befolyásmentesen, félelem nélkül tehesse meg vallomását. A tanú védelme érdekében ezért

- elrendelhető adatainak zártan kezelése,
- különösen védetté nyilvánítható,
- személyi védelemben részesülhet,
- tanúvédelmi programban vehet részt, továbbá
- a nyilvánosság kizárásával is védhető.

Az erkölcsi okból kizárt nyilvánosság

Általában ide tartoznak a nemi erkölcsöt sértő, közszeméremérsértő jelenségek, valamint a kirívó brutalitás, kegyetlenség, amelyeknek a tárgyaláson való felidézése a közerkölcsöt sértheti. Itt tartom fontosnak megemlíteni a Legfelsőbb Bíróság EBH. 2000/190. számú határozatát, amelyben kimondta, hogy nem alapozza meg a nyilvánosság erkölcsi okból történő kizárását önmagában az a tény, hogy a vádlott és a sértett között homoszexuális kapcsolat állt fenn, mert az azonos neműek közötti párkapcsolat előfordulása ma már társadalmilag tudomásul vett, elfogadott tény, amely ezért a bírósági eljárásban sem pozitív, sem negatív diszkriminációt nem eredményezhet.

Ugyanakkor a Kúria egy másik döntésében a súlyosabban minősülő vesztegetés büntette miatt indult büntetőüggyel kapcsolatban úgy foglalt állást, hogy erkölcsi okból indokolt volt a nyilvánosság részleges, egy tanú kihallgatását érintő kizárása. A háromgyerekes anya, élettársi kapcsolatban élő tanú a vallomásában a passzív vesztegetéssel vádolt terhelthez fűződő érzelmi kapcsolatáról számolt be, amelynek nyilvánosságra kerülése a családon belüli helyzetét elnehezítette volna. A tanú magánéletének védelme tehát erkölcsi okból törvényesen alapozta meg a nyilvánosság kizárását a tanú kihallgatásával kapcsolatos eljárási cselekményről.²⁵

A nyilvánosság kizárható a tárgyalás egészéről vagy csupán egy részéről, és a bírósági eljárás bármely szakaszában indítványozható. Ilyen irányú indítványt tehet az ügyész, a vádlott, a védő, a sértett és a tanú, de a bíróság is elrendelheti hivatalból. Mivel azonban

23 Gellér Balázs – Bárányos Bernadett – Gondi Attila: A sajtó szerepe a büntetőeljárásban. In.: A személyiség és média a polgári és büntetőjogban. Complex Kiadó, Bp. 2014. 434. o.

24 Uo.

25 Kúria Bfv. II. 807/2012/4.

a tárgyalás nyilvánossága közérdek, ezért „a bíróságra tartozik annak megítélése, hogy a kizárás indokául felhozott magánérdek meghaladja-e az eljárás nyilvánosságához fűződő közérdeket.”²⁶ Ilyen magánérdek lehet a felnőttkori terhelt jogainak, jogos érdekének, emberi méltóságának, jóhírének, személyes adatainak védelme.

A tárgyalás rendjének fenntartása körében is sor kerülhet a nyilvánosság kizárására.²⁷ A Be. 245. § (5) bekezdése értelmében a tanács elnöke kizárhatja a nyilvánosságot a tárgyalásról, ha a hallgatóság a tárgyalás rendjét vagy szabályszerű menetét ismételten megzavarja. A folyamatos közbekiabálás, a hangos tetszésnyilvánítás, a bíróság vagy a felek felé sértő kijelentések hangoztatása már megalapozhatja a nyilvánosság kizárásának szükségességét.

Itt merül fel az a nem elhanyagolható körülmény, hogy a sajtó, mint hallgatóság jelenik meg a tárgyaláson, akinek a törvények adta feladata, hogy pontos, hiteles és szakszerű tájékoztatást nyújtson a tárgyalás helyszínéről a társadalom tagjai számára. A pontos, hiteles és szakszerű híradás pedig a sajtó objektivitását, érzelemmentességét feltételezi, ezért a részükről kerülendő lehet minden ilyen fenti megnyilvánulás.

Az erkölcsi okból elrendelt zárt tárgyalás körében iskolapéldának számít a „százhalombattai rém” büntetőügyének tárgyalása. A pert 1996-ban kezdték tárgyalni az akkori pest Megyei Bíróságon.²⁸ Az ügyész a vádirat ismertetése előtt indítványozta a zárt tárgyalás elrendelését, amelyhez a védők is csatlakoztak, ugyanakkor a bíróság az indítványt elutasította. A bíróság kizárólag a tárgyalásnak a szakértők meghallgatására fenntartott részére rendelt el zárt tárgyalást.

Az ügyész az indítványában arra hivatkozott, hogy kiemelkedően súlyos bűncselekményekről van szó, a fiatal áldozatokat az elkövető brutálisan megalázta, majd megölte, ezért az áldozatok és hozzátartozóik tisztelete, továbbá kegyeleti okok indokolták volna a zárt tárgyalás elrendelését. A „százhalombattai rém” büntetőügyét kiemelt sajtóérdeklődés kísérte, ezért ilyen brutális bűncselekmény esetén különösen nagy figyelmet kellett volna fordítani arra, hogy az ügynek olyan részletei, amelyek az áldozatok emlékét, valamint a hozzátartozók magánéletét és kegyeleti jogait sértették volna, ne kerüljenek nyilvánosságra. Nyilvánvalóan az eset a lakosság érdeklődését is különös erővel kötötte le, a társadalomnak joga volt ahhoz, hogy hiteles tájékoztatást kapjon arról, hogy a vádlott milyen bűncselekmény miatt mekkora büntetést kapott abban az ügyben, ami ekkora port kavart.

Ugyanakkor a társadalom nem tarthat igényt, hogy pontosan tudja, melyik áldozatot hogyan, milyen módszerekkel ölték, alázták meg. A szereplési vágyától és nárcisztikus jellemétől fűtött Balogh Lajos minden apró részletet feltárt arról, hogy kínozták és alázták, majd ölte meg áldozatait. Ezen vádlotti vallomás után már nem volt releváns a szakértők nyilatkozatainak nyilvánosságra kerülése vagy titokban tartása, ezért az eljárás ezen sza-

26 58/1995. (IX. 5.) AB határozat

27 Háger Tamás: A nyilvánosság, mint a tisztességes eljárás egyik garanciája a büntetőperben. (http://profuturo.lib.unideb.hu/file/4/860/szerkeszto/szerkeszto_2014_10_01_anyilvanosság_mint.pdf Letöltés dátuma: 2017. szeptember 18.).

28 polgár András: Batta újjászületése. In.: Büntetőjogi Tanulmányok, XV. kötet, MTA VEAB 2014.

kaszában a szakértők meghallgatására vonatkozó tárgyalásról a nyilvánosság kizárása már nem volt indokolt.

Ennél sokkal kisebb fajsúlyú ügyekben is elrendelt már bíróság zárt tárgyalást a másodfokú bíróság szerint is megalapozottan, ezért ebben az ügyben az első indítványtól kezdve fennállt a nyilvánosság kizárásának szüksége a tárgyalás egészére nézve (az ítélet-hirdetés kivételével). Ha a másodfokú bíróság azt állapítja meg, hogy az első fokú bíróság indokolatlanul rendelt el zárt tárgyalást, akkor ez abszolút hatályon kívül helyezési ok. A hatályon kívül helyezés természetesen súlyos kritikaként éri az első fokú bíróságot, amelyet ezért el szeretnének kerülni. Ugyanakkor ebben az ügyben tisztán mérlegelési kérdés volt az, hogy fennáll-e az erkölcsi oka a zárt tárgyalásnak egy ilyen különös brutalitású büntetőügyben.

További vitatható lépés a végzés indokolásának elmaradása. Bár az akkori eljárási szabályok kizárólag a nyilvánosság kizárását elrendelő végzés indokolását írták elő, mégis a bíróságtól ebben a kiemelkedő jelentőségű ügyben elvárható lett volna, hogy megindokolja, miért nem rendelte el a zárt tárgyalást.

Ebben a büntetőperben egyszerre találkozott tehát a két alkotmányos érdek: a nyilvánossághoz fűződő érdek, valamint a magánélet tiszteletben tartásának érdeke, amely nagyon nagy körülményt tett szükségessé a bíróság részéről. Meddig tart a nyilvánossághoz fűződő érdek? és mikor kezdődik a személyhez fűződő jogok védelme, amely már olyan mértéket ölt, hogy a nyilvánosság kizárását meg kell fontolni? Ilyen és ehhez hasonló kérdéseket vetett fel ez a büntetőügy, amelyben a tét egyáltalán nem volt kicsi.

A nyilvánosság korlátozásának és a kizárásának esetköreivel külön foglalkoztam, hiszen a Be. szabályozása lehetővé teszi azt, hogy a bíró praktikus okokból korlátozza a tárgyaláson részt vevők létszámát. A nyilvánosság kizárásával pedig a bíróság az eljárásban részt vevő személyek, valamint az eljárásban felmerülő adatok védelme érdekében az eljárás egészéről vagy egy részéről kizárhatja a nyilvánosságot.

A célszerű megoldás az lenne, ha az eljárási törvény a nyilvánosság kizárásának és korlátozásának esetköreit egymástól elhatárolná, és a kizárási eseteket nem a törvényben egymástól elszórva szabályozná, hanem rendszerezve azokat a jogalkalmazás megkönnyítése érdekében.

A nyilvánosság kizárásával kapcsolatos intézkedések

A nyilvánosság kizárása tárgyában a bíróság alakszerű, indokolással ellátott határozatot hoz.²⁹ A határozat ellen nincs helye külön fellebbezésnek, de az ügydöntő határozattal szemben bejelentett fellebbezésben lehet sérelmezni. Király Tibor szerint ennek egyik magyarázata lehet, hogy a jogalkotó a tárgyalás megszakítását akarta elkerülni, amelyet az önálló fellebbezés elbírálása szükségképpen okozna. A nyilvánosság kizárásá-

²⁹ Háger Tamás: A nyilvánosság, mint a tisztességes eljárás egyik garanciája a büntetőperben. (http://profuturo.lib.unideb.hu/file/4/860/szerkeszto/szerkeszto_2014_10_01_anyilvanosság_mint.pdf Letöltés dátuma: 2017. szeptember 18.).

val kapcsolatos sorozatos indítványok pedig az elsőfokú ügyvitelt jelentősen elnehezíték önálló fellebbezési jog biztosítása esetén.

Amennyiben az első fokú bíróság a nyilvánosság kizárásáról a törvény kötelező rendelkezése ellenére nem döntött, vagy a törvény rendelkezéseivel ellentétesen zárta ki a nyilvánosságot, úgy ez a másodfokú eljárásban abszolút hatályon kívül helyezést eredményez. Ezért a törvényhozó azon szabályozása, amely az ügydöntő határozatban történő sérelmezést teszi lehetővé a nyilvánosság kizárásával kapcsolatosan meghozott határozat esetében azt tükrözi, hogy a másodfokú bíróság rendelkezik annyi információval és rálátással az ügyre, hogy ilyen módon a nyilvánosság kizárásának vagy ki nem zárásának helyességéről döntsön.

Más kérdés, hogy van-e értelme abszolút hatályon kívül helyezési okként kezelni a nyilvánosság kizárását vagy annak elmaradását. Van-e értelme, hogy egy teljeskörű bizonyítás után hozott megalapozott döntést megsemmisítsenek csak azért, hogy a megismételt eljárásban lehetővé tegyék a hallgatóság jelenlétét? Tudja-e előre egy bíróság biztosan, hogy egyáltalán lesz-e hallgatóság?

A törvény a nyilvánosság kizárása esetén is lehetővé teszi, hogy az eljárás során a fő személyként részt nem vevő személy a tárgyaláson jelen legyen.

Az egyik ilyen eset, amikor az igazságszolgáltatással összefüggő feladatokat ellátó hivatalos személyek vagy külföldi állampolgár vádlott által, avagy sérelmére elkövetett bűncselekmény miatt folyamatban lévő eljárásban a konzuli tisztviselő jelen lehet a tárgyaláson a nyilvánosság kizárása esetén is. Ezt a szabályozást egyrészt nemzetközi szerződésben vállalt kötelezettségek indokolják, másrészt garanciát jelent, hogy a magyar nyelvet és jogot nem ismerő, ezért a magyar állampolgárhoz képest védekezésben hátrányosabb helyzetben lévő személy tárgyalásán államának képviselője jelen lehessen. Ez pedig egy bizonyos kontroll-eszköz a külföldi állam számára a per hazánkban való tisztességes lefolytatása terén.

A sértett, ha nincs képviselője, továbbá a vádlott, ha nincs védője, indítványozhatja, hogy a tárgyalás helyszínén tartózkodó, általa megnevezett személy jelen legyen a tárgyaláson, kivéve, ha a kihallgatására sor kerülhet az eljárás későbbi szakaszában. Ennek egy további akadályát a minősített adat védelme érdekében kizárt nyilvánosság képezi, mert ebben az esetben ezek a személyek nem lehetnek jelen a tárgyaláson. Az ilyen indítvány tárgyában hozott határozat ellen nincs helye fellebbezésnek.

Ha a bíróság zárt tárgyalást rendel el, akkor figyelmezteti a résztvevőket arra, hogy az elhangzottakról tájékoztatást nem adhatnak, szükség esetén figyelmezteti őket a minősített adattal visszaélés büntetőjogi következményeire, amely figyelmeztetéseket jegyzőkönyvbe kell foglalni. A zárt tárgyalásról tehát a sajtó sem adhat tájékoztatást és a sajtó részére sem adható felvilágosítás. Ez alól egyetlen eset képez kivételt: ha a nyilvánosságot rendezavarás miatt kellett a tárgyalásról kizárni.

A tárgyalást nyilvánosan kell folytatni, ha a zárt tárgyalás indoka már nem áll fenn. Az ítéleteket ugyanakkor zárt tárgyalás elrendelése esetén is nyilvánosan hirdeti ki a

bíróság. Csak azokra a részindokolásokra lehet ismét korlátozni a nyilvánosságot, amely információk védelme érdekében a bíróság zárt tárgyalást tartott. Az erkölcsi ok általában nem enyészik el az eljárás során, az eljárásban részt vevő személy védelme már szükségtelemmé válhat, míg a minősített adat minősítésének megszüntetése eredményezheti azt, hogy a korábban zárt tárgyalás nyilvánosan folytatódjon. Az indokolásban a minősített adatokra, ha azok minősítése az ítélelhirdetéskor is fennáll, nem lehet utalni, tehát a bizonyítékok értékelését úgy kell összefoglalni, hogy ne legyenek megismerhetők illetéktelen személyek számára. Ez sokszor nagy nehézségekbe ütközik, hiszen nem könnyű közérthetően és pontosan elmondani egy ítélet indokolását akkor, ha a tényállás nagy része minősített adatokon alapul.

A sajtószóvivői rendszer

A tárgyalóterem nyilvánossága a nyilvánosság tulajdonképpen legszűkebb köre, hiszen a tárgyalótermek befogadóképessége korlátozott, ugyanakkor a jelentősége hatalmas, mert a sajtó tagjainak lehetőséget ad arra, hogy közvetlenül részt vegyenek a tárgyalásokon.³⁰ Amint azt már többször hangsúlyoztam, ez a fajta jelenlét hozzájárul a nyilvánosság kiterjesztéséhez azzal, hogy a társadalom tagjait is közelebb hozza a tájékoztatás révén az igazságszolgáltatáshoz, így a szélesebb nyilvánosság is közvetve teret kap. Ez pedig az igazságszolgáltatás átláthatóságát, ezáltal a közbizalom növelését garantálja.

A bíróságoknak kötelessége kapcsolatot kialakítani a sajtóval, amely többek között azért is üdvözlendő, mert az emberek döntő többsége a televízión, rádión, nyomtatott sajtótermékeken, valamint internetes portálokon keresztül értesül a szűkebb és tágabb környezetét érintő eseményekről. Így kapnak információt nem csak a napi eseményekről, hanem az állam és ezen belül az igazságszolgáltatás működéséről.

A bíróság és a sajtó együttműködésére törekedni kell és mindent meg is kell tenni a harmonikus kapcsolat elérése érdekében. A sajtóra tehát mint stratégiai partnerre kell tekinteni, hogy az igazságszolgáltatással összhangban, egymást segítve láthassák el törvényi feladataikat.³¹ Az ideális egyensúly kiemelendő egészen egyszerűen azért, mert bár a nyilvánosság a tisztességes eljárás egyik alapvető feltétele, mégis az „extrém nyilvánosság” már az igazságszolgáltatás érdekeivel ellentétesen hathat.

Miután az egyes társadalmi jelenségek összefüggéseit a sajtó hivatott közvetíteni, ugyanakkor jogszabályi előírásoknak megfelelően a bíró a sajtó részére semmilyen tájékoztatást nem adhat, ki kellett épülnie az igazságszolgáltatáson belül egy olyan rendszernek, amely a sajtó és az igazságszolgáltatás hatékony együttműködését gördülékenyen biztosítja.

30 Dr. Szilágyi Nándor Imre: Az igazságszolgáltatás nyilvánossága. *Ügyvédek Lapja* 50. évfolyam 2011/2. szám.

31 Dr. Varga Zoltán: A kommunikáció és az igazságszolgáltatás. In.: Dr. Szilágyi Nándor Imre: Az igazságszolgáltatás nyilvánossága. *Ügyvédek Lapja* 50. évfolyam 2011/2. szám.

Így jött létre a szövívői rendszer, amelynek kialakítását tehát indokolta az a körülmény, hogy a társadalomnak megnövekedett az igénye a pontos, szakszerű információk iránt és arra, hogy ezen információkhoz folyamatosan hozzáférjenek. A szövívők komoly terheléstől szabadítják meg a bírókat, akiknek a rengeteg és terjedelmes ügy mellett nem kell a sajtóval való kapcsolattartásról gondoskodniuk, hanem tisztán ítélkezési tevékenységükre koncentrálhatnak. Ezen tevékenységük közben mindvégig tekintettel kell lenniük arra, hogy „az ítélet nem csak a másodfokú bíróságnak, hanem a feleknek és a nyilvánosságának is szól. A szóbeli indokolásnak olyannak kell lennie, hogy azt akár az analfabéta vádlott, vagy egy jogilag képzetlen újságíró is megértse.”³² Tehát az ítéletnek közérthetőnek, világosnak és pontosnak kell lennie annak érdekében, hogy az az országban mindenhol egyformán értelmezhető legyen, még akkor is, ha nem a bíró nyilatkozik az ügyében, hanem a sajtószövívő.

Egy szövívőt kiválasztani arra, hogy a legbonyolultabb jogi ügyeket is egyszerűen, érthetően közvetítse a laikus társadalom felé, egyáltalán nem könnyű feladat. A szövívő szót etimológiai szempontból szemlélve, remekül tükrözi az ilyen feladatot ellátó személyek tevékenységét. „Viszi a szót” a bíró és a sajtó, végső soron pedig az igazságszolgáltatás és a társadalom között. A szövívőnek egy sor olyan képességgel kell rendelkeznie, amelyek ezen feladatának ellátását megkönnyítik, azonban mindig ott lebeg a háttérben az a tény, hogy a bíró helyett nyilatkozik. Tehát ugyan másodkézből értesül a döntésekről, ennek ellenére „tisztá forrásnak” minősül azáltal, hogy az információkat közvetlenül a bírótól kapja, azonban ismeretei attól függenek, hogy a tárgyalást vezető bíró milyen információkat osztott meg vele.³³

A szövívők közbeiktatásával egyértelműen érvényesül az az előny, hogy a bírónak nem kell a sajtóval kapcsolatot tartania, ugyanakkor sok esetben hátrányt is jelent a szövívő által biztosított kényelem, hiszen a bíró egyáltalán nincs rákényszerítve, hogy a tárgyaláson, avagy ítéletének indokolásában közérthetően és világosan fogalmazzon. Így hiába is jelenik meg a sajtó képviselője, hogy személyesen hallgassa végig a tárgyalást, tulajdonképpen a jogi szaknyelvet nehézkesen tudja értelmezni, tehát közlemény nélkül az idejének és energiájának ráfordítása bizonyos értelemben feleslegessé válik.

A sajtó és az igazságszolgáltatás kapcsolatának gördülékennyé tétele érdekében született meg a 8/2012. (IV. 25.) OBH utasítás, amely a sajtótájékoztatási tevékenységről, valamint a bíróságok központi honlapjának sajtószolgálatáról szól (Sajtószabályzat). Egyebek között ez a szabályzat rendelkezik arról, hogy a sajtószövívőnek és a sajtótitkárnak milyen feladatai vannak ezzel a tevékenységével kapcsolatban.

A sajtószövívő gondoskodik a tárgyalással, nyilvánvos üléssel, tanácsüléssel, üléssel vagy meghallgatással összefüggő információk összegyűjtéséről és közzétételéről. Ez nem

32 Dr. Hack péter – In.: Bánáti János: Az igazságszolgáltatás nyilvánossága. Jogi beszélgetések 2007-2009. Kaposvár, 2010.

33 Dr. Sándor Zsuzsa: Igazságszolgáltatás és nyilvánosság. In: Dr. Szilágyi Nándor Imre: Az igazságszolgáltatás nyilvánossága. Ügyvédek Lapja 50. évfolyam 2011/2. szám.

jelent más, mint azt, hogy hetente tárgyalási jegyzéket készít a közérdeklődésre számot tartó ügyekről, amelyből megállapíthatók az adott ügyvel kapcsolatos legfontosabb információk, majd ezt a jegyzéket megküldi az OBH Kommunikációs Osztálya számára, valamint a saját bíróságának honlapjára feltölti és a vele kapcsolatban álló sajtó képviselőknek megküldi. A sajtó képviselői így tudnak a legpontosabban tájékozódni arról, hogy a következő héten milyen ügyek mely bíróságokon mikor várhatóak, ezáltal az amúgy is szoros napirendjükbe beilleszthetik az aktuális tárgyalás látogatását.

r endelkezésre áll továbbá a szóvivő a sajtó képviselői számára, ha azok információkat kérnek a folyamatban lévő vagy befejezett ügyekről. Kezdeményező kapcsolatot tart fenn a sajtóval, amelynek teljesítése érdekében figyelemmel kíséri a sajtóérdeklődésre számot tartó, a szolgáltatási helye szerinti bíróság által intézett ügyeket.³⁴

Ezen túlmenően a sajtószóvivő a szabályzat értelmében a sajtótájékoztatás keretében szerkeszti a bíróságok központi honlapját, ahol közzéteszi a sajtóérdeklődésre várhatóan számot tartó sajtóanyagokat.³⁵ Az utasítás értelmében a sajtótájékoztatás keretében törekedni kell a saját kezdeményezésű híradásra, amelyhez a szükséges mennyiségű nyilvános adatot és közérthető magyarázatot – lehetőleg írásban – kell a sajtó rendelkezésére bocsátani.³⁶ Értelmszerűen előfordulhat, hogy az élet gyorsabb eseményeket diktál, amelyre a sajtó és különösen a bírósági tájékoztatás csak lassabban tud reagálni, ezért szerepel az a kitétel, hogy lehetőleg írásban kell a tájékoztatást megadni. Amennyiben egy ügyben először szóbeli tájékoztatást kell adni, ezt követően is meg kell adni az írásbeli tájékoztatást is, annak érdekében, hogy a legpontosabb és szakszerűbb információkat kapja meg a sajtó.

Az írásbeli tájékoztatás elsődleges formája a sajtóanyag bírósági honlapon való megjelenítése. A sajtó tájékoztatására vonatkozóan az utasítás is lefektet bizonyos szabályokat, amelyeket a szóvivőnek szem előtt kell tartania munkája közben. A tájékoztatásnak mindig tárgyyszerűnek, szubjektív értékítélettől mentesnek, valós tényen alapulónak és időszerűnek kell lennie, amelynek forrása csak a bíróság papír alapú vagy elektronikus adatbázisában szereplő, ellenőrzött, jogszerűen kezelt, és jogsérelem nélkül nyilvánosságra hozható adatai lehetnek.

A sajtótájékoztatás módjai az utasítás értelmében³⁷:

- sajtóanyag bírósági honlapon való megjelenítése,
- közlemény vagy állásfoglalás kiadása,
- tájékoztató vagy háttéranyag biztosítása,
- interjú adása,
- sajtótájékoztató tartása,
- felvilágosítás-adás.

34 8/2012. (IV. 25.) OBH Utasítás 4. § (4) bek.

35 Uo. 4. § (6) bekezdés b.) pont

36 Uo. 6. § (1)-(2) bek.

37 Uo. 8. §

A felsorolásból is kitűnik, hogy a sajtósóvivő a feladatát az igazságszolgáltatás érdekében, ugyanakkor a nyilvánossághoz való jog követelményének szem előtt tartásával, e kettős alkotmányos érdek mentén végzi, amely feladat komoly felelősséggel jár. Ugyanakkor kulcsfontosságú a sajtósóvivő működése, hiszen a bírók hallgatásának követelményét maga a bírák jogállásáról szóló törvény rögzíti. A törvény a bírók nyilatkozattételével külön pontban foglalkozik és előírja, hogy a bíró a szolgálati viszonyán kívül nyilvánosan nem fogalmazhat meg véleményt bíróság előtt folyamatban lévő vagy folyamatban volt ügyről, különös tekintettel az általa elbírált ügyekre. A bíró az általa intézett ügyről a sajtó, a rádió és a televízió részére nem adhat tájékoztatást.³⁸

A bírák ezen hallgatási kötelezettsége kapcsán több elméleti állásfoglalás is született, amelyeket szükségesnek tartok megemlíteni³⁹:

Akik a hallgatási kötelezettség mellett foglalnak állást, azt hangsúlyozzák, hogy a bírók saját vagy más ügyében alkotott értékítélete jelentősen befolyásolhatja a társadalom, a közvélemény igazságszolgáltatásról alkotott képét.

Dr. Baka András is ezzel a szemlélettel vont párhuzamot. Álláspontja szerint nem szerencsés, ha a bírói szakma magyarázkodik, mert az alááshatja a tekintélyét, ezáltal pedig romlik a nehezen megszerezhető társadalmi bizalom is. A bíró tulajdonképpen „az ítéletében nyilatkozik”, az indokolásban mindent elmond, amit az adott ügyben szükségesnek tart. Ha az ítélet jó, akkor nincs is szükség a döntés megmagyarázására, ha pedig az ítélet rossz, akkor kifejezetten káros utólag értekezni róla. Más bíró ítéletéről pedig etikátlan nyilatkozni.⁴⁰

Ezzel az állásponttal némileg ellenkező véleményt fogalmazott meg dr. Varga Zoltán, aki szerint a bírónak egyes ítéletek kapcsán meg kellene szólalnia, mert a társadalom bizonyos kérdésekre választ vár. A bírónak vállalnia kell az ítéletét akár szóban is, hiszen a társadalomnak, amelynek jóvoltából került a bírói székbe, joga van az indokoláshoz. A szóbeli megszólalás pedig jobban hozzásegíthet a döntések ténybeli és jogi háttérének megvilágításához, a közérthetőbb fogalmazáshoz, amelyhez a társadalom így első kézből a bírótól jut. Egyetért azonban azzal, hogy a megszólalás nem jelenthet egyszerre magyarázkodást is.⁴¹

Fleck Zoltán véleménye szerint az ítélezés magas szintű intellektuális munka, amelynek során sokszor lehetne mondanivalója a bírónak egy-egy jogerős döntése kapcsán, tehát ettől feleslegesen tiltja el a jogszabály a bírót.⁴²

A fentebb példaként felhozott érvek és ellenérvek nem kimerítően tükrözik a jogász-társadalom ezzel kapcsolatos álláspontját, egy külön dolgozatot is lehetne szentelni a

38 A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény 43. §. 44. § (1) bekezdés

39 Dr. Szilágyi Nándor Imre: Az igazságszolgáltatás nyilvánossága. *Ügyvédek Lapja* 50. évfolyam 2011/2. szám.

40 Cserni János interjúja Baka Andrásal. In.: Dr. Szilágyi Nándor Imre: Az igazságszolgáltatás nyilvánossága. *Ügyvédek Lapja* 50. évfolyam 2011/2. szám.

41 Dr. Varga Zoltán: A kommunikáció és az igazságszolgáltatás. In.: Dr. Szilágyi Nándor Imre: Az igazságszolgáltatás nyilvánossága. *Ügyvédek Lapja* 50. évfolyam 2011/2. szám.

42 Dr. Szilágyi Nándor Imre: Az igazságszolgáltatás nyilvánossága. *Ügyvédek Lapja* 50. évfolyam 2011/2. szám.

témának, azonban jelen tanulmányban a probléma jelenlétére és vitatott mivoltára hívom fel a figyelmet.

A szóvivői rendszer mára annyira kiépült, hogy jelen pillanatban a megszólalási tilalom és a bíró véleménynyilvánítása között egy biztonságos átmenetet képez a tájékoztatásnak ez a módja. Nem beszélve arról, hogy egy-egy ügyben nagyon hosszú lehet az ítélet és így annak kihirdetése is, a laikus hallgatóság nem akarja órákon át hallgatni a jogi szaknyelven megfogalmazott indokolást, ezért a szóvivő tömöríti az ítéletet olyan hosszúságúra, hogy az a laikus személyek számára is közérthető legyen.

A sajtó tárgyalási jelenléte, a kép- és hangfelvétel készítés problémái

Az igazságszolgáltatás és a média kapcsolata nem mentes a zavaroktól és a problémáktól.⁴³ Ennek több oka is van:

A sajtó a leegyszerűsítésben érdekelt. A sajtó egy része ma már mindent elkövet azért, hogy bulvár szalagcímekkel, pár másodperces televíziós snittekkel az igazságszolgáltatást a végtelenségig leegyszerűsítse. Ugyanakkor pont az igazságszolgáltatás – a független hatalmi ág – társadalmi kontrolljának biztosítása érdekében mindent el kell követni a megközelítés összetettségéért. A bírói munka során a bizonyítékok értékelése, a jó jogi megoldás megtalálása aprólékos, és komplex tevékenység, amelynek a lényegét nem lehet kifejezteni a média által szűkre szabott időkereten belül.

A média a rendkívülit, a kirívót keresi és közvetíti, míg az igazságszolgáltatás egységes folyamat, amelynek nem kedvez, ha a hosszú évek során felhalmozott munkáját pár darab kiragadott ügyön keresztül próbálják megítélni.

A média polgári és büntetőterületen egyaránt valamelyik féllel szemben mindig elfogult, viszont a bíróságok kötelessége az objektivitás, a kiegyensúlyozottság.

A sajtó piaci alapon szerveződik, ugyanakkor az igazságszolgáltatás minden piaci elemtől mentes és annak is kell maradnia. E körben külön említést érdemel, hogy a bírósági sajtótájékoztatás valójában soha nem fogja tudni igazán felvenni a versenyt az online tájékoztatással, de nem azért, mert a bírósági technikai feltételek nem állnak rendelkezésre. Egészen egyszerűen azért nem tudja felvenni a versenyt, mert a bírói döntésről tájékoztatást adni kizárólag a tárgyalás berekesztése után lehet és szabad, ugyanakkor addig az online sajtó gyakorlatilag bármit leközölhet és le is közöl.

Az internet világában a tárgyalások és az ítélethirdetések élőben vagy online közvetítésének igénye, lehetősége és – a hírversenye, nézettség miatt – szükségessége a bíróságok számára behozhatatlan sajtó előnyt jelent.

A bíróságok épületeibe való bejutás

43 Dr. Bánáti János: Az igazságszolgáltatás médianyilvánossága. In: Jogi beszélgetések 2007-2009. Kaposvár, 2010.

Mára az ország valamennyi bíróságán evidenciának számít, hogy az épületbe bárki jogosult belépni, így a sajtó képviselői sem képezhetnek kivételt, a folyosókon szabadon mozoghatnak, hang- és képfelvételeket készíthetnek. Természetesen – az utóbbi időben nemzetközi szinten megnövekedett veszélyekre tekintettel – minden bíróság épületében a belépéskor biztonsági ellenőrzésen esnek át a belépők és csomagjaik, de ez nem egyedül a sajtóra, hanem valamennyi épületben tartózkodó személyre vonatkozó előírás.

A tárgyalási jelenlét, a jegyzetelés

Ez a fajta jelenlét már több kérdést vet fel a gyakorlatban, mint az épületbe való bejutás. A bírók sokszor nincsenek felkészülve a sajtó jelenlétére, sőt akad olyan is, akit kifejezetten zavar a munkája során, ezért előfordult már olyan, amikor például a sajtó képviselőjének sercegő tolla miatt tiltotta meg a bíró a jegyzetelést.⁴⁴

A bírók ellenérzése nem minden ok nélküli a sajtóval szemben, hiszen akad olyan újságíró, aki nem odaillő viselkedést tanúsít a tárgyaláson. Nem ritka a tárgyalás alatt megcsörrenő mobiltelefon, amely nagyon meg tudja zavarni az ítélet indokolásában a bírót, de volt már példa újságotolvasásra, evésre is. A folyamatos járkálás a kamerával, bár valószínűleg a sajtó képviselői részéről indokolt és a munkájuk végzéséhez kapcsolódik, mégis zavarhatja a bírót a tárgyalás vezetésében. A tárgyalóteremben komoly munka zajlik, ahol minden szemrebbenésnek, minden mozdulatnak jelentősége lehet a tárgyalás folyamatában. Ha a kameraman vagy a fotós a tárgyalóteremben járkál és a jó pozíciót keresi, az a bírót az észlelési folyamatból kizökkenti, aki ezáltal egy-egy lényeges momentum felett ennek révén átsiklik. A sajtó tevékenysége pedig nem terelheti el a bíró figyelmét az ügyről, mert annak végső soron az eljárásban részt vevő személyek látják majd a kárát.

Itt érdemes foglalkozni a tárgyalás megnyitásakor esedékes figyelmeztetés kérdéskörével.⁴⁵ A Be. 281. §-a szabályozza, hogy a tárgyalást a vád tárgyának megjelölésével a tanács elnöke nyitja meg, ezután a hallgatóságot a csend és a rend megtartására és a rendezavarás következményeire figyelmezteti. Közli a bíróság tagjai, a jegyzőkönyvvezető, az ügyész és a védő nevét. Számba veszi a megjelenteket és megállapítja, hogy az idézetek és értesítettek megjelentek-e, ettől függően megvizsgálja, hogy a tárgyalást meg lehet-e tartani.

Az egyik probléma, amit ez a sorrend felvet, hogy a bírónak még azelőtt kell figyelmeztetnie a tárgyalóterembe belépő valamennyi személy közül a hallgatóságot, hogy tisztázná, kik az idézetek és kik az értesítettek és kik azok, akik csak hallgatóságként

44 pataki Árpád: A bíróságok és nyilvánosság. In.: Dr. Szilágyi Nándor Imre: Az igazságszolgáltatás nyilvánossága. *Ügyvédek Lapja* 50. évfolyam 2011/2. szám.

45 Dr. Németh Miklós: A büntető ügyek erejében dolgozó „favágó” bíró munkáját megnehezítő néhány körülményről. In: *Büntetőjogi Tanulmányok* XIII. kötet, MTA VEAB, 2012.

vesznek részt. A figyelmeztetendők köre pedig nem kimerítő felsorolás, hiszen rendezavarást nem pusztán a hallgatóság tagjai követhetnek el, hanem az eljárásban résztvevő egyéb személyek is. A jogalkotói elképzelésből azt a következtetést lehet így levonni, hogy a fenti szabálynak megfelelően az eljárásban részt vevő személyek biztosan tudják, hogy hogyan kell viselkedniük az eljárás során és csak akkor kell kioktatni őket, ha nem ennek megfelelően viselkednek. Ezzel szemben a hallgatóságról eleve azt kell feltételeznünk, hogy zavarni akarják a tárgyalás menetét.

A fentiek alapján talán lehet, hogy a legmegfelelőbb sorrend az lenne, ha a bíró először bemutatná a bíróság tagjait, a jegyzőkönyvvezetőt és az ügyészt, majd ezután azonosítaná, hogy a megjelentek idézetek, értesítettek vagy hallgatóságként jelentek meg. és csupán ezt követné a rendezavarás következményeire történő figyelmeztetés. Ez a fajta sorrend a jogszabályokat nem ismerő eljárási résztvevők számára is egy egyértelmű rendszert tükrözne, továbbá a bíró számára is egyszerűbbé tenné a számbavételt. További kérdésként merülhet fel, hogy kell-e ellenőriznie a bíróságnak, hogy kikből áll a hallgatóság? A Be. ugyanis nem írja elő az ilyen jellegű ellenőrzési kötelezettséget, mégis célszerű tisztázni, hogy ki milyen minőségben hallgatja a tárgyalást, és amennyiben a sajtót képviseli, azt is, hogy melyik sajtóorgánum képviselőjében jelent meg.

Kamerák jelenléte, kép- és hangfelvétel készítés

A kép- és hangfelvétel készítés igénye általában a vádlott vagy a sértett személye, az ügy kiemelt tárgyi súlya miatt merülhet fel. A sajtó ilyen jellegű tárgyalási jelenléte a nyilvánosság tájékoztatásának legteljesebb módja. Ennél a tájékoztatási formánál már nem állna arányban a nyilvánosság korlátozás nélküli biztosítása a személyhez fűződő jogok és a bírósági eljárás védelmével, ezért a tárgyalásról a kép- és hangfelvétel készítése a tanács elnökének engedélyéhez kötött.⁴⁶

A Be. 74/B. § (1) bekezdése értelmében a bírósági tárgyalásról a nyilvánosság tájékoztatása érdekében hang- vagy képfelvételt a tanács elnöke engedélyével, a bírósági tárgyaláson jelenlévő személyről – a bíróság tagjain, a jegyzőkönyvvezetőn, az ügyészen és a védőn kívül – csak az érintett hozzájárulásával szabad készíteni. A tanács elnöke a tárgyalás folyamatosságának érdekében az engedélyt megtagadhatja, illetőleg azt a bírósági eljárás bármely szakaszában visszavonhatja.

A fentiekben kifejtett problémakörökből látható, hogy sokszor már egy sercegő toll is fennakadást jelent a tárgyalás menetében. El lehet képzelni, hogy mit jelent, amikor televízió társaságok jelennek meg legalább három fős segédszeméllyel és felállítják a kamerákat, mikrofonokat a tárgyalóteremben. Az USA-ban a totális nyilvánosság elve érvényesül, tehát nem ritka, hogy egy tárgyalást végig közvetít a televízió egy-egy

46 Gellér Balázs – Bárános Bernadett – Gondi Attila: A sajtó szerepe a büntetőeljárásban. In.: A személyiség és média a polgári és büntetőjogban. Complex Kiadó, Bp. 2014.

nagyobb ügyben, ezáltal formálva a társadalom gondolkodását (pl.: O. J. Simpson büntetőügye). Európában ugyanakkor a nyilvánosság csak részleges és egyelőre működő gyakorlat is.

A kereskedelmi televíziók, amelyek egymással folyamatos konkurenciaharcot vívnak, minőségileg új helyzetet teremtettek a bíróságok életében is.⁴⁷ Egy-egy nagyobb ügyben kaotikus jeleneteknek lehetnek szemtanúi az eljárásban részt vevők, amikor a belépés után egyszerre több televízió társaság rendezeti kameráit, mikrofonjait, kábeljeit, míg az operatőrök a lehető legjobb helyet próbálják elfoglalni, bizonyos esetekben egyenesen a pulpitus előtt lekuporodva, hogy a vádlottat szemből kamerázzák.

A káoszt csak fokozza, amikor a kép- és hangfelvételek kapcsán a személyiségi jogok vetődnek fel. A közszereplő (pl. ügyész, bíró) kivételével csak az érintett személy hozzájárulásával készíthető felvétel. Ez a probléma állandó konfliktusforrás a tárgyalóteremben, a tárgyalás komolyságát is veszélyezteti, ha a bírónak minden eljárási szereplőt meg kell nyilatkoztatni, illetve minden operatőrt figyelmeztetnie kell. A televízióstáb jelenléte az eljárási szereplők figyelmét elvonhatja, például veszélyeztetve egy szembesítés sikerességét. Ezért a helyes gyakorlatok közé tartozik térben és időben korlátozni a mozgásokat (pl. meghatározni, hogy csak a korlát vonaláig jöhetnek és csak a vádirat ismertetése alatt). Amennyiben a tanács elnöke várhatóan a kép- és hangfelvétel készítés tárgyában korlátozó intézkedéseket fog alkalmazni, abban az esetben is a sajtótájékoztatási kötelezettség figyelembe vétele mellett biztosítani kell, hogy a sajtó a tárgyalás kezdetéről vagy a határozathirdetésről kép- és hangfelvételt készítsen.⁴⁸

Ha a bíró a tárgyalásról nem zárja ki a nyilvánosságot, akkor a sajtónak két követelményre mindvégig figyelemmel kell lennie: Egyrészt a tájékoztatásnak valósághűnek kell lennie, másrészt, hogy a tájékoztatás a személyhez fűződő jogok sérelme nélkül történjen. A sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. törvény is kimondja, hogy a sajtószabadság nem valósíthat meg büncselekményt vagy büncselekmény elkövetésére való felhívást, nem sértheti a közérkölcset, valamint nem járhat mások személyhez fűződő jogainak sérelmével.⁴⁹

A személyhez fűződő jogokat a Magyar Újságírók Szövetségének Etikai Kódexe is védi. Annál is inkább szükséges a több szintű védelme a személyhez fűződő jogoknak, mert az eljárás során nemcsak a vádlott, hanem olyan résztvevők magánéletével kapcsolatos körülmények, tények is feltárára kerülnek, amelyek a büntetőeljárás sikeréhez nem szükségszerűek.⁵⁰

Bár a hatályos szabályozás alapján a sajtó az érdekeltek hozzájárulása nélkül is adhat tájékoztatást a bíróságok nyilvános tárgyalásairól, önmagában ez a körülmény nem mentesíti a helyreigazítási kötelezettség alól. Abban az esetben, ha a vádlott vagy az eljáráson

47 Dr. Bánáti János: Az igazságszolgáltatás médianyilvánossága. In: Jogi beszélgetések 2007-2009. Kaposvár, 2010.

48 8/2012. (IV. 25.) OBH utasítás

49 2010. évi CIV. törvény 4. § (3) bekezdés

50 Gellér Balázs – Báránys Bernadett – Gondi Attila: A sajtó szerepe a büntetőeljárásban. In.: A személyiség és média a polgári és büntetőjogban. Complex Kiadó, Bp. 2014.

részt vevő más személy személyhez fűződő joga sérül a közlemény következtében, sajtó-helyreigazítást kérhet, illetve jogai védelme érdekében bírósághoz fordulhat.

A sajtó tevékenysége piaci érdekektől vezérelt, amely tevékenysége a legnagyobb olvasottság elérésére törekszik, ennek következtében a tudósított tények eltorzulhatnak, a valóság hamissá válhat, és a vádlott jóhírnév-védelméhez fűződő jogai sérülhetnek. Bár alaptörvényi szintű – és a büntetőeljárás kiemelt jelentőségű – alapelv az, hogy senki sem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg a büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerős határozata meg nem állapítja (ártatlanság védelme), mégis, ha a sajtó a vádlottat negatív – bűnösségre utaló – színben tünteti fel, akkor sérül az ártatlanság védelme.

Ez egy nagyon ingoványos terep a tudósítás terén a sajtó képviselője számára, hiszen még, ha nem is fogalmaz annyira konkrétan a vádlott ártatlanságával kapcsolatban az újságíró, a benne kialakult vélemény tükröződik az adott cikkből. Nagyon nehéz annak megítélése, hogy meddig tekinthető az újságíró közlése pusztán véleménynek és mikortól minősül a személyhez fűződő jogok megsértésének.

Amennyiben azonban jogerős ítélet kimondja a vádlott bűnösségét, a jó hírnév védelme már nem követelmény többé, hiszen csak a meglevő jó hírnevet tudja védelmezni a jog, míg a saját maga által elkövetett cselekmény következtében megcsorbított jó hírnevet már nem. Tehát a jogerős ítéletet követően a bűnösség tekintetében a sajtó tevékenysége nem korlátozható, mégis az elkövető életmódját jellemző írások még ekkor is képezhetik vizsgálat tárgyát.

A média véleményformáló hatalma

Itt kell említést tennem arról, hogy mivel a sajtónak nagyon erős véleményformáló szerepe van, amely szerepet igyekszik is maximálisan kihasználni a minél nagyobb nyereség elérése érdekében, nem csak a vádlottról formált negatív kép kialakításában tud közreműködni, hanem éppen ellenkező hatást is elérhet. Gondoljunk csak a „whisky rablóra”, aki a média hatására sztárrá avanszált, a közvélemény szinte együtt érzett vele, annak ellenére is, hogy valójában mindenki tudta milyen cselekménysorozatot vitt véghez. Ambrus Attila sztársága mellett tulajdonképpen eltörpült az az újságírói követelmény, hogy valóságghú tájékoztatást adjon a társadalom részére az adott bűncselekményről.

A média, amint megtudja, hogy ki az elkövető, már az első tudósításkor kialakítja róla a képet magában és amint már említettem, ezt a magában kialakított képet tükrözi a tudósítása is. Általában az így megformált képzethez tartja is magát a sajtó képviselője egészen az ítélethozatalig. Ez a felállás a bírót is nagyon nehéz helyzetbe hozhatja, hiszen azzal találja szemben magát, hogy a közvélemény – mindenféle jogi ismeret nélkül – már eldöntötte, hogy az elkövető tette milyen súlyú és ezért milyen büntetést érdemel, mi lenne az „igazságos” ítélet. A bíróra így kettős nyomás nehezedik. Egyrészt nyomasztja az a tudat,

ha az ítélete nem felel meg a társadalom igazságérzetének, akkor azáltal az igazságszolgáltatás is leértékelődik a társadalom felfogásában. Másrészt pedig az eljárás tisztességeségének alapfeltétele, hogy az ítéletet egyáltalán ne befolyásolja a közvélemény. „A masszív kampány érdektelenné teheti a bírósági tárgyalást és annak kimenetelét – a közvélemény a médiában folytatott per alapján ítéletét már meghozza. A sajtó ilyenkor elbitorolja azt a funkciót, amit a jog kizárólag az igazságszolgáltatásnak tart fenn.”⁵¹

A sajtó bűnügyi tudósításával szembeni legfőbb kritika az szokott lenni, hogy a tájékoztatások veszélyeztetik az igazságszolgáltatás objektivitását, prejudikáló hatást fejtenek ki. Az ilyen konfliktus olyankor fordul elő, amikor a döntéshozók laikusok. A sajtóban megjelenő információk elértekteleníthetik azokat a formális bizonyítási szabályokat, amelyeknek a funkciója a laikusok elfogulatlan döntésének biztosítása.⁵² Az esküdtszék befolyásolhatóságának nagyobb veszélye hívta életre azt a szabályozást az Egyesült Államokban, amely szerint az esküdtszék elzárható a külvilágtól, ha az ügy nagyobb sajtóérdeklődést vált ki.⁵³

Ahol azonban hivatásos bírók ítélkeznek vagy laikus elemek részvételével a hivatásos bírók hozzák meg az ítéletet, kevésbé látszik szükségesnek a média tevékenység korlátozása. Ebben az esetben ugyanis feltételezhetjük a hivatásos bíróról, hogy szakmai szocializációjuk során elsajátítják azt a legfontosabb képességet, amely egy bírót jellemez: csak a tárgyaláson szerzett információkat, az objektív körülményeket vegyék figyelembe a döntés meghozatalánál, minden szubjektív értéktélettől mentesen. A bírónak az ügy kezdetétől kizárólag az eljárás során felmerülő bizonyítékokkal szabad foglalkoznia, a célja az, hogy a zárt logikai láncolat alapján teljes bizonyossággal tudja azt mondani, elkövette a vádlott a terhére rótt bűncselekményt. Ezért a bírók nem vehetnek figyelembe olyan tényeket, körülményeket, amelyek a sajtó tevékenysége következtében kerülnek a látóterükbe.

Nagyon ritkán, de előfordulhat, hogy új bíróság kijelölése lehet indokolt, mert felmerül annak a veszélye, hogy a sajtó által kiadott közlemény az addig eljáró bírók ítélkezését befolyásolhatja. A Legfelsőbb Bíróság a BH 1989.446. számú eseti döntésében kimondta, hogy más bíróság kijelölését indokolhatja, ha a sajtó az ügy elbírálási módjában érdekelt felek tájékoztatása alapján a folyamatban lévő peres eljárásról olyan közleményt jelentet meg, amely alkalmas az ítélkezés befolyásolására.

A Legfelsőbb Bíróság ugyanakkor a BH 1989.392. számú döntésében azt mondta ki, hogy az eljáró bíróságok bíróinak elfogultságát nem alapozza meg az, ha a vádlott a védekezésében a megyei vezetők felelősségére hivatkozik és az ügyet a helyi sajtó is nyilvánosságra hozza. Ebben az ügyben a városi ügyészség a vádlott ellen nagyobb vagyoni hátrányt okozó hűtlen kezelés büntette és más bűncselekmények miatt emelt vádat a városi bíróság előtt. A tárgyalás megkezdése előtt a vádlott és védője elfogultsági kifogást

51 Bárd Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában. In.: Gellér Balázs – Báránys Bernadett – Gondi Attila: A sajtó szerepe a büntetőeljárásban. In.: A személyiség és média a polgári és büntetőjogban. Complex Kiadó, Bp. 2014.

52 Bárd: *uo.*

53 Kiss Anna: Média és büntetőeljárás. In: Kriminológiai tanulmányok 41. kötet, 2004.

terjesztett elő, amelyben kifejtették, hogy a vádlott a nyomozás során az érdemi védekezésében olyan körülményekre hivatkozott, amelyek érintették a magyar állami és pártvezetést, valamint a főügyészség vezetőit és tagjait. Ezen személyi összefonódások miatt a megye területén lévő valamennyi bíró elfogult, ezért más bíróság kijelölését kérték. A megyei bíróság elnöke beszerezte a bírók nyilatkozatait, amelynek során mindegyik bíró úgy nyilatkozott, hogy nem érzik elfogultnak magukat. A Legfelsőbb Bíróság az elfogultsági kifogást nem tartotta alaposnak abból az okból, hogy a vádlott a megye párt- és állami vezetőit érintve terjesztette elő védekezését. Az a tény, hogy a sajtó nyilvánossága előtt is ismertté vált a büntetőeljárás, még nem jelenti azt, hogy a bírók ne tudnának pártatlanul eljárni, figyelemmel arra a körülményre is, hogy egyik bíró se érezte magát elfogultnak. Ezért a Legfelsőbb Bíróság nem látta megalapozottnak a más bíróság kijelölésére irányuló elfogultsági indítványt.

Mindezek alapján összességében megállapítható, hogy nem alapozza meg a bíróság elfogultságát az, ha a sajtó a tárgyalásról tudósít, még akkor sem, ha esetlegesen arról tájékoztat, hogy a bűncselekmény elkövetésében politikai vezetők is érintettek lehetnek. Az igazságszolgáltatás szervezetrendszere teljesen független, nem hozható kapcsolatba a politikai vezetéssel, nem függhet tőle, és döntéshozatala során a közvéleményben kialakult kép sem befolyásolhatja. Ugyanakkor, ha a sajtó éppen folyamatban lévő ügyben a bírósági eljárást kritizálja, a bíróság függetlenségére és pártatlanságára vonatkozó célzásokat tesz közzé, azzal már az ítélezési tevékenység befolyásolására alkalmas lehet, ezért indokolt más bíróság kijelölése.⁵⁴

A régi és az új büntetőeljárás kódex határán

Kétségtelenül jelen pillanatban még távolinak tűnik 2018. július 1. napja, amikor a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény hatályba lép, de a jogalkalmazóknak már most el kell kezdeni ismerkedni a merőben új szabályokkal.

A jelenlegi eljárási kódex a 74/A.-74/B. §-ban foglalkozik a felvilágosítás adással és a nyilvánosság tájékoztatásával. Ezen szabályok részletes elemzését fentebb már megtettem, ezért itt csak a gyakorlat mögött meghúzódó álláspontokat, véleményeket tartom fontosnak kiemelni, mielőtt az új szabályokra rátérek.

A mai világban a technikai fejlettség, az internetes nyilvánosság ilyen fokán nem csak a médiában hivatásszerűen dolgozó személyeket kell a sajtó munkatársainak tekinteni. Lehet sajtó munkatárs egy blog szerkesztő, vagy egy online hírportál szerkesztője is, ezért már meghaladott gyakorlat lenne az, ha mindenkitől sajtóigazolványt kérne a bíróság és csak az igazolvánnyal rendelkező személyeknek engedné a kép- és hangfelvétel készítését.

54 Gellér Balázs – Bárános Bernadett – Gondi Attila: A sajtó szerepe a büntetőeljárásban. In.: A személyiség és média a polgári és büntetőjogban. Complex Kiadó, Bp. 2014.

Egyrészt ma a szó igazi értelmében vett sajtóigazolvány nincs, a sajtó munkatársainak nem kell sem kamarához, sem egyéb médiahatósághoz tartozniuk annak érdekében, hogy tevékenységüket a jogszabályoknak megfelelően gyakorolhassák. Másrészt a bíróság nem is tehet különbséget a médiavállalkozások és a közvélemény tájékoztatásával egyéb keretek között foglalkozó személyek között, ezért sem a jelenlét, sem pedig a tájékoztatás módjának tekintetében nem tehető különbség közöttük.⁵⁵

A kép- vagy hangfelvétel készítésre a tanács elnöke adhat engedélyt, amelynek megadását a tárgyalás zavartalanságának és folyamatosságának biztosítása érdekében megtagadhatja vagy vissza is vonhatja az eljárás bármely szakaszában. A tárgyalás zavartalansága szempontjából azt kell mérlegelnie a bírónak, hogy a nyilatkozatot tevő személyeket zavarja-e a vallomástételben a felvétel készítés.

Az ilyen jellegű tudósításnak nem lehet kihatása a bizonyítási eljárás kimenetelére. Ha például a bíró úgy tartja szükségesnek, hogy a később kihallgatandó tanúk ne legyenek tisztában azzal, hogy mi történt a tárgyaláson, akkor őket ugyanarra a napra kell idézni. De mi történik akkor, ha ezeket a személyeket bár egy napra idézi a bíróság, azonban az ezt megelőző tárgyalási napon történekről a később kihallgatásra kerülő személyek értesülnek? Az ilyen helyzetek miatt az online tudósításokat nem indokolt engedélyezni a bizonyítási eljárás alatt, mert ellenkező esetben a tárgyaláson elhangzottakról a tárgyalóterem előtt várakozó személyek is tudomást szerezhetnek az internet és a technika ilyen szintű fejlettsége mellett.

A jelenlegi Be. értelmében a tanács elnöke, a jegyzőkönyvvezető, az ügyész, valamint a védő engedélye nélkül is készíthető ezen személyekről felvétel, a hozzájárulásukat nem kell kérni, ha a tanács elnöke engedélyt adott a képfelvétel készítésre. Minden más eljárási résztvevőt azonban a bírónak nyilatkoztatnia kell arról, hogy engedélyezik-e felvétel készítését. Ha a felek úgy nyilatkoznak, hogy nem engedélyezik az ilyen felvétel készítését, akkor a felvételt készítő személyeket erre figyelmeztetni kell. Amennyiben azonban a bíró engedélyezi, hogy a tárgyalásról felvétel készüljön, azonban valamelyik résztvevő nem ad hozzájárulást, akkor a kamerások tulajdonképpen lehetetlen feladat előtt állnának egy ilyen összeállítás készítésekor. Ezért a gyakorlat ebben az esetben az, hogy a tárgyalásról a felvétel készítését engedélyezi a bíró, azonban a tudósításban nem használható fel a felvételnek az a része, amelyen a hozzájárulást megtagadó személy szerepel.

Az új Be. a 107-110. §-ban rendelkezik a tájékoztatásról és annak szabályairól. A 107. § (3) bekezdése új szabályként építi be a törvénybe, hogy aki a nyilvánosság tájékoztatása céljából a bíróságoktól, ügyészségtől vagy a nyomozó hatóságtól tájékoztatást kér – ideértve a kép-, hang-, vagy kép- és hangfelvétel készítésére vonatkozó engedélyt is – az indítványában köteles közölni a nevét, nem természetes személy esetén megnevezését, valamint elérhetőségét és azt, hogy a nyilvánosságot hogyan – különösen mely médiatartalom szolgáltató vagy egyéb, az információs társadalommal összefüggő szolgáltatás útján – tájékoztatja.

⁵⁵ Be. kommentár.

A 108. § (3) bekezdése szerint a hallgatóság számának korlátozása nem eredményezheti a nyilvánosság tájékoztatáshoz való jogának sérelmét. Bár az új eljárás törvényhez gyakorlati tapasztalat még nem társítható, mégis úgy gondolom ez az új szabály azt hivatott biztosítani, hogy amennyiben helyszűke miatt a bíróság a nyilvánosságot korlátozza, akkor fel kell mérnie, hogy ki ül hallgatóságként a teremben és akár ki is küldheti a hallgatóságként részt vevő, de a sajtóhoz nem tartozó személyeket a sajtó jelenlétének biztosítása céljából.

Az új Be. a 109. §-ban rögzíti a nyilvánosság korlátozásának esetköreit. Eszerint a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság megtagadja a tájékoztatást, a kép-, hang-, vagy kép- és hangfelvétel készítésére vonatkozó engedély megadását, ha

- annak következtében a büntetőeljárásban részt vevő – különleges bánásmódot igénylő – személy élete, testi épsége, egészsége, magánélethez fűződő joga közvetlen veszélynek lenne kitéve,
- az a büntetőeljárásban részt vevő – különleges bánásmódot igénylő – személy személyes adatainak védelméhez elengedhetetlenül szükséges,
- az elengedhetetlenül szükséges ahhoz, hogy a büntetőeljárásban részt vevő személy befolyás és megfélemlítés nélkül gyakorolja a Be. szerinti jogait és teljesítse kötelezettségeit,
- az a minősített adat, valamint zárt tárgyalás esetén a nyilvánosság kizárására okot adó érdekek védelme érdekében elengedhetetlenül szükséges,
- annak megadás sértené a büntetőeljárás vagy az egyes eljárási cselekmény eredményességét, valamint az eljárási cselekmény folyamatosságát vagy zavartalanságát.

Kizárólag ezen okokból és ezen célok eléréséhez vagy biztosításáig szükséges mértékben és időre tagadhatja meg az engedélyt a bíróság.

Ez a szabályozás egy új, részletesebb rendszerezés a nyilvánosság kizárásának esetköreit illetően. Sokkal több esetben lesz lehetősége mérlegelni a bíróságnak, hogy engedje-e kép- és hangfelvétel készítését, ugyanakkor bármelyik fenti okból tagadja meg az engedély megadását, mindig meg kell felelnie a szükségesség és arányosság követelményének.

A nyilvánosság kizárásának esetkörei lényegében nem változnak, más – részletesebb – megfogalmazásban változatlan formában élnek tovább az új jogszabályban, és megmaradt az a szerkezeti sajátosság, amelynek kritikája e dolgozat korábbi oldalain már megjelent.

Összegzés

A rövid hírek és írásos közlemények, amelyeket a közönség láthat, olvashat nap mint nap egy-egy bűncselekményről és az ahhoz kapcsolódó büntetőeljárásról, nem csupán pár soros közlések, bár annak tűnhetnek. Egy ilyen közlemény vagy interjú mögött több résztvevő is meghúzódik, akikről nem szabad elfeledkezni az ilyen tárgyú hírek láttán.

Ott vannak az eljárás főszereplői, a vádlott, a sértett. A sértett, aki talán sorsa legnagyobb traumáját élte át, és dolgozza fel újra és újra a büntetőeljárás alatt, akinek az élete valószínűleg soha nem lesz már olyan, mint a bűncselekmény előtt volt. A vádlott, aki az életében történt személyiségtorzító hatások következtében a büntető törvénykönyvbe ütköző cselekményt követett el. És ott vannak mögötte az eljárás egyéb résztvevői, köztük pedig, az eljárás középpontjában a bíró. A bíró hosszadalmas, az első irattól az utolsóig tartó, nehézségekkel teli, magányos ítélkező tevékenysége, amely akár több éven keresztül is elhúzódhat. A bíró, aki a leginkább ismeri az ügyet, de a végső döntést követően már nem magyarázhatja azt, hiszen indokolásában mindent elmond, amit az ügyről el tud és el kell mondania. A bíró, akiről a közfelfogás úgy vélekedik, hogy tévedhetetlen, tökéletesen makulátlan, és akiben nem szeretne csalódni senki. De ugyanúgy ott van mögötte a bírósági szervezet, a független és pártatlan igazságszolgáltatás, amely minden körülmények között meg kell, hogy tartsa ezt a tulajdonságát. Meghúzódik a hír mögött a szövívői apparátus, a bíró és a szervezet bizalmasa, akivel megosztja a bíró a legfontosabb információkat, amelyek ahhoz kellene, hogy a leginkább közérthető, pontos, szakszerű tájékoztatást adhassa.

A tanulmányomban feldogozott problémákból látható, hogy a társadalom nyilvánosságához való joga, valamint az igazságszolgáltatás kontrolljának igénye egyáltalán nem olyan egyszerűen megítélhető, mint ahogy első ránézésre az ember gondolja. Számatlan kérdés merül fel naponta, a tömegkommunikáció elképesztő gyorsasága, a társadalom hír- és információérzékenysége, a sajtó erőteljes – piaci érdekeltséggel fűszerezett – jelenléte, mind-mind árnyalják a nyilvánosság és az igazságszolgáltatás kapcsolatáról az emberekben kialakított képet.

Az igazságszolgáltatás csak akkor élvezheti a társadalom és a közvélemény feltétlen bizalmát, ha a sajtó segítő kezekkel kíséri munkáját. Ahogy Vitray Tamás fogalmazott az ügyészségi szövívők egyik képzésén: „Az a csapat, amelyik minden mérkőzését zárt kapuk mellett akarja játszani, ne csodálkozzon, hogy nem szurkol neki a közönség.” Ha az igazságszolgáltatás nem lenne nyitott a társadalom felé, minden nyilatkozattól elzárkózna, akkor nehézkesen szerezhetné meg a társadalom bizalmát, amely a legfontosabb bizalom. Ugyanakkor a sajtó a nyilvánosságához való jogot még ennek a célnak az elérése érdekében sem értelmezheti korlátok nélkül. Deák Ferenc máig is érvényes gondolatával zárom a tanulmányom:

„Ha tőlem függne, a sajtótörvénynek csak egy paragrafusa volna: Hazudni nem szabad!”

Irodalomjegyzék

1. 58/1995. (IX. 5.) AB határozat
2. Magyarország Alaptörvénye
3. 26/2003. (VI. 26.) BM-IM együttes rendelet
4. A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény
5. A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény
6. Kúria Bfv. II. 807/2012/4.
7. A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény
8. A sajtószabadságról és médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. törvény 8/2012. (IV. 25.) OBH Utasítás
9. Be. kommentár.
10. Az igazságszolgáltatás nyilvánossága, különös tekintettel a bírósági tárgyalások nyilvánosságára. Eötvös Károly Intézet, 2010.
11. Fleck Zoltán: Az igazságszolgáltatás reform közben. In: Ágh Attila-Somogyvári István: A közigazgatási reform új perspektívái. Bp., Új Mandátum, 2006.
12. Háger Tamás: A nyilvánosság, mint a tisztességes eljárás egyik garanciája a büntetőperben.
13. Erdei Árpád: Tanok és végtanok a büntető eljárásjog tudományában. Bp., ELTE Eötvös Kiadó, 2011.
14. Király Tibor: A büntetőeljárás jog. Harmadik, átdolgozott kiadás, Budapest, Osiris kiadó 2003.
15. Antal Dániel: A nyilvánosság és a büntetőeljárás.
16. Gellér Balázs – Bárányos Bernadett – Gondi Attila: A sajtó szerepe a büntetőeljárásban. In.: A személyiség és média a polgári és büntetőjogban. Complex Kiadó, Bp. 2014.
17. polgár András: Batta újjászületése. In.: Büntetőjogi Tanulmányok, XV. kötet, MTA VEAB 2014.
18. Dr. Szilágyi Nándor Imre: Az igazságszolgáltatás nyilvánossága. Ügyvédek Lapja 50. évfolyam 2011/2. szám.
19. Dr. Bánáti János: Az igazságszolgáltatás médianyilvánossága. In: Jogi beszélgetések 2007-2009. Kaposvár, 2010.
20. Dr. Németh Miklós: A büntető ügyek erdejében dolgozó „favágó” bíró munkáját megnehezítő néhány körülményről. In: Büntetőjogi Tanulmányok XIII. kötet, MTA VEAB, 2012.
21. Kiss Anna: Média és büntetőeljárás. In: Kriminológiai tanulmányok 41. kötet, 2004.

A fiatalok pártfogó felügyeletének sajátos szabályai

ELŐSZÓ

Dolgozatomat egy vallomással kell kezdenem: szakmája iránt elhivatott büntetőbíró vagyok. Hiszek a törvényben, hiszek az igazságszolgáltatásban, hiszek a bíróságban. és, ami a témaválasztás szempontjából a legfontosabb, mély meggyőződéssel hiszek az emberekben. Hitem töretlen a társadalom fennmaradásának záloga, a magyar fiatalok iránt. Vallom, hogy a fiatalok jelentik a nemzet jövőjét: akik ma még alkalmanként útmutatásra és segítségre szorulnak, holnap már maguk is hozzájárulnak a nemzet felemelkedéséhez, holnapután pedig már ők támogatják az egykor nekik segítséget nyújtókat.

„Iuventus ventus” – tartja a latin.

A körülményei meghatározzák az embert.

Két mondás, amely rávilágít a fiatalok bűnelkövetés számos okára².

Tudomásul kell venni, Magyarországon ma sem minden gyermek indul azonos feltételekkel az élet elnevezésű versenyben. Jelentős számú fiatal nő fel önhibáján kívül reménytelen családi környezetben, alapvető szociális minták elsajátítása nélkül, vagy helytelen példák szocializálódva. Körülményei meghatározzák cselekedeteiket, büntetőjogilag üldözendő tetteik saját környezetükben ugyanakkor gyakran természetesnek, elfogadottnak és az érvényesülés eszközének minősülnek. Amennyiben – legkésőbb az első büntetőjogi következménnyel járó cselekményük elkövetése után – nem kapnak segítséget, útmutatást, csak hónapok vagy évek kérdése, hogy jelentős tárgyi súlyú bűncselekmények elkövetése miatt találkozunk velük³.

1 dr. Szeredi András bíró, fiatalok ügyeinek szakjogásza, Győri Járásbíróság

2 „A bűncselekmény akaratlan elhatározás folyamata. Az akaratlan elhatározásra a fiatalok különös befolyást gyakorol az észbeli tehetőség mellett az érzelmi ösztön, a külső inger, az egész környezet”. A büntető törvénykönyvek és a bünvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908. évi XXXVI. tc. miniszteri indokolása /a továbbiakban: Indokolás II/.

3 „De hogy a fiatal, a még fogékony lélek ne lehessen hajlítható; hogy erre nézve is nagyobb részt eredménytelennek bizonyuljon a rend, a nevelés, a tanítás, a munka: ezen jelenség – a melynek valósága pedig nem tagadható – alig magyarázható más okból, mint abból, hogy a csekélyebb törvényszegést elkövetettek nem részesítettek azon gondos bánásmódban, melyet a feladat nagysága a társadalom érdekében megkíván. Különösen és kiválólag ezekre kellene irányulni a legfőbb és legnagyobb figyelemnek, ezeknél még a legtöbb esetben fogékony talajba esik az elvetett mag. Természetes, hogy ez nemcsak a büntetés végrehajtásánál, hanem a vizsgálatnál – az első letartóztatásnál, az illetőnek a rendőri vagy bírói közeg elé állításánál is szem előtt volna tartandó. A fiatalok törvényszegőkre nézve – a büntetés egyéb szempontjainak alá kell rendelteni a javítás uralkodó szempontja alá, mind az ő érdekében, mind az állam érdekében” – A büntetésekről és vétségekről szóló magyar büntető törvénykönyv (1878. évi V. törvény) miniszteri indokolása /a továbbiakban: Indokolás I./

Valamennyien követünk el az életben kisebb-nagyobb hibákat. Fokozottan igaz ez a kialakulatlan személyiségű fiataloknál, akik a serdülőkori változásaik közepette – tetteiket és azok következményeit át nem gondolva – követnek el a társadalmi többség által büntetendőnek minősített cselekményeket⁴.

Egy társadalom erejét és egészségét az is jelzi, milyen módon és mértékben gondoskodik segítségre szoruló csoportjairól, legyenek azok idősek, fizikailag, mentálisan betegek, vagy éppen megtévedt fiatalok.

A jog – egy kevésbé eufemisztikus megfogalmazás szerint – a versengő érdekek közötti választás. A fiatalkorúak vonatkozásában megvalósuló büntetőpolitika esetén sincs ez másképpen: ez a társadalom döntése a megtorlás és a megelőzés, a büntetés és nevelés (védelem) jogkövetkezményei között⁵. Ez az értékválasztás alapulhat humanizmuson, de jól felfogott gazdasági érdeken is, hiszen az emberességi szempontokon túl, nyilvánvalóan olcsóbb megelőzni a bűnismétlést (visszaesést), mint utóbb a szabadságelvonás jelentős költségeit adófizetői forintokból biztosítani.

„Minden ítélet annyit ér, amennyit végre lehet belőle hajtani”. Bár ezen – jogászok körében közismert – állítást elsősorban a civilizisztika területén szokás hangoztatni, komplex módon átgondolva, nincs ez másképpen a büntetőjog esetében sem. Hiszen ha a jogalkalmazói határozat funkcióját a Btk. 79. §-ában és 106. § (1) bekezdésében meghatározott büntetési célok megvalósításában látjuk, akkor a bíróság határozatának értékét az adja, mennyiben töltötte be a jogalkotó által elvárt preventív és egyben nevelő, védelmező funkcióját.

A bíróság (és a választott téma okán az ügyészség) határozatának eredményessége pedig nagyban függ annak végrehajtásától. Különösen igaz ez az állam büntetőjogi igényének érvényesítése körében hozott döntés ideiglenes – a terhelt jövőbeni magatartásától függővé tett elhalasztása, a feltételes elítélés végrehajtását kiegészítő, az alternatív intézkedéssel együtt, valamint a szabadságelvonással járó szankciók kedvezményes lerövidítése esetén⁶ alkalmazott pártfogó felügyelet esetén. Másképpen fogalmazva: meghatározó mértékben függ(het) a jogalkalmazó döntése és a fiatalkorú jövője attól, hogy – a nemzetközi eredményeket felismerve – 1908. óta a magyar büntetőjogban is alkalmazott patronage⁷ mennyiben képes betölteni funkcióját.

Választásom ezért esett a magyar szankciórendszerben intézkedésként szabályozást nyert fiatalkorúak pártfogó felügyeletének bemutatására. Dolgozatomban a hazai szabá-

4 „E korban ébred a nemi élet, felcsigázva a szenvedélyeket, sokszor elgyöngítve, sokszor azokat, a kiket megfelelően nem neveltek és nem ellenőriztek. r endszerint ekkor válik ki a fiatalkorú családjából s önállóságot, szabadságot keresve, a szabad élet kísértéseinek és védtelenül kiteszi magát. r endszerint e korban találkozunk a leginkább menthető, a leginkább érthető emberi tévedésekkel. E korban a jellem még teljesen nem alakult ki. A hajlamok még nem szilárdultak meg úgy, hogy azokon kellő szigorral és megfelelő bánásmóddal még változtatni ne lehessen” – Indokolás II.

5 „A kriminálpolitikai irány, a mely több államban az utolsó évtizedekben sikereket ért el, a büntetettek elleni küzdelem súlypontját ezért az erkölcsi romlás veszélyének kitett vagy züllésnek indult fiataloknak célravezető és igazságos eszközökkel való erkölcsi megmentésében látja. A vezérlő szempontoknak a társadalom és a büntetett érdekében egyaránt a fiatalkorú erkölcsi megmentésének kell lennie” – Indokolás.

6 Védélhalasztás, próbára bocsátás, felfüggesztett szabadságvesztés, jóvátételi munka, ideiglenes elbocsátás, valamint feltételes szabadságra bocsátás.

7 1908. évi XXXVI. törvény cikk 22. §

lyozás jogtörténeti fejlődésének ismertetésére, a rendszertani elhelyezésére, a kriminológiai kutatások eredményeinek és a jelenlegi szabályozásnak a bemutatására törekszem. A választott téma nagysága okán elsősorban a fiatalkorúak pártfogó felügyelete (per)bíróság általi alkalmazásának lehetőségeire fókuszálok, az intézmény egyéb rendelkezéseit csak az elengedhetetlenül szükséges mértékben ismertetem. Igyekszem mellőzni a jogszabályhelyek tételes ismertetését, erre csak elengedhetetlenül szükséges esetben és mértékben, illetve jogtörténeti érdekességként kerülhet sor. Nem nélkülözhetem ellenben a bírósági és az alkotmánybírósági joggyakorlat bemutatását, valamint a korabeli indokolások és szakmai viták tanulságainak ismertetését. Emellett egy konkrét jogeset feldolgozásán keresztül kívánok rávilágítani a pártfogó felügyelet személyre szabott alkalmazásában rejlő lehetőségekre és azoktól várható eredményekre.

I. TÖRTÉNETI FEJLŐDÉS

Egy jogintézményről szóló dolgozat nem lehet teljes a történeti fejlődés szakaszainak bemutatása nélkül. A pártfogó felügyelet több, mint száz éves evolúciója során – a mindenkorai politikai, társadalmi, és büntetőjogi változásokra reagálva – jelentős fejlődésen ment keresztül, de számos részletében a mai napig őrzi jogtörténeti sajátosságait. Szabályozásának történetén keresztül jól tetten érhető a bírói jogalkotás csakúgy, mint a jogalkotó büntetőpolitikáról, és a fiatalkorú bűnelkövetőkkel kapcsolatban szükségesnek tartott büntetési célokról vallott felfogása. Jelen dolgozat tartalmi keretei nem teszik lehetővé a pártfogó felügyelet történelmi előzményeinek kimerítő ismertetését, ehelyett a pártfogó felügyelet hatályos szabályozásának legfőbb előzményeit jelentő jogszabályok rövid bemutatására vállalkozom.

1.1. 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről (a továbbiakban: Csemegi-kódex) ⁸

Magyarországon büntetőjogi tárgyú értekezés kapcsán megkerülhetetlen a Csemegi-kódex ismertetése, így az jelen dolgozathoz sem maradhat ki. Ugyanakkor jelen esetben az a különleges helyzet állt elő, hogy nem a korabeli szabályozás remekművét dicsőíti a szerző, hanem a jogintézmény hiányára kénytelen rámutatni. A Csemegi-kódex ugyanis – bár rendelkezett fiatalkorúakra vonatkozó külön szabályokkal⁹ – a pártfogó felügyelet hazai bevezetésével adós maradt.

A törvény általános indokolása – mai szemmel nézve – szokatlan őszinteséggel számol be a jogalkotó által is vitásnak tartott számos kérdéstről, ugyanakkor meglepő módon nem említi ezek között a fiatalkorúakra vonatkozó külön anyagi, eljárási és végrehajtási

⁸ Dolgozatomban nem a mai nyelvtani szabályok szerint, hanem szöveghűen idézem a korabeli joganyagokat.

⁹ pl. büntethetőségi korhatár, fiatalkorúakra vonatkozó külön büntetési tételek, javítóintézeti nevelés lehetősége, büntetés-végrehajtási speciális szabályok.

szabályok szükségességét. Az indokolás azonban elismeri, hogy a jogalkotó nem tévedhetetlen, és hitet tesz a jogszabály szükség szerinti módosítására¹⁰.

A törvény részletes indokolása sem tulajdonít a jelentőségéhez mért figyelmet a fiatalkorúakra vonatkozó külön szabályok megalkotásának, a hangsúlyt e körben inkább a büntethetőség kérdésének szenteli. Az indoklás ugyanakkor a fiatalkorú elkövetők esetén a javítás elsődlegességét hangsúlyozza¹¹, illetve részben megjelennek azok a jogintézmények, amelyekhez utóbb a pártfogó felügyelet, illetve az elítélt végrehajtás során tanúsított magatartását figyelemmel kísérő és értékelő szervezetek kapcsolódnak majd¹².

1.2. A büntetőtörvénykönyvek és a bünvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908. évi XXXVI. törvénycikk /a továbbiakban: Bn./¹³

1.2.1. A törvénycikk általános értékelése

A fiatalkorúakra vonatkozó szabályozás során mérföldkő volt a Bn. kihirdetése, ugyanis ezzel a törvénycikkkel jött létre a magyarországi jogtörténetben a fiatalkorúakra vonatkozó külön szabályok rendszere¹⁴. A korabeli értékelések szerint ez a legelső céltudatos kriminálpolitikai törvény, hiszen ekkortól szentel külön fejezetet a kódex a fiatal bűnösöknek, ily módon elismerve a külön szabályozás szükségességét¹⁵.

A jogalkotó – emlékezve a Csemegi-kódex indokolásában tett fogadalmára – a Csemegi kódex fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezéseit a maga teljességében hatályon kívül helyezte, és teljes körben új szabályokat iktatott be helyettük¹⁶. Ezzel felismerte a változások szükségességét, és a jogtudomány képviselőivel egyetértett abban, hogy a Csemegi-kódex hatálybalépése óta a kezdő, fiatalkorú bűnelkövetők száma emelkedik. Különösen elavultnak minősítette továbbá a fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezéseket.

A Bn. fiatalkorúakra vonatkozó szabályai kapcsán mindenképpen ki kell hangsúlyozni annak nevelő-védelmező szellemiségét, mely az egész törvénycikket áthatja¹⁷. A jogal-

10, „...Különben is a sehol el nem ért tökély utáni törekvés megnyugvást találhat abban, hogy a csaknem szakadatlanul munkálódó törvényhozás, a törvény hatálya lépte után is, sőt akkor már a gyakorlat által nyújtott biztossággal kijavíthatja annak egyes hibáit, s eleget tehet azon szempontoknak, melyek most a pillanat egyik főexigenciájának; a sürgös szükségnek alárendeltek.” Indokolás I.

11 „A szükséges belátással nem bíró, de megromlott hajlamu ifjunak nevelésre, javításra van szüksége. Az állam átveszi a funkciót, melyet a szülők nem voltak képesek teljesíteni. Az állam nem bünteti ugyan a belátással nem bíró rosszindulatú ifjút: hanem neveli és javítja azt...Az ifju bűntevők bűnösségét enyhébben ítéli meg, mint a teljesen kifejtett értelmi tehetséggel bíró egyének törvényszegéseit”. Indokolás I.

12 „p.l. Föltételes szabadság, közvetítő intézet, külön rendőri szabályok, javítóintézet, felügyelő bizottság, rendőr hatóság”.

13 Előzménye Szilágyi Dezső igazságügyi miniszter 1892. évi törvényjavaslata, amely a fiatalkorúak esetében tartalmazta volna a feltételes elítélés lehetőségét. Az országgyűlés azonban soha nem tárgyalta, mert az új szakminiszter, Erdélyi Sándor – jelentősebb módosítás érdekében – visszavonta.

14 A Liszt és a közvetítő iskola eszméi meghatározó hatást gyakoroltak a Bn. szellemiségére.

15 Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve, Budapest, 1913. Grill, 86-87. p. (továbbiakban Finkey)

16 „Egyik legfőbb fogatkozása tételes büntetőjogunknak az, hogy valamennyi büntetésre, nevezetesen a fiatalkorú, alkalmi büntetésekre éppen úgy, mint a megrögzött, szokásszerű gonosztevőkre ugyanazon büntetési eszközököt rendeli alkalmaztatni.” Indokolás II.

17 „A vezérlő szempontoknak a társadalom és a büntetés érdekében egyaránt a fiatalkorú erkölcsi megmentésének kell lennie.” Indokolás II.

kalmazó – a büntetőjogi irodalomra, nemzetközi kongresszusokra, börtönügyi egyesületekre, és különösen az észak-Amerikában, Angliában és Németalföldön kialakult gyakorlatra figyelemmel – a büntethetőség, a szankciórendszer, és a végrehajtás során minduntalan a fiatalok önmaga és a társadalom számára történő megmentését hangsúlyozza. A novella alkalmazását élénk szakmai érdeklődés kísérte: a Jogtudományi Közlöny a budapesti büntetőbírók fiatalok bíróságának első tárgyalási napjának tapasztalatairól külön cikkben emlékezett meg¹⁸.

Mídezen eredmények méltatása mellett nem szabad elhallgatni azon negatív véleményeket, amelyeket a korabeli jogelmélet és joggyakorlat megfogalmazott. Ezen kifogások a biztonsági intézkedés és a büntetés végrehajtására (gyermekvédelmi és bírósági intézkedések bírósági kézbe helyezése), a szankciórendszer hiányosságára, a novellában bevezetett jogintézmények végrehajtására hivatott szervezetrendszer elégtelenségére, a jogalkotó következetlenségére, a pártfogó felügyeleti rendszer hiányára is rámutatott¹⁹.

Szólni kell e körben a kialakult rabsegélyező egyletekről és a patronage mozgalomról is. Az elmélet és a gyakorlat egyaránt fontosnak tartotta, hogy az ekkor még jellemzően utógondozásban megnyilvánuló felügyeleti munkát mind nagyobb számban a patronage egyesületek végezzék. A patronage egyesületek támogatói hangsúlyozták azt is, hogy a bürokratikus rabsegélyező egyletek pénzelosztásai helyett erkölcsi támogatásra, munkaközvetítésre, és a rászoruló gazdasági megerősítésére helyezték a hangsúlyt. Felismerték azt, hogy a pártfogolás során a fiatalokkal kapcsolatosan különleges és másirányú támogatásra is szükség van²⁰.

Szabó György királyi országos gyűjtőházi tisztviselő ezen gondolat létjogosultságát azzal indokolta, hogy „... a hivatali tisztviselők az adminisztrációval vannak elfoglalva, míg fődműves és iparos osztályú fegyőrök a büntetés javító célját kevésbé képesek felfogni”²¹.

1.2.2. *Bűnvádi eljárás alá nem vonható, óvó-nevelő intézkedésre szoruló fiatalok*

A Bn. a joghátrány alkalmazása során nagy szabadságot biztosított a bírónak, ugyanakkor kihangsúlyozta az egyes joghátrányokhoz fűződő erkölcsi hatás fontosságát, egyben a fiatalok felügyelettel kíséretét. Jogtörténeti érdekesség, hogy az I. számú novella

18 Dr. Erődi Tihamér: Gyermekbíróság a budapesti büntetőtörvényszéknél és járásbírósnál, Jogtudományi Közlöny, 1908. 43. évfolyam 43. szám 342-343. p.

19 Büntető Jog Tára, Németh Péter, A pesti Lloyd-Társulat Nyomdája, Budapest, 1910. 59. kötet 14. szám 161, 201., 209., 225., 227., 230., 241., 249., és 297. p., Szabó György: patrónus a gyermekbíróságok előtt az eljárásban, Jogtudományi Közlöny, 1909. 44. évfolyam 9. szám 76. p., Dr. Lengyel Aurél: A fiatalok büntetéseik reformált büntetési rendszere és a patronage, Jogtudományi Közlöny, 1909. 44. évfolyam 21. 22. szám 184., 193. p., Vaikó Pál: A fiatalok büntetőügyeiről, Jogtudományi Közlöny, 1911. 46. évfolyam 37. szám, 313-314. p.

20 Dr. Angyal Pál: A patronage fejlődése pécsen és vidéken, Jogtudományi Közlöny, 1908. 43. évfolyam 47. szám 375-376. p., dr. Balogh Jenő: A II. Országos patronage-kongresszus feladatai, Jogtudományi Közlöny, 1909., 44. évfolyam, 37. szám 317-318. p., dr. Angyal Pál: Két év a hazai patronage-fejlődés történetében, Jogtudományi Közlöny, 44. évfolyam 37. szám 319-320. p., Varga Nagy István: A második országos patronage-kongresszus feladatairól, Jogtudományi Közlöny, 1909. 44. évfolyam 37. szám 321-324. p.

21 patronage a kir. országos gyűjtőfogházban, Jogtudományi Közlöny, 1908. 43. évfolyam, 4. szám, 25-26. p.

a büntető kódexben rendelkezett a bűnvádi eljárás alá nem vonható, ám erkölcsi okokból, vagy családi körülményei alapján rászoruló fiatalkorúakkal szemben intézkedésekről²².

1.2.3. Bűnvádi eljárás alá vonható, ám értelmi és erkölcsi fejlettséggel nem rendelkező fiatalkorúak

Még nagyobb mozgásteret biztosított a bírónak a Bn. a 12 életévét betöltött, ám értelmi és erkölcsi fejlettséggel nem rendelkező bűnelkövető²³ fiatalkorú esetében. Az ilyen személy elleni büntetőeljárás megszüntetése mellett ugyanis, a jogalkotó szerint a bíró „feladata nem érhet véget, hanem a büntetett fiatalkorú megmentése érdekében meg kell tennie mindazt, a mi a fiatalkorú egyéniségéhez és életviszonyaihoz képest ebben az irányban szükségesnek mutatkozik²⁴.

Így a fiatalkorú különös erkölcsi gondozást biztosító házi felügyelet²⁵ alá helyezhető volt – elsősorban a törvényes képviselő²⁶, esetleg hozzátartozó, vagy más alkalmas egyén által. Amennyiben erre egyéniségénél fogva alkalmasnak találtatott, a fiatalkorú törvényes képviselője (szülője) került kirendelésre²⁷. A felügyelet tartamát a hatóság határozta meg határozatában, azonban azt – a házi felügyelettel megbízott személy jelentése alapján – végzéssel a meghatározott határidő előtt is megszüntethette. A házi felügyelettel megbízott egyén jelenléte esetén szóban, egyebekben írásban értesítendő, és kötelességére kioktatandó volt²⁸.

Ha ez önmagában eredményre nem vezetett, úgy hatása fokozható volt azzal, hogy a bíróság házi, vagy iskolai fenytéssel együtt rendelte el, vagy a fenytést önmagában²⁹. Angyal szerint annak sem volt akadálya, hogy a bíróság a házi felügyelet alá helyezte fiatalkorúnak a javító nevelését elrendelje, ha a felügyeleti szabályokat megszegte³⁰.

1.2.4. Büntetőjogilag felelősségre vonható fiatalkorúak

Büntetőjogi felelősségre vonhatóság esetén – a jogalkotó által büszkén vállaltan – a törvény korábbi egyesítő büntetési rendszeréhez viszonyítva, a bírónak a korabeli nemzetközi szabályozásokhoz képest hallatlan szabadságot adott³¹. Így a jogalkalmazó a dorgálás, a próbára bocsátás, a javító nevelés, és a fogházbüntetés közül választhatta ki a joghátrányt, bizonyos törvényi megkötésekkel.

22 Megfenytést végett házi fegyelem gyakorlására jogosított egyénnek (iskolai hatóságnak) átadás, gyámhatósági értesítés, szükség esetén gyermekmenhelyre szállítás. „Amennyiben a gyermek szülője az átvételre nem jelenik meg, kívánatos, hogy az átadás patronage egyesület erre vállalkozó tagjára bizzassék”

23 Angyal szerint a pajkos (rakoncátlan) fiatalkorú – Finkey Im. 178. p.

24 Indokolás II.

25 Angyal szerint ez lényegében megegyezik a próbára bocsátás intézményével, ugyanazt a célt szolgálja a büntetőjogi felelősségre vonható és nem vonható személyeknél – A fiatalkorúakra vonatkozó büntető jogszabályok magyarázata / Angyal pál [et al.] Budapest, 1911. politzer Zsigmond és fia könyvkereskedése 49. p. (továbbiakban Angyal 1911.)

26 Indokolására lásd Veszprémi Királyi Törvényszék 1910. évi február hó 1. – 405. – Büntető Jog Tára 1910. 60. kötet 23. szám 246. p.

27 pl. Felsőbíróságaink elvi határozatai 1910/610. jogeset

28 A házi felügyelet és a próbára bocsátás azonos természetű intézmények, céljuk ugyanaz – Angyal pál – Büntető Jog Tára 1910. 60. kötet 23. szám 242. p.

29 A fenytés csak dorgálás, vagy iskolai elzárás lehetett, a testi bántalmazás nem megengedett.

30 Dr. Angyal pál: A házi felügyelet – Büntető Jog Tára, Budapest, 1910. 60. kötet 23. szám 244 p.

31, „A fiatalkorú megmentése körül a célszerűségi eszme úgy előtérbe lép, hogy mellette minden más gondolat teljesen háttérbe szorul.” Indokolás II.

A ma ismert pártfogó felügyelet előzményei a Bn.-ban a próbára bocsátás, a „kísérleti kihelyezés”, a „feltételes szabadság” és a házi felügyelet kapcsán érhetőek tetten.

1.2.5. *Próbára bocsátás*

Kiemelten szükséges foglalkozni a próbára bocsátás jogintézményével³², amely karakterében ugyan különbözött a mai jogintézménytől, azonban már tartalmazta a ma is ezen a néven ismert intézkedés valamennyi jellemzőjét (határozott tartam, kötelező felügyelet, eredménytelenség jogkövetkezménye, a felügyelet szabályai megszegésének bizonyítása). A jogalkotó egyébként a feltételes elítélés ezen formáját akkor tartotta célravezetőnek, „ha a terhelt egyénisége oly hajlamokat árul el, melyek könnyen erkölcsi sülyedését idézhetik elő”³³.

A törvény értelmében a próbaidő tartamának meghatározásánál a bíróságnak nem volt lehetősége mérlegelésre, a felügyeletet ellátni hivatott professzionális szervezet pedig még nem állt rendelkezésre³⁴. Jogtörténeti érdekességként érdemes rámutatni, hogy a felügyelő a fiatalok törvényes képviselőjén³⁵ túl, – ha erkölcsi fejlődése okán ez szükséges – állami gyermekmenhely, más ilyen célú hivatal, gyermekvédő egyesület, vagy erre alkalmas egyén is lehetett³⁶. Ezt a jogalkotó – a ma uralkodó szemlélettel gyökeresen ellentétesen – fennköltlen és az amerikai és nyugat-európai példákra rámutatva azzal indokolta, hogy a társadalomnak az erkölcsi szükségletek iránt több érzéke van, mint a közigazgatásnak. A Bn. a bíró mérlegelési körébe utalta annak eldöntését is, hogy ha a fiatalok eddigi környezetéből ki kell emelni, ám állami gondozásba vétele nem szükséges, hozzátartozónál, vagy „emberbarátnál” kerüljön elhelyezésre.

A felügyelettel megbízott egyén formászerű útmutatás kézbesítésével volt értesítendő a kirendeléséről³⁷ – ellentétben a házi felügyelettel. A felügyelőnek állandó ellenőrzési, a szükségeshez képest tájékoztatási, majd a próbaidő letelte után a bíróság irányába jelentéstételi kötelezettsége volt. Így különösen jelenteni tartozott a próbaidő kifogástalan elteltét, és a kedvezmények elvonásának alapjául szolgáló tényeket. A házi felügyelettel megbízotthoz képest nagyobb szigorral kellett eljárnia, jogait és kötelezettségeit a jog részletesebben szabályozta (külön utasítások, gyakori látogatások, pártfogolt idézésének lehetősége).

32 Egy kis statisztika: 1910. évben a budapesti büntetőtörvényszék előtt állt 314 fiatalok közül 102 bocsátott próbára – Angyal 1911. 80. p.

33 Indokolás II.

34 A javaslat ugyanakkor rámutat, hogy a felügyelő tisztviselők (probation officers) intézménye az amerikai államokban teljesen bevált. Dr. pazár Zoltán: A B. N. II. fejezetéhez, Büntető Jog Tára 1910. 59. kötet 17. szám 201-202. p.

35 Mai szemmel és az ún. gyermeki jogok térhódítása közepette érdekes lehet, hogy büntetőeljárás megindítása esetén egy büntetőjogi joghátrány végrehajtását a jogalkotó állami intézmény helyett elsősorban a terhelt gondozójára bízta – azaz a javaslat a legvégsőig tiszteletben tartotta a családi szentélyt és jogokat.

36 Vidéken azonban gyakran a Bn. azért nem tudott megvalósulni, mert nem volt megfelelően képzett és a törvény szemléletét átérző patronage. Lásd dr. Berényi Antal: patronázs-egyesületek a gyermekbíróság szolgálatában, Jogtudományi Közlöny, 1913. 48. évfolyam 10. szám 86-87. p.

37 Ún. IV. számú minta

A felügyeleti szabályok megszegése, illetve újabb büntetendő cselekmény elkövetése, iszákos, erkölcstelen vagy csavargó életmód folytatása, erkölcsi züllés esetén a fiatalok a bíróság javítónevelésre, avagy fogház- vagy államfogházbüntetésre ítélték. Hangsúlyozandó, hogy e körben a bíróságnak tényállás megállapítási (felderítési) kötelezettsége volt, azaz tárgyaláson kellett vizsgálatot lefolytatnia, ha a fiatalok helytelen magatartásának jogkövetkezményeként szabadságelvonással járó szankciót kívánt kiszabni.

1.2.6. A pártfogó felügyelő

A pártfogó felügyelővel kapcsolatos szabályokat a 27.100/1909. IM rendelet tartalmazta, mely az északamerikai Egyesült Államok mintájára³⁸ – a felügyelet végrehajtása körében kétfajta segítő szervezetet állított fel: a kinevezett hivatásos pártfogó tisztviselőt, és a bírósági felkérésre közreműködő emberbarátot.

A rendelet szerint a fiatalok terheltek bírāja (törvényszéki tanácsának elnöke) kérte fel az illetékességi területen működő patronázs egyesületeket és bizottságokat a pártfogói tisztelet vállaló tagjaik bejelentésére. A bejelentett személyeket, csakúgy mint a társadalom pártfogói tisztre önként vállalkozó egyéb tagjait, a bíróság névjegyzékbe vette, majd ezen személyek közül választott. Ennek hiányában a felügyelő hatóságoktól, a tantestületektől, az állami gyermekmenhelyek vezetőségétől, a telepbizottságoktól és az elsőfokú közigazgatási hatóságoktól kellett az alkalmas személyekről ajánlást kérni. A jogszabály ugyanakkor a fiatalok tartózkodási helyén fellelhető alkalmas hozzátartozónak elsőbbséget biztosított. A pártfogóval szemben támasztott további követelmény volt, hogy a fiatalok közelében lakjon, a bíróság továbbá bármikor visszavonhatta a megbízását³⁹.

1.2.7. A felügyelő hatóságok⁴⁰

E hatóságok az Igazságügyminisztérium felügyelete alatt működő, társadalmi egyesületekből álló szervezetek voltak⁴¹, amelyeket minden olyan ítélőtábla (törvényszék) mellett felállítottak, amelynek területén javítóintézet vagy fogház volt. A szervezetek létjogosultsága mai szemmel megkérdőjelezhető, azonban a körülményeket illetően tudnunk kell, hogy ebben az időben a rabsegélyezést, utógondozást jellemzően a Magyarországon működő 33 civil rabsegélyező egyesület, civil szervezet⁴² látta el. Létrehozásuknak korabeli indoka szerint: „Hogy a caritatív tevékenységgel foglalkozó egyesület működésének kellő hatálya legyen, ehhez nálunk a hatósági jelleg elengedhetetlenül szükséges volt, és ezt a jelleget, ezt a hatósági súlyt kívánta az igazságügyi kormány

38 Angyal 1911. 165. p.

39 é rdekesség, hogy fiatalok lányok – törvényes képviselő, illetve hozzátartozó kivételével – kizárólag nő volt szabad kijelölni – 7. §

40 Gyakorlati fogadtatása pozitív volt: legfőbb erényét abban látták, hogy „...a társadalmi patronage-munkának sikere így biztosították állami hatósági szervvel”. Szabó György: A fiatalok felügyelő hatóságai, Jogtudományi Közlöny, 1910. 45. évfolyam 27. szám 229-230. p.

41 27.400/1909. IM rendelet

42 Dr. Mezey Barna: r absegélyezés, patronage-ügy, utógondozás: a rabgondozás történeti tendenciái, Kriminológiai Közlemények 55., Budapest, 1997. Magyar Kriminológiai Társaság 176. p.

a Bn. céljainak megvalósításában közreműködő caritativ egyéneknek a fiatalkorúak felügyelő hatósága keretében megadni⁴³.

A felügyelő hatóságok kvázi törvényességi felügyeletet gyakoroltak a felügyelt intézetek felett, véleményezési joguk volt a „kísérleti kihelyezés” és a feltételes szabadságra bocsátás esetén, javaslattevési joguk ugyanezek megszüntetése körében, közreműködtek a próbára bocsátott, „kísérleti kihelyezett”, valamint a feltételes szabadságra bocsátott fiatalkorúak felügyeletében.

Mivel a felügyelő hatóság tagjai – bírákon, ügyészeken, ügyvédeken, az árvaszék, a gyermekmenhelyek, a kir. tanfelügyelőség, a vármegye és a város képviselőin, az ún. hatóságjakon túl – részben maguk is patronage egyesület tagjai⁴⁴ voltak, pártfogóként a felügyelő hatóság tagjai is kirendelhetők voltak. Egy-egy pártfogóra egy-két, szükség esetén több fiatalkorú felügyelete rá volt bízható⁴⁵.

1.2.8. Pártfogó tisztviselő

Jelentősebb számú fiatalkorú esetén az igazságügy miniszter a bírósághoz pártfogó tisztviselőt nevezett ki, aki titoktartásra és eskütételre volt köteles, és hatósági igazolványra, valamint munkaarányos tiszteletdíjra jogosult. Ő már egy professzionálisabb végrehajtási tisztviselőnek tekinthető, akinek feladata volt a pártfogolt tárgyalásán való részvétel, környezettanulmány beszerzése, közreműködés az ideiglenes intézkedésekben, jelentés készítése, valamint a próbára bocsátás, kísérleti kihelyezés és a feltételes szabadság melletti felügyelet ellátásán túl a „laikus” pártfogók felügyeleti munkájának ellenőrzése is.

A pártfogó felügyelet – és a Bn. II. fejezete – a férjhez menés okán felnőttkorúnak minősülő nők esetében történő alkalmazhatósága a joggyakorlat során vitás volt. Ennek oka elsősorban a házasság szentségének korabeli megítéléséből fakadt: „Feljogosítunk tehát egy idegen harmadik személyt, hogy a családi élet legbelsőbb fázisába betekintést nyerjen, a családi életet ellenőrizze, abba befolyást gyakoroljon, a férj mint családfő jogait, szabadságát megrövidítse, korlátozza... A legerősebb jogot, a családi tűzhely érintetlenségét sérti és nagyon is alkalmat ad arra, hogy a törvény iránti köteles tiszteletet letiporja⁴⁶.”

A pártfogó felügyelet alatt álló próbára bocsátott kötelezettségeit a 27.100/1909. IM rendelet 44. §-a részletesen szabályozta. Eképp a pártfogoltnak a bíró és a pártfogó általános rendelkezéseit és külön magatartási szabályait⁴⁷ is meg kellett tartania, a pártfogó

43 A fiatalkorúakra vonatkozó büntető jogszabályok magyarázata 2. rész, Angyal pál, [et al.], Budapest, 1912, politzer Zsigmond és fia könyvkereskedése, 117. p. (továbbiakban: Angyal 1912.)

44 patronázs egyesület tagjai, fiatalkorúak védelmével foglalkozó más egyesületek tagjai, egyéb jótékony egyesületek tagjai, lelkészek, orvosok, tanárok, tanítók, iparfelügyelők, kamarai tagok, etc – 27.400/1909. IM rendelet 5. §

45 27.400/1909. IM rendelet 40. §

46 Szádeczky Sándor: A tizenhét éves aluli férjes nő, a B. N. II. fejezetének szempontjából – Büntető Jog Tára, 1912. 63. kötet 22. szám 242-245. p.

47 „Tartózkodjék a szesz italoktól, kártyajátékoktól, meghatározott egyének, társaságok vagy helyek felkeresésétől, vagy meghatározott időn túl a házon kívül tartózkodástól” – 27.100/1909. IM rendelet 45. §

felügyelőnél jelentkezési kötelezettsége volt. Ugyanakkor a pártfogónak „jóakarattal és szeretettel” kellett bánnia a próbára bocsátottal, aki a pártfogó sérelmesnek tartott rendelkezése ellen a bírósághoz fordulhatott.

A pártfogó felügyelőt tájékoztatási, ellenőrzési, tudakozódási, folyamatos feljegyzés készítési kötelezettség terhelte és a próbaidő végén jelentést kellett tenni a bíróságnál. Azaz megjelentek az „első kioktatás”, az ellenőrzés, és a szabályok megszegése miatti szignalizálás ma is létező jogintézményei. Jogtörténeti érdekesség, hogy külön magatartási szabályként a sértettől történő bocsánatkérésre és az okozott kár megtérítésére kötelezés előírhatósága nem nyert szabályozást.

Végül álljon itt a Zalaegerszegi Királyi Törvényszék 1910. július 4. napján hozott (2570. sz.) végzésének rendelkező része „pálfi Ernő vádlottat ...a B.N. 17. §-ának 2. pontja alapján, a 21. § értelmében egy évi időtartamra próbára bocsátja, a 22. §., valamint a 27.100/1909. sz. rendelet 41. §-ának értelmében a vádlott felügyeletét Keresztury József nagylengyeli születésű róm. kath. plébánosra bizza, kit részére pártfogóul ezennel kirendel. A hivatkozott I. M. rendelet 45. §-a alapján utasítja a törvényszék próbára bocsátott fiatalok vádlottat, hogy a nevezett pártfogónál minden hónapban legalább kétszer a pártfogó által megjelölt időben jelentkezzen, a templomot vásár- és ünnepnapokon látogassa, őt a szeszes italok (bor, sör, pálinka) élvezetésétől eltiltja s megtagadja neki, hogy az esti órákban házon kívül ne tartózkodjék, hanem ezen órákat otthon családi körben töltsen el”.⁴⁸

1.2.9. Kísérleti kihelyezés, feltételes szabadságra bocsátás

A javító nevelésből történő „kísérleti kihelyezés” és a szabadságvesztés büntetésből történő feltételes szabadságra bocsátás esetén az igazgató a gyermekvédő egyesületek vagy az e végből szervezett hivatalok közreműködésével felügyelte a fiatalok magaviseletét, és ha a megállapított szabályok megszegésére került sor, a szankcióból kedvezményt biztosító felügyelő hatóságnak haladéktalanul jelentést tett.

A „kísérleti kihelyezés” és a feltételes szabadságra bocsátás esetén az általános szabályoktól eltérően a pártfogó felügyelőket fiatalok felügyelő hatósága⁴⁹ rendelte ki. Az eképp kirendelt pártfogó felügyelőnek a magatartási szabályok megsértése esetén haladéktalan jelentéstételi, egyebekben legalább félévenként tájékoztatási kötelezettsége volt⁵¹.

A „kísérleti kihelyeztetett” távozása előtt figyelmeztetni kellett arra, hogy távozása után is felügyelet alatt áll, továbbá emlékeztetni kellett a felügyelet magatartási szabályaira is: a kijelölt tartózkodási helyre köteles menni, amelyet a pártfogónak tett bejelentés nélkül nem hagyhat el, köteles becsületes, rendes, munkás életet élni, kerülni a büntetés-

48 Büntető Jog Tára, 1910. 60. kötet 18. szám 203-204. p.

49 Az intézkedés végrehajtásában közreműködő, minden javítóintézet és fiatalok befogadására szolgáló minden fogház mellett felállított hatóság, amely a nevelőintézet igazgatója és az igazságügy-miniszter között működik közre.

50 A III. számú minta, az ún. útmutatás a pártfogó részére megküldésével.

51 27.200/1909. IM rendelet 118. §, 27.300/1909. IM rendelet 35. §, 27.400/1909. IM rendelet 38-41. §

dő cselekményeket, pártfogója tanácsait megfogadni. Az elbocsátott növendékek fel kellett hívni a figyelmet a kihelyezés eredménytelenségének jogkövetkezményére is⁵².

A „kísérleti kihelyezés” tartama két év volt, melynek kifogástalan eltelte esetén a fiatakorú szabadon bocsátása (az egyébként határozatlan tartamú javító nevelésből) véglegessé vált, míg a szabályszegés jogkövetkezménye a visszaszállítás elrendelhetősége volt.

A Bn. szellemisége egyébként megfelelt a korabeli jogtudományi elképzeléseknek. Finkey Ferenc maga is a fiatakorú bűnelkövetőknek az általános (közönséges) büntetőjogi szabályok alóli teljes kivételét és erkölcsérősítő intézkedések, szükség esetén javító nevelését tartotta szükségesnek⁵³.

1.3. A fiatakorúak bíróságáról szóló 1913: VII. törvénycikk (a továbbiakban: Fb.)⁵⁴

Ilyen előzményeket követően került sor az egyik legnagyobb jelentőségű büntetőjogi tárgyú törvény megalkotására. Kevesebb, mint négy évtized alatt ugyanis a jogalkotó felismerte a fiatakorúakra vonatkozó külön eljárási és anyagi szabályok megalkotásának jelentőségét. A törvény szellemiségét⁵⁵ – csakúgy mint a Csemegi-kódexét, vagy a Bn.-t – a fiatakorú bűnelkövető társadalom számára történő megmentése hatotta át. Ez vezethetett oda, hogy egyfelől a legalitás elvét háttérbe szorította a nevelés és védelem elve, másfelől, hogy a törvény akkor is lehetővé tette a fiatakorúval szemben intézkedések alkalmazását, ha vele szemben büntetőeljárás nem indult vagy vádat nem emeltek.

A választott téma szempontjából hangsúlyos rendelkezések rögtön az első fejezetben fellelhetők, ugyanis a jogalkotó itt helyezte el a pártfogó felügyelők jogállására vonatkozó szabályokat. Az Fb. fenntartja a társadalmi pártfogók és a pártfogó tisztviselők vegyes rendszerét: így pártfogói státusz az igazságügy-miniszter kirendelése alapján, vagy a bíróság megbízása okán keletkezett⁵⁶, azonban a pártfogó mindkét esetben hatósági közegnek minősült és bírói utasítás alapján járt el. A jogalkotó szerint a hivatásos pártfogó kirendelésére elsősorban akkor kerülhetett sor, ha az elkövetők nagy száma az ellenszolgáltatás nélkül közreműködő társadalmi pártfogók méltánytalan megterhelésével járt. Érdemes módon a jogalkotó kihangsúlyozta, hogy a tanulmányi kvalifikációnál nagyobb jelentőségűnek tartja a jelölt élettapasztalatát, az ügybuzgalmát, az önfeláldozását, és a kirendelés alapján eljáró pártfogót sem hivatalos állásként, hanem tiszteletdíjas tisztvi-

52 27.200/1909. IM rendelet 117. §

53 Finkey im. 50. p.

54 r észletes értékelése: dr. Heller Erik: A fiatakorúak bíróságáról szóló törvény hatálybalépéshez, Jogtudományi Közöny, 1914. 49. évfolyam I. szám 8-9. p.

55 „A megtorló büntetéseknek, a bűncselekmény súlyának megfelelő arányát kereső jogszolgáltatás tehát e téren nem érhet célt. A gyermekeket és a fiatakorút egyaránt nevelni kell, akár normális viszonyok között él, akár erkölcsileg veszélyeztetett vagy züllésnek indult, akár pedig bűncselekményt követett el. Ez a bűncselekmény nem ítéhető meg teljes különállással; az csak külső nyilvánulása az elkövető egyéniségének.” Indokolás III.

56 pártfogó tisztviselő, vagy társadalmi pártfogó.

selőként képzele el⁵⁷. Azaz a jogalkotó még mindig annak a felfogásnak volt a rabja, hogy a társadalom megfélemlen tud ellátni egy ilyen feladatot, mint az állami szervezetrendszer.

rá kell mutatni ugyanakkor, hogy – bár elsőre nem tűnik jelentős szabálynak – a hatósági közegnek minősítés az első lépcsőfoka azon folyamatnak, mely során a pártfogó felügyelő a professzionális szervezetrendszer részévé válik. A hivatalos minőséggel történő felruházással (megbecsültség, védelem) ugyanis a jogalkotó elismerte a pártfogó jelentőségét a bíró döntésének előkészítésben és annak végrehajtásban, itt kezdődött el a ma ismert pártfogó felügyelet karrierje⁵⁸. Máshonnan megközelítve: ezen rendelkezésben már megmutatkozik azon állami törekvés, hogy a fiatalok felügyelete a társadalmi szervezetektől az állami szervezetrendszer kezébe kerüljön⁵⁹.

A pártfogó felügyelőt (más alkalmas egyént, patronázs egyesület tagját) a bíró bízta meg a fiatalok egyénisége és életviszonyai felkutatására, a megbízott pedig haladéktalanul jelentést tett. Azaz Magyarországon az ún. vegyes rendszer nyert szabályozást, melyben a bíró és a pártfogó egyaránt gyakorolja a felügyeletet, de végeredményben a fiatalok a bíró közvetlen felügyelete alatt állt.

Más kérdés, hogy egyesek szerint – a törvénnyel ellentétesen – valójában a bíróság egy része a közvetett rendszert alkalmazta: a felügyeletet a bíró irányítása mellett a gyermekvédelmi megbízottak (pártfogók) teljesítették. Holott a fiataloknak kellett volna esetenként a bíró előtt megjelennie, számot adni a vele történekről, bemutatni a bizonyítványát, közölni keresetét. A bírótól pedig – a közvetlen felügyelet elvére és az intézkedés céljára figyelemmel elvárható volt, hogy a pártfogókat keresse fel otthonában, a műhelyében, kérjen felvilágosítást az iskolai magatartásáról⁶⁰.

A vizsgált jogintézmény alkalmazhatósága körében arra is rá kell mutatni, hogy a jogalkotó a bírót arra is felhatalmazta, hogy a nevelése és felügyelete érdekében – védő és óvó intézkedésként⁶¹ – már a büntetőeljárás⁶² időtartamára pártfogót rendeljen a fiataloknak. Ennek pedig olyan mértékű jelentőséget tulajdonított, hogy ha gondozására alkalmas egyén, egyesület vagy intézet nem állt rendelkezésre, akkor a fiatalok bírósági fogházban lehetett őrizni.

E körben érdemes rámutatni arra, hogy a korabeli szabályozás a közigazgatási és büntetőeljárás hatáskörök között nem vont éles cezúrát: a bíró kvázi gyermekvédelmi szakellátási intézkedések meghozatalára is jogosult volt.

57 Ugyanakkor a gyakorlat a különböző irányú képzés fontosságát hangsúlyozta. Lásd Dr. Kármán Elemér: A fiatalok bíróságának kriminál-pedagógiai alapjai, Jogtudományi Közöny, 1917. 52. évfolyam 2. szám 12-14. 5p7.

58 A gyakorlat szerint ugyanis megfelelő pártfogó vidéken gyakran nem állt rendelkezésre. Lásd Veress Béla: A fiatalok bíróságáról szóló törvény (Fb.) a gyakorlatban, Jogtudományi Közöny, 1914. 49. évfolyam 8. szám 70-71. p.

59 Bár az Indokolás III. szerint a pártfogó nemcsak segítője a bírónak, hanem kapcsol az állam és a társadalom együttműködésében.

60 Sándor József: próbárbecsapás, Jogtudományi Közöny, 1917. 52. évfolyam 8. szám 70-71. p.

61 Így pártfogót rendelhet ki, környezetéből eltávolíthatja és gondozását ideiglenesen megbízható hozzátartozójára, más alkalmas egyénre, valamely gyermekvédő vagy patronázs egyesületre bízhatja, őt állami javítóintézetben vagy állami gyermekmenhelyben helyezheti el.

62 pontosabban bűnvádi eljárás.

A pártfogó felügyelet kapcsán szükséges szót ejteni az Fb. szabályozási rendszeréről. A törvény az eljárás befejezését (és a kapcsolódó intézményeket) a fiatalkorú értelmi és erkölcsi fejlődésének érdekétől tette függővé. Amennyiben ez utóbbi a tárgyalás tartását nem tette szükségessé, akkor tárgyaláson kívül, bűnösség kimondása és büntetés alkalmazása nélkül járt el a bíróság, ám ekkor is alkalmazhatott a fiatalkorúval szemben intézkedéseket. Így akár óvó és védő intézkedéseket (pl. pártfogó felügyeletet), akár próbára bocsátást (újfent pártfogó felügyelettel), akár felügyelet melletti őrizetet.

Ugyanakkor, ha az eljárást megszüntetni eképp nem lehetett, a bíróság tárgyalást tartott. Ehhez kapcsolódóan jelent meg az a mai is élő szabály, hogy a pártfogót a tárgyalásról értesíteni kellett⁶³, és őt hivatalból vagy a felek indítványára ki lehetett hallgatni. Az Fb. ugyanakkor feljogosította a pártfogót arra, hogy a szükségesnek tartott intézkedésről a tárgyalásról nyilatkozzon.

Az Fb. újraszabályozta a nevelőintézkedések körébe tartozó próbára bocsátást, elsősorban a végrehajtási szabályok körében: az intézkedés foganatosítója ugyanis a bíró lett. Figyelemmel arra, hogy a próbára bocsátás a magyar büntetőjogban elsősorban a „szigorú fölügyelet” miatt nyert kodifikációt, mindenképpen szükséges ismertetni a vonatkozó rendelkezést.

Kiemelendő, hogy az intézkedés alkalmazásakor a végzésben a bírónak a felügyelő (intézetet, egyesületet) személyét és a fiatalnak a felügyelet alatti tartózkodási helyét (kvázi végrehajtási helyét) is meg kellett határozni. A felügyeletet a bíró egyebekben közvetlenül, az utasításai alapján eljáró felügyelő és a felügyelő bizottság közreműködése útján gyakorolta. Fontos rámutatni továbbá, hogy az Fb. megalkotta a ma külön magatartási szabályként ismert rendelkezések elődjét, és cizellálta a pártfogó felügyelet szabályai megsértésének jogkövetkezményeit⁶⁴. A jogszabály ismerte a pártfogó felügyelet szabályainak megszegése miatt a próbaidő meghosszabbítását is⁶⁵.

Az Fb. a javító nevelés tárgyában jelentős szabályokat nem tartalmazott, de szükséges kiemelni, hogy a fogházbüntetés mellett elrendelt utólagos javítónevelés – a fiatalkorú megváltozott magatartására figyelemmel történő – mellőzéséről a bíróság a fiatalkorúak felügyelő hatóságának javaslata alapján döntött.

A törvénycikk ugyanakkor a bíróság számára kötelezettségként írta elő a bűncselekményt elkövető gyermek, a környezetében erkölcsi romlásnak kitett, vagy züllésnek indult, bűncselekményt el nem követő, vagy a vád alól felmentett (vagy megszüntetett eljárásban szereplő) kiskorú, illetve gyermek vonatkozásában a szükséges intézkedések megtételét, így szükség esetén ideiglenes pártfogó kirendelését.

63 pártfogó tisztviselőt, a fiatalkorú pártfogóját, vagy az őt kiküldő patronázs-egyesületet.

64 Így például a bíró „elrendelheti, hogy a fiatalkorú korához és viszonyaihoz képest valamely ismétlő-, tanoncz-, földmivelő- vagy más iskolát látogasson”, illetve ”a próbaidőt egy évvel meghosszabbíthatja, új felügyeleti szabályokat állapíthat meg, a fiatalkorú részére új pártfogót rendelhet, a fiatalkorút megfeddheti, intézkedhetik az iránt, hogy a fiatalkorú házi vagy iskolai fenyítést kapjon”.

65 Lásd A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék 1915. Bf. II. 8120. – Büntető Jog Tára, 1915. 67. kötet 23. szám, 368-369 p.

Az Fb. alkalmazásának gyakorlati tapasztalatai körében érdemes ugyanakkor felidézni dr. Vámbéry r usztem, vagy dr. Angyal pál 1917-ben papírra vett gondolatait. A múlt század remek jogászaik szerint a törvényi szabályozás ugyan megfelelő, de a végrehajtás gyarlósága miatt mégsem eredményes. Ennek okát pedig abban látták, hogy a patronázs, a felügyelő hatóság, a javítóintézet nem a bírót szolgálja és segíti, hanem önálló életet él, az intézmények közötti kapcsolat nem megfelelő. Szükséges továbbá a végrehajtásban, jogalkalmazásban résztvevő szakemberek folyamatos és minőségi képzése⁶⁶.

1.4. A fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi és büntető eljárási rendelkezésekről szóló 1951. évi 34. törvényerejű rendelet 67 (a továbbiakban: Ft.tvr.)

1.4.1. Általános elvek, szankciórendszer, felügyelet formái

A Btá. hatálybalépését követően az Ft.tvr. helyezte hatályon kívül a Bn. I. és az Fb. még hatályos rendelkezéseit, és egyetlen jogszabályban rendezte a fiatalkorúakra vonatkozó büntető anyagi és eljárásjogi szabályokat. Ezzel a fiatalkorúak büntetőjoga önálló joganyagként különvált a Btá.-tól és a Büntető perrendtartástól.

A jogszabály preambuluma szerint a célok szinte változatlanok maradtak: az ifjúság nevelése, fejlődése, a fiatalkorúak helyes irányú fejlődésének és a társadalom hasznos tagjává válásának elősegítése. Ez a szankció alkalmazása körében akként jelent meg, hogy ha a bíróság az eset körülményeit mérlegelve a fiatalkorú nevelése érdekében azt célszerűnek látta, büntetés helyett intézkedés(ek)e)t alkalmazhatott.

A szankciórendszerben a szabadságvesztésen és pénzbüntetésen túl, a megrovás, a próbára bocsátás és a javítóintézeti nevelés, gyógypedagógiai nevelés is kodifikálását nyert. A jogszabály ismerte az ideiglenes elbocsátás (pontosabban időleges elbocsátás), és a feltételes szabadságra bocsátás intézményét. Fontos kiemelni, hogy ekkor még a dogmatikai osztályozás során nem merült fel a pártfogó felügyelet akárcsak járulékos intézkedésként történő megkülönböztetése.

A jogszabály (történelmi) kritikájaként az fogalmazódott meg, hogy az önálló szabályozás nem eredményezte a fiatalkorúak felnőttekétől eltérő büntetőjogi felelősségre vonását, hanem ellenkező irányú tendencia volt meg tapasztalható⁶⁸.

1.4.2. A felügyelő feladata, a felügyelet tartalma

A felügyelőnek a törvény preambulumban meghatározott cél elérése érdekében kellett eljárnia az ügyésznek a gyámhatóság útján esetleg közölt különleges irányelveit is

66 dr. Vámbéry r usztem: A fiatalkorúak bírósága a háború után. Jogtudományi Közlöny, 1917, 52. évfolyam 9. szám, 77-78. p., dr. Angyal pál: A fiatalkorúak bíróság a háború alatt és a háború után, Jogtudományi Közlöny, 52. évfolyam, 18. szám, 165-166.p. Lásd még: Dr. Németh péter: A FB. helyzete a gyermekvédelemben, Jogtudományi Közlöny, 1930, 65. évfolyam, 19. szám, 173-174. p.

67 Sajnálatos módon a törvényerejű rendelet indokolását nem leltem fel. A törvényerejű rendelet módosítására utóbb összesen hét alkalommal került sor, mely változtatások a fiatalkorú felügyeletét is érintették.

68 Belovics, Gellér, Nagy, Tóth: Büntetőjog I. Általános rész : a 2012. évi C. törvény alapján, Budapest, 2012, Hvg-Orac Lap és Könyvkiadó Kft., 37. p.

figyelembe véve. A jogszabály a felügyelőnek a fiatalkorú vonatkozásában szoros kapcsolattartási, állandó figyelemmel kíséresi és tanácsadási kötelezettséget írt elő, továbbá a gyámhatóságnak fő szabály szerint havonta, kifogásolt magatartás esetén haladéktalanul jelentést kellett tennie.

A gyámhatóság az ügyésznek félévente tartozott tájékoztatást tenni, indokolt esetben pedig a tényállás pontos és részletes közlésével haladéktalanul fordult az ügyészhez.

1.4.3. A felügyeletre vonatkozó szabályok

A Ft.tvr. megállapította, hogy a fiatalkorú a próbára bocsátás idején különleges magaviseleti szabályok és ellenőrzés alatt áll. Ugyanakkor ezek tartalmát nem határozta meg, hanem – a korábbi rendelkezésekhez hasonlóan – alacsonyabb szintű jogszabályokra bízta.

1.4.4. A felügyelet megvalósító szervezetrendszer

A Ft.tvr. a fiatalkorúak ellenőrzését a települési (járási, városi, kerületi) tanácsok végrehajtó bizottságához (gyámhatóság) telepítette⁶⁹, amelyek az erre alkalmas társadalmi szervek bevonásával látták el a feladatukat. A gyámhatóságok fiatalkorú felügyeletével kapcsolatos feladatainak meghatározására rendeletekben került sor.

1.4.5. A fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi és büntető eljárási rendelkezések végrehajtásáról szóló 11/1954. (IX. 22.) IM rendelet

Ezen jogszabály átmeneti szabályokat tartalmazott, egyben meghatározta a fiatalkorúak ügyeiben eljáró bíróságok illetékességét, előírta az ügyész kötelezettségeit, rendelkezett a javítóintézeti nevelés végrehajtásáról. A próbára bocsátás kapcsán szűkszavú volt, annyit rögzített csupán, hogy a próbára bocsátottnak magaviseletében alkalmazkodnia kell a bíróság és az ellenőrzésével megbízott személy rendelkezéseivel, foglalkozását és tartózkodóhelyét csak a gyámhatóság engedélyével szabad megváltoztatnia.

1.4.6. A helyi tanácsok végrehajtóbizottságainak az 1951. évi 34. tvr. hatálya alá tartozó gyermekek és fiatalkorúak érdekében teljesítendő feladatai ellátásáról szóló 2/1952. (I. 29.) BM rendelele

E rendelet értelmében a felügyelet végrehajtásában a gyámhatóságok és az általuk kijelölt személyek jártak el, akik elsődlegesen a fiatalkorú tartózkodási helyének kijelölése iránt rendelkeztek, illetve a munkáltatása iránt tettek lépéseket. A jogszabály rendelkezett az ellenőrzést végrehajtó személyről, aki lehetett állami alkalmazott (végrehajtóbizottság elnökhelyettese, a végrehajtóbizottság hivatali szervezetéhez tartozó alkalmazott, a szociálpolitikai állandó bizottság tagjainak sorából a gyámhatóság által kijelölt személy), illetve külső személy is (szociálpolitikai állandó bizottság tagjainak és a szociális

⁶⁹ Utóbb ezt a feladatot az állandó bizottság tagjainak és aktíváinak, valamint az erre alkalmas társadalmi szervek tagjainak bevonásával látta el.

ügyekkel foglalkozó tömegszervezetek önként jelentkező tagjainak sorából a gyámhatóság által kijelölt személy).

1.5. A gyermek- és fiatalkorúakkal szemben szükséges védő- és óvóintézkedésekről, valamint a pártfogó felügyelet végrehajtásáról szóló 5/1963. (VIII. 25.) MM rendelet⁷⁰

Az 1963-ban hatályba lépett jogszabály szövegezésében jelenik meg először az utógondozás elnevezés és tűnik fel ismét a pártfogó felügyelő jogintézménye. r észleletesen meghatározásra kerülnek az utógondozás esetei⁷¹, valamint az utógondozói szervezett-rendszer is. Így az utógondozás végrehajtásában a gyámhatóság és a pártfogó felügyelő működött közre.

A gyámhatóság nyilvántartásba vételt követően környezettanulmányt készített, majd maga elé idézte a kiskorút. Itt jegyzőkönyvbe foglaltan útmutatással és azzal a figyelmeztetéssel látta őt el, hogy tartózkodási helyét és munkahelyét csak előzetes engedély után változtathatja meg. Ezt követően a gyámhatóság pártfogó felügyelőt rendelt ki, és a határozatba belefoglalta a bíróság és a javítóintézeti tanács magatartási szabályait is.

A pártfogó felügyelő a változatlan célok elérése érdekében működik közre és három-havonta tájékoztatási, szükség szerint pedig haladéktalan jelzési kötelezettség terhelte a gyámhatóság felé.

1.6. A gyámhatósági eljárásról szóló 6/1969. (VIII. 30.) MM rendelet

A pártfogó felügyelet végrehajtása szempontjából jelentős szabályokat tartalmaz ezen jogszabály, amely 1974-ben történt hatályba lépésétől az 1987-es hatályon kívül helyezéséig számos esetben került változtatásra.

A jogszabály rendelkezett arról, hogy a pártfogóként kirendelésre kerülő személynek személyi adottságaiban és körülményeiben alkalmasnak kell lennie a kiskorú nevelésének előmozdítására. Kezdetben a pártfogó hivatalos, vagy társadalmi is lehet, azonban utógondozás esetén általában hivatalos pártfogónak kellett eljárnia.

1.7. A hivatásos pártfogó felügyelet szervezéseiről és feladatairól szóló 131/1970. (M.K.15.) MM utasítás

A jogszabály a pártfogó felügyelet végrehajtása okán hivatásos pártfogó szervezet felállításáról rendelkezett, amelyek felett irányítási és továbbképzési jogkör a fővárosi (megyei) gyermek- és ifjúságvédelmi intézet igazgatója gyakorolt. A megyénként 3-6, fővárosban 8-12 hivatásos pártfogónak⁷² pedagógus végzettséggel kellett rendelkeznie.

70 Változatlan szabályokat tartalmazott az 1969-től hatályos, gyámhatósági eljárásról szóló 6/1969. (VIII. 30.) MM rendelet VIII. fejezete is.

71 próbára bocsátott, javító-nevelő munkára ítélt, felfüggesztett szabadságvesztésre ítélt, feltételes szabadságra bocsátott és az ideiglenesen elbocsátott esetében.

72 1976-ban 24 hivatásos pártfogó dolgozott.

**I. 8. A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló
1961. évi V. törvény (a továbbiakban: 1961-es Btk.)**

I.8.1. A törvény általános értékelése

A Btk. a téma szempontjából legfontosabb rendelkezése, hogy megszüntette a fiatalok büntetőjogának önállóságát, és a vonatkozó szabályokat az általános részébe beépítette. Ezzel a fiatalok büntetőjogának jogszabályi „különállása” véglegesen megszűnt a magyar büntető jogtörténelemben.

Sajnálatos módon a Csemegi-kódex és a Bn. novella jogtörténeti eredményeinek ismételt kodifikálása nem történt meg maradéktalanul. Különösen szembeötlő, hogy a korábban kimunkált külön magatartási szabályok, illetve a pártfogó felügyelet szabályai megsértésének többféle jogkövetkezménye nem a Btk.-ban került meghatározásra⁷³.

A törvény értelmében a pártfogó felügyelet önállóan nem volt alkalmazható, hanem a próbára bocsátás, a javító-nevelő munka, a felfüggesztett szabadságvesztés büntetés⁷⁴, a feltételes szabadságvesztés és az ideiglenes elbocsátás járulékos rendelkezése volt. A rendszertani helyét a szankciórendszerben nem könnyű meghatározni, ugyanis sem a büntetések, sem a nevelő, sem a gyógyító intézkedések között nem nyert nevesítést, a kodifikátorok az összbüntetés és a gyógyító nevelés között találták meg a helyét⁷⁵. A pártfogó felügyelet a jogelmélet szerint se nyert intézkedés jellegét.⁷⁶

A jogalkotó nem cizellálta a pártfogó felügyelet tartalmát, elegendőnek tartotta a fiatalok – kijelölt – pártfogó felügyelő felügyelete alatt állási kötelezettségének és a magatartási szabályok megtartási kötelezettségét szabályozni. A magatartási szabályok tartama – alkotmányossági szempontból vitatható jogtechnikai megoldással – a korábbiakhoz hasonlóan alacsonyabb szintű normákban, így a fiatalokkal szemben alkalmazott intézkedések végrehajtásáról és egyes eljárási rendelkezésekről szóló 6/1962. (VI.21.), majd a 6/1973. (XI. 28.) IM rendeletekben került meghatározásra.

A két végrehajtási rendeletben közös, hogy a Btk. rendelkezéseivel részben ellentétesen a pártfogó felügyelet alkalmazásának csak két formájáról rendelkezik, így a próbára bocsátás és az ideiglenes elbocsátás esetén történő alkalmazásról. Közös rendelkezés az is, hogy a két jogszabály azonos személyeket jogosít fel a magatartási szabályok előírására, azonos módon határozza meg a magatartási szabályok tartalmát és a végrehajtásban résztvevő szerveket is.

A két jogszabály értelmében úgy a pártfogó felügyelőnek, mint a bíróságnak jogában állt magatartási szabályokat alkotni. A jogszabály a bíróság esetében példálódzó jelleggel felsorolt 9 útmutatást, de a „különösen” szó használatával egyben feljogosította a bírót az általa szükségesnek tartott egyéb szabályok megalkotására és előírására is. A külön maga-

⁷³ pl. új pártfogó kijelölése, más szabályok előírása.

⁷⁴ A Bn. I. óta a tételes jog, a jogelmélet és a joggyakorlat határozottan elzárkózott attól, hogy a feltételes elítélés ezen formája a fiatalokkal szemben alkalmazható legyen. A Btk. ezen elvet áttörte.

⁷⁵ Jelentőségének hiányát jelzi, hogy dr. Kádár Miklós – dr. Kálmán György A Büntetőjog általános tanai című munkája meg sem említi.

⁷⁶ A Magyar Büntetőjog : általános rész / szerkesztette dr. Király Tibor, Budapest, 1980, BM Könyvkiadó, 423-429. p.

tartási szabályok közül kiemelendő a sértettől történő bocsánatkérés, a neki okozott kár megtérítése, a tiltott szerencsejátéktól történő tartózkodás előírása, valamint a jövedelem felhasználásának pártfogóval történő megbeszélésére kötelezettség⁷⁷. Kiemelésre érdemes az is, hogy ideiglenes elbocsátáskor az intézeti tanács is írhatott elő magatartási szabályokat a növendéknek.

I.8.2. Joggyakorlat⁷⁸

A korabeli ítélkezési gyakorlat eseti döntésekben ritkán öltött testet, de ami megállapítható, hogy magatartási szabályként nem volt előírható olyan tilalom, amely tartalmilag mellékbüntetés kiszabását jelentette. Az is kikristályosodott, hogy külön magatartási szabály előírására csak a bíróság volt jogosult, a pártfogónak nem volt erre hatásköre.

Az az elvárás is megjelent, hogy a pártfogó felügyelet szabályainak megszegése esetén a bíróságnak fel kell derítenie és körültekintően értékelnie kell ennek okait, és ezt követően dönthet csupán a szabályszegés jogkövetkezményeiről. Ha pedig a szabályszegés nem súlyos mérvű, illetve nem csak az elítéltnak róható fel, akkor javítóintézeti nevelés elrendelése, vagy büntetés kiszabása helyett, a próbára bocsátás meghosszabbításáról szükséges rendelkezni.

I.9. A Büntető Törvénykönyvről szóló

1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: régi Btk.)

A jogalkotó a törvény megalkotását – több más mellett – azzal a tudományos felismeréssel indokolta, hogy a bűnözés a fejlett szocializmust építő társadalomban sem csökken automatikusan. Ennek keretében számos változást vezetett be, amelyek közül a dolgozat tárgya szempontjából a szankciórendszer újraszabályozása emelendő ki.

A törvényhozó ugyanis a pártfogó felügyeletet továbbiakban intézkedésként szabályozta, kiemelve, hogy – járulékos szankcióként – önálló alkalmazására nincs lehetőség⁷⁹. Az általános rész keretében vázolta fel a pártfogó felügyelet tartalmát és a fiatalkorúakra vonatkozó szabályok körében csak kinyilvánította a fiatalkorúak esetében kötelező pártfogó felügyelet eseteit. r észletesen szabályozta a pártfogolt kötelezettségeit, a pártfogó felügyelet általános és különös szabályait⁸⁰, meghatározta a pártfogó felügyelet és a magatartási szabályok céljait⁸¹, egyben egyértelművé tette a pártfogó felügyelet szabályai súlyos megsértésének szankcióit is.

77 Érdemes rámutatni, hogy a szerencsejátéktól történő tartózkodás előírása sajnos ritka a magyar büntető jogtörténetben, a kezdetek idején és ekkor került kodifikálására ilyen rendelkezés.

78 BH.1978.36, BH.1980.329, BH.1977.470

79 Nevelő jellegű, társadalomvédelmi célokat szolgáló szankció. Magyar Büntetőjog 1980. 334., 368. p.

80 A régi Btk. kihirdetésekor az alábbi különös magatartási szabályokat határozta meg: „,a munkával, a kereset felhasználásával, az időszakos jelentkezéssel, az esetleg szükséges gyógykezeléssel kapcsolatos kötelezettség, illetőleg a lakó- és munkahely önkényes megváltoztatásának, meghatározott helyek látogatásának, vagy egyes személyekkel való érintkezésének a tilalma”.

81 Azaz „,a próbaidő eredményes eltelte”, illetve „,a pártfogolt képessége szerint dolgozzék és törvénytisztelő életmódot folytasson”.

A régi Btk. hatálybalépését követően a pártfogó felügyelet szabályai több alkalommal módosultak. Az 1993. évi XXXII. törvény a szabadságvesztését kitöltő elítélttel szemben elrendelhető pártfogó felügyelet szabályait iktatta be⁸². Az 1998. évi LXXX. törvény tette kötelezővé a vádemelés elhalasztása esetén a pártfogó felügyelet alkalmazását, egyben a magatartási szabályokat kiegészítette a megelőző-felvilágosító egészségügyi szolgáltatáson való részvétellel kapcsolatos kötelezettség előírhatóságával.

A régi Btk. pártfogó felügyelettel kapcsolatos revízióját a jogalkotó a 2005. évi XCI. törvénnyel végezte el⁸³. Ennek során átgondolásra került a pártfogó felügyelet szankciórendszerben elfoglalt dogmatikai helye, célja, alkalmazási köre, a reá vonatkozó szabályok rendszertani helye és a pártfogó felügyelet tartalma is⁸⁴. A Bv.tvr.-ben meghatározott külön magatartási szabályok ekkor kerültek a régi Btk.-ban elhelyezésre, amelyek alkotmányossági és rendszertani szempontból is kiemelkedő jelentőségűek és évszázados hiányt pótolnak a magyar büntetőjogban. A külön magatartási szabályok között ismét elhelyezésre kerültek a sértett védelmét biztosító rendelkezések, egyértelműsítve, hogy gyógyító kezelésnek csak pártfogolti beleegyezés esetén van helye.

Az újabb jelentős módosítást a 2009. évi LXXX. törvény jelentette, de ezen jogszabály inkább az egyes külön magatartási szabályok pontosítását, valamint a pártfogó felügyelet alkalmazhatósági feltételeinek rendszerezését végezte el⁸⁵, a fiatalkorúak pártfogó felügyelete szempontjából jelentős novumot nem hozott.

1.9.1. A büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi II. törvényerejű rendelet (a továbbiakban: Bv.tvr.)

A jogalkotó a pártfogó felügyelet tartalmával, a pártfogó felügyelet végrehajtásával, valamint a magatartási szabályokkal kapcsolatos rendelkezéseket részleteiben a régi Btk.-n kívül ezen jogszabályban helyezte el. Meghatározta a végrehajtásban résztvevő személyeket, szervezeteket, feladatukat, kötelezettségeiket és jogait, valamint a pártfogolt jogait, kötelezettségeit és a pártfogó felügyelet szabályai megszegésének jogkövetkezményeit. Tartalmazta annak lehetőségét, hogy a bíróság a határozatában előírt magatartási szabályokat – a megváltozott körülményekre figyelemmel – módosíthassa, eképp biztosítva a jogintézmény rugalmas alkalmazhatóságát.

érdeességképpen említendő meg, hogy sokáig nem is a régi Btk., hanem ezen jogszabály határozta meg a pártfogó felügyelet célját („Az elkövető ellenőrzésével és irányításával elősegítse annak megakadályozását, hogy ismételten bűncselekményt kövessen el,

82 Utóbb a 2001. évi CXXI. törvény helyezte hatályon kívül

83 Ekkor már hatályos volt a Be.114/A. §-a, amely a pártfogó felügyelői vélemény és a szakértői vélemény, valamint a pártfogó és a szakértő jogállása között teremtett hasonlóságot.

84 A jogalkotó a törvény általános indokolásában nem helyez hangsúlyt a változtatások – jelentőségéhez mért – méltatására.

85 Lásd részben felfüggesztett szabadságvesztésnél a próbaidő esetében kötelező pártfogó felügyelet, pártfogó felügyelet felülvizsgálhatósága

és segítséget nyújtson a társadalomba való beilleszkedéséhez, az ehhez szükséges szociális feltételek megteremtéséhez”).

A jogszabály rögzítette az általános érvényű kötelezettségeket⁸⁶, a nevesített és a bírótól szükségesnek tartott külön magartartási szabályokat⁸⁷. Ez utóbbiak közül – a ma hatályos szabályozásra figyelemmel – kiemelendő, hogy előírható volt a szabadságelvonás hatálya alatt álló tartalékkolt pénzének (pénze egy részének), vagy a szabadlábban lévő és dolgozó elítélt keresete meghatározott százalékának a hivatalos pártfogó felügyelő kezelése alá helyezése.

A végrehajtás szempontjából kiemelendő, hogy a fiatalkorúak felügyeletét a gyámhatóság látta el, a mellette működő hivatalos és társadalmi pártfogók közreműködésével.

1.9.2. A fiatalkorúak pártfogó felügyeletéről, a javítóintézeti nevelésről és egyes eljárési rendelkezésekről szóló 6/1980. (VI.24.) OM rendelet

Ezen jogszabály alapjaiban szabályozta át a fiatalkorúak pártfogó felügyeletét, meghatározta a felügyelet végrehajtásában részes személyek, szervezetek és az utógondozás hatálya alatt álló személyek jogait és kötelezettségeit⁸⁸. rögzítette a végrehajtásban résztvevő szervezetek közreműködési kötelezettségét, és jogtörténeti érdekességként érdemes rámutatni, hogy a jogalkotó – mérlegeléstől függően – lehetőséget látott a feltételes szabadságra bocsátott fiatalkorú pártfogó felügyeletének mellőzésére⁸⁹. Eljárási határidőket meghatározva részleteiben szabályozta az egyes végrehajtó szervek egymásra épülő intézkedéseit, megteremtette a fiatalkorúakkal kapcsolatban álló szerveknek az utógondozott intézkedési kötelezettséget kiváltó magartartásáról történő értesülési lehetőségét⁹⁰.

1.9.3. A fiatalkorúak pártfogó felügyeletének végrehajtási szabályairól szóló 7/1998. (III.) NM rendelet

Az NM rendelet szabályozta a fiatalkorúak pártfogó felügyelete végrehajtásának személyi feltételeit, meghatározta a fiatalkorúak pártfogó felügyelőjével szemben támasztott jogszabályi követelményeket, az egy pártfogó felügyelő által pártfogolható személyek számát.

rögzítette, hogy a fiatalkorúak pártfogó felügyeletét a gyámhivatal mellett működő hivatalos pártfogó láthatja el, akinek feladatát a bűnmegelőzési célú társadalmi beilleszkedés elősegítésében és a magartartási szabályok betartásának ellenőrzésében határozta meg.

86 Azaz jelentkezési és munkavégzési kötelezettség, a tartózkodási hely és munkahely megváltoztatásának előzetes bejelentése, a pártfogó felügyelői magartartási szabályok megtartására és ellenőrzésére vonatkozó rendelkezések megtartása, a jogszabályban és a bírósági határozatban megállapított kötelezettségek megtartása.

87 Bv.tvr. 97. § – utóbb ezt a jogalkotó a régi Btk.-ban helyezte el.

88 Hangsúlyosan megjelenik a végrehajtás közreműködésében a rendőrség.

89 „Ha a fiatalkorúnak a büntetés-végrehajtási intézetben tanúsított magartartása és rendezett családi környezete alapján feltételezhető, hogy pártfogó felügyelet nélkül is képes a társadalomba beilleszkedni”.

90 Lásd az utógondozott elleni indult újabb büntetőeljárásról történő értesítési kötelezettsége a végrehajtásért felelős szerveknek.

A jogszabály értelmében a pártfogó felügyelő tevékenységét a pártfogolt törvényes képviselőjével, a gyermekjóléti szolgálattal, a települési jegyzővel, a rendőrséggel és a pártfogolttal együttműködve látta el. Feladatának ellátása során a pártfogolt érdekében pártfogolási tervet⁹¹ készített, de – a régi Btk. alapján alkalmazott intézkedés végrehajtásán túl – egyfajta hivatásos gondnokként járt el. Ennek keretében tanácsadással segítette pártfogoltját szociális, munkahelyi, iskolai, egészségi problémái megoldásában, és segítséget nyújtott – szükség esetén személyesen is eljárva – a támogatások igénybe vétele érdekében.

Tevékenységének megalapozott ellátása érdekében köteles volt a pártfogolt „gyermekvédelmi előéletét” feltárni, annak eredményeit, vagy kudarcait értékelni, a pártfogoltjával szemben hatályos gyermekvédelmi intézkedéseket foganatosítókkal kapcsolatot tartani. Ez kiterjedt az pártfogoltjával kapcsolatos esetkonferenciákon történő részvételi kötelezettségére, illetve ilyen kezdeményezésére. Szűkebb és tágabb értelemben vett szignalizációs jogköre is volt: gyermekvédelmi intézkedést kezdeményezhetett, illetve olyan új ellátások bevezetését, amelyek speciális képzésekkel, foglalkoztatási lehetőségekkel, hasznos szabadidő programokkal segítik a pártfogolt fiatalok iskolai hátrányainak leküzdését, szakképzettségének megszerzését, munkafoglalkoztatását és szabadidejének hasznos eltöltését⁹².

A jogszabály részletesen meghatározta a pártfogó felügyelő régi Btk. alapján alkalmazott intézkedés végrehajtása kapcsán fennálló meghallgatási, jegyzőkönyvkészítési, tájékoztatási, értesítési, ellenőrzési, javaslattételi kötelezettségét is.

*1.9.4. A pártfogókra vonatkozó egyes törvények módosításáról szóló 2003. évi
XIV. törvény*

A pártfogók és a pártfogó felügyeleti rendszer reformja ezzel a törvénnyel valósult meg, amely jelentős módon megváltoztatta a jogintézmény hazai szabályozását és működését. Ennek kapcsán a fiataikorúak ügyeinek pártfogói az eddigi közigazgatási hivataloktól az újonnan felállított, Igazságügyi Minisztérium irányítása és felügyelete alatt működő országos pártfogói hivatalhoz (Igazságügyi Minisztérium pártfogó Felügyelői és Jogi Segítségnyújtó Szolgálat Országos Hivatal, illetve annak fővárosi, megyei hivatalaihoz) kerültek.

Jogállásukban jelentős előrelépés volt, hogy az új hivatallal igazságügyi szolgálati jogviszonyban álltak. Képesítési követelményük szerint⁹³ hivatásukat szakirányú felsőfo-

91 A bűncselekmény elkövetéséhez vezető okokat feltáró, a bűnisméltés vonatkozásában fennálló, a fiatakorút veszélyeztető körülményeket tartalmazó, és ezek megszüntetése érdekében – a magatartási szabályok figyelembevételével – készített okirat.

92 7/1998. (III. 11.) NM rendelet 4. § (3) bekezdés c) pont

93 Az Igazságügyi Minisztérium pártfogó Felügyelői Szolgálatánál foglalkoztatottak képesítési követelményeiről, munkaköri elnevezéseiről és ügyviteli vizsgájáról szóló 19/2003. (VI. 24.) IM rendelet II. melléklet szerint szakirányú felsőfokú iskolai végzettség vagy felsőfokú iskolai végzettség és szakirányú továbbképzési szakon szerzett szakképesítés, ügyviteli vizsga.

kú iskolai végzettséggel vagy felsőfokú iskolai végzettséggel és szakirányú továbbképzési szakon szerzett szakképesítéssel, és ügyviteli vizsga letételével gyakorolhatták.

Az új szervezetrendszer keretében az eddig széttagolt tevékenység⁹⁴ egységes szten-derdek alapján kezdett működni. A pártfogói szakterület felett az egységes szakmai irányítást, felügyeletet és továbbképzést az Igazságügyi Minisztérium pártfogó Felügyelői, Jogi Segítségnyújtási és Kárpótlás Felügyeleti Főosztálya biztosította, a szolgálat törvényességi felügyeletét az igazságügyminiszter látta el. A központi és megyei szinteken túl megjelentek a területi irodák is, mely nagyban elősegítette az alacsony jövedelmű pártfogoltak felügyeletének végrehajtását⁹⁵. 2004-ben országosan 338 pártfogó állt jogviszonyban, azonban a jogszabály által fiatalkorúak esetén egy pártfogóra maximálisan előírt 45 fős pártfogolti létszámot nem sikerült tartani.

*1.9.5. Joggyakorlat*⁹⁶

A korabeli joggyakorlat szerint a külön magatartási szabályok meghatározásnál a bíróságnak körültekintően kell eljárnia és figyelembe kell vennie a terhelt eddigi életviszonyait és munkakörülményeit, valamint a gazdasági-társadalmi élet változásait. A mai rendelkezésekkel ellentétesen az is kiemelendő, hogy a bíróság csak munkahelyet és nem munkakört jelölhet ki magatartási szabályként.

Más szempontból pedig a bíróságnak különös vizsgálat alapján kell alkalmazni a meghatározott személyektől történő eltiltást. Ahogy arra a Legfelsőbb Bíróság az 1987.35 Bírósági Határozatban rámutatott ez a tilalom azonban csupán akkor alkalmazható, ha – az említett jogintézmény céljának megfelelően – kizárólag a pártfogolt ellenőrzést, irányítását, a társadalomba való beilleszkedését segíti, de nem jelent ezzel a céllal összeegyeztethetetlen beavatkozást a pártfogolt magánéletébe. Adott esetben a kapcsolatban élő, de alkalmi bűnelkövetők esetében ez a tilalom előírása törvénysértő lehet.

A fiatalkorúak esetében a Legfelsőbb Bíróság más döntésében azt hangsúlyozta ki, hogy a bűncselekmény elkövetését megelőzően is kifogásolható életvitelű, erkölcsi magatartású fiatalkorú részére olyan magatartási szabályokat is elő kell írni, amelyek alkalmassak lesznek, hogy a fiatalkorú erkölcsi fejlődését a helyes irányba tereljék, és megfelelőnek mutatkoznak arra is, hogy megakadályozzák: a fiatalkorú ismét a számára meg nem felelő, züllött személyek társaságába kerüljön. Így különös magatartási szabályként a folyamatos munkavégzés, a tanulmányok folytatását és az éjszakai szórakozóhelyek látogatásától tartózkodás került előírásra.

Szintén a célok elérésére alkalmas külön magatartási szabályok fontosságát hangsúlyozta a Legfelsőbb Bíróság a Bírósági Határozatokban 1984. évben, 184. számon közzétett eseti döntésben. A jogerős tényállás lényege szerint az ittas állapotban a szülői

94 Korábban a fiatalkorúak pártfogója a gyámhivatalnál, a felnőttkorúé pedig a Fővárosi (megyei) Bíróság büntetés-végrehajtási csoportjánál teljesített szolgálatot – eltérő szakmai és munkáltatói irányítás alapján.

95 A mai napig számos problémát okoz a fiatalkorú rossz anyagi körülménye, a jelentős távolság. Számos esetben az elmaradt jelentkezés hátterében az áll, hogy a pártfogoltnak nincs pénze buszjegyre.

96 BH.1990.42, BH.1980.45, BH.1985.47

házba hazatérő fiatalokorú édesapját bántalmazta, és a berendezési tárgyakat megrongálta. A bírósági ítéletben előirt magatartási szabályok számára a szüleitől történő bocsánatkérésre, és az egy hónapon belüli elköltözésre kötelezés, valamint a nyilvános helyen történő szeszes ital fogyasztásától eltiltás volt. A törvényességi óvás alapján eljáró legfőbb bírói fórum ugyanakkor rámutatott, hogy a terhelti bocsánatkérés formálisan ugyan teljesíthető, ám a törvényben előirt cél elérésére nem alkalmas, magatartási szabályként nem lehet előírni. A lakásból való elköltözésre kötelezés tartalmilag pedig a lakáshasználati jog megvonását, tehát egy polgári jogviszony megszüntetését eredményezi, amely azonban polgári eljárásra tartozik, és amelyre a büntető eljárás szabályai nem adnak lehetőséget.

A mai rendelkezésekkel ellentétes különös magatartási szabályok alkalmazási szükségességére mutat rá a BH.1984.85 számon publikált eseti döntés. Itt a szeméremsértés vétségét megvalósító, bűncselekményhez vezető kedvezőtlen személyes tulajdonságokkal és körülményekkel rendelkező terheltet a bíróság kötelezte az orvosi vizsgálatnak és a szükséges gyógykezelésnek történő alávetésre⁹⁷. A joggyakorlat lehetőséget látott a kábítószerrel kapcsolatos gyógyító kezelésnek történő alávetést előíró külön magatartási szabály előírására⁹⁷.

A pártfogó felügyelet alkalmazhatóságának más szempontú vizsgálatát végezte el a Legfelsőbb Bíróság a BH.1982.410 számú jogesetben. Itt a rendőrhatalósági felügyelet⁹⁸ és a pártfogó felügyelet dogmatikai, alkalmazhatósági és célszerűségi összehasonlítását elvégezve rámutatott, hogy a pártfogó felügyelet a bűncselekmény jogkövetkezményeként alkalmazott, nevelő célú intézkedés, ezért elrendelhető rendőrhatalósági felügyelet alatt álló terhelttel szemben is.

1.9.6. Pártfogó felügyelet szabályainak megszegése⁹⁹

A pártfogó felügyelet megszüntetéshez a gyakorlat a körültekintő vizsgálatot és a súlyos kötelezettségzegést, vagy a pártfogó felügyelet ellehetetlenítését kívánta meg.

Így törvényes a végrehajtásában próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztés utólagos elrendelése, ha az elítélt – egyetlen alkalom kivételével – a pártfogó felügyelő idézésére meg nem jelenik, vele a kapcsolatot fel nem veszi, lakóhelyén utol nem érhető és a számára előirt – alkoholelvonó kezelésnek történő alávetésben megnyilvánuló – külön magatartási szabálynak nem tesz eleget.

Szükséges a végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztés utólagos elrendelése akkor is, ha az elítélt munkaviszonyát pártfogó felügyelője hozzájárulása nélkül szüntette meg, az idézésekre meg nem jelenik, az ellenőrzés alól kivonja magát, a felügyelete alatt

97 A jelenleg hatályos rendelkezés értelmében erre csak a terhelt beleegyezése esetén van mód. Lásd IH.2005.82.

98 4/1976. (VII. 24.) BM számú rendelet 1. §-ának (1) bekezdése értelmében rendőrhatalósági felügyelet volt alkalmazható az állam belső rendjét, a közbiztonságot vagy a közrendet rendszeresen vagy folyamatosan veszélyeztető magatartást tanúsító személlyel szemben.

99 BH2000.336, BH1991.266, 1981.307, 1984.260, 1985.46, 1986.171, 1987.301, 1996.4,

álló lánygyermekét oly mértékben elhanyagolja, hogy annak állami gondozásba vétele vált szükségessé.

A próbára bocsátás megszüntetését eredményezi, ha az alkoholelvonó kezelésre és munkavégzésre kötelezett elítélt – jegyzőkönyvi kiiktatás ellenére – a munkát fel nem vette, az újabb munkahelyéről igazolatlan mulasztás miatt elbocsátják, a számára előírt kezelést meg nem kezdi.

Ugyanakkor nem valósul meg a pártfogó felügyelet szabályainak súlyos megszegése, ha az elítélt állandó munkaviszonyt nem létesít ugyan, de létfenntartását alkalmi munka rendszeres végzésével – egyéb kereső foglalkozásként – biztosítja.

Nyilvánvalóan nem valósulhat meg a pártfogó felügyelet szabályainak súlyos megszegése, ha a pártfogó felügyelettel kapcsolatos szabályokat az elítélt kóros elmeállapotban szegi meg.

A Legfelsőbb Bíróság vitatható álláspontja jelent meg 2007-ben, a Bírósági Határozatok 180 számában, amely szerint nincs helye a pártfogó felügyelet megszüntetésének, ha az elítélt a pártfogó meghallgatásain szabályszerű idézéseire nem jelenik meg, de részben ő, részben élettársa a pártfogó felügyelőt időről időre tájékoztatja az életkörülményeiben bekövetkezett változásokról. Nyilvánvalóan a szabályszegés súlyosságának megítélése az ügy irataiból állapítható meg megnyugtatóan, de álláspontom szerint a pártfogolt és a pártfogó kapcsolata nem nélkülözheti a rendszeres személyes találkozást.

II. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS

II.1. A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.)

A Btk. a fiatalok pártfogó felügyeletének szabályozása körében megtartotta a korábbi koncepciót, így az általános rész normái között kerültek elhelyezésre a jogintézmény tartalmát jelentő szabályok, míg a fiatalokra vonatkozó rendelkezések körében a jogalkotó csupán az alkalmazás kötelező eseteinek felsorolására szorítkozik.

A jogalkotó álláspontja szerint a pártfogó felügyelet abban az esetben alkalmazandó, ha a kiszabott önálló szankció eredményes végrehajtásához a pártfogolt figyelemmel kísérése látszik szükségesnek. Az intézkedés végrehajtásáról rendelkező jogszabályokban ugyanakkor a pártfogó felügyelet célja – meglepő módon – részben más tartalommal is bír¹⁰⁰.

Fontos hangsúlyozni ugyanakkor, hogy sem az anyagi, sem a végrehajtási normák között nem került meghatározásra a fiatalokkal szemben alkalmazott pártfogó felügyelet célja.

100 Bv.tvr.92. § (1) bekezdés, Bv.tv.310. §

A szankciórendszert áttekinthető megállapítható, hogy a pártfogó felügyelet mind a dogmatikai, mind a rendszertani helyét megőrizte, járulékos jellegű jogintézményként tehát továbbra sincs lehetőség az önálló alkalmazására. A fiatalok esetén a jogalkotó továbbra sem biztosítja a jogalkalmazónak a mérlegelés szabadságát, azaz esetükben közenszabály, közrendi norma a pártfogó felügyelet alkalmazása. A hatályos rendelkezések szerint a fiatalok próbára bocsátás próbaideje, jóvátételi munka, feltételes szabadságra bocsátás tartama, a javítóintézetből történő ideiglenes elbocsátás, a végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje és vészhatalmasítás tartama esetében a törvény erejénél fogva pártfogó felügyelet alatt áll.

Alkalmazásáról vészhatalmasítás esetén az ügyész, próbára bocsátás, jóvátételi munka, végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztés esetén a bíróság, feltételes szabadságra bocsátás és ideiglenes elbocsátás esetén a büntetés-végrehajtási bíróság dönt.

Továbbra is lehetőség van a pártfogó felügyelet idő előtti megszüntetésére, és a jogalkotó azt a szabályt sem látta szükségesnek megváltoztatni, hogy a pártfogó felügyelet szabályainak súlyos megszegése az Állam büntető jogi igénye érvényesítésének, a bűnösség kimondásának, a feltételes elítélés végrehajtásának, a kedvezményrel szabadulás elvesztésének jogkövetkezményével jár.

Változatlan az eszközrendszere is: a törvény a kötelező általános és a lehetséges – példalozó jelleggel felsorolt – különös szabályok alkalmazása mellett, biztosítja a bírónak és az ügyésznek – a hatáskörébe tartozó esetekben – az egyéb külön magatartási szabályok előírását. Nem módosultak a pártfogolttal szemben alkalmazandó – kapcsolattartási, tájékoztatási, és magatartási szabályok megtartási kötelezettségében testet öltő – általános magatartási szabályok sem.

A nevesített bíróság által alkalmazható különös magatartási szabályok a kapcsolattartási, látogatási, italfogyasztási tilalmakban, a távöltartásban, illetve a jelentkezési, kapcsolatfelvételi, tanulmányfolytatási, közösségi foglalkozáson történő részvételi kötelezettségben, illetve – hozzájárulás esetén – gyógykezelésen történő részvételben ölhetnek testet. A korábbi szabályozáshoz képest novum tehát, hogy a pártfogolt részére megtiltható a sértett által rendszeresen látogatható helytől történő távöltartás, valamint előírható számára a pártfogó felügyelői szolgálat közösségi foglalkoztatási programja szerinti más foglalkozáson történő részvétel¹⁰¹.

Az ügyész által vádemelés elhalasztása esetén előírható nevesített külön magatartási szabályok a büntetőeljárás szakaszának megfelelően – mások is lehetnek, így különösen a sértett kárának megtérítése, vagy elégtétel adása, köz javára teljesített jóvátétel, illetve a hozzájárulás alapján történő pszichiátriai vagy alkoholfüggőséget gyógyító kezelésen történő részvételre kötelezés. Az ügyész ugyanakkor más nem nevesített szabályok előírására is jogosult.

Sajnálatos módon azonban abban sem történt előrelépés, hogy a fiatalok vonatkozásában külön magatartási szabályok kerüljenek kodifikálásra. Feltételes szabadságra

¹⁰¹ pl. Vegyen részt agresszió-kezelő programon (Ar T).

bocsátás és ideiglenes elbocsátás esetén ugyanakkor fő szabály szerint a külön magatartási szabályok előírása kötelező. Ez csak kivételes jelleggel, a fiatalkorú személyiségére és környezetére vonatkozó adatok szerint feleslegesség esetén mellőzhető¹⁰². Külön érdekesség azonban, hogy ez a fiatalkorúak nevelését és védelmét biztosító, a jogalkalmazóra jelentős kötelezettséget róó szabály nem a Btk.-ban került kodifikálásra, hanem egy igazságügyminiszteri rendeletben.

A fiatalkorúak kapcsán érdemes rámutatni, hogy bár nevesített külön magatartási szabály a nyilvános helyen történő szeszes ital fogyasztásától tartózkodás, ugyanakkor nem került meghatározásra a nyilvános helyen történő szerencsejáték gyakorlásától tartózkodás, vagy indokolatlan gyógyszer (nyugtató) fogyasztás¹⁰³. A fiatalkorúak vonatkozásában ezen két különös tilalom előírásának kiemelt jelentősége lehetne, hiszen szinte nincs olyan terhelt, akit ezek valamelyike – illetve a kábítószer fogyasztása – ne érintene¹⁰⁴.

II.2. A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv.tv.)

A végrehajtási kódex rendelkezései közül ki kell emelni, hogy – paradox módon – ezen jogszabály határozza meg a pártfogó felügyelet célját. Ezidő szerint a jogalkotó ezt a bűnisméltés megelőzésében, a társadalmi beilleszkedés elősegítésében és a sértetti érdekek érvényesülésében történő közreműködésben állapítja meg.

A Bv.tv. meghatározza az intézkedés végrehajtásában résztvevő személyeket, illetve szervezeteket¹⁰⁵, valamint azok jogait és kötelezettségeit, hangsúlyozva egyúttal együttműködési kötelezettségüket. A pártfogó felügyelő jelenleg ellátja a végrehajtással kapcsolatos teendőket, egyéni pártfogó felügyelői tervet, továbbá pártfogói felügyelői véleményt készít, valamint összehangolja a végrehajtásban résztvevők tevékenységét. Fontos rámutatni, hogy a fiatalkorúak ügyében nemcsak a bíró, vagy az ügyész eljárása kijelöléshez kötött, hanem a pártfogó felügyelő is az – így biztosítva a speciális ügyfélhez a speciális szakértelmet.

A Btk.-hoz képest részleteiben a pártfogolt jogai és kötelezettségei is itt nyertek szabályozást. Így a magatartási szabályok megtartásán túl, köteles a pártfogó és a rendőrség ellenőrzésre vonatkozó rendelkezéseit is teljesíteni, felvilágosítást adni, valamint a pártfo-

102 11/2014. (XII.13.) IM rendelet 136. § (2) bekezdés

103 Talán nem bátorság kijelenteni azt, hogy ezen tilalmaknak akkor is létjogosultságuk lehetne, ha tudjuk, hogy a fiatalkorú legális szerencsejáték gyakorlása, illetve indokolatlan gyógyszerfogyasztása a vonatkozó jogszabályok értelmében elvileg nem lehetséges.

104 Szegény ember kábítószerre a könnyebben és olcsóbban beszerezhető – szeszes itallal együtt fogyasztott – nyugtató. Gyakorlati tapasztalatom szerint ráadásul az ilyen módon köznapi értelemben „függővé” váló fiatalok jelentős része a gyógyszert mentálhygienés kezelésben (vagy gyógyszeres ellátásban részesülő) szülőjétől szerzi, illetve a mintát is saját szüleitől, egyéb rokonaitól sajátítja el.

105 pártfogó felügyelő, rendőrség, bv szerv, egészségügyi, a gyermekvédelmi és a szociális ellátást, támogatást vagy szolgáltatást nyújtó szervekkel, szervezetekkel.

gó felhívásának eleget tenni, és nála jelentkezni. Felvilágosításadási kötelezettségének elmulasztása rendbírsággal szankcionált.

Ugyanakkor jogosult segítséget kérni, különösen munkába állásához, letelepedéséhez, megélhetése és szállása biztosításához, tanulmányai folytatásához, gyógyító kezeléséhez és gyógyító eljárásához. éltvezetési tanácsot, családi kapcsolataihoz segítséget, illetve csoportfoglalkozáson részvételét kérheti.

érdekesnek tűnő szabályozás nyilvánul meg abban, hogy a pártfogó felügyelőnek – ellenőrzési tapasztalata, a rendőrség kezdeményezése, és pártfogolt kérelme alapján – a külön magatartási szabály megváltoztatására indítványt kell tennie az ügyésznel¹⁰⁶. A rendelkezés létjogosultsága nem megkérdőjelezhető, hiszen a végrehajtási tapasztalatok visszacsatolása és értékelése a pártfogó felügyelet rugalmas és célját betöltő alkalmazását teszi lehetővé.

Ugyanakkor a pártfogó felügyelet a pártfogolt alapjogait lényegesen korlátozó szankció, így alkotmányossági szempontból – a világos, egyértelmű, hatásában kiszámítható jogalkotás követelményére figyelemmel – a magatartási szabályok utólagos megváltoztathatóságát lehetővé tévő rendelkezésnek a Btk.-ban van a helye. Különösen így van ez akkor, ha a pártfogó felügyelet idő előtti megszüntetésére – azaz a terhelt javára történő változtatásra – vonatkozó szabályok a Btk.-ban kerültek elhelyezésre.

Másképpen fogalmazva: a terhelt a vele szemben szóban vagy írásban kihirdetett határozat alapján dönt jogorvoslati jogának gyakorlásáról. Ezért elvárható, hogy ha vele szemben a Btk.-ban szabályozott intézkedést alkalmaznak, akkor annak szabályait az anyagi jog között találja meg¹⁰⁷. A terheltnek jelentős része ugyanis gyakran nagyobb büntetésnek éli meg a pártfogó felügyelet alkalmazását, mint egy próbára bocsátást, közérdekű munkát, vagy egy végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztés büntetés kiszabását.

A jogalkotó részleteiben szabályozza a magatartási szabályok megszegésének következményeit, és az alkalmazandó eljárási szabályokat. A pártfogó felügyelő ilyen esetben javaslatot készít az ügyésznek, melyhez a bizonyítékait, vagy a rendőrség jelentését csatolja. Az ügyész ilyenkor a körülmények további – rendőrség útján történő – felderítését, további bizonyítási eszközök – pártfogó felügyelő általi – csatolását kérelmezheti. A tényállás felderítettsége esetén az ügyész által indítványozott jogkövetkezmény a magatartási szabályok módosítása, vagy a – pártfogó felügyelet mellett kiszabott – szankció elrendelése lehet.

A feltételes elítélés és jóvátételi munka esetén a pártfogó felügyelet szabályainak súlyos megszegését tárgyaláson, e körben felvett bizonyítás eredményeképpen a perbíró-

106 Feltétele, hogy az eredményes végrehajtása érdekében a külön magatartási szabály módosítása vagy mellözése tünik indokoltnak.

107 r áadásul ez a rendelkezés nem szűkíthető le végrehajtási esetkőrré. Ahogy az idő előtti megszüntetés az intézkedés végrehajtás alatt tanúsított pozitív terhelti magatartás következménye, a szabályok változtatása a terhelt negatív hozzáállásának eredménye is lehet.

ság állapíthatja meg¹⁰⁸. A feltételes szabadság és ideiglenes elbocsátás megszüntetése esetén a büntetés-végrehajtási bíró jár el¹⁰⁹.

II.3. A Pártfogó Felügyelői Szolgálat tevékenységéről szóló 8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet¹¹⁰

A jogszabály hatálya hatálya a pártfogó Felügyelői Szolgálatként kijelölt Igazságügyi Minisztériumra (a továbbiakban: minisztérium) és a pártfogó felügyelői feladatkörében eljáró fővárosi és megyei kormányhivatalokra (a továbbiakban: kormányhivatal), valamint a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelőkre terjed ki.

Érdemes megvizsgálni, hogy kinek a kezébe helyezi Magyarország a megtévedt fiataljai életének helyreállítását. A vonatkozó jogszabály szerint jelenleg pártfogó felügyelői munkakörben jogász, okleveles közigazgatási menedzser és okleveles közigazgatási szakértő, pszichológus, szociálpolitikus, szociológus vagy teológus; egyetemi vagy főiskolai szintű pedagógus, vagy szociális munkás; főiskolai szintű gyógypedagógus, igazgató-szervező vagy szociálpedagógus; felsőfokú iskolai végzettség és szakirányú továbbképzési szakon szerzett – így különösen addiktológiai konzultáns, gyermek- és ifjúságvédelmi tanácsadó, mentálhigiénés – szakképzettség; okleveles kriminológus szakképzettség; igazságügyi szervező szakképzettség szükséges¹¹¹.

Nem feladatomban (esetleg helytelen és megalapozatlan) következtetéseket levonni az előírt képzés ilyen széles körben történő szabályozása miatt. Arra azonban rámutatnék, hogy a pártfogó felügyelő által ellátott feladat – figyelemmel pártfogó felügyelet egyéniesíthető, személyre szabható végrehajtására – sokrétű és felelősségteljes, amely széleskörű jogszabályismeretet, megfelelő döntéshozatali és mérlegelési képességet kíván meg. A képzési feltételek ilyen formában történő meghatározása mindenesetre vagy a jogalkotó pártfogó felügyelet végrehajtásának eredményessége iránti közönyét, vagy a pártfogó felügyelet igen széleskörű tevékenységként történő elismerését jelzi.

A pártfogó felügyelet végrehajtásával kapcsolatos szabályok közül kiemelendő, hogy fiatalok pártfogó felügyelője csak kormányhivatal fiatalokkal foglalkozó pártfogó felügyelője lehet és ez akkor is így van, ha a terhelt a büntetés (intézkedés) végrehajtása során nagykorúvá válik.

Az általános szabályokhoz képest a fiatalok ügyében eljáró pártfogó felügyelőnek a fiatalok 18. életévének betöltéséig együttműködési kötelezettsége van az illetékes család- és gyermekjóléti szolgálattal, család- és gyermekjóléti központtal, a fővárosi és megyei kormányhivatal gyermekvédelmi és gyermekjóléti feladatkörében eljáró járási (fővárosi kerületi) hivatalával, gyermek- és ifjúságvédelmi koordinátorával.

108 A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.) 568. §, 568/A. §, 572. § (2) bekezdés

109 Bv.tv. 190. §, 61. §, 69. §

110 KIM rendelet 52-56. §

111 A közszerzői tisztviselők képzési előírásairól szóló 29/2012. (III.9.) Korm. rendelet III. melléklete

Ezen kötelezettség körében a pártfogó felügyelő megismeri a fiatalok gyermekvédelmi előéletét, résztvevője lesz a pártfogoltja gyermekvédelmi ellátásának, kezdeményezheti az általa a fiatalok ügyében szükséges speciális képzések, foglalkoztatási lehetőségek, hasznos szabadidő programok bevezetését (melyeket szakmailag előkészít) és jelzési kötelezettség terheli gyermekvédelmi intézkedés szükségessége esetén. Mindezek tükrében a fiatalok pártfogó felügyelője – a jogalkotó szerint – a gyermekvédelmi szervek munkájának kiegészítője és felügyelője is egyben, aki egyfajta bűnmegelőzési visszacsatolóként mutat rá a hibákra és segít a megelőzésben.

Jelentős szabály, hogy a pártfogó felügyelet érdemi kezdetét jelentő „jegyzőkönyvi” meghallgatásra és a későbbi meghallgatásokra a törvényes képviselőt is meg kell hívni, távolmaradása esetén pedig a jegyzőkönyvet meg kell neki küldeni.

Arra is rá kell mutatni, hogy a pártfogó felügyelet értelmében a fiatalok pártfogó felügyelőjének a végrehajtás során előnyben kell részesítenie a viselkedéskorrekciós, illetve kompetenciafejlesztésre irányuló csoportos vagy egyéni foglalkozásokat, különösen agresszióhelyettesítő tréning, szociális készségfejlesztő tréning, munkaerő-piaci tréning, a közösségi jóvátételi, a sérelem okozását tudatosító programok, helyreállító technikák (konferenciámódszerek, mediáció, egyéb közösségi konfliktuskezelési technikák) alkalmazását.

A szervezetrendszer vonatkozásában 2016-2017. évben jelentős változások történtek: a Kormány a Közigazgatási és Igazságügyi Hivatal megszüntetéséről határozott, általános jogutódként a miniszterelnökséget meghatározva¹¹². A büntetés-végrehajtással összefüggő pártfogó felügyelői feladatok kivételével pártfogó felügyelői szolgálatként a fővárosi (megyei) kormányhivatalok járnak el, akik felett az igazságügyminiszter szakmai irányítást gyakorol, illetve biztosítja a képzéseket.

Az Igazságügyi Minisztériumban az igazságügyi kapcsolatokért felelős államtitkár felelős a pártfogó felügyelettel kapcsolatos kormányzati feladatok ellátásáért és a szakmai irányításáért, munkáját segíti az igazságügyi módszertani irányításért felelős helyettes államtitkár.

A helyettes államtitkár irányítása alá tartozik az Igazságügyi Szakmai Irányítási és Módszertani Főosztály, amely közreműködik a pártfogó felügyelői feladatkörök gyakorlásában, statisztikai kimutatást készít, gondoskodik a jelzőrendszeri feladatok ellátásáról, részt vesz a szakmai irányítási, felügyeleti, ellenőrzési, és módszertani feladatok ellátásában. Meghatározza a szakterület módszertani fejlesztésének irányait, szakmai támogatást nyújt a projektek megvalósításához, illetve egyedi ügyekben közvetlen szakmai támogatást a területi szervek számára, közreműködik a képzésekben, ellátja a szakterület tevékenységét érintő panaszokkal kapcsolatos feladatokat. A Főosztály szervezeti egysége a pártfogó Felügyelői Osztály¹¹³.

112 A Közigazgatási és Igazságügyi Hivatal megszüntetéséről, valamint egyes kapcsolódó kormányrendeletek módosításáról szóló 251/2016. (VIII. 24.) Korm. rendelet

113 Az Igazságügyi Minisztérium Szervezeti és Működési Szabályzatáról szóló 7/2014. (XI.14.) IM utasítás 27. §, 64/A. §, 1.4.2.2. pont

III. A FIATALKORÚAK PÁRTFOGÓ FELÜGYELETÉNEK RENDSZERTANI HELYE

A fiatalkorúak pártfogó felügyelete mind múltját, mind jelenét illetően egy Janus-arcú jogintézmény. A Bn. hatálybalépése óta egyszerre tekinthető gyermekvédelmi intézkedésnek, illetve a büntetőjogi felelősségre vonás eredményeként kiszabott, vagy a tényállásszerű cselekmény megvalósítása miatti joghátrányt kiegészítő, annak hatását erősítő, ellenőrző jellegű, járulékos rendelkezésnek. Emellett funkcionálhat biztosítási jellegű jogintézményként, és lehet az utógondozás egyik legfőbb eszköze.

A Bn.-val kezdődő karrierje a jogalkalmazás során hol felívelt, hol lehanyatlott, attól függően, hogy a jogalkotó a fiatalkorúakkal kapcsolatban milyen büntetési célokat tartott kívánatosnak megvalósítani, illetve a pártfogó felügyelet mely karakterének érvényesülését hangsúlyozta.

A Btk. ún. dualista szisztémájú, relatíve meghatározott szankciórendszer szabályoz, melyben az intézkedés a büntetőjogi szankció egyik fajtája – negatív értelemben minden, ami nem büntetés, intézkedésnek tekintendő. A pártfogó felügyelet a Btk. szankciórendszerében intézkedésként nyert szabályozást.

Az intézkedések közös jellemzői, hogy joghátrányt tartalmaznak, alkalmazhatóságuk feltétele a büntetőjogi felelősség, vagy a tényállásszerű magatartása megállapítása. Szűkebb értelemben a bíróság, vagy ügyészség által elrendelhető (megállapítható) jogintézmény, amely önállóan, vagy járulékosan (más büntetés, vagy más intézkedés mellett) alkalmazható. Tágabb értelemben pártfogó felügyelet a megelőző pártfogás is, amely bűnmegelőzési karakterű gyermekvédelmi intézkedés.

A szűkebb értelemben vett pártfogó felügyelet sajátossága, hogy mint intézkedésnek – szemben a büntetésekkel – nem alkalmazhatósági feltétele a bűnösség megállapítása. Alkalmazására sor kerülhet tehát önmagában a tényállásszerű magatartás megállapítása esetén is.

Az intézkedés – a büntetés megtorló jellegével ellentétesen – elsősorban nevelő, védelmi karakterrel bír. Az intézkedések járhatnak szabadságelvonással vagy anélkül; funkciójukat tekintve lehetnek nevelő, gyógyító, ellenőrző, vagyoni hátrányt tartalmazó jellegűek; önálló és járulékosan alkalmazhatóak.

Ezen osztályozási szempontokra figyelemmel, a szűkebb értelemben vett pártfogó felügyelet kettős célú joghátrány: egyszerre segíti a bűnelkövető ellenőrzését és társadalmi integrációját.

A jelenleg hatályos szabályok alapján a fiatalkorúak pártfogó felügyelete – mint büntető anyagi jogi intézmény – járulékos szankció, a fiatalkorú nevelése (védelme) miatt kiszabott büntetés, alkalmazott intézkedés hatásának eredményes segítésére hivatott. Természetét illetően a nevelő, reszocializáció, reintegráló jellegű intézkedések körébe sorolt; alkalmazása lehetséges akkor is, ha nem a bűnösség, hanem csak a jogellenes magatartás kerül megállapításra. A tényállást megvalósító személlyel szemben alkalmaz-

ható szankció, az egyéniesítés eszköze, mind a bíró, mind az ügyész „fegyvertárának” a része. Alkalmazása önmagában nem eredményez büntetett előéletet, elrendelése, vagy megállapítása szolgálhat társadalomvédelmi funkciót is.

IV. AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG GYAKORLATA

Jelen fejezet célja az Alkotmánybíróság pártfogó felügyelettel kapcsolatos döntéseinek bemutatása. Ezen határozatok jellemzően nem az intézkedés tartalmával kapcsolatos döntéseket, inkább a rendszertani helyével kapcsolatos megállapításokat tartalmaznak, és rámutatnak arra, hogy járulékos jellegük ellenére – a jogszabályi biztosítékok nélkül és a szükségesség, arányosság mércéjének megfelelés hiányában – alkalmazásuk alkotmány sértő lehet. Ugyanakkor a vádelhalasztás kapcsán gondolkodásra készítetnek arról, hogy mi a pártfogó felügyelet rendszertani helye.

IV. 1. 1202/B/1996 AB határozat – jó hírnévhez, magántitokhoz, személyes adatokhoz fűződő jog sérelme

Az állami „túlhatalom”, a nemzetközi jog szabályainak megsértése, valamint a jó hírnévhez, a magántitokhoz és a személyes adatokhoz fűződő jogok megsértése miatt előterjesztett indítvány alapján eljáró taláros testület arra mutatott rá, hogy a személyi igazolvány – a korábbi jogszabályi rendelkezésekkel ellentétesen – már nem tartalmazta az esetleges pártfogó felügyelet hatálya alatt állás miatti bejegyzést, eképp a személyi igazolványra vonatkozó jogszabályi rendelkezések nem ütköznek az alkotmányba.

IV.2. 281/B/2004. AB határozat – ártatlanság védelme

A határozat alapjául szolgáló beadványban az indítványozó, számos egyéb alapjogi korlátozás mellett, az ártatlanság védelmének sérülése miatt is alkotmány sértőnek vélte az 1998. évi XIX. törvény azon rendelkezéseit¹⁴, hogy az ügyész – egyéb jogszabályi feltételek mellett – a fiatalok irányú fejlődése érdekében, pártfogó felügyelete megállapítása mellett elhalaszthatta a vádemelést. Az indítványozó álláspontja szerint ugyanis ilyen esetben a terhelttel szemben bűnösség megállapítása nélkül kerül sor büntetőjogi szankció alkalmazásra, ráadásul nem a bíróság által.

Az Alkotmánybíróság az indítvány elutasítása körében kihangsúlyozta, hogy a támadott jogintézmény a büntető igény érvényesítésének próbaidőre történő felfüggesztése. Eredményes eltelte az eljárás megszüntetését vonja maga után a bűncselekmény miatti

¹⁴ 1973. évi Be.303/A. §, 303/B. § és az 1998. évi Be. 459. §-ai.

bűnösség megállapítása nélkül, eképp nem jár olyan jogkövetkezményekkel, amelyeket a törvényalkotó a bíróság által jogerős ítéletben megállapított bűnösséghez kapcsol.

Álláspontom szerint az Alkotmánybíróság határozatának érvelése azonban csak részben helyes, ugyanis egy jogintézmény tartalmának értelmezésekor figyelemmel kell lenni annak rendszertani helyére is.

Messzemenőkig egyetértek a vádemelés elhalasztásának fogalmát kibontó indokolással, ugyanakkor az alapjogi kontrollt eljárásjogi rendelkezés vonatkozásában kérő indítvánnyal érintett jogintézmény (pártfogó felügyelet) vizsgálata nem nélkülözheti – mivelhogy a jogintézmény tartalmát részben az anyagi jogszabály rögzíti – a Btk. áttekintését sem.

A pártfogó felügyelet a Büntető Törvénykönyvben ugyanis rendszertanilag a szankciórendszerben, az intézkedések között került elhelyezésre, kihangsúlyozva járulékos természetét. A pártfogó felügyelet a vádelhalasztást kivéve szigorúan olyan joghátrányok mellett alkalmazható, amelyeket kizárólag a bíróság szabhat ki. Mindezekből következően a jogalkotónak a Btk.-ban is egyértelművé kellene tennie, hogy a pártfogó felügyelet olyan intézkedés, amelyet a bíróságon kívül az ügyész is alkalmazhat, és annak sem a bűnösség, sem a tényállásszerű magatartás megállapítása nem feltétele. Másképpen fogalmazva, érdemes lenne elgondolkodni azon, hogy hol van a rendszertani helye a pártfogó felügyeletnek Btk.-ban.

IV.3. 5/1992. (I.30.) AB határozat – jogorvoslati jog

A jogorvoslati jog, mint alkotmányos alapjog érvényesülésének hiánya miatt állapította meg a Bv. tvr. és a kapcsolódó IM utasítás rendelkezéseinek¹¹⁵ alkotmányellenességét az Alkotmánybíróság az 5/1992. (I.30.) AB határozatban. Az indítványozó által eredményesen támadott jogszabályi rendelkezések értelmében, amennyiben a büntetés-végrehajtási bíró határozott a pártfogó felügyelet elrendeléséről, meghosszabbításáról, megszüntetéséről és a magatartási szabályok megváltoztatásáról, döntése ellen nem volt biztosított a fellebbezés lehetősége.

E körben az Alkotmánybíróság arra mutatott rá, hogy a bv. bírói határozat jelentőségének megítéléséhez figyelembe kell venni, hogy a pártfogó felügyelet elrendelése az elítélt életvitelének, szabadságának korlátozásában, az előírt magatartási szabályok megszegésének szankcióiban olyan súlyú döntés, hogy garanciális szempontból nem elegendő jogorvoslat az elítélt panaszjoga, illetve a felülvizsgálati kérelem előterjesztésének lehetősége.

Az alkotmányos követelményeket csak a másodfokú felülvizsgálatot biztosító jogorvoslati forma elégítheti ki. Különösen nyilvánvaló ez a 93. § – on alapuló pártfogó felügyelet elrendelésekor, amikor az elítélt a jogerős ítéletben kiszabott büntetés teljes kitöltése után, újabb bűncselekmény elkövetése nélkül kerül a bv. bíró döntése alapján büntetőjogi intézkedés hatálya alá.

¹¹⁵ Bv.tvr. 6. § c./pont, valamint a büntetőügyekben hozott határozatok végrehajtása során a bírósági büntetés-végrehajtási csoportra és a bírósági gazdasági hivatalra háruló feladatokról szóló 108/1979. (IK 8.) IM utasítás 36., 53., 104. és 109. §-a.

IV.4. 65/2003. (XII.18.) ABH – közbiztonsági őrizet – személyi szabadság korlátozása

Az alapjogi kontroll állásfoglalása azt hivatott eldönteni, hogy korlátozható-e a rendőrség által a személyes szabadság 72 órára, amennyiben a feltételes szabadság, vagy ideiglenes elbocsátás miatt pártfogó felügyelet alatt álló személy megszökött, vagy szökésétől alaposan tartani lehet116.

Az Alkotmánybíróság e körben arra emlékeztetett, hogy a rendőrség a Bv. tvr. alapján a pártfogó felügyelet végrehajtásában – ellenőrzés, tájékoztatás és segítség útján – működik közre.

A pártfogolt ugyanis olyan büntetőjogi intézkedés hatálya alatt áll, amely személyi szabadságtól való megfosztást nem foglal magába, de alapjogi korlátozást eredményez. A korlátozás legfőképpen abban ragadható meg, hogy – a bíróság által meghatározott körben és egyéniesített módon – bizonyos magatartási kötelezettségeknek eleget kell tennie. A rendőrség közreműködése a pártfogó felügyelet végrehajtásában éppen ezen magatartási szabályok megtartásának ellenőrzésében valósul meg.

A szabályok súlyos megsértése pedig a feltételes szabadság, illetőleg az ideiglenes elbocsátás büntetés-végrehajtási bírói megszüntetését eredményezheti, így ha a pártfogolt magatartása és egyéb körülmények a már ténylegesen alkalmazott büntetőjogi intézkedés sikerének megghiúsítására engednek következtetni, akkor a közbiztonsági őrizet elrendelése indokolt.

A közbiztonsági őrizet egy büntetés-végrehajtási kényszerselekmény elrendelését, illetve annak érvényesíthetőségét segíti elő, az állam büntetőjogi igényének érvényesítése pedig magában foglalja a büntetés-végrehajtás biztosítását, amelynek egyik eszköze a kényszerselekmények foganatosítása.

A személyi szabadság korlátozása ezen alkotmányos cél érdekében történik, a korlátozás garanciája, hogy jogorvoslattal támadható hatósági döntés eredménye, ekkép az Alkotmánybíróság döntése érdekében alapjogot a közbiztonsági őrizet nem sért.

IV.5. 9/2004. (III.30.) ABH – közbiztonsági őrizet – emberi méltósághoz való jog korlátozása

A közbiztonsági őrizet – mint büntetés-végrehajtási kényszerselekményt elősegítő rendőri intézkedés – emberi méltósághoz való jog korlátozásával történő összevetése során az Alkotmánybíróság kihangsúlyozta, hogy a támadott jogintézmény alappal alkalmazott hatósági intézkedés.

Ezen intézkedés alkalmazhatóságát a közrend és a közbiztonság védelméhez fűződő közérdek indokolja, szükségessé pedig az érintett személyek hatósággal való együttműködésének hiánya teszi. Ezért pedig az rt v. 38. §-a alapján a közbiztonsági őrizetbe vett személyek emberi méltóságához való jogának érvényesülését az elérni kívánt célhoz

116 A rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 38. § (2) bekezdése

képest nem korlátozza aránytalan mértékben, így nem járnak az emberi méltósághoz fűződő jog sérelmével.

V. GYAKORLATI TAPASZTALATOK, EREDMÉNYEK

Választott témám lehetséges irányait átgondolva arra jutottam, hogy a fiatalok pártfogó felügyeletének bemutatása nem nélkülözheti a szakmai visszacsatolások ismeretét. Ezen törekvés kimerítő megvalósítása egy önálló szakdolgozat témájául is szolgálhat, így nem is lehet más a célom, mint villanásszerűen, a lényegi megállapítások bemutatása. Ezen fejezet során a kutatási eredményeket „A pártfogó felügyelet speciális magatartási szabályok”¹¹⁷ és az „Utógondozás, pártfogó felügyelet”¹¹⁸ című kiadmányokra támaszkodva tárom az olvasó elé. A következtetések és megállapítások figyelembe vételénél érdemes emlékezni arra, hogy mindkét kutatás a tárgyalta jogintézmény átfogó reformját (1978. évi IV. törvény, majd a novelláris módosításának hatálybalépését) követően, azok eredményességének, illetve hiányosságának feltárása céljából történt¹¹⁹.

V.1. Utógondozás, pártfogó felügyelet

V.1.1. Szervezetrendszer

Az 1980-ban történt felmérés szerint 85 hivatásos pártfogó felügyelő és 3050 társadalmi pártfogó volt Magyarországon az intézkedés hatálya alatt álló mintegy 6.000 személyre. Az egy pártfogóra jutó terheltek területi eloszlás szerint számában nagy ingadozás volt, Budapesten kb. 180 pártfogolt jutott egy hivatásos pártfogó felügyelőre, míg az egyes megyékben ennél jóval kedvezőbb volt a helyzet.

A kutatás eredményei szerint a hivatalos pártfogó felügyelő a pártfogolt munkahelyének személyzeti (munkaügyi) osztályától kérte a társadalmi pártfogó kijelölését, akinek ezután megbízást adott. Ily módon a végrehajtás érdemi részét azok a társadalmi pártfogók végezték, akik kijelölése szinte öletszerűen történt, ezért a kutatást végző célként fogalmazta meg a pártfogók kiválasztását végző szervezet felállítását, egyben az eredményes pártfogolt létszámot max. 25-30 személyben határozta meg.

V.1.2. Magatartási szabályok

A bíróságok által előírt magatartási szabályok kapcsán kritikaként – több más mellett – azok nem eléggé differenciált volta (pl. nyilvános hely fogalmának elég-

117 Dr. Kerezi Klára, Kó József: A pártfogó felügyelet speciális magatartási szabályai. Igazságügyi Minisztérium Országos Büntemegelőzési Bizottság Titkársága, Budapest, 2006.

118 Utógondozás, pártfogó felügyelet / szerkesztette: dr. Szűk László, Igazságügyi Minisztérium Tudományos és Tájékoztatási Főosztálya, Budapest, 1985. (továbbiakban: Utógondozás) Fiatalokra vonatkozó speciális kutatást ugyanakkor nem végeztek.

119 Ezen fejezetnél is emlékeztetek arra, hogy csak a fiatalok szempontjából releváns megállapításokat és csak a szankció végrehajtásához kapcsolódó felügyeleti tapasztalatokra fókuszálók, így az utógondozás körében felmerülő problémákat nem mutatom be.

telen meghatározása¹²⁰, „büntársával ne tartson kapcsolatot”), zaklatásra lehetőséget adó megfogalmazása („éjszaka nem hagyhatja el lakóhelyét”¹²¹), nehéz ellenőrizhetősége, túlzott szigora (fiatal elkövetővel szemben indokolt rövid ideig, a felügyelet kezdeti szakaszában az éjszakai szórakozóhelyek látogatásának tilalmát előírni¹²²) merült fel. Helytelen ítélkezési gyakorlatnak tartották, hogy a bíróságok az egyéniesítés, specializálás helyett, a Bv.tvr.-ben meghatározott iránymutató, kereteket kijelölő tilalmakat írják elő¹²³, továbbá a bíróságok nem éltek a pártfogolt meghatározott időszakonként, a rendőrségen történő jelentkezésre kötelezésével. A kutatás során kérdésként merült fel, hogy elő lehet-e írni az erkölcsileg vagy más jogszabály által már tiltott, szankcionált magatartásokat (szerencsejátéktól, bizonyos személyek sértegetésétől, háborgatásától, szabálysértések elkövetésétől), illetve lehet-e kötelezni valakit bocsánatkérésre, vagy a kár megtérítésére.

Komoly gondként értékelték a kutatásban résztvevők, hogy a pártfogó felügyelet alapjául szolgáló nyomozás során nem tárták fel az elkövető személyiségét, képzettségét, érdeklődési körét, amelyet gyakran az ügyészség és a bíróság sem pótolta – a pártfogó tájékozottságát pedig a rövidített ítéletek sem segítették. A tényállás felderíthetlensége ezáltal helytelen magatartási szabályok előírásához, vagy éppen a magatartási szabályok előírásának elmaradásához vezetett. Így kerülhetett sor az alkalmi alkoholfogyasztó által megvalósított indulati bűncselekmény esetén az alkoholgyógyító kezelésre kötelezésre és az éjszakai szórakozóhelyek látogatásától eltiltásra; a kifogástalanul dolgozó, de foglalkozása miatt munkahelyet rendszeresen változtató személynek (szerződéses zenész) a meghatározott munkahelyhez kötésére. Tanulmányok folytatására kötelezés esetén pedig a bíróság nem nélkülözheti az esetleg félbeszakított tanulmányok és a félbeszakítás okának, a későbbi pártfogolt testi és szellemi alkalmasságának vizsgálatát.

V.1.3. Végkövetkeztetések

A kutatás végkövetkeztetésként kívánatosnak tartotta a hivatásos pártfogók számának növelését, a szakmai továbbképzések növelését, a pártfogó felügyeleti testület és a szakmai státus kialakítását és egy megfelelő kézikönyv szerkesztését.

Többek között szükségesnek látta a pártfogoltak személyiségére vonatkozó információgyűjtés és áramlás biztosítását, a tevékenység differenciálását, a pártfogoltak csoportosítását, a pártfogó felügyelő túlterheltségének enyhítését.

Megfontolásra érdemesnek tartotta a folyamatos gondozás modelljének bevezetését, a rövidített és intenzív pártfogó felügyeletet, a végrehajtásban történő együttműködés erősítését, a pártfogó felügyelő jogai és eljárási pozícióinak megfelelőbb kialakítását.

¹²⁰ Ez nem csak a kocsmá lehet, hanem a színház, mozi, könyvtár, hangversenyterem is.

¹²¹ Helyette munkavégzés kivételével éjszaka nem hagyhatja el lakását.

¹²² Más esetben viszont ez a tilalom kifejezetten szükséges lehet: például tartás elmulasztásának vétsége esetén, zsebtolvajlás okán.

¹²³ Jó kivétel zsebtolvaj, garázda, kerítés esetén utazási szándék nélkül ne tartózkodjék busz-, vagy vonat-pályaudvaron, vagy annak közelében.

Biztosítandónak pedig – több más mellett – a pártfogó felügyelőnek a magatartási szabályok előírására (módosítására) jogosítását.

V.2. A pártfogó felügyelet speciális magatartási szabályai

A kutatási program több elemből épült fel, így többek között a pártfogó szolgálathoz 2003. július 1. és 2004. december 31. napja között beérkezett azon 839 pártfogó felügyeleti akta feldolgozásából, amely külön magatartási szabályokat tartalmazott.

V.2.1. Statisztikai adatok

Az ügyek 57,4%-a fiatalokként bűncselekményt elkövetett pártfogoltat érintett, melyben nyilván az is szerepet játszik, hogy ezen életkor esetén a pártfogó felügyeletnek nincsen mérlegelést tűrő esete. érdekes statisztikai adat, hogy a fiatalok pártfogoltak 83,6%-a férfi, 86,8%-a szüleivel él, és 46,7%-a 2 és 5 alkalom között változtatott életében már lakóhelyet.

A fiatalok pártfogoltak 18%-a általános iskolába jár (holott azt már be kellett volna fejeznie), 23%-uknak 8 általános iskolai osztály a legmagasabb végzettsége, és csak 4%-uk folytat gimnáziumi tanulmányokat (vagy fejezte be azokat eredményesen).

érdekes adat lehet, hogy a fiatalok pártfogoltak 51,5 %-a legalább két szobás lakásban, 65%-uk pedig legalább 50 nm térmértékű lakásban lakik. érdekes ugyanakkor, hogy ez az arány az egyszobás lakásokban lakók esetén 15,6 %-ék, amely jelen esetben több mint 71 fiatalt jelentett.

A bűnügyi felmérés szempontjából jelentős, hogy a külön magatartási szabályokkal érintett fiatalok pártfogoltak 95,4%-a büntetlen előéletű volt. A vádelhalasztás körében kell kiemelni, hogy 2004-ben 14.815 fiatalok gyanúsítottak meg a nyomozó hatóságok, akik közül 1.930 személlyel szemben halasztották el a vádat. Velük szemben kiemelkedő számban (57,8%) képzettségrel kapcsolatos szabályok kerültek előírásra. A bírósági határozatokban előírt külön magatartási szabályok 54,8%-ban vagyon elleni (lopás, szerzői és szomszédos jogok megsértése), 24 %-ban közrend elleni (jellemzően garázdaság, magánlaksértés), 13,7%-ban személy elleni bűncselekmények (meghatározó jelleg a testi sértés) miatt kiszabott szankció mellett kerültek alkalmazásra.

V.2.2. Különleges magatartási szabályok

A számok nyelvén a fiatalokkal szemben pártfogó felügyeletet 86,1%-ban a védelem elhalasztása miatt alkalmazták. Az alkalmazott magatartási szabályok során a kutatók rámutattak, hogy a magatartási szabályok konkrétumával szemben támasztott követelmény a végrehajtási és ellenőrzési feltételek lehetőségének egyértelműsége, amely úgy a pártfogó ellenőrzési tevékenységét, mind a terhelt jogtudatos viselkedését elősegíti¹²⁴.

124 problematikus pl. a „Kerülje a konfliktusos helyzeteket” és a „Tartsa be a házirendet”.

Kerülni kell a súlytalan tilalmak előírását („Nem vezethet járművet a jogosítvány megszerzéséig”, „Csak érvényes bérlettel közlekedjen”). Az ellenőrizhetőségi problémák elkerülése is fontos szempont („Mobiltelefont csak üzletben vegyen...pozitív példát mutasson az iskolában..Járuljon hozzá a családi kiadásokhoz”). Feltáráásra kerültek lakhelyelhagyási tilalomhoz hasonló („Ne hagyja el lakóhelyét”), eltérően megítélhető („Ne csavarogjon”), foglalkozástól eltiltást tartalmazó („é pítőipari tevékenységtől eltiltás”) és alapjogokat érintő („Dohány és szeszes italok forgalmazásától eltiltás”) tilalmak is.

Kihangsúlyozásra került, hogy a jól megválasztott külön magatartási szabály esetén lehetőség van a visszacsatolásra. Sajnálatosnak tartotta a kutatási anyag, hogy a sértett kárának megtérítésére elenyésző százalékban (4,2) került sor, érdekességnek, hogy a munkaügyi központ által kínált munkaerő-piaci tréningen, ifjúsági tanácsadáson való részvételre kötelezés pedig 1% alatt szerepelt.

A statisztika alapján megállapítható, hogy a fiatalkorúval szemben elrendelt külön magatartási szabályok közül 37,2% a képzettség növelését és az oktatási hiányosságok pótlását szolgálja, 14,5% a rendszerességre szoktató szabályok és 13,7% a mozgás korlátozására irányuló szabályok aránya.

A különleges magatartási szabályok ellenőrzése során az esetek 70%-ban a pártfogó más szereplőket (iskola, család, rendőrség) is bevon a végrehajtásba. A statisztika szerint ugyanakkor elhanyagolható a családsegítő központ és a gyermekjóléti szolgálat segítsége (a két szerv összesen 6,3%). A rendelkezésre álló adatok szerint a fiatalkorú pártfogoltak 26,8%-a sértette meg a különleges magatartási szabályokat, és ezen szabályszegéseknek csak kb. 10%-a esetén indult formális eljárás.

V.2.3. Javaslatok

Szükséges a kommunikáció és az információáramlás elősegítése a pártfogó felügyelet végrehajtásában közreműködők között. A magatartási szabályokra tett javaslatoknak és a bíróság szabályainak konkrétabbaknak és ellenőrizhetőbbnek kell lenniük. Az ügyészeknek legfőbb ügyészi utasítás, a bíróságoknak felsőbb bírósági útmutatás megfogalmazása tanácsos. A rendőrséggel történő együttműködés erősítése, a szabályszegés egységes kezelési rendszerének kidolgozása, gyakorlati kézikönyv elkészítése, probléma-fókuszált csoportfoglalkozási rendszerek kidolgozása támogatandó.

VI. A KÜLÖNÖS MAGATARTÁSI SZABÁLYOK ALKALMAZÁSÁBAN REJLŐ LEHETŐSÉGEK¹²⁵

Egy jogintézmény elemzése nem nélkülözheti a gyakorlat bemutatását, így egy konkrét ügy feldolgozásán keresztül kívánok rámutatni a pártfogó felügyelet eredményes alkalmazásának módjaira.

A szóban forgó ügy több szempontból is tanulságos lehet, ám ami jelen dolgozatot illetően a legfontosabb, az a jogintézményben rejlő egyéniesítés lehetőségének, valamint a bíróság és a pártfogó felügyelő közötti együttműködés eredményének az ismertetése.

A Győri Járásbíróság tanácsa a bűncselekmény elkövetésekor 16. életévét betöltött vádlottat felfegyverkezve elkövetett rablás bűntettének kísérletében (1978. évi IV. törvény 321. § (1) bekezdés, (3) bekezdés a./ pont) mondta ki bűnösnek¹²⁶. Ezért őt 1 év 6 hónap szabadságvesztés büntetésre ítélte azzal, hogy a szabadságvesztés végrehajtását 4 év próbaidőre felfüggesztette, egyben rendelkezett az előzetes fogvatartásban töltött idő beszámításáról.

A bíróság megállapította, hogy a fk. vádlott a próbaidő alatt pártfogó felügyelet alatt áll, külön magatartási szabályként elrendelte, hogy a fk. vádlott a pártfogó felügyelő rendelkezéseinek megfelelően vegyen részt a ré V Szenvedély-beteg Segítő Szolgálat programján, a pártfogó felügyelő rendelkezéseinek megfelelően – a próbaidő tartama alatt minimum 4 alkalommal – vegyen részt az Igazságügyi Szolgálat által szervezett bűnmegelőzési előadásokon, a próbaidő tartamának első két évében, legalább havi egy alkalommal – igazolható módon – vegyen részt pszichológiai foglalkozáson.

A tényállás lényege szerint a fk. vádlott erősen ittas állapotban, az esti órákban egy győri üzemanyag-töltő állomásnál tankoló sértetthez lépett, akinek a bordáihoz egy 15 cm penge hosszúságú törkést nyomott és őt az értékei átadására szólította fel. Amikor a sértett megkérdezte, hogy ezt komolyan gondolja-e, a kést erősebben az oldalához nyomva ismételt felszólítást intézett a sértetthez. A sértett végül – érzékelve a fk. vádlott ittasságát – kicsavarta a törst a kezéből, mire a fk. vádlott értékek eltulajdonítása nélkül távozott a benzinkútról.

A fk. vádlott büntetlen előéletű volt mind az elkövetéskor, mind az elítéléskor, és bíróság előtt sem állt korábban. Kifejezetten jó anyagi körülmények között nőtt fel, jól berendezett ingatlanban élt, saját szobával is rendelkezett.

Ugyanakkor a fk. vádlott csonka családban nőtt fel, szülei elváltak. A fk. vádlott – az új kapcsolatot létesítő – felsőfokú végzettségű, hozzá nagyon ragaszkodó édesanyja háztartásában nevelkedett, édesapjával kapcsolata megritkult, amelyet fájdalmasan élt meg. A terhére megállapított cselekmény idején a város egyik jöhírű és eredményes, egyházi

¹²⁵ Győri Járásbíróság Fk.351/2013.

¹²⁶ Az ítéleti tényállás szerinti elkövetési idő 2012. október 5., a vádemelés ideje 2013. március 28., az ítélet kihirdetése és jogerőre emelkedése 2014. június 23.

fenntartású gimnáziumába járt, ahol a bűncselekmény évében 4,5-ről, 3,6-ra romlott a tanulmányi átlaga.

A fk. vádlott a terhére megállapított bűncselekmény elkövetése napjától majdnem két hónapig előzetes fogvatartásban volt. Előzetes letartóztatásának megszüntetését követően iskolájából eltanácsolták, és csak az egyik leggyengébb egyetemi felvételi eredményességű ipari szakképző iskolába (középiskolába) vették fel. A fk. vádlott azonban a büntetőeljárás hatálya alatt a számára gyökeresen más körülmények és osztálytársak között, a korábbihoz képest lényegesen rosszabb lehetőségek között eredményesen tanult, magatartása és szorgalma pozitív irányba megváltozott. Jeleshez közeli félévi és év végi bizonyítványt produkált, aktívan, osztályfőnöki és igazgatói dicsérettel elismerten öregbítette a kényszerűségből választott iskolája hírnevét, szerzett a legkülönbözőbb versenyeken győzelmeket, ért el dobogós eredményeket. Az ítélethirdetés előtti hetekben jeles eredménnyel tette le részben emelt szintű érettségi vizsgáit, és jelentkezett az ELTE és a SZIE jogi karára.

Ugyanakkor a nála elvégzett igazságügyi elmeorvos és pszichológus szakértői vizsgálat személyiségzavart, szorongást, éretlen, instabil érzelmeket, gyenge tartást, függőségi igényt, kisebbségi érzéseket, önértékelési problémákat, nehezebb alkalmazkodást tárt fel. A fk. vádlott személyiségében sok volt az integrálatlan, feldolgozatlan feszültség, frusztrációs toleranciája alacsony, robbanékonyság előfordulhat nála.

A bíróság közvetlenül is megtapasztalhatta ezen tüneteket a tárgyaláson, miként a korosztályát meghaladó mértékű olvasottságát, szókincsét, és intelligenciáját. pszichiátrián, gyermekpszichiátrián soha nem feküdt, pszichológus sem kezelte korábban. A büntetőeljárás során – alapellátás körében – pszichológushoz járt.

A bíróság számára a szankció kiválasztása szempontjából aggasztó volt továbbá a fk. vádlott által elkövetett bűncselekmény motivációja háttérének feltáratlansága. A fk. vádlott a bűncselekmény elkövetésére nem volt rászorulva, de tette mindenképpen előre eltervezett volt. Saját maga cselekménye motivációjaként egyfajta becsületpróbát említett, ugyanakkor fény derült arra is, hogy az elkövetés időszakában családjával, iskolájával és környezetével is konfliktusa volt. A terhére megállapított bűncselekmény elkövetése után fenyegetőzött a rendőrökkel („Anyám tele van pénzzel, és megbassza az összes rendőrt”).

A nyomozati szakban, 2012 novemberében készült környezettanulmány szerint bűnisméltéstől esetében nem kell tartani, felfüggesztett szabadságvesztés melletti pártfogó felügyelet volt a javasolt szankció. Figyelemmel az eltelt időre és a fk. vádlott életkora miatt különösen fontos időmúlásra, a bíróság a tárgyalás során pártfogó felügyelői véleményt¹²⁷ szerzett be. Az ítélethozatal előtt (2014. április hónapban) készült pártfogó felügyelői vélemény szerint a bűnisméltés kockázata szinte teljes mértékben kizárható, megfelelő szülői, baráti, erkölcsi támogatásban részesül, kerüli a számára veszélyes hely-

127 A pártfogó felügyelői vélemény kapcsán érdekes kérdést vet fel a hatályos törvényi szabályozás. A Be.114/A. §-a szerint ugyanis „A bíróság...büntetés vagy intézkedés alkalmazása előtt...pártfogó felügyelői véleményt szerezhet be”. Vajon mennyire sérti az ártatlanság vélelmét, vagy értékelhető prejudikációnak, ha a bíróság a bizonyítási eljárás egy pontján pártfogó felügyelői vélemény beszerzését rendeli el?

zeteket. A pártfogó felügyelő a ré V Szenvedély-beteg Segítő Szolgálat programján történő részvételt előíró külön magatartási szabály alkalmazására tett javaslatot.

Ezt követően hozta meg határozatát a bíróság, amelyben elsősorban a nevelés-védelem elvét kívánta érvényesíteni. Ennek során a fk. vádlott speciális személyi körülményeire és az elkövetés különleges motivációjára figyelemmel fokozottan törekedett az egyéniesítés elvének érvényesítésére. Mivel a fk. vádlott a tárgyaláson ezeket vállalta, a pártfogó felügyelő által javasolt előírásokat, a beszerzett szakértői véleményekre és a tárgyaláson tapasztaltakra figyelemmel előírta a fk. vádlott számára a pszichológusi foglalkozáson történő részvételt. Ez utóbbi kapcsán a részvétel gyakoriságát és időtartamát a szükségesnek tartott időben állapította meg, amelyet a próbaidő felében határozott meg.

r itka kivételként a fiatalok elkövetők között a fk. vádlott személyiségénél, körülményeinél, intelligenciájánál fogva és tanulmányi eredményei okán is maximálisan alkalmas alanyként mutatkozott továbbá arra, hogy a területi pártfogó felügyelői szolgálat által dicséretesen végzett bűnmegelőzési célú előadásokon, bemutatókon megfelelő példaként szolgáljon. Erre figyelemmel került elrendelésre vele szemben a bűnmegelőzési célú tevékenységben történő részvételt előíró speciális magatartási szabály.

A pártfogó felügyelet végrehajtása¹²⁸ során a fk. elítélt kifogástalan, pontos és együttműködő magatartást tanúsított. Az ítélet kihirdetését követően felvételt nyert egy patinás budapesti egyetem jogi karára, 2014. augusztus hónapban megkezdte a pszichológusi foglalkozásokon történő részvételt, 2014. október 30. napján pedig már eredményesen befejezte a ré V „Sztelenül” programot.

A fk. elítélt 2015. március 11., 13., június 23. és szeptember 30. napjain – azaz hozzávetőlegesen fél éven át – aktív módon, összeszedetten, az előadások célját átértve és magáévá téve, a szinte csak kortársaiból álló hallgatóság számára érthető módon nyilatkozva vett részt az Igazságügyi Szolgálat által szervezett prevenciós előadásokon¹²⁹. A számára előírt pszichológusi kezelést (és ezzel az előírt külön magatartási szabályokat) 2016. szeptember 1. napjával teljesítette, tanulmányait váltakozó eredménnyel (olykor 4,3 átlaggal) végzi.

r endezte környezetével fennálló konfliktusait, állandó párkapcsolatban él barátnőjével, tanulmányai iránt kiemelten érdeklődik, több szakkollégium tagja, határozott célokkal rendelkezik saját életét illetően. A pártfogó felügyelővel példásan együttműködik, az intézkedés első időszakában megvalósuló szoros együttműködése pedig az eljáró pártfogó felügyelő áldozatos és elhivatott patronage-i munkájáról tanúskodik.

128 Győr-Moson-Sopron Megyei Kormányhivatal GYE/pf/330-4/2014.

129 Az egyik közép fokú oktatási intézmény a fk. elítélt saját, kényszerűségből választott iskolája volt, a másik iskola írásban fejezte ki köszönetét a pártfogó és pártfogolt színvonalas előadásáért. A fk. elítélt a megyei r endőrfőkapitányság bűnmegelőzési tábora során tartott előadásán is aktív módon részt vett.

ZÁRSZÓ

Dolgozatomat egy hitvallással kezdtem, melynek esszenciája a bizalom volt a fiatalok bűnelkövető irányába, és meggyőződés a pártfogó felügyelet – mint a leginkább egyéniesíthető szankció – eredményessége iránt. Történelmi fejlődése során a kezdetleges patronage eljutott Magyarországon oda, hogy a professzionális szervezetrendszer és a rugalmas végrehajtási szabályok adta keretek között a nevelés és védelem érvényesítésének lehetősége messzemenőkig adott. r ajtunk, jogalkalmazókon – bíróságon, ügyészségen, pártfogó felügyelőknél – múlik, hogy élni tudunk-e a bűnelkövető fiatalok megmentésének ezen esélyével.

Nem is olyan régen a Győri Járásbíróság előtt egy különös tárgyi súlyú bűncselekményt megvalósító fiatalok állt vádlottként. Lehajtott fejjel, halkán beszélve, de értelmes válaszokat adva ejtette gondolkodóba az ítéletet hozó és a megfelelő döntésen elmélkedő tanács tagjait. Ez a fiatalok azóta a vele szemben előírt különös magatartási szabályokat teljesítette és Magyarország egyik meghatározó egyetemének jogi karán eredményesen folytat jogi tanulmányokat. Minden remény megvan rá, hogy a pártfogó felügyelet adta esélyt megragadva, az igazságszolgáltatás Magyarországnak megmentett egy fiatal. Ez a fiatal könnyen elképzelhető, hogy néhány év múlva egy új remekjogász lesz, és pont a pártfogó felügyelet témáját tartja majd érdemesnek egy PhD dolgozat témájának. Esete messzemenőkig meggyőzőtt arról, hogy a pártfogó felügyelet több, mint egy intézkedés, és érdemes arra, hogy egy szakdolgozat témájául szolgáljon.

IRODALOMJEGYZÉK

- A büntető törvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló évi XXXVI: tc. miniszteri indokolása. Corpus Iuris Hungarici <http://uj.jogtar.hu> (2017. 05. 10.)
- A büntettekről és vétségekről szóló magyar büntető törvénykönyv (1878. évi V. törvénycikk) miniszteri indokolása. Corpus Iuris Hungarici <http://uj.jogtar.hu> (2017. 05. 10.)
- Angyal pál: A fiatalok bírósága a háború alatt és a háború után, Jogtudományi Közlöny, 52. évfolyam, 18. szám, 165-166.p.
- Angyal pál: Két év a hazai patronage-fejlődés történetében, Jogtudományi Közlöny, 44. évfolyam 1909. 37. szám, 319-320. p.,
- Angyal pál: A patronage fejlődése pécssett és vidéken, Jogtudományi Közlöny, 1908. 43. évfolyam 47. szám 375-376. p.
- Balogh Jenő: A II. Országos patronage-kongresszus feladatai, Jogtudományi Közlöny, 1909. 44. évfolyam, 37. szám 317-318. p.
- Belovics, Gellér, Nagy, Tóth: Büntetőjog I. Általános rész : a 2012. évi C. törvény alapján, Budapest, 2012, Hvg-Orac Lap és Könyvkiadó Kft.
- Berényi Antal: patronázs-egyesületek a gyermekbíróság szolgálatában, Jogtudományi Közlöny, 1913. 48. évfolyam 10. szám 86-87. p.
- Erődi Tihamér: Gyermekbíróság a budapesti büntető törvényeséknél és járásbírósnál, Jogtudományi Közlöny, 1908. 43. évfolyam 43. szám, 342-343. p.
- Heller Erik: A fiatalok bíróságáról szóló törvény hatálybalépéshez, Jogtudományi Közlöny, 1914. 49. évfolyam 1. szám 8-9. p.
- A fiatalokra vonatkozó büntető jogszabályok magyarázata / Angyal pál [et al.] Budapest, 1911-1912, politzer Zsigmond és fia könyvkereskedése
- Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve, Budapest, 1913. Grill
- Kádár Miklós – Kálmán György: A büntetőjog általános tanai, Budapest, 1966. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
- Kármán Elemér: A fiatalok bíróságának kriminál-pedagógiai alapjai, Jogtudományi Közlöny, 1917. 52. évfolyam, 2. szám 12-14. p.
- Kerecsi Klára, Kó József: A pártfogó felügyelet speciális magatartási szabályai. Igazságügyi Minisztérium Országos Bűnmegelőzési Bizottság Titkársága, Budapest, 2006.
- Lengyel Aurél: A fiatalok büntetéseik reformált büntetési rendszeres és a patronage, [3. rész] Jogtudományi Közlöny, 44. évfolyam 1909. 21. szám 184-185. p. [4. rész] Jogtudományi Közlöny, 44. évfolyam 1909. 22. szám 193-194. p.
- Magyar Büntetőjog: általános rész / szerkesztette Király Tibor, Budapest, 1980. BM Könyvkiadó
- Mezey Barna: r abszégelyezés, patronage-ügy, utógondozás: a rabgondozás történeti tendenciái, Kriminológiai Közlemények 55. Budapest, 1997. Magyar Kriminológiai Társaság 173-193. p.
- Németh péter: A FB. helyzete a gyermekvédelemben, Jogtudományi Közlöny, 1930. 65. évfolyam 19. szám 173-174. p.
- patronage a kir. országos gyűjtőfogházban, Jogtudományi Közlöny, 1908. 43. évfolyam 4. szám 25-26. p.
- pazar Zoltán: A B. N. II. fejezetéhez, Büntető Jog Tára 201-202 p.
- perjessy Mihály: A büntető novella a gyakorlatban, Magyar Jogászegyleti értekezések, Uj folyam, 18. füz., Budapest, 1911.
- Sándor József: próbárobcsajtás, Jogtudományi Közlöny, 1917. 52. évfolyam 8. szám 70-71. p.

- Szabó György: A fiatakorúak felügyelő hatóságai, Jogtudományi Közlöny, 1910. 45. évfolyam 27. szám 229-230. p.
- Szabó György: patrónus a gyermekbíróóságok előtt az eljárásban, Jogtudományi Közlöny, 44. évfolyam 9. szám 76. p.
- Szádeczky Sándor: A tizennyolcz éven aluli férjes nő, a B. N. II. fejezetének szempontjából, Büntető Jog Tára, 1912. 22. szám 242-245. p.
- Utógondozás, pártfogó felügyelet / szerkesztette: dr. Szük László, Igazságügy Minisztérium Tudományos és, Tájékoztatási Főosztálya, Budapest, 1985.
- Vaikó pál: A fiatakorúak bűnügyeiről, Jogtudományi Közlöny, 46. évfolyam 1911. 37. szám, 313-314. p.
- Varga Nagy István: A második országos patronage-kongresszus feladatairól, Jogtudományi Közlöny, 1909. 44. évfolyam 37. szám 321-324. p.
- Vámbéry r usztem: A fiatakorúak bírósága a háború után. Jogtudományi Közlöny, 1917. 52. évfolyam 9. szám 77-78. p.
- Veress Béla: A fiatakorúak bíróságáról szóló törvény (Fb.) a gyakorlatban, Jogtudományi Közlöny, 1914. 49. évfolyam 8. szám 70-71 p.

Döntvénytárak

- Büntető Jog Tára / szerkesztette Németh péter 1910. 59. kötet, 60. kötet, 1912. 63. kötet, 1915. 67. kötet
- Felsőbíróóságaink elvi határozatai: a M. Kir. Curia és a kir. ítélőtáblák elvi jelentőségű döntéseinek rendszeres gyűjteménye. 21. kötet 1910. Budapest, 1911. Grill.

A bűnös vagyon visszaszerzésének bírói gyakorlata

Előszó

Az ismertté vált bűncselekmények túlnyomó része a vagyoni viszonyokat sérti. Ezen eljárásokban nagy nehézséget jelent a bűnös úton szerzett vagyon felkutatása, illetve visszaszerzése. Elsődlegesen a büntető eljárás célja a vagyoni sérelem reparálása, nem pedig a bűnös elítéltetése. Különös gondot kell tehát fordítani a bűncselekményekből eredő vagyon felkutatására, illetőleg a bűncselekménnyel okozott kár vagyoni fedezetének biztosítására, melyre a büntető anyagi és eljárásjogi eszközök egyaránt rendelkezésre állnak. Ilyen eszközök a vagyonekobbzás és a zár alá vétel jogintézményei, melyek dolgozatom fő témáját képezik.

Kutatásom alatt számos olyan jogesettel találkoztam, amelyekben az eljáró bíróságok ítéletei, illetve végzése elleni fellebbezés lényeges eleme volt a vagyoni intézkedés. érdekesnek találtam ezen jogesetek alaposabb vizsgálatát, főként az eljáró bíróságok e körben elkövetett „baklövéseit” vagy mulasztásait, melyet a másodfokú bíróság igyekezett korrigálni. Továbbá vizsgáltam, hogy mik az első fokon eljáró bíróság, illetve a perbíró lehetőségei, valamint, hogy milyen eszközök állnak rendelkezésre a bűncselekménnyel szerzett vagyon elvonására. Ezen felül kutatásom részét képezte, hogy a fellebbezésre és a vagyon fedezetének biztosítására milyen alternatívák léteznek.

Statisztikai adatokat gyűjtöttem és vizsgáltam, annak érdekében, hogy lássam milyen arányban fordulnak elő a bűncselekményeken belül csalás, kábítószerrel való visszaélés, vagy sikkasztás, amely ügyekben a bíróság kötelezően vagyonekobbzást, ennek fedezete biztosítására pedig zár alá vételt alkalmaz.

Tanulmányoztam a hazai, illetve a külföldi jogszabályozást és gyakorlatot is a vagyonekobbzás, a zár alá vétel és az ekobbzás vonatkozásában. A nemzetközi jog tekintetében a témához kapcsolódóan az Európai Unió tagállamai között létrejött bűnügyi együttműködés és az Európai Tanács kerethatározataival foglalkoztam.

Ezeken felül a polgári jogi igény érvényesítésével és ezzel összefüggésben a vagyonekobbzás elrendelésének akadályai is.

ő szszefoglalóan elmondható, hogy a dolgozatom elsődlegesen a bírói gyakorlatra épül és ezen belül a bűnös vagyon visszaszerzésének vizsgálatára.

¹ pintér Fruzzsina joghallgató, győri Széchenyi István Egyetem – A tanulmány eredeti változata a 2017. évi OTDK versenydolgozata volt.

1. A vagyonekobbzás története

1.1 A vagyonekobbzás történeti előzményei Magyarország

A vagyonekobbzás intézményét már számos középkori államban, sőt a római jogban is ismerték és alkalmazták. Ennek egyik magyar példája Szent László király törvénye, amely alapján „a tolvajt, ha csak templomba nem jutand, akaszszák fel és minden vagyona veszszen utána”²

A halálbüntetéssel szükségképpen együtt járt, hiszen akit fej- és jószágvesztésre ítétek, annak vagyona a királyi kincstárra szállt.

A középkori magyar jogban a nota infidelitas, azaz a hűtlenség fej- és jószágvesztéssel járó bűncelekmény volt, melynek következtében az elítélt jószágai visszaválthatatlanul a koronára szálltak.

1.2 A hűtlenség

Werböczy Hármaskönyve 18 féle hűtlenséget különböztet meg, melyek között megtalálhatók a felségsértés bűncelekményei és az ország elleni bűncelekmények is.

Az ekobbzás vonatkozott a bűnös egész vagyonaúra, ingókra, ingatlanra, az adományos és vásárolt birtokaikra egyaránt. A vagyomból a nők részét, a feleségnek a hitbért, a leányoknak az ún. leánynegyedet az öröklő kincstár részéről ki kellett fizetni.³

1.3 Törvényi szabályozások

Az 1878. évi V. törvény, a Csemegi-kódex még nem szabályozta a bűncelekményből eredő vagyon elvonását. A korabeli szemlélet szerint a vagyonekobbzás intézménye negatív vonásokat foglal magába, mivel nem csupán az elkövetőt érinti, hanem annak családját is.

A hazai jogszabályozásban először az 1915. évi XVIII. törvény mondta ki, hogy a háború idején elkövetett felségsértés vagy a hűtlenség bűncelekményét elkövető személy belföldi vagyona az államra szállt⁴.

Az 1930. évi III. törvény 70. §-ának (3) bekezdése a hűtlenség vonatkozásában mondta ki, hogy „az elkövetésért akár előzetesen, akár utólag kapott ajándékot vagy jutalmat minden esetben el kellett kobozni”⁵

Az 1961. évi Btk. a jogintézmény kötelező alkalmazását írta elő halálbüntetés vagy az öt évet meghaladó szabadságvesztés-büntetés mellett. Továbbá lehetővé tette az alkalmazását például az állam elleni bűncelekmények, tiltott határátlépés vagy devizagazdál-

2 Hollán Miklós: *Vagyonekobbzás*, 2008, HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft., 47.o

3 Lajkó Péter: *A vagyonekobbzás története és szabályozása a hatályos Btk.-ban*, in *Jogi Fórum publikáció*, 2015, <http://www.jogiforum.hu/publikaciok/710>, 2016.09.22.

4 Mihóné Dr. Leitner Judit: *A bűncelekményből eredő vagyon elvonása*, *Vagyonekobbzás*, *Magyar Jog*, 2013.2. szám, http://hvgorac.hu/sites/portal/files/mj_2013_02.pdf, 2016.09.14. 87.o.

5 Nagy Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része*, 2010, HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 392.o.

kodást sértő büntett miatti elítéléskor.⁶ Amennyiben „az elkobzást nem lehet elrendelni, vagy foganatosítani, az elkövető a dolog értékének megfizetésére kötelezhető.”⁷

A fent említett törvények mindegyikében a bűnös vagyon elkobzása valamely más büntetés kiszabása mellett volt lehetséges.

A vagyoneklobzás hazai szabályozásában az igazi áttörést az 1987. évi III. törvény jelentette, amely lehetővé tette a vagyoneklobzás-büntetés önálló alkalmazását. Amennyiben a terhelt vagyona olyan vagyontárgy volt, melynek elkobzása indokolatlanul súlyos hátrányt jelentett volna, a törvény lehetővé tette a pénzüsszegben kifejezett elrendelését is.

Az 1993-as büntetőnovella teljes mértékben megszüntette a vagyoneklobzás alkalmazásának kötelező eseteit és a jogintézmény alkalmazását a bírói mérlegeléstől tette függővé. A mellékbüntetés szabályozását számos támadás érte. A rá vonatkozó szabályokat alkotmányellenesnek, törvényellenesnek tartották a következők szerint: 1. politikai hatalmi visszaélés veszélyét teremti meg a vagyon közvetlen átszállása az államra. 2. A törvényesség elvébe ütközik az, hogy nincs meghatározva a vagyoneklobzás alsó és felső határa. 3. Sérül az arányosság elve, mivel nem érvényesül az az elv, hogy a büntetésnek arányban kell állnia a cselekmény súlyával és az elkövető bűnösségi fokával. 4. r övid tartamú végrehajtható szabadságvesztés esetén aránytalan büntetésnek tűnik az elkövető gazdasági létét akár teljesen megsemmisítő vagyoneklobzás. 5. A tulajdonhoz való jogot és a bűnösségi elvet sértette az is, hogy a vagyoneklobzás elrendelésekor nem vették figyelembe, hogy az elkövető a vagyonnak mely részét szerezte törvényes, illetve törvénytelen úton.⁸

A vagyoneklobzás kötelező esetét az 1997. évi LXXIII. törvény vezette be újból. A bünszervezet létrehozásának büntettét elkövetőkkel, és bünszervezet tagjaként bűncselekményt elkövetőkkel szemben kell alkalmazni, feltéve ha végrehajtható szabadságvesztésre ítélték a haszonszerzés céljából elkövetett bűncselekmény miatt a megfelelő vagyonnal rendelkező elkövetőt.⁹

Az 1978. évi IV. törvénynek az 1998. évi LXXXVII. törvénnyel történő módosítása változásokat hozott a vagyoneklobzás szabályozásában. A vagyoneklobzás alkalmazása kötelező volt minden olyan esetben, amikor az elkövető a vagyont bűncselekmény elkövetése során vagy azzal összefüggésbe szerezte.¹⁰ A másik jelentős változás az volt, hogy a vagyoneklobzás a legálisan megszerzett vagyonra nem terjedhetett ki, így a jogintézmény tulajdonképpen helyreállító jogkövetkezménnyé vált.¹¹

A 2002. április 1. napjával a 2001. évi CXXI. törvénnyel módosított Btk. értelmében a vagyoneklobzás büntetésből kötelezően alkalmazandó intézkedéssé vált.

6 Gábor Zsolt (szerk): Büntetőjog I., 2014, HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 446.o.

7 1961. évi V. tv. 63. § (3) bek.

8 Mihóné Dr. Leitner Judit: i.m. 87.o.

9 Uo.: 88.o.

10 1998. évi LXXXVII. tv. 12. § (2) bek.

11 Lajkó Péter: i.m. 7.o.

1.4 Nemzetközi előzmények

A XVIII. századig a büntetések és az intézkedések nem váltak szét. A kezdeti intézkedés-elméletek kidolgozói E. F. Klein és Carl Stooss voltak.

Klein volt az első, aki különbséget tett a büntetések és a biztonsági intézkedések között, ezért ő tekinthető a dualista büntetési rendszer megalapítójának.

Carl Stooss a bírói gyakorlatban valósította meg ezt az elméleti irányvonalat, hogy elsőként nevezte meg a büntetések mellett a biztonsági intézkedéseket.¹²

Jelentős előzménynek tekinthető Európán belül a vagyoneklobzás intézményének kialakulása az angol és a német jogrendszerben.

Az 1871-es német Btk. már önálló rendelkezéseket tartalmazott a bűncselekményből eredő vagyon elkobzásáról. A büntetőjogi melléktörvényekben, valamint a szakmai törvények büntetőjogi rendelkezései között megtalálható volt a többletbevétel elvezetésének jogintézménye is, amelynek lényege az árdragításból eredő haszontól való megfosztás volt.¹³

Az 1975-ös német Btk. rendelkezett a bűncselekmény elkövetéséért kapott vagy abból eredő vagyon elvonásáról.

Az angol büntetőjog az 1980-as évek elejéig nem rendelkezett kifejezetten a bűncselekményből eredő vagyon elvonásával.

Az elkobzási rendelkezések egy része ugyanis olyan dolgok elkobzásáról szólt, amelyeknek birtoklása önmagában tilos. A bűncselekmény bevétele azonban általában olyan dolog volt (készpénz) melynek birtoklása önmagában nem tilos. Ebben az esetben tehát csak akkor lehetett a vagyoneklobzást alkalmazni, ha a tiltott dologért, például a kábítószerezért, hamis pénzzel fizettek.¹⁴

ő szszegzésként elmondható, hogy az elkobzás, vagyoneklobzás intézménye hosszú időkre nyúlik vissza a magyar jogrendszerben és tulajdonképpen az európaiában is.

Már az első magyar királyok is alkalmazták fej- és jószágvesztés esetén. A további jogfejlődés meglehetősen variabilis volt. Egyes törvények kötelezően alkalmazandóvá tették, más törvények viszont pusztán a bírói mérlegelésre bízták a jogkövetkezmény alkalmazását.

Számottevő vélemény alakult ki, a vagyoneklobzás intézményét támadók, mint Cesare Beccaria, Szemere Bertalan és az ezen intézkedést preferálók között.

12 Kajtór Gergely: Az elkobzás - A Csemegi-kódextól napjainkig - , in Jogi Fórum publikáció , 2013, [http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/kajtor_gergely_az_elkobzas_a_csemegi_kodextol_napjainkig\[jogi_forum\].pdf](http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/kajtor_gergely_az_elkobzas_a_csemegi_kodextol_napjainkig[jogi_forum].pdf)

13 Hollán: i.m. 67.o.

14 Uo.: 68.o.

2. Nemzetközi kitekintés

2.1 Az Európai Unió

A bűncselekményből eredő vagyon elkobzását már régóta a bűnözés elleni küzdelem egyik legeredményesebb eszközének tekintik.

„Az Európai Unióhoz a XXI. század elején csatlakozni kívánó Magyarországnak a csatlakozás feltételeinek teljesítésekor az Unió és tagországai védelmében megfelelő büntetőjogi eszközökkel kell rendelkeznie, melyek hatékonyan útját állják a veszélyes bűnelkövetési formák elterjedésének.”¹⁵

r észletesebben azon Európai Unió által kiadott kerethatározatokat vizsgáltam, amelyek az elkobzás és a vagyoneklobzás intézményét érintik.

A vagyoneklobzás európai történelmében az igazi fordulópontot az 1990. évi Strasbourgi Egyezmény hozta meg, amelyet az akkori tagállamok közül mindegyik ratifikált. Ezen egyezmény célja a bűncselekményből származó javak azonosítása, felkutatása és az elkobzása terén való nemzetközi együttműködés előmozdítása. Az 1990. évi egyezményt a Második Strasbourgi Egyezmény egészítette ki és tette naprakészé.

Az Európai Unióban több kerethatározat is szabályozza a bűncselekményből eredő vagyon elkobzását.

Ezen határozatok közül az első a 2001-es a bűncselekményekből származó jövedelmek befagyasztásáról és elkobzásáról szóló kerethatározat volt, melynek célja annak a biztosítása, hogy a tagállamok közös megközelítést alkalmazzanak azon bűncselekmények tekintetében, amelyek kapcsán vagyoneklobzást kell előírniuk. A nemzeti jognak biztosítani kell a bűncselekményekkel szerzett jövedelmek elkobzásának lehetőségét, ha a bűncselekmény maximális büntetési tétele meghaladja az egy év szabadságvesztést.

„A vagyoneklobzást elrendelő határozatok kölcsönös elismeréséről szóló kerethatározat azokat a szabályokat állapítja meg, amelyek alapján egy adott tagállam igazságügyi hatóságai a tagállam területén elismernek és végrehajtanak egy másik tagállam hatáskörrel rendelkező igazságügyi hatóságai által kiállított, vagyoneklobzást elrendelő határozatot.”¹⁶ Az elkobzott vagyon értéke egyenlő arányban oszlik meg azon államok között, akik együttműködtek, tehát a vagyoneklobzást elrendelő határozatot kibocsátó és azt végrehajtó állam között.

Fontos megemlíteni a CAr IN hálózatot. Az igazságügyi hatóságok közötti gyakorlati együttműködés eredményessége érdekében a vagyon-visszaszerzési hivatalokról szóló tanácsi határozat jött létre a tagállamok között a fent említett hálózaton. Ez a határozat a tagállamokra nézve kötelező vagyon-visszaszerző hivatalok létrehozását írta elő, amelynek feladata az eredményes együttműködés és információcsere elősegítése.¹⁷

15 Némethy Andrea: Az elkobzás és a vagyoneklobzás büntetőjogi szabályozás-története 1978 után, in Magyar Jog 2001/9. szám, 536. o.

16 https://e-justice.europa.eu/content_confiscation-94--maximize-hu.do, 2016.09.19.

17 https://e-justice.europa.eu/content_confiscation-94--maximize-hu.do, 2016.09.19.

2.2 Az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködés

Hazánkban az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről a 2012. évi CLXXX. tv. szól, melynek előzménye a 2003. évi CXXX. tv.

A törvényt az általános rendelkezések című alfejezetben így fogalmaz:

1. § E törvényt a büntetőügyekben az Európai Unió más tagállamával (a továbbiakban: tagállam) folytatott együttműködés, valamint az európai elfogatóparancs alapján folytatott átadási eljárás során kell alkalmazni. Ha az együttműködés nemzetközi szerződésen alapul, a törvény alkalmazásának feltétele, hogy a végrehajtó tagállam a nemzetközi szerződés kötelező hatályát elismerte.

2. § A tagállamokkal e törvény alapján folytatott eljárásokban a nemzetközi bűnügyi jogsegélyről szóló törvényt, a Büntető Törvénykönyvről szóló törvényt (a továbbiakban Btk.) és a büntetőeljárásról szóló törvényt (a továbbiakban: Be.) az e törvényben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni.

A törvény alapján, ha a terhelttel szemben büntető eljárást kell lefolytatni, az Európai Unió valamely tagállamában történő elfogása érdekében a bíróság - feltéve, hogy a bűncselekmény tárgyi súlya ezt indokolja - haladéktalanul európai elfogatóparancsot bocsát ki.¹⁸

A bíróság az európai elfogatóparancsban kérheti azon tárgyak lefoglalását és átadását,

a) amelyek bizonyítási eszközként felhasználhatók, vagy

b) amelyeket a keresett személy a bűncselekmény elkövetése során vagy azzal összefüggésbe szerzett.

101. § (1) Ha a büntetőeljárás során lefoglalás, zár alá vétel vagy információs rendszerben tárolt adatok megőrzésére kötelezés elrendelése, illetve alkalmazása válik szükségesé, és a bizonyítási eszköz, az elkobzás alá eső dolog, illetve a vagyoneklobzás alá eső vagyon egy másik tagállam területén található, a magyar igazságügyi hatóság a kényszerintézkedést elrendelő határozattal egyidejűleg kitölti a 7. számú melléklet szerinti tanúsítványt.

(4) Ha a nyomozó hatóság lefoglalás vagy információs rendszerben tárolt adatok megőrzésére kötelezés elrendelését, illetve zár alá vétel alkalmazását tartja szükségesnek olyan bizonyítási eszköz, elkobzás alá eső dolog vagy vagyoneklobzás alá eső vagyon tekintetében, amely egy másik tagállam területén található, előterjesztést tesz az ügyésznek az (1) bekezdésben meghatározott határozat meghozatala vagy annak bíróságnál történő indítványozása iránt.¹⁹

18 2012. évi CLXXX. törvény 25. § (1) bek.

19 2012. évi CLXXX. törvény 101. § (1) és (4) bek.

2.3 Az Európai Tanács kerethatározatai

1. 2003/577/IB kerethatározat

Az Európai Tanács ezen kerethatározata a vagyonnal vagy bizonyítékkal kapcsolatos biztosítási intézkedést elrendelő határozatoknak az Európai Unióban történő végrehajtását szabályozza.

Ez a kerethatározat megállapítja a büntetőeljárás során valamely uniós ország igazságügyi hatósága által kibocsátott, biztosítási intézkedést elrendelő határozat valamely másik uniós országban történő elismerésére és végrehajtására vonatkozó szabályokat. A rendelet szabályozza továbbá a bizonyítékokkal kapcsolatos biztosítási intézkedéseket.

A kölcsönös elismerés elvének a vagyonelkobzást elrendelő határozatokra történő alkalmazásáról szóló 2006/783/IB kerethatározattal párhuzamosan fejt ki hatását, amely a bűnözők vagyonelkobzását abban az esetben is lehetővé teszi, ha azok fellelhetősége valamely másik uniós országban található.

2017 májusától ezt a bizonyítékokkal kapcsolatos biztosítási intézkedésekre kiterjedő kerethatározatot a büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatra vonatkozó 2014/41/EU irányelv váltja fel.

2.4 Mi a biztosítási intézkedést elrendelő határozat?

Igazságügyi hatóság által hozott ideiglenes határozat, amely annak megakadályozására irányul, hogy a bűnözők vagyonukat, dokumentumaikat vagy adataikat a bűncselekmény során elrejtessék, értékesíthessék vagy felhasználhassák.

E kerethatározat a következő célokra kibocsátott, biztosítási intézkedést elrendelő határozatokra alkalmazandó:

- bizonyító tényezők, amelyek a büntetőeljárás során bizonyítékként felhasználhatóak; vagy
- az ezt követő vagyonelkobzást elrendelő határozatok, amelyek tartósan megakadályozzák, hogy az elkövetők szabálysértő magatartásukból előnyt szerezzenek, továbbá megakadályozzák a bűncselekményből származó vagyon tisztára mosását vagy újbóli befektetését, esetlegesen további bűncselekményben történő felhasználását is.

20

2014/41/EU irányelv

Az európai nyomozási határozatról (a továbbiakban: ENYH) szóló irányelv egy átfogó új rendszert hoz létre, amely lehetővé teszi az EU országai számára, hogy több országot érintő büntetőügyekben bizonyítékokat szerezzenek be más tagállamokban.

Az irányelv célja, hogy egyszerűsítse és gyorsítsa a határokon átnyúló nyomozásokat az EU-ban. Bevezeti az európai nyomozási határozatot, amely lehetővé teszi egy ország (a „kibocsátó állam”) igazságügyi hatósága számára, hogy egy másik uniós országban (a „végrehajtó állam”) bizonyítékok gyűjtését és azokat átadását kérjék.

20 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=Ur%3A116009>, 2016.10.25.

Az ENYH megkönnyíti a fellépést az olyan bűncselekmények esetén, mint a korrupció, a kábítószer-csempészet vagy a szervezett bűnözés.

Az ENYH legfontosabb jellemzői

- Bírósági határozat, amelyet valamely tagállam igazságügyi hatósága ad ki vagy érvényesít abból a célból, hogy egy másik tagállamban egy vagy több konkrét nyomozási cselekményt végezzenek el az ezen irányelvvel összhangban folytatott bizonyítékszerzés céljából.
- Olyan bizonyíték megszerzése céljából is kibocsátható, amely már a végrehajtott állam illetékes hatóságainak birtokában van.
- Kérheti valamely gyanúsított vagy vádlott személy, vagy a nevében eljáró ügyvéd is összhangban egy tagállamban alkalmazandó védelmi jogokkal.
- Nem befolyásolhatja az alapvető emberi jogokat és jogelveket, például a büntetőeljárás alá vont személyek védekezéshez való jogát.
- Minden nyomozási cselekményre kiterjed, a közös nyomozócsoport létrehozása kivételével.
- Kibocsátható bűncselekmények/jogszabálysértések tekintetében, amelyek a kibocsátó állam nemzeti joga szerint büntethetők.²¹²⁰

2. 2005/212/IB kerethatározat

A címben szereplő kerethatározat a bűncselekményből származó jövedelmek, vagyon és az elkövetéshez használt eszközök elkobzásáról rendelkezik.

A határokon átnyúló szervezett bűnözés fő indítéka az anyagi haszonszerzés. Következésképpen, az ilyen bűncselekmények megelőzésére és leküzdésére irányuló törekvések akkor lehetnek hatékonyak, ha azok a bűncselekményekből származó jövedelmek felkutatására, biztosítására, lefoglalására és elkobzására összpontosítanak. Ezt azonban – többek között – a tagállamok erre a területre vonatkozó jogszabályai közötti eltérések megnehezítik.

Ezen kerethatározat célja annak biztosítása, hogy valamennyi tagállam rendelkezzen a bűncselekményekből származó jövedelmek elkobzására vonatkozó hatékony szabályokkal, többek között a szervezett bűnözéssel kapcsolatos jogsértés miatt elítélt személyek által birtokolt eszközök eredetével kapcsolatos bizonyítási teher vonatkozásában.

(1) A tagállamok megteszik a szükséges lépéseket annak érdekében, hogy képesek legyenek – akár egészben akár részben – az egy évet meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmények elkövetési eszközeinek, illetőleg a bűncselekményekből származó jövedelmeknek, vagy az ilyen jövedelmekkel megegyező értékű vagyonnak az elkobzására.

A kerethatározat meghatározza magának az elkobzásnak a fogalmát:

21 Az Európai Tanács 2003/577/IB kerethatározata

Az „elkobzás” bűncselekménnyel vagy bűncselekményekkel kapcsolatos eljárás eredményeképpen bíróság által hozott szankció vagy intézkedés, amely végleges tulajdonvesztést eredményez.²²

3. 2006/783/IB kerethatározat

A következő releváns nemzetközi dokumentum a kölcsönös elismerés elvének a vagyoneklobzást elrendelő határozatokra történő alkalmazásáról szól.

E kerethatározat célja, hogy megállapítsa azokat a szabályokat, amelyek alapján egy tagállam elismeri, és saját területén végrehajtja az egy másik tagállam büntetőügyekben illetékes bírósága által hozott vagyoneklobzást elrendelő határozatokat.

A kerethatározat a fogalom meghatározás alatt megfogalmazza többek között a vagyon, illetve a bűncselekményből származó jövedelem fogalmát, e szerint:

d) „*vagyon*”: minden olyan vagyon, beleértve az anyagi vagy eszmei, ingó vagy ingatlan javakat, valamint az ilyen vagyonnal kapcsolatos jogcímet és az abban való érdekeltiséget igazoló okiratokat és okmányokat, amely a kibocsátó állam bíróságának döntése szerint:

i) bűncselekményből származó jövedelmet testesít meg, illetve részben vagy egészben az ilyen

vagy

ii) ilyen bűncselekmény elkövetésének eszközét képezi, vagy

iii.) a 2005/212/IB kerethatározat 3. cikke (1) és (2) bekezdésében meghatározott kiterjesztett vagyoneklobzás bármelyikének a kibocsátó tagállamban való alkalmazása eredményeképpen elkobzási kötelezettség alá esik, vagy

iv) a kibocsátó állam joga szerinti bármely, a kiterjesztett vagyoneklobzással kapcsolatos

rendelkezés alapján elkobzási kötelezettség alá esik;

e) „*bűncselekményből származó jövedelem*”: a bűncselekményekből származó bármely gazdasági előny. Ez a vagyon bármely fajtáját magában foglalhatja;

A vagyoneklobzást elrendelő határozat továbbítása

(1) A vagyoneklobzást elrendelő határozat, amennyiben pénzüsszegre vonatkozik, valamint a (2) bekezdésben meghatározott tanúsítvány továbbítható azon tagállam illetékes hatóságának, amely tagállamban – a kibocsátó állam illetékes hatósága szerint ésszerű indokok alapján feltételezhetően – az a természetes vagy jogi személy, aki vagy amely ellen a vagyoneklobzást elrendelő határozatot hozták, vagyonnal vagy jövedelemmel rendelkezik.

Amennyiben a vagyoneklobzást elrendelő határozat meghatározott vagyontárgyakra vonatkozik, a vagyoneklobzást elrendelő határozat, valamint a tanúsítvány azon tagállam illetékes hatóságának továbbítható, amely tagállamban – a kibocsátó állam illetékes ható-

22 Az Európai Tanács 2005/212/IB kerethatározata

sága szerint ésszerű indokok alapján feltételezhetően – a vagyonelkobzást elrendelő határozat alá eső vagyontárgy található.

(1) Amennyiben a vagyonelkobzást elrendelő határozat hozatalához vezető bűncselekmények az alábbi bűncselekmény-fajták közül egyet vagy többet valósítanak meg, és a kibocsátó tagállamban legalább maximálisan 3 évig terjedő szabadságvesztéssel büntethetők, a vagyonelkobzást elrendelő határozatot végre kell hajtani a kettős büntethetőség vizsgálata nélkül:

- bünszervezetben való részvétel,
- terrorizmus,
- emberkereskedelem,
- gyermekek szexuális kizsákmányolása és gyermekpornográfia,
- kábítószeres és pszichotróp anyagok tiltott kereskedelme,
- fegyverek, lőszeres és robbanóanyagok tiltott kereskedelme,
- korrupció,
- csalással kapcsolatos bűncselekmények, ideértve az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló, 1995. július 26-i egyezmény értelmében az Európai Közösségek pénzügyi érdekeit sértő csalásokat is stb. Elismerés és végrehajtás

Elismerés és végrehajtás

(3) Amennyiben a vagyonelkobzást elrendelő határozat pénzüsszegre vonatkozik, a végrehajtó állam illetékes hatósága a fizetés elmaradása esetén a vagyonelkobzást elrendelő határozatot az (1) cikknek megfelelően az erre a célra hozzáférhető bármilyen vagyontárgyon végrehajtja.

(4) Amennyiben a vagyonelkobzást elrendelő határozat pénzüsszegre vonatkozik, a végrehajtó állam illetékes hatósága szükség esetén az elkobzandó összeget a vagyonelkobzást elrendelő határozat kibocsátásakor érvényben lévő árfolyamon átváltja a végrehajtó állam pénznemére.

Az elkobzott vagyontárgyak feletti rendelkezés

(1) A vagyonelkobzást elrendelő határozat végrehajtásából befolyt pénz felett a végrehajtó állam a következők szerint rendelkezik:

a) amennyiben a vagyonelkobzást elrendelő határozat végrehajtásából befolyt összeg kevesebb, vagy egyenlő, mint 10 000 EUR, az összeg a végrehajtó államot illeti meg;

b) egyéb esetekben a vagyonelkobzást elrendelő határozat végrehajtásából befolyt összeg 50 %-át a végrehajtó állam átutálja a kibocsátó állam részére.²³

Jogeset

Végezetül egy olyan jogesetet szeretnék bemutatni, amelyben a magyar bíróság előtt folyó büntető eljárásban alkalmazott zár alá vétel tárgya a terhelt uniós tagállambeli pénz-

23 Az Európai Tanács 2006/783/IB kerethatározata

intézeteknél vezetett bankszámlákon lévő összeg volt. A kényszerintézkedés a fent írt szabályok szerint volt foganatosítható.

A vádirat tényállása szerint a vádlott különböző magánszemélyektől jelentős pénzeszegeket vett fel azzal az ígérettel, hogy műkincsvásárlásba, és továbbértékesítésbe való befektetéssel számukra 30-40%-os hasznot érjen el három hónap, illetve öt hónap futamidő alatt. A vádlott csak részben teljesítette fizetési ígéreteit, oly módon, hogy lejárt tartozásait újabb befizetők pénzéből fedezte.

A vádlott elmondása szerint, egyes sértetteknek az általa okozott kár egy részét megtérítette. A sértettek polgári jogi igényt terjesztettek elő.

A vádlott vallomása szerint a befektetett összegek egy része, valamint a műkincsek eladásából származó haszon külföldi bankszámlákon található meg. A bizományosként átvett festmények és műtárgyak eladásával megbízott üzleti partnereitől e bankszámlaszámokra várható teljesítés.

A büntető eljárás üzletszerűen, különösen nagy kárt okozó csalás büntette és magánokirat-hamisítás vétsége miatt indult meg.

A vádlott rendelkezése alatt álló, lettországi, szlovákiai, németországi és ausztriai bankszámlákra a bíróság büntügyi zár alá vételt rendel el a Be. 159. § (1) bekezdés és (2) bekezdés alapján. Ennek megfelelően értesíti a zár alá vétellel érintett pénzintézeteket, hogy a megjelölt folyószámlák feletti rendelkezési jogot fagyasszák be oly módon, hogy a beérkező pénzeszegeket fogadják.

Ezen jogeset megoldásának a már fentebb említett 2012. évi CLXXX. törvény az alapja, amely az Európai Unió tagállamaival folytatott büntügyi együttműködésről szól.

A vádlott ellen európai elfogatóparancs is érvényben volt, amelyet ezen törvény 2. számú melléklete alapján állítanak ki. Ez a következőképpen szól: „Ezt az elfogatóparancsot az illetékes igazságügyi hatóság bocsátotta ki. Kérem, hogy az alább megnevezett személyt büntetőeljárás lefolytatása vagy szabadságvesztés-büntetés, illetve szabadságelvonással járó intézkedés végrehajtása céljából fogják el és adják át.” Ez a tanúsítvány helyettesíti azt a végzést, amit a végrehajtó hatóság ad ki.²⁴

3. A büntethetőség, és a „ne bis in i dem” elve, illetve a tulajdonhoz való jog az Alaptörvényben

Magyarország Alaptörvénye (a továbbiakban Atv.) szabályozza, hogy mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el.

Szabályozza továbbá azt is, hogy senki nem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerős határozata nem állapította meg.

24 Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság, B.35/2007/60. számú ítélete

3.1 „Ne bis in idem”

Erről Alaptörvényünk a következőképpen rendelkezik:

„A jogorvoslat törvényben meghatározott rendkívüli esetei kivételével senki nem vonható büntetőeljárás alá, és nem ítéltető el olyan bűncselekményért, amely miatt Magyarországon vagy – nemzetközi szerződés, illetve az Európai Unió jogi aktusa által meghatározott körben – más államban törvénynek megfelelően már jogerősen felmentették vagy elítélték.”²⁵²⁴

A ne bis in idem elve, vagyis a kétszeres értékelés tilalma tágabb értelemben azt jelenti, hogy a bűnelkövetőt ugyanazért a bűncselekményért nem érheti kétszer büntetőjogi hátrány. Szűkebb értelemben leginkább a büntetés körében alkalmazott elv, amely szerint a bíróság általában nem értékelheti a büntetés kiszabása során súlyosító vagy enyhítő körülményként a törvényhozó által törvényi tényállási elemként már értékelt körülményeket. Ez a tilalom azt is kizárja, hogy a bíróság kétszeresen, bár eltérő megnevezéssel értékelje ugyanazt a tény, állapotot, körülményt. A kétszeres végrehajtás tilalmát is magában foglalja: ugyanazon büntetendő cselekmény jogkövetkezményeként alkalmazott szankció kétszer nem hajtható végre. A jelen dolgozat témája szempontjából a kétszeres értékelés tilalma abban a körben értelmezhető, hogy ugyanazon vagyont kétféle büntetőjogi jogcímen nem lehet elvonni, ez az úgynevezett kétszeres elvonás tilalma, mely nem egyezik meg a kétszeres kötelezéssel.

3.2. A tulajdonhoz való jog

A tulajdonhoz való jog szabályozása az Atv. Szabadság és felelősség címében található, alapvető jogként meghatározva.

Az Atv. kimondja, hogy: „Mindenkinek joga van a tulajdonhoz és az örökléshez. A tulajdon társadalmi felelősséggel jár.”²⁶

A tulajdonhoz való jogot az Alaptörvény az állammal szemben biztosítja, s mint alapjogot az állammal szemben védi. Nem minősül azonban korlátozhatatlan alapjognak. A korlátozás mértékét tekintve több fajta lehet, de ezek közül a legjelentősebb beavatkozás természetesen a tulajdon teljes elvétele. A témám szempontjából a tulajdonhoz való jog alaptörvényi elve a vagyonek Kobzás jogintézményével összefüggésben vizsgálható.

25 2011. évi CClI. törvény, Magyarország Alaptörvénye, XXVIII. cikk

26 Uo.: XIII. cikk

4. Hazai hatályos szabályozás

4.1 Elkobzás

A bűncselekményből eredő vagyontárgyak elkobzását hazai büntetőjogunk igen csak sokáig, pontosabban 1999-ig egységesen elkobzásnak nevezte.

Ezen elnevezés alatt szabályozták a bűncselekmény eszköztől, produktumától, elkövetési tárgyától, a bűncselekmény elkövetése céljából az ehhez szükséges vagy ezt könnyítő feltételek biztosítása végett szolgáltatott vagy arra szánt anyagi eszköztől, a bűncselekményért kapott ellenszolgáltatástól, a vesztegetésnél és befolyással üzérkedésnél az adott vagyoni előny tárgyától való megfosztást.²⁷

Az elkobzás végleges formáját a 2012. évi C. törvény – a Büntető Törvénykönyvről – szabályozza.

Ez olyan intézkedés, amely önállóan vagy más intézkedés mellett is alkalmazható. Az elkobzásnak minden esetben előfeltétele egy bűncselekmény elkövetése. Elkobzás csak tényállásszerű és jogellenes cselekmény elkövetőjével szemben rendelhető el, de alkalmazható nem büntethető elkövetővel szemben is, például petárda elkobzása kiskorú elkövetőtől, illetve a törvényben meghatározott büntethetőséget megszüntető ok fennállása esetén is.²⁸

A vagyoneklobzástól lényegében az intézkedések körébe vonható tárgyak jellege különbözteti meg. Az elkobzás alá eső tárgyak nem elsősorban valamely vagyon, vagy érték hordozói, hanem a bűncselekmény eszközei vagy produktumai. Nem lehet azonban elrendelni annak a dolognak az elkobzását, amelyre a vagyoneklobzás kiterjed.²⁹

A hatályos rendelkezés továbbá azt is kimondja, hogy az elkobzás mellőzhető, ha az elkövetőre vagy a tulajdonosra a bűncselekmény súlyával arányban nem álló, méltánytalan hátrányt jelentene, kivéve, ha azt nemzetközi jogi kötelezettség kizárja, ha az elkövető a bűncselekményt bünszervezetben követte el, kábítószer-kereskedelem, kábítószer birtoklása, kábítószer készítésének elősegítése, kábítószer előállításához szükséges anyaggal visszaélés, új pszichoaktív anyaggal visszaélés, teljesítményfokozó szerrel visszaélés stb. esetén.³⁰

Az elkobzás jogintézményét egy, a közelmúltban történt *jogesettel* szemléltetem:

A Budapesti Rendőr-főkapitányság IV. kerületi Rendőrkapitánysága nyomozást folytat két budapesti lakos ellen, kábítószer-kereskedelem büntette miatt, valamint egy harmadik személy ellen kábítószer-birtoklás vétsége miatt.

Az újpesti rendőrök 2016. szeptember 9-én 21 óra 50 perckor a Budapest IV. Leiningen Károly utcában igazoltattak egy személygépjárművel közlekedő férfit. Az egyenruhások az autó átvizsgálásakor a csomagtartó rejtett tárolórekeszében 80 gramm marihuánát találtak.

27 1978. évi IV. törvény, 77. §

28 2012. évi C. törvény a büntető Törvénykönyvről, 72. § (4) bek.

29 Uo.: 72. § (5) bek.

30 Uo.: 73. §

A rendőrök beazonosították a két férfit, akik egy Budapest IV., Fóti úti lakásban rendszeresen árultak marihuánát. A nyomozók a két férfit pár nappal később elfogták. A kábítószer-kereskedők ruházatának átvizsgálásakor, illetve a házkutatásakor 0,75 gramm marihuánát, a kábítószer tároláshoz használt tasakokat, digitális mérleget, valamint több mint egymillió forint készpénzt és valutát foglaltak le.³¹30

Az elkobzást a gyakorlati eljárásban mindig a lefoglalás előzi meg. Ebben az esetben tehát, mivel kábítószer-kereskedelem és kábítószer birtoklása a bűncselekmény, nem volt mellőzhető az elkobzás.

4.2 Vagyonelkobzás

A történeti áttekintés során már utaltam arra, hogy a vagyonelkobzás hazánkban mély történelmi gyökerekkel és hagyományokkal rendelkező szankció. Volt, hogy mellékbüntetésként alkalmazták, volt, hogy kötelezően alkalmazandóvá tették, de volt példa arra is, hogy bírói mérlegeléstől tették függővé.

A hatályos szabályozás a 2001. évi CXXI törvényre nyúlik vissza, amikor a vagyonelkobzás mellékbüntetésből kötelezően alkalmazandó intézkedéssé vált.

A vagyonelkobzás tehát legvégül az intézkedések között került elhelyezésre. Az intézkedéseknek számos "előnye" van a büntetésekkel szemben. Nem mindig jelentenek erőteljes hátrányt, nem eredményeznek büntetett előéletet.

Az intézkedést a bíróság bűnösség hiányában is elrendelheti. A vagyonelkobzás célja lényegében a bűncselekmény elkövetése előtti vagyoni helyzet visszaállítása. Ezen intézkedés csak a bűncselekményből eredő, azaz törvénytelen vagyont terjed ki, illetve arra a vagyont, amely törvényes volt, de a bűncselekmény elkövetését támogatják belőle.

Ahhoz, hogy a vagyonelkobzást értelmezni tudjuk, először is definiálni kell magának a vagyonnak a fogalmát. Azt azonban, hogy mi számít vagyonnak, a Btk. nem határozza meg. A polgári jog a vagyont a következőképpen definiálja: a vagyon ún. vagyontárgyakból, azaz dolgokból és vagyoni értékű jogokból áll.

A 2001. évi CXXI. törvény 12-15. §-ához fűzött miniszteri indokolás szerint a Btk. „, nem határozza meg a vagyon fogalmát, ezt büntető jogszabály nem is teheti meg. Vagyon alatt a Btk. vonatkozásában is mindazt érteni kell, amit a polgári jog a vagyon alatt ért, ideértve az ingatlanokat is. Továbbá „a gyakorlat során felmerült problémák tisztázása érdekében értelmező rendelkezésben kimondja”³², hogy a vagyonelkobzás alkalmazásában a „, vagyonon a vagyon hasznait, a vagyoni értékű jogot és követelést, illetve pénzben kifejezhető értékkel bíró előnyt is érteni kell.”³³

31 Videoval, <http://www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/bunugyek/ujpesti-kabitoszer-kereskedok-rendorkezen> 2016.09.17.

32 2001. évi CXXI. törvény 12-15. §-ához fűzött miniszteri indokolás

33 1978. évi IV. törvény 77/C. § , (4) bek.

4.3 Bruttó vagy nettó elv?

A vagyoneklobzás alkalmazásánál alapvető kérdésként merül fel, hogy a hazai szabályozás a bruttó vagy a nettó elvet követi többségében. Bruttó elvnek azt nevezzük, amikor nemcsak az esik vagyoneklobzás alá, amellyel az elkövető gazdagodott, hanem az is, amit a bűncselekménybe fektet. A nettó elvnél érvényesül az, hogy csak azt a vagyont kell elvonni, amelyre az elkövető a bűncselekmény elkövetése során szert tett.

Alapvetően elmondható, hogy a magyar Btk. a bruttó elven alapul. Ezt alátámasztja a hatályos Btk. szövege is, miszerint „vagyoneklobzást kell elrendelni arra a bűncselekmény elkövetéséből eredő vagyonra, amelyet az elkövető a bűncselekmény elkövetése során vagy azzal összefüggésben szerzett.”³⁴³³

A következőkben, egy, a vagyoneklobzással kapcsolatos jogeset szeretnék ismertetni.

Az ügyben a Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság hozott ítéletet 2010. március 11. napján.

A tényállás szerint M.K. elsőrendű, K.Sz. harmadrendű és r .L. negyedrendű vádlottak 2006 augusztusára nehéz anyagi helyzetbe kerültek, ezért elhatározták, hogy M.K. holland ismerősén, V.S. másodrendű vádlotton keresztül fognak marihuánát beszerezni és azt értékesíteni. A vádlottak azt is eldöntötték, hogy a kábítószer értékesítéséből származó tiszta hasznot egyenlő részben osztják el egymás között. A marihuána beszerzéséhez egy sofőrre is szükségük volt, ezt H.A. ötödrendű vádlott vállalta magára. A szállítás kétszer is megtörtént, azonban H.A a második szállítás során úgy döntött, hogy a becsempészett marihuána egy részét saját körökben értékesíti a saját hasznára. Egy ismerősét kérte meg arra, hogy találjon vevőt a becsempészett árura, aki később közölte, hogy ez nem sikerült.

2006. szeptember 29. napján az esti órákban Hollandiából haza érkező, arról nem tudva, hogy még sincs vevő, a drog egy részét a Győrben található lakásában hagyta, míg az 1.4 kg tömegű mennyiséget barátnőjével becsmagoltatta és a győri Hotel Golden Ball Club recepció pultjához vitte. Itt a recepció hölgyet kérte meg arra, hogy az általa átadott csomagot a pult alatt helyezze el, majd egy később érkező férfinak adja oda, aki 1.600.000 forintot fog a csomag ellenében átadni.

A Nemzeti Nyomozó Iroda nyomozói H.A vádlott tevékenységét figyelemmel kísérték és a csomag átadását követően őt őrizetbe vették, a marihuánát pedig lefoglalták. A helyszínen tartózkodó Sz.Gy. telefonon értesítette a vádlott barátnőjét M.J.-t a hírekről, aki tudva arról, hogy a lakásban további marihuánát tartalmazó csomag is van, annak tartalmát a nyomozók várható kiérkezése előtt oly módon igyekezett megsemmisíteni, hogy azt a WC kagylóban próbálta lehúzni. M.J. vádlott hallván, hogy a nyomozók valóban megérkeztek és a lakás ajtaján dörömbölnek a marihuána fennmaradó kb. 0.8 kg tömegű részét az ablakon kidobta, melyet a nyomozók megtaláltak és lefoglaltak.

A lefoglalt marihuána tiszta hatóanyag tartalma meghaladja a csekély mennyiség felső határát, de nem éri el a jelentős mennyiség alsó határát.

34 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről, 74. § (1) bek. a)

A vádlottakkal szemben törvény kötelező rendelkezése folytán vagyonekobjaszt kellett alkalmazni a kábítószer beszerzésével felmerült költség, illetőleg az eladásával keletkezett jövedelem elvonása céljából.

A vagyonekobjaszt intézményével a jogalkotó célja, hogy egyértelművé tegye azt, hogy a bűncselekmények nem képezhetik sem gazdagodás, sem újabb elkövetések anyagi alapját. Nem az elkövető jogszerűen szerzett vagyonát érintő, vagyoni jellegű joghátrányról van szó, hanem alapvetően az elkövető eredeti - a bűncselekmény elkövetése előtti - vagyoni állapotát visszaállító intézkedésről.

A Legfelsőbb Bíróság 1/2008. Büntető jogegységi határozata alapján a kábítószerrel visszaélés elkövetési magatartásai közül a forgalomba hozatal esetében maga az értékesítés teremt meg a jelenleg hatályos Btk. 74. § (1) bekezdés a) pontjában alapuló intézkedés jogalapját, hiszen ez az a magatartás, melyből az elvonandó vagyon ered. Miután a kábítószer értékesítéséhez elengedhetetlenül szükséges annak megszerzése, a megszerzéssel összefüggő kiadás nem más, mint bűncselekmény elkövetéséhez szükséges feltétel biztosítására szolgáltatott vagyon, így az Btk. 74.§ (1) bekezdés e) pontja alapján elkobzandó.

A lefoglalt kábítószer esetében a Legfelsőbb Bíróság BK. 69. véleményének I. pontja alapján kétszeres értékelés lenne, ha a kötelező elkobzás mellett a megvásárlásra fordított vagyon tekintetében is sor kerülne vagyonekobjasztásra.

A bírói gyakorlatban érvényesül a kétszeres elvonás tilalmának elve, miszerint a bűnös úton megszerzett, de lefoglalt – a sértettnek kiadandó vagy elkobzás alá eső – tárgy értékének megfelelő vagyonekobjasztásra nincs törvényes lehetőség, így a vádlottak vonatkozásában az elkobzott kábítószer értékét levonva alkalmazták a vagyonekobjaszt intézkedést.

A nyomozás során a vádlottaktól lefoglalt pénzüsszegek vonatkozásában nem nyert bizonyítást, hogy kifejezetten bűncselekmények elkövetéséből származtak, illetőleg a vádlottak arra szánták, hogy kábítószerrel vásároljanak belőle. Ezért vagyonekobjaszt nem volt elrendelhető a letéti pénzre.³⁵³⁴

Az elkobzás tehát mindig a tárgyi, materiális dolgokra vonatkozik, míg a vagyonekobjaszt tárgya mindig csak a bűnös vagyon lehet.

4.4 Törvényi vélelem

A törvény vélelmet állít fel arra az esetre, ha valamilyen okból nem lehet szétválasztani egy adott vagyontömegnek azon részét, amelyre a vagyonekobjaszt feltételei fennállnak és a jogszerűen szerzett vagyont, vagyis az ellenkező bizonyításig vagyonekobjaszt alá eső vagyonnak kell tekinteni azt az elkövetés ideje alatt szerzett valamennyi vagyont, amelyet az elkövető a bünszervezetben való részvétele ideje alatt szerzett, illetőleg azon vagyont, amelyet a kábítószer-kereskedelem vagy az embercsempészség elkövetője a bűncselekmény elkövetésének ideje alatt szerzett.³⁶

35 Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság, B.302/2007/151. számú ítélete

36 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről, 74. § (1) bek. a)

Ezekben az esetekben rendkívül nehéz differenciálni azt a vagyont, amelyet az elkövető a bűncselekmény elkövetésével szerzett, illetve azt a vagyont, amelyet időben a bűncselekmény elkövetése alatt, de törvényesen szerzett. A bizonyítási teher kockázatát nem minden esetben, hanem a Btk. 74.§ (4) bekezdésben írt esetekben a terhelt viseli, hiszen ha az ilyen vagyon törvényes eredete kétséges, akkor nem evidens, hogy a vagyont nem a bűnszervezetben való részvétel, a kábítószer- kereskedelem vagy a szervezett formában elkövetett embercsempészség ideje alatt, de törvényes, legális úton szerezték, ezért a vagyonekobjaszt el kell rendelni.

4.5 A vagyonekobjaszt elrendelésének akadályai

A hatályos Btk. szövege kimondja, hogy nem rendelhető el vagyonekobjaszt arra a vagyonra, amely a büntetőeljárás során érvényesített polgári jogi igény fedezetéül szolgál, arra a vagyonra, amelyet jóhiszeműen ellenérték fejében szereztek. Továbbá arra a vagyonra, amelyet az elkövető bűnszervezetben való részvétele ideje alatt szerzett, arra a vagyonra, amelyet a kábítószer- kereskedelem vagy az embercsempészség elkövetője a bűncselekmény ideje alatt szerzett, ha a vagyon törvényes eredete bizonyított.³⁷

A vagyonekobjaszt célja ugyanis többek között az is, hogy helyet adjon a sértett által érvényesített, a bűncselekménnyel okozott kár jóvátételére irányuló polgári jogi igénynek.

A vagyon akkor szolgálhat a polgári jogi igény fedezetéül, ha az igény érvényesítése céljából zár alá vételét rendelték el és a zár alá vétel a vagyonekobjaszt elrendelő határozat meghozatalakor is fennáll.³⁸

A sértett érdekeinek védelme csak abban az esetben akadályoztathatja, illetve mellőzheti a vagyonekobjaszt, ha a polgári jogi igény alapos és azt a bíróság megítélte. Hasonló megítélés alá esik, ha a bíróság kártérítést állapított meg a sértett javára, vagy ha az elkövető igazolni tudja, hogy a kárt, vagy annak egy részét peren kívül megtérítette.³⁹

A hatályos törvény szövege meghatároz még egy esetet, amely a vagyonekobjaszt elrendelésének akadályát jelentheti, ugyanis nem rendelhető el vagyonekobjaszt a jóhiszeműen, ellenérték fejében szerző harmadik személy érdekeinek védelmében. A vagyont így tőle nem lehet elvonni, de a vagyonekobjaszt az elkövetővel szemben pénzügyben kifejezve kell elrendelni. Azonban, ha ingyenes szerzés áll fenn, akkor a vagyonekobjaszt ki lehet mondani.⁴⁰

4.6 Kétszeres elvonás

Adócsalás esetén az elvont adó összegére ekobjaszt alá eső érték megfizetésére kötelezésnek nincs helye.

Ezen döntés alapjául szolgáló ügyben a városi bíróság a vádlottat bűnsegédként elkövetett adó- és társadalombiztosítási csalás vétsége és más bűncselekmény miatt pénzbün-

37 Uo.: (5) bek.

38 1998.évi XIX. törvény a büntetőeljárásról, 159. § , 335. §

39 Lajkó: i.m. 13.o

40 Uo. : 13.o.

tetésre ítélte. A tényállás szerint a vádlott, mint egyéni vállalkozó különböző megrendelők részére földmunkát végzett, amelyről számlát is adott, azonban a számlákon feltüntetett összegekre nézve az általános forgalmi adót nem vallotta be és nem fizette be.

Az elsőfokú bíróság ítélete ellen az ügyész jelentett be fellebbezést az elkobzás alá eső érték megfizetésére kötelezés nem alkalmazása miatt. A másodfokon eljáró bíróság szerint az első fokú bíróság helyesen döntött.

A be nem fizetett adót adócsalás esetén az adóhatóság késedelmi pótlékkal együtt hajtja be. Kétszeres elvonásra ilyen módon semmiképpen nem kerülhetne sor, illetve az elkobzás alá eső érték megfizetésének sincs helye.

4.7 Zár alá vétel

A címben említett eljárásjogi intézmény szorosan kapcsolódik a vagyonelkobzáshoz. A zár alá vétel tulajdonképpen a zár alá vett vagyontárgyak és vagyoni jogok feletti rendelkezési jogot függeszti fel, és a feltételek megvalósulása esetén bárkivel szemben alkalmazható. Fontos megemlíteni, hogy a zár alá vett vagyon nem mindig van összefüggésben a bűncselekménnyel. A vagyonelkobzás ugyanis arra a vagyonra is elrendelhető, amelyet az elkövető bünszervezetben való részvétel, vagy a kábítószer-kereskedelem elkövetője a bűncselekmény ideje alatt szerzett. Ebben az esetben vélelmezhető, hogy az ezen időszak alatt szerzett vagyon bűncselekményből származik. A zár alá vétel azonban az eljárás bármely szakaszában alkalmazható.

Tárgya

A zár alá vétel tárgya lehet minden olyan ingóság, ingatlan, így például lakás vagy autó, azaz minden olyan vagyontárgy, ami vagyonelkobzás tárgya lehet, vagy ami polgári jogi igény fedezetéül szolgálhat. A zár alá vétel elrendelhető arra a vagyonra, vagyonrészre, illetőleg egyes vagyontárgyra is, amelyre nézve vagyonelkobzás rendelhető el, de amelyet nem a terhelt birtokol.

A vagyonelkobzás biztosításaként zár alá vétel tárgya az a vagyon lehet,

- amelyet az elkövető a bűncselekmény elkövetése során vagy azzal összefüggésben szerzett,
- amelyet az elkövető bünszervezetben való részvétele ideje alatt szerzett,
- amelyet a kábítószer-kereskedelem elkövetője a bűncselekmény elkövetésének ideje alatt szerzett,
- amely a bűncselekmény elkövetéséből eredő, a bűncselekmény elkövetése során vagy azzal összefüggésben szerzett vagyon helyébe lépett,
- amelyet a bűncselekmény elkövetése céljából az ehhez szükséges vagy ezt könnyítő feltételek biztosítása végett szolgáltatottak vagy arra szántak, valamint
- amely az adott vagy ígért vagyoni előny tárgya volt.

Az elrendelés feltételei

A zár alá vételt kizárólag bíróság rendelheti el, ha az eljárás olyan bűncselekmény miatt folyik, amellyel kapcsolatban vagyonelkobzásnak van helye, illetőleg ha polgári jogi

igényt érvényesítenek a terhelttel szemben, és alaposan tartani lehet attól, hogy a kielégítést megghiúsítják. Ezek biztosítására a bíróság a terhelt egész vagyonának, vagyona meghatározott részének vagy egyes vagyontárgyainak zár alá vételét rendelheti el. Ha ingatlan elkobzásának van helye, a zár alá vételt el kell rendelni.

Jogorvoslati lehetőségek

Az érintett bármely személy vagy képviselője, illetve védője az eljárást lezáró érdemi határozat elleni fellebbezésben vitathatja a bíróság által elrendelt zár alá vételt a határozat reá vonatkozó rendelkezései tekintetében. Ha a zár alá vételt a nyomozási bíró rendeli el, a nyomozati szakban a nyomozási bíró határozata ellen az jelenthet be fellebbezést, akivel a határozatot közölték. A szóbeli kihirdetés útján közölt határozat elleni fellebbezést a kihirdetés után nyomban be kell jelenteni. Az a jogosult, aki a határozat kihirdetésén nem vett részt, a fellebbezését az üléstől számított három napon belül jelentheti be. A kézbesítés útján közölt határozat ellen a fellebbezést a jogosult a kézbesítéstől számított három napon belül jelentheti be. A fellebbezést a törvényszék másodfokú tanácsa tanácsulésen bírálja el.⁴¹

A dolgozat következő alfejezetében a jelenleg hatályos Be.-t, tehát a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényt hasonlítom össze az új Be. tervezettel. A számos különbséget, illetve hasonlóságot táblázattal szemléltetem.

1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról (hatályos)		Új Be. tervezet
két szakasz, nevezetesen: 159 §, 160 §	<u>terjedelem</u>	külön fejezetet kap, amelyben négy alfejezet található 322 §-330 §
A zár alá vétel a dolog, a vagyoni értékű jog, a követelés, illetve a szerződés alapján kezelt pénzeszköz feletti rendelkezési jogot függeszti fel Zár alá vételt a bíróság rendel el	<u>fogalom meghatározás</u>	A zár alá vétel a vagyonekobzás vagy a polgári jogi igény biztosítá ása érdekében a zár alá vétel tár gya feletti rendelkezési jogot füg geszti fel
zár alá vételnek a sértett indít ványára is van helye	<u>sértett személye</u>	a polgári jogi igény biztosítása céljából zár alá vételnek a váde melés előtt a sértett indítványára akkor van helye, ha a bejelentés - a terhelt személyazonosító ada tainak kivételével - a ...§ foglalta kat tartalmazza
A magánfél által érvényesített polgári jogi igény biztosítására zár alá vételnek csak a magánfél indítványára, a terhelt tulajdoná ban álló dologra, őt illető vagyoni értékű jogra, követelésre vagy szerződés alapján kezelt pénzeszközre van helye		polgári jogi igény biztosítása érdekében zár alá vételnek a magánfél indítványára az általa megjelölt, a terhelt tulajdonában álló vagy őt illető vagyona van helye

41 <http://www.gerotamas.hu/blog/item/58-zar-ala-vetel.html>, 2016.10.11.

4.8 A polgári jogi igény biztosítása

A kutatásom következő állomása a polgári jogi igény biztosításának vizsgálata volt.

A 4/2009-es BJE. kimondta, hogy a nyomozás során a polgári jogi igény kielégítésének biztosítása érdekében zár alá vétel kizárólag a gyanúsított vagyona rendeltető el. Ezek alapján tehát nincs helye zár alá vételnek ismeretlen tettes ellen folyó eljárásban függetlenül attól, hogy az feljelentésre vagy hivatalból indult meg.

„Amennyiben a feljelentett, illetve a hivatalból indult eljárásban az elkövetéssel gyanúsítható személy nem ismeretlen, hanem meghatározott személy, zár alá vétel elrendelésére az ellene előterjesztett polgári jogi igény biztosítása érdekében csak akkor van lehetőség, ha a nyomozást elrendelték, vagy azt megindították, és ezt követően az ügyész vagy a nyomozó hatóság a gyanút megalapozottnak találva vele szemben olyan eljárási cselekményt fogyanatosít, amelyet csak gyanúsítottal szemben tesz lehetővé a büntetőeljárás törvény.”⁴²

A 4/2009-es BJE. két jogesetre is hivatkozik indokolás címén:

1.) Egy kft. képviselője csalás és sikkasztás büntette miatt feljelentést tett egy másik kft. képviselője ellen. A tényállás szerint a feljelentettek az általuk bizományosi szerződés alapján átvett 30 millió forint értékű áru vételárával annál ellenére nem számoltak el, hogy magát az árut értékesítették. Az illetékes nyomozó hatóság a feljelentés alapján nyomozást rendelt el.

A feljelentő a nyomozás során polgári jogi igényt terjesztett elő, amelynek biztosítására zár alá vétel elrendelését indítványozta.

A pesti Központi Kerületi Bíróság nyomozási bírója a 2008. november 25. napján kelt

4.Bny.XXI.44822/2008/2. számú határozatával a feljelentő kérelmének helyt adva az egyik feljelentett fellelhető ingó- és ingatlan vagyona 30 millió forint erejéig zár alá vételt rendelt el.

A határozat ellen a feljelentett, illetve annak képviselője fellebbezett, de a Fővárosi Bíróság miután felülbírálta, helybenhagyta azt.

Döntésének indokolása szerint az ügy gyanúsítottjának a feljelentett tekinthető. Ennek alátámasztására a Legfelsőbb Bíróság 2/2008.BJE. számú jogegységi határozatára hivatkozott. Álláspontja szerint ugyanis a döntés indokolásának III. pontja helyesen akként értelmezendő, hogy a polgári jogi igény biztosítása érdekében a zár alá vétel elrendelése a nyomozás során csak akkor kizárt, ha az ismeretlen tettes ellen folyik. Azonban akkor, ha az elkövető azonosított személy, a feljelentéssel gyanúsítottá válik, függetlenül attól, hogy meghallgatták-e gyanúsítottként vagy sem, ekként vele szemben a kényszerintézkedés elrendelhető.

A legfőbb ügyész szerint a pesti Központi Kerületi Bíróság, illetve a Fővárosi Bíróság határozata törvényt sértő. Ezt azzal indokolta, hogy véleménye szerint annak eldöntése pedig, hogy a nyomozás adatai alapján konkrét személy gyanúsítható-e megalapozottan

42 4/2009 BJE.

bűncselekmény elkövetésével, az ügyész, illetve a nyomozóhatóság feladata, és nem a nyomozási bíróé.

2.) A BJE. hivatkozik egy további jogestre is, miszerint egy kft. képviselője 30 millió forint értékű ingóság eltulajdonítása miatt tett feljelentést az általa meg is nevezett feljelentett ellen a Gárdonyi

r endőrkapitányságon, akivel szemben polgári jogi igényt is előterjesztett.

A nyomozó hatóság a nyomozást ismeretlen tettes ellen rendelte el.

A polgári jogi igény biztosítására a feljelentő a feljelentett vagyonaára zár alá vétel elrendelését kérte. A Székesfehérvári Városi Bíróság nyomozási bírója a 2007. május 29. napján kelt 5.Bny.218/2007/2. számú végzésével az indítványt elutasította. Határozatát azzal indokolta, hogy a büntetőeljárás ismeretlen tettes ellen folyik, így a feljelentett nem tekinthető terheltnek, ezért vele szemben a kényszerintézkedés nem rendelhető el.

A Nemzeti Adó-és Vámhivatal polgári jogi igénye

Az ítélkezési gyakorlat megosztott volt abban a kérdésben, hogy a Nemzeti Adó-és Vámhivatal (a továbbiakban: NAV) jogosult-e a büntetőeljárás során magánfélként érvenyesíteni azt a költségvetésben jelentkező hiányt, melyet az adócsalás bűncselekményével okoztak és ennek biztosítására indítványozhatja-e a zár alá vételt. A bíróságok ellentétes elvi alapokon nyugvó határozatokat hoztak a nyomozási bírók döntéseinek felülbírlata során a zár alá vétel elrendelése kérdésében.

Ez ügyben született büntető jogegységi határozat szerint a Nemzeti Adó-és Vámhivatal a büntetőeljárás során a hatáskörébe tartozó kötelező befizetésekkel vagy költségvetési támogatással kapcsolatban elkövetett bűncselekménnyel okozott kár megtérítése érdekében magánfélként polgári jogi igényt nem érvenyesíthet, és ennek biztosítása érdekében zár alá vételt sem indítványozhat.⁴³

5. A bírói gyakorlatban felmerülő ellentmondások

A dolgozat írása közben számos olyan jogesettel találkoztam, amelyekben vitatott volt az első, illetve másodfokú bíróság döntése a vagyoni intézkedések körében. Megpróbáltam összegyűjteni azokat az eseteket, ahol a különböző jogorvoslati szinteken eltérő döntések születtek.

5.1 Aktív vesztegető

A terhelt egy kft. üzemvezető beosztású alkalmazottja volt. Munkaköri kötelessége volt egyebek mellett az alvállalkozókkal való kapcsolattartás, és döntési jogköre kiterjedt arra, hogy a kft. kivel, milyen munkára és milyen feltételekkel kössön alvállalkozói szerződést.

43 4/2015. Büntető jogegységi határozat

A kft. egyik alvállalkozója a kft. részére rendszeres betonszállítást végzett, ekként a terheltet már hosszú idő óta ismerte.

A terhelt 2009. július 31-én este a kft. telephelyén levő irodájába hívta az alvállalkozót és egymillió forintot kért tőle azért, hogy addigi tevékenységét továbbra is folytathassa. Az alvállalkozó azt felelte, hogy gondolkodik a terhelt ajánlatán, miután azonban nem állt szándékában és módjában ezt az összeget a terhelt részére kifizetni, bejelentette az esetet a rendőrségen. Ezt követően „összeszedett” egymillió forintot, majd ennek birtokában a rendőrséggel együttműködve felhívta a terheltet telefonon, közölte vele, hogy megvan a pénz és kérte: jelölje meg az átadás helyét és idejét. A terhelt a pénz átadására 2009. augusztus 8-át és a munkahelyén levő irodáját jelölte meg.

A közölt napon, a reggeli órákban az alvállalkozó megjelent a terhelt irodájában, és átadott a részére egy borítékban ötven – 20 000 Ft-os címletű – bankjegyet. A terhelt a pénzt átvette, amit tőle ezt követően nyomban – szervezett rendőri akció során – lefoglaltak.

A megyei bíróság a terheltet gazdálkodó szervezet önálló intézkedésre jogosult dolgozója által elkövetett vesztegetés büntetvényében mondta ki bűnösnek, ezért két évi börtönbüntetésre és kétmillió forint pénzmellékbüntetésre ítélte, a börtönbüntetés végrehajtását négy évi próbaidőre felfüggesztve.

A fellebbezések folytán másodfokon eljáró ítéletábróla az elsőfokú bíróság ítéletét megváltoztatva a szabadságvesztés próbaidejének tartamát öt évre felemelte, továbbá egymillió forint megfizetésére kötelezte a terheltet vagyonekobzás címén. Egyebekben az elsőfokú bíróság ítéletét helybenhagyta.

Véleményem szerint minden olvasóban felmerül az a kérdés, hogy vajon a megyei bíróság, vagy a másodfokon eljáró ítéletábróla döntése volt-e a „helyes”.

Erre a jogesetre alapozva hozta meg a Kúria a 2306/2011. számú büntető elvi határozatát.

Az ítéletábróla a vagyonekobzás indokolása kapcsán kifejtette: azzal, hogy a tettenérést követően a terheltnek átadott és tőle lefoglalt bankjegyeket az alvállalkozónak mint tulajdonosnak visszaadták, nem került elvonásra a terhelttől az a pénzösszeg, amely „a kapott vagyoni előnyt testesítette meg”. Miután a jelenleg hatályos Btk. alapján „arra a vagyonra, amely az adott vagy ígért vagyoni előny tárgya volt”⁴⁴ vagyonekobzást kell elrendelni, az intézkedés nem volt mellőzhető.

Ezen rendelkezés ellen a felebbviteli főügyészség nyújtott be felülvizsgálati indítványt.

Álláspontja szerint a Btk. 74. § (1) bekezdés f) pontja alapján alkalmazott vagyonekobzás anyagi jogszabályt sért. A vagyonekobzás ugyanis a vagyoni előny kétszeres elvonását jelenti, tekintve, hogy a terhelttől lefoglalt egymillió forint összegű vagyoni előnyt a lefoglalást követően az aktív vesztegetést színlelő alvállalkozónak visszaadták.

44 Btk. 74. § (1) bek. f) pont

Ezért a megtámadott határozat megváltoztatására és a vagyonek kobzás mellőzésére tett indítványt.

A Legfelsőbb Bíróság azt állapította meg, hogy a felülvizsgálati indítvány alapos.

Véleménye szerint valóban téves az ítéletábra azon álláspontja, miszerint az ügyben a terhelttel szemben alkalmazott vagyonek kobzás alapja a Btk. 74. § (1) bekezdésének f) pontja lehet. E rendelkezésnek az elkövetés időpontjában hatályos szövege szerint a vagyonek kobzást el kellett rendelni arra a vagyonra, amely az adott vagyoni előny tárgya volt; azaz ekkor a rendelkezés nem terjedt ki az ígért vagyoni előnyre.

Az irányadó tényállásból kitűnik: az alvállalkozó a terhelt, mint passzív vesztegető felszólítására csak színleg adta át a kért vesztegetési összeget. Cselekménye ezért jogellenesség hiányában nem bűncselekmény; nem aktív vesztegető, ezért a Btk. 74. § (1) bekezdésének f) pontja alapján az egymillió forintra nézve a vagyonek kobzás alkalmazása vele szemben szóba sem jöhet.

Ha jobban megvizsgáljuk, akkor látható, hogy az ítéletábra indokolása ellentmondásos: egyfelől ugyanis a vagyonek kobzás alapjaként a jogszabály szövegének szó szerinti idézésével a Btk. 74. § (1) bekezdés f) pontjára – ezen belül is az ígért vagyoni előnyre – hivatkozik, de a vagyonek kobzást a „kapott” előnyre látja indokoltnak alkalmazni.

Az elbírált ügyben a tettenérés folytán a terhelt, mint passzív vesztegető a neki (színlég) átadott vagyoni előnyt nem szerezte meg. Azt ugyanis a hatóság a tettenérés során lefoglalta. Ezért vele szemben vagyonek kobzás alkalmazásának nincs helye.

Az ügyben az alvállalkozó nem tekinthető aktív vesztegetőnek, tehát az ő birtokából az esemény során kikerült pénzösszeg az előzők szerint nem minősíthető a vesztegetés során „adott” vagyoni előnynek, így vele szemben sincs helye vagyonek kobzásnak.

Ezért az egymillió forintra a vagyonek kobzás nem volt elrendelhető.⁴⁵⁴⁴

A fenti jogeset kapcsán említeném meg, hogy ellentmondásos a bírói gyakorlat abban, hogy pénzbüntetés és vagyonek kobzás alkalmazása együttesen jogszerű, illetőleg célszerű-e. A jogszerűség nem kérdőjelezhető meg a hatályos törvényi szabályozás alapján, azonban a kétszeres vagyoni jellegű joghátrány a végrehajthatóság, azaz a célszerűség szempontjából vitatható.

45 Kúria a 2306/2011. számú büntető elvi határozata

Az alábbi táblázatban jelenítettem meg a két anyagi jogi intézmény közötti hasonlóságokat és különbségeket.

pénzbüntetés		vagyonelkobzás
büntetés	<u>szankció neve</u>	intézkedés
vagyoni jellegű szankció	<u>célja</u>	bűncselekményből eredő vagyon elvonása
negatív hatással van az elkövető családjára, anyagi helyzetére	<u>negatív hatása</u>	nincs kifejezetten negatív hátránya, mivel csak annak a vagyonnak az elvonására kerül sor, amit a bűncselekmény során vagy azzal összefüggésben szerzett
bűnösség megállapítása	<u>alkalmazásának feltétele</u>	alkalmazható felmentés, illetve eljárás megszüntetése esetén is
kiutasítás mellett nem szabható ki	<u>kiszabásának feltétele</u>	önállóan, büntetés mellett, illetve más intézkedéssel együttesen is alkalmazható
Ha az elítélt a pénzbüntetést nem fizeti meg, annak egészét vagy meg nem fizetett részét szabadságvesztésre kell átváltoztatni	következménye	végrehajthatósága nem évül el

5.2 Zár alá vétel elrendelése más tulajdonában álló ingatlanokra

Vagyonelkobzás fedezetének biztosítására nemcsak a terhelt, hanem más személy birtokában, illetőleg tulajdonában lévő ingatlan tekintetében is alkalmazható e joghátrány, valamint a vagyoni kényszerintézkedés.

A gyanúsított ellen üzletszerűen, különösen nagy értékre elkövetett sikkasztás büntette és más bűncselekmények miatt indult eljárás.

Az első fokon eljáró bíróság a gyanúsított tekintetében a fia tulajdonában álló ingatlanokra és a gyanúsított tulajdonában lévő gépkocsira rendelt el zár alá vételt.

A végzés ellen a gyanúsított élt fellebbezéssel, kérte a zár alá vétel feloldását. Előadta, hogy az érintett ingatlanokat ajándék, tartás és elbirtoklás útján szerezte, a vagyonelkobzás feltételei így nem állnak fenn.

Ebben a jogesetben, az alapvető probléma és a fellebbezés oka az volt, hogy az első fokon eljáró bíróság a más tulajdonában álló ingatlanokra rendelt el zár alá vételt.

A bíróság a sértett polgári jogi igényének biztosítása céljából rendelte el a zár alá vételt, tévedett azonban, amikor a más tulajdonában álló ingatlanokra nézve rendelte el azt.

A Be. 159.§ (2) bekezdésében foglaltak szerint zár alá vétel a terhelt vagyonára, vagyona meghatározott részére, vagy egyes vagyontárgyaira rendelhető el. El lehet rendelni olyan vagyonra is, amelyet nem a terhelt birtokol.

A birtoklás és a tulajdon különböző fogalom, és különböző jogosítványokat foglal magában.

Jelen esetben a felsorolt ingatlanok már nem állnak a terhelt tulajdonában, az, hogy ténylegesen ki birtokolja azokat, az eljárás adataiból nem megállapítható, de a terheltnek hasznélvezeti joga van rajtuk, elméletileg a birtoklás (használat, hasznosítás) joga megilleti őt.

A jogeset kapcsán a birtoklás és a tulajdon közötti különbséget táblázatba foglalt szempontok alapján szemléltetem:

Birtok		Tulajdon
tényleges hatalom a dolog felett	<u>fogalom</u>	legfontosabb, legteljesebb saját dolgon fennálló (uralmi) dologi jog
Birtokos az, aki a dolgot sajátjaként vagy a dolog időleges birtokára jogosító jogviszony alapján hatalmában tartja	<u>személyi köre</u>	Tulajdonos az, akit tulajdonjoga tárgyán teljes és kizárólagos jogi hatalom illet meg
birtoklás birtokvédelem	<u>jogok</u>	birtoklás használat hasznosítás hasznok szedése rendelkezés jogosulatlan behatás kizárása
a birtokba vétel tényével	<u>létrejötté</u>	taxatív meg határozott tulajdonszerzési módokkal, ami néhol egybeesik a birtokba vétellel (pl gazdátlan javak kisajátítása)
mindig megszüntethető	<u>megszűnése</u>	ingatlanjognál nem szüntethető meg
a birtoklás korlátai egyben a tulajdon korlátai is, mivel a birtoklás a tulajdon része	<u>korlátok</u>	magánjogi (pl más tulajdonát ne sértse) és közjogi korlátai is vannak

A hasznélvezeti jog vagyoni értékű jog, értékkel bír, s mint ilyen, a terhelt vagyonának részét képezi, így zár alá vétel is elrendelhető rá, de a más tulajdonában álló ingatlanra – tekintettel arra, hogy a polgári jogi igény érvényesítése érdekében történt az elrendelés – nem rendelhető el ez a korlátozás, ezt a törvény nem teszi lehetővé.

Ugyanakkor törvényes volt a zár alá vétel elrendelése a gépkocsi vonatkozásában.

A leírtak alapján a megyei bíróság a városi bíróság döntését megváltoztatta, a zár alá vétel körét módosította, míg a végzés egyéb rendelkezéseit helybenhagyta.⁴⁶

46 Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság, Bnf.18/2010/2.

5.3 A pontos érték meghatározása

A nyomozó hatóságnak a vagyonfelderítését követően a vagyoni kényszerintézkedésre tett előterjesztést megelőzően vagyonerőértékelést kell/kellene végezni. A kényszerintézkedés terjedelmének meghatározásakor ugyanis fontos lenne a fedezetül szolgáló vagyon értékének ismerete.

A terhelt ellen jelentős kárt okozó csalás büntette miatt indult eljárás. Az első fokon eljáró bíróság zár alá vételt rendelt el a terhelt tulajdonában lévő ingatlanokra és gépkocsikra 7 millió forintig.

A végzés ellen a vádlott védője élt fellebbezéssel; arra hivatkozott, hogy a nyomozóhatóság is eredetileg 7 millió Ft-ra kérte a zár alá vétel elrendelését, a zár alá vett vagyon ennek az értéknek mintegy tízszerese. Kérte továbbá, hogy a zár alá vétel a védence által vezetett kft. vagyonára legyen elrendelve, mivel védence, mint a kft. ügyvezetője lett meggyanúsítva.

A fellebbezést a másodfokon eljáró bíróság részben alaposnak találta.

A sértett a káraként 7 millió Ft-ot és a kamatait jelölte meg, előterjesztett kérelmében ezen összeg mértékéig kérte a gyanúsított vagyonának zár alá vételét. A nyomozóhatóság előterjesztése is ezen összegre szőtt.

Nem tévedett a városi bíróság, hogy a sértett polgári jogi igényének biztosítására a terhelt több vagyontárgyára rendelt el zár alá vételt, hiszen a kamatok miatt a sértett igényének összegszerűsége változik, illetve a lefoglalt vagyontárgyakból megszerezhető összeg is változik, tekintettel arra, hogy azok is hitellel terheltek.

Ugyanakkor indokolt a terhelt azon igénye, hogy kerüljön nevesítésre a pontos káros összeg, hiszen azt a sértett is pontosan megjelölte, annak letétbe helyezése esetén pedig kérheti vagyontárgyainak a zár alá vétel alóli feloldását.

(Ezen igény különösen azért is indokolt, mert a lefoglalt ingatlanok esetében egy másik – kívülálló

– személy is érintett, így az ő jogainak korlátozásával is jár a zár alá vétel elrendelése.)

Ugyanakkor nem helytálló a védői érvelés abban a tekintetben, hogy a cég vagyonára kerüljön elrendelésre a zár alá vétel, a Be. 159. § (2) bekezdésére figyelemmel.

A leírtak alapján a megyei bíróság a városi bíróság döntését megváltoztatta, megjelölte a konkrét összeget, amelynek biztosítására a zár alá vétel elrendelése megtörtént.⁴⁷

5.4 A gyanúsított magánvagyonra

A terhelt tulajdonában lévő vagyon mind a polgári jogi igény, mind a vagyonek Kobzás fedezetére zár alá vehető. A terheltnél feltalált vagyontömeg elemei szempontjából nem mindig tűnik ki egyértelműen, hogy mely rész a terhelt tulajdona és mely rész az, amivel más jogosult felé kell elszámolnia, ahogy ez az alábbi jogesetből is kitűnik.

Vesztegetés büntette és más bűncselekmények miatt indult büntető eljárás a terhelt és társai ellen.

⁴⁷ Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság, Bnf.220/2009/2

Az elsőfokú bíróság végzése ellen a terhelt és védője élt fellebbezéssel a zár alá vétel feloldása érdekében azzal az indokolással, hogy a bűnösség megállapítására még nem került sor, tehát vagyoni joghátrányt sem alkalmazhat a terhelttel szemben a bíróság.

A védő indokolása szerint a zár alá vett összeg magában foglalja a munkaügyi bíróság által részére perköltségeként megítélt 170 000 forintot is, mely nem tartozik a gyanúsított magánvagyonába.

A védői fellebbezés az alábbiak szerint részben alapos.

Tévedett az elsőfokú bíróság, amikor a teljes összeg tekintetében elrendelte a bűnügyi zárat, nem vizsgálva azt a körülményt, hogy az első- és másodfokon meghatározott összesen 170 000 forint perköltség – bár a felperes kezéhez kell teljesíteni – valójában a perképviselőt ellátó ügyvédnek jár. Ennél fogva nem vehető bűnügyi zár alá, mivel nem a terhelt magánvagyonára. A pp. meghatározása szerint perköltség mindaz a költség, ami a felek célszerű és jóhiszemű pervitelével kapcsolatban akár a bíróság előtt, akár a bíróságon kívül merült fel (előzetes tudakozódás és levelezés költsége, eljárási illeték, tanú- és szakértői díj, ügygondnoki és tolmácsdíj, helyszíni tárgyalás és szemle költsége stb.).

Ezért a megyei bíróság osztva a védő fellebbezésének ezen indokát, a biztosítási intézkedést a Be. 160. § (7) bekezdés II. tétele alapján 170 000 forint vonatkozásában feloldotta, és ezt az összeget a Be. 155. § (2) bekezdése szerint a terheltnek kiadni rendelte.

Az elsőfokú bíróság végzésében helyesen állapította meg, hogy a zár alá vétel indokolt, azonban tévedett, amikor ennek okát csak abban jelölte meg, hogy a gyanúsítottal szemben a Be. 159. § (2) bekezdés I. fordulata szerint olyan bűncselekmény miatt folyik az eljárás, amellyel kapcsolatban vagyonek Kobzásnak van helye. Az sem helytálló, hogy a zár alá venni szándékozott magánvagyon bűncselekmények elkövetéséből származik.

Az elsőfokú bíróság maga hivatkozik arra, hogy a terhelt egy előzetesen befejezett per eredményeként jutott hozzá elmaradt munkabér, ennek kamata, felmentési idő mentesítési részére járó munkabér, üdülési hozzájárulás, melegétkeztetési hozzájárulás, továbbá kárátalány megfizetése és perköltség címén a biztosítási intézkedés alá vont 3 250 350 forinthez, tehát ez a vagyon semmilyen összefüggésben nem áll az alapos gyanú tárgyát képező bűncselekményekkel.⁴⁸

Ebben a jogesetben a bíróság ítéletével a probléma tulajdonképpen az volt, hogy nem különítette el a magánvagyonról a bíróság által a védő részére elrendelt perköltséget.

5.5 A legcélszerűbb kényszerintézkedések

Okkal merül fel a kérdés, hogy a vagyon jellegétől függően – polgári jogi igény, vagy vagyonek Kobzás biztosítására – mely vagyoni kényszerintézkedés a legcélszerűbb. Sorra vettem a különféle vagyontárgyakat és jogesetekkel szemléltetem azok célszerűségét.

48 Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság, Bnf.229/2007/3. szám

1. Ingóságoknál

Az ingóságok tekintetében a megfelelő intézkedés a lefoglalás lehet. Ez alól véleményem szerint kivételt képez a gépkocsi, mert a lefoglalással járó használati korlátozás ronthatja a jármű műszaki állapotát.

Erre példa a következő jogeset:

A Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság a terhelt és társai ellen különösen nagy értékre, üzletszerűen elkövetett sikkasztás büntette, jelentősen nagy kárt okozó üzletszerűen elkövetett csalás büntette, csődbüntett, közokirat-hamisítás büntette és más bűncselekmények miatt indított büntető ügyben a következő végzést hozta meg:

– II. r. vádlott tulajdonában lévő Toyota gyártmányú gépjármű,

– a Veszprémi Körzeti Földhivatalnál nyilvántartott ingatlant az egyik érdekelt 4/56 arányú tulajdonának, és I. r. vádlott, II. r. vádlott és III. r. vádlott ezen fennálló holtig tartó haszonélvezeti joga zár alá vételét rendeli el.

A magánfelek kártérítési igénye összesen 47 976 297 forint volt.

A tényállásból kiderül, hogy az eljárás lefolytatása alatt a vádlottak elajándékozták a tulajdonukban álló ingatlanhányadot, azon örökös haszonélvezeti jogot alapítva. Ezáltal alaposan lehet tartani a polgári jogi igény kielégítésének megghiúsításától.

Az előterjesztett polgári jogi igényekre nem szolgál kellő fedezetül a már bűnügyi zár alá vett vagyon, ezért a Be. 159. § (2) bekezdés II. fordulata szerint és a (3) bekezdése alapján helye van további vagyontárgyak zár alá vételének.

A vád tárgyává tett bűncselekmények olyanok, hogy az ügydöntő határozatban vagyoneklobzásnak lehet helye. Vagyoneklobzást kell elrendelni a Btk. 74. § (1) bekezdése alapján a bűncselekményből eredő vagyonra, amelyet az elkövető a bűncselekmény elkövetése során vagy azzal összefüggésben szerzett, a vagyonra, amely a bűncselekmény elkövetéséből eredő vagy azzal összefüggésben szerzett vagyon helyébe lépett. Vagyoneklobzást kell elrendelni arra a bűncselekmény elkövetéséből eredő vagyonra, amellyel más gazdagodott a Btk. 74. § (2) bekezdése alapján.

Mindez bizonyítás kérdése, figyelemmel arra, hogy a szerzés időpontjai a büntetőeljárás hatálya alá

A zár alá vétel elrendelésének tehát a Be. 159. § (2) bekezdés I. tétele szerint is törvényes indoka van. A kifejtettekből az is következik, hogy alaposan lehet tartani a polgári jogi igény kielégítésének megghiúsításától, illetve a vagyoneklobzás fedezetének elvonásától. Ezért a megyei bíróság a Be. 273. § (1) bekezdése szerint eljárva a Be. 159. § (1) bekezdése, (2) bekezdés alkalmazásával a rendelkező részben foglaltak szerint határozott.⁴⁹

Véleményem szerint ebben az esetben az eljáró bíróság helyesen rendelt el zár alá vételt a gépjárműre, mivel azzal csak a rendelkezési jogot függeszti fel, de lehetőséget ad az állagmegóvásra, ezzel a jármű értékének megtartására. A sértetti érdek ugyanis az,

49 Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság, mint másodfokú bíróság Bnf.149/2010/2.

hogy az eljárás jogerős befejezésekor a megítélt kártérítés összegének minél magasabb részét elérje a zár alá vett vagyontárgy értékesítéséből befolyó bevétel.

2. Ingatlanoknál és egyéb vagyonnál

Ingatlanra csak zár alá vétel rendelhető el. Ez tulajdonképpen a zár alá vett vagyontárgyak és vagyoni jogok feletti rendelkezési jogot függeszti fel, és a feltételek megvalósulása esetén bárkivel szemben alkalmazható.

Ugyanez a helyzet a vagyoni értékű jogokkal is, így például: haszonélvezet, üzletrész, pénzkövetelés, beleértve a bankszámla követelést is. A zár alá vétel tárgya lehet ugyanis, minden olyan ingatlan, illetve ingóság, amely vagyonek Kobzása alá esik, vagy polgári jogi igény fedezetéül szolgál.

A fentieket a következő példákkal támasztom alá:

a) A városi bíróság végzésében a terhelt ingatlanra bejegyzett holtig tartó haszonélvezeti joga tekintetében 40.000.000 Ft erejéig rendelt el zár alá vételt.

A végzéssel szemben a terhelt és a védője élt fellebbezéssel.

A gyanúsított arra hivatkozott, hogy tartozása nem áll fenn a sértettekkel szemben, és az ingatlan nem képezi a tulajdonát.

A védő fellebbezésében arra hivatkozott, hogy a zár alá vétel sérti az ingatlan tulajdonosának jogait, a haszonélvezeti jog amúgy sem értékesíthető, így zár alá sem vehető, mivel nem megoldható egy későbbi kielégítés. Álláspontja szerint nincs adat arra, hogy a terhelt meghíúsítaná a kielégítést, hiszen a kölcsön jelentős részét már vissza is fizette.

A védelmi fellebbezés nem voltak alapos, hiszen vagyoni értékű jog is képezheti zár alá vétel tárgyát.⁵⁰

b) A Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság a különösen jelentős kárt okozó csalás büntette és más bűncselekmények miatt a vádlott tulajdonában álló „kivett beépítetlen terület” megnevezésű ingatlan 1/4 tulajdoni hányadára zár alá vételt rendelt el. Továbbá a vádlott rendelkezése alatt álló bankszámlák és az azon lévő, illetve oda a későbbiekben beérkező pénzeszközök tekintetében is zár alá vételt rendelt el. Ezek a magánfelek által előterjesztett valamennyi polgári jogi igény, továbbá a vagyonek Kobzása fedezetéül szolgálnak.⁵¹ A bankszámlára beérkezhetnek a jóváírások, a tulajdonos azonban nem tud róla tranzakciót indítani, illetőleg pénzt leemelni.

c) Az üzletszerűen, különösen nagy értékre elkövetett sikkasztás büntette és más bűncselekmény miatt vádlott ellen folyamatban lévő büntetőügyben a másodfokon eljáró megyei bíróság a városi bíróság végzését megváltoztatja, azzal, hogy a zár alá vétel elrendelése az érintett ingatlanok tekintetében a gyanúsított haszonélvezeti jogára vonatkozik.

50 Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság, mint másodfokú bíróság Bnf.149/2010/2. számú végzése

51 Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság B.35/2007/228. számú végzése

A városi bíróság fentebb hivatkozott végzésével a gyanúsított tekintetében a fia tulajdonában álló ingatlanokra és a gyanúsított tulajdonában lévő gépkocsira nézve rendelt el zár alá vételt.⁵²

Ebben az esetben is úgy vélem, hogy a gépkocsira nézve, továbbá az ingatlan, illetve a hasznélvezeti jogra vonatkozóan a zár alá vétel a helyes megoldás.

5.6 Utólagos elkobzás

Azokban az esetekben, ahol az ügydöntő határozatokban a bíróság nem rendelkezett a jogellenesen birtokban tartott bűnjel jogi sorsáról, különleges eljárásban kell és lehet ezt pótolni.

A terhelt és társai ellen jelentős mennyiségű kábítószerrel visszaélés büntette valamint lőszerrel való visszaélés büntette miatt indult eljárás.

Az első fokon eljáró bíróság csak a terhelt büntetőjogi felelősségéről határozott, azonban nem rendelkezett ügydöntő határozatában a bűnjel sorsáról. A büntetőjogi felelősségről hozott határozat a másodfokon eljáró bíróság ítéletével emelkedett jogerőre, de a hiányosságot ez a bíróság sem észlelte. A Győr-Moson-Sopron Megyei Főügyészség indítványozta a lőszer-hüvely utólagos elkobzását. Az indítvány alapos volt.

Utólagos elkobzásnak a Be. 570. § alapján van helye, miszerint ha a bíróság jogerős ügydöntő határozatában az elkobzásról nem, vagy nem a törvénynek megfelelően rendelkezett, erről a bíróság az ügyész indítványára, illetve hivatalból utólag határoz.

Az első fokú bíróság különleges eljárás keretében rendelkezhet utólag a nyomozás során lefoglalt bűnjel sorsáról a Be. 571. §-ában foglaltak alapján. Ekként ha a bíróság az ügydöntő határozatában a lefoglalt dolog kiadásáról, megsemmisítéséről, illetőleg arról, hogy az az állam tulajdonába kerül, nem, vagy nem a törvénynek megfelelően rendelkezett, erről az ügyész indítványára vagy hivatalból utólag az 570. § megfelelő alkalmazásával határoz.

6. Statisztikai adatok

A Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján megvizsgáltam, hogy a regisztrált bűncselekményeken belül milyen számban fordulnak elő gazdasági bűncselekmények, illetve vagyon elleni bűncselekmények, melyek megállapítása esetén polgári jogi igény megítélésének vagy vagyoneklobzásnak lehet helye.

A statisztikai adatok alapján elmondható, hogy a gazdasági bűncselekmények száma a 2010-es évtől jelentősen megemelkedett, míg az összébűncselekmények száma csökkent.

A vagyon elleni bűncselekmények mindig a legnagyobb arányt képviselték az összébűnözésen belül. A kimutatásból kitűnik, hogy ezen bűncselekményeket Közép-Magyarországon követik el a legnagyobb számban.

52 Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság, mint másodfokú bíróság Bnf.18/2010/2. számú végzése

A 2000-es évek óta a büntetőpercek száma közel a felére csökkent. Míg 2000-ben 119.003 volt, addig napjainkban 55.000-60.000 között mozog.

A csökkenő ügyszám oka egyfelől a bevételi szakterületről, a felszámolóktól érkező kevesebb feljelentések száma, valamint a szakterületek közötti együttműködés.

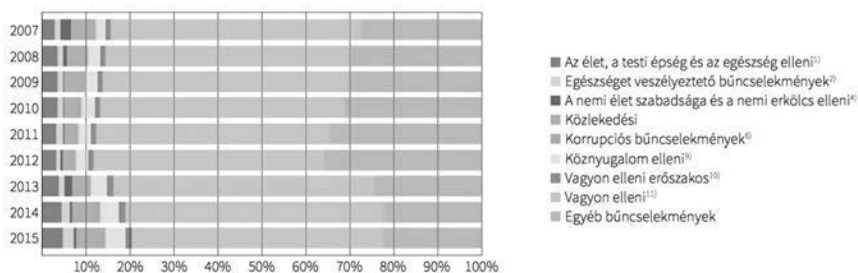
Másfelől az adatokban megjelenik a bűnügyi szakterület által konzervensen követett stratégia eredménye: a szervezett bűnözői csoportok célirányos felszámolására törekedve a szakterület fokozottabban irányítja erőforrásait a kisebb súlyú (nagyobb számú) bűncselekményekről a súlyosabb, szervezeten (kisebb számban) elkövetett bűncselekmények felderítésére.⁵³

A KSH honlapján közzétett legfrissebb térkép szerint, a vagyon elleni bűncselekmények száma tízezer lakosra lebontva a következőképpen alakul:

forrás: <http://www.ksh.hu/interaktiv/terkepek>

A regisztrált bűncselekmények megoszlása a következőképpen alakul:

Forrás: <http://ugyveszseg.hu/repository/mkudok4524.pdf>

53 <http://www.ksh.hu/igazsagszolgalatas>, 2016.11.01

Végszó

Az alábbiakban összegzem azokat a jogalkalmazási kérdéseket, amelyek fő problematikáját képezték a dolgozatomnak.

Az eljáró bíróságok számára az egyik nehézséget a megfelelő vagyoni joghátrány megválasztása jelenti, a másik problémát a vagyoneklobzás, illetőleg a polgári jogi igény fedezetére szolgáló vagyon körének meghatározása.

Mindenek előtt fontos a vagyon hollétének, tulajdonosának vagy birtokosának és értékének tisztázása. Törvényes és megalapozott döntés akkor hozható, ha tudjuk: van-e vagyon, az kinek a vagyona, mely jogcímen, milyen jellegű, valamint, hogy annak mennyi az értéke, illetve hol található. Ezek a jogalkalmazási gondok elsősorban abból fakadnak, hogy a nyomozó hatóság még mindig nem fordít kellő körültekintést és időt a vagyonfelderítésre. A korábbi években tapasztalt teljes érdektelenséggel szemben e téren a nyomozati munka sokat javult, de még mindig hagy kívánnivalót maga után. Országosan is nagy különbség van az eredményességben. Ha elmarad a teljes körű vagyonfelderítés, azt a bírói szakban kell pótolni a tényállás megállapítása körében, mely nagyon időigényes és bonyolult bizonyítási tevékenység.

A bíróságok az időszerű ítélkezés követelményének betartása érdekében sok esetben mellőzik e bizonyítás lefolytatását, melynek eredménye a vagyoni intézkedés elmulasztása, vagy annak helytelen módja.

A büntető anyagi és eljárásjog modernizációja, az európai unió tagállamai közötti jogharmonizáció folyamata kényszerítő hatást gyakorol a bírói munka e téren való fejlődésére is.

r emélem, hogy a dolgozatom is egyik eszköze lehet a „csipkerózsika álomból” történő ébredésnek.

A felhasznált irodalom jegyzéke

1. Gábor Zsolt (szerk.) : Büntetőjog I, 2014, HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 446.o.
2. Hollán Miklós: Vagyonelkobzás, 2008, HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., 47.o., 67.o., 68. o.
3. Kajtor Gergely: Az elkobzás - A Csemegi-kódextől napjainkig -, in Jogi Fórum publikáció, 20, [http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/kajtor_gergely_apjainkig\[jogi_forum\].pdf](http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/kajtor_gergely_apjainkig[jogi_forum].pdf) az elkobzas_a_csemegi_kodextol_n
4. Lajkó Péter: A vagyonelkobzás története és szabályozása a hatályos Btk.-ban, in Jogi Fórum publikáció, 2015, <http://www.jogiforum.hu/publikaciok/710> , 2016.09.22. 7.o. , 13.o.
5. Mihóné Dr. Leitner Judit: A bűncselekményből eredő vagyon elvonása, Vagyonelkobzás, Magyar Jog, 2013.2. szám, http://hvgorac.hu/sites/portal/files/mj_2013_02.pdf, 2016.09.14. 87.o. , 88.o.
6. Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része, 2010, HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 392.o.
7. Némethy Andrea: Az elkobzás és a vagyonelkobzás büntetőjogi szabályozás-története 1978 után, in Magyar Jog 2001/9. szám, 536. o.

Törvények

1. 1961. évi V. tv 63. § (3) bekezdés
2. A Büntetőeljárásról szóló 1998.évi XIX. törvény: 159. § , 335. §
3. 1978. évi IV. törvény, 77. §, 77/C. §, (4) bekezdés
4. 1998. évi LXXXVII. tv. 12. § (2) bekezdés
5. 2001. évi CXXI. törvény 12-15. §-ához fűzött miniszteri indokolás
6. 2011. évi CCII. törvény, Magyarország Alaptörvénye, XXVIII. cikk, XIII. cikk
7. A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C törvény: 72. § (4) bekezdés. a) , (5) bekezdés, 73. §, 74. § (1) bekezdés. a), f) pont, (5) bekezdés
8. 2012. évi CLXXX. törvény 25. § (1) bekezdés

Büntető jogegységi határozatok

1. 4/2009. BJE.
2. 4/2015. BJE.
3. Kúria a 2306/2011. számú büntető elvi határozata

Internetes források

1. <http://www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/bunugyek/ujpesti-kabitoszerkereskedok-rendorkezen-videoval>, 2016.09.17.
2. <http://www.gerotamas.hu/blog/item/58-zar-ala-vetel.html>, 2016.10.11.
3. https://e-justice.europa.eu/content_confiscation-94--maximize-hu.do, 2016.09.19.
4. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=Ur%3A116009>, 2016.10.25.
5. <http://www.ksh.hu/igazsagszolgalatas>, 2016.11.01

Bírósági határozatok

1. Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság, B.302/2007/151. számú ítélete
2. Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság, Bnf.18/2010/2. számú ítélete
3. Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság, Bnf.220/2009/2. számú ítélete
4. Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság, Bnf.229/2007/3. számú ítélete
5. Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság, B.35/2007/60. számú ítélete
6. Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság B.219/2006/9. számú ítélete
7. Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság, mint másodfokú bíróság Bnf 149/2010/2. számú végzése
8. Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság B.35/2007/228. számú végzése
9. Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság, mint másodfokú bíróság Bnf.18/2010/2. számú végzése

Az Európai Tanács kerethatározatai

1. 2003/577/IB kerethatározat
2. 2005/212/IB kerethatározat
3. 2006/783/IB kerethatározat

A fellebbezés mint általános jogorvoslat

Bevezetés

Jelen dolgozat témája a fellebbezés mint a büntetőeljárásban a bírósági határozattal szemben igénybe vehető általános jogorvoslat, amely utat nyit a másodfokú vagy harmadfokú bírósági eljárás lefolytatásához. A tanulmányban a jogintézmény alapvető jellemzése mellett bemutatom azt az utat, amelyet a történeti fejlődés során bejárt egészen a jelenleg hatályos rendszerig, kitekintve a jövőben várható új szabályokra.

Mindenekelőtt fontosnak tartom szólni a jogorvoslatról, mint hazánkban alaptörvényi szinten megjelenő jogosultságról. Számos forrásban olvasható, hogy nemzetközi összehasonlításban nem jellemző a fent említett jogosultság alkotmányban való deklarációja, nemzetközi szerződés sem írja elő kötelező jelleggel a jogorvoslati jogosultság ilyen formában való megjelenítését. Bár az ENSZ polgári és politikai Jogok Egyezségokmánya, valamint az Emberi Jogok Európai Egyezménye is kiváltképp fontos rendelkezéseket tartalmaz a jogorvoslati jogosultságról, azokból nem vezethető le, mi az oka alapvető emberi jogként való megnevezésének Magyarországon. Kétségtelen viszont az a tény, hogy a jogállamiság elvárt működéséhez nagymértékben hozzájárul azzal, hogy biztosítja a lehetőséget a törvény alapján folytatott eljárások esetleges hibáinak feltárására, kijávitására, tehát annak okán, hogy hazánk jogforrási hierarchiájának csúcán Magyarország Alaptörvénye áll, érdemes a büntetőeljárásban megjelenő jogorvoslati jogosultság fonalának kibontását legfontosabb jogszabályunk ezen alapvető jogra vonatkozó rendelkezésének szálán elindítani. Mint azt az Alaptörvény XXVIII. cikkének (7) bekezdése kimondja: „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogorvoslattal éljen az olyan bírósági, hatósági és más közigazgatási döntés ellen, amely a jogát vagy jogos érdekét sérti.”

Látható, hogy az Alaptörvény nem csupán bírósági eljárás esetén teszi lehetővé a sérelmet szenvedett félnek a fellépést, hanem minden más hatósági továbbá közigazgatási hatósági tevékenység során felmerülő jogsérelem – vagy vélt jogsérelem - esetén is. Jelen dolgozat szempontjából a bírósági döntés ellen, ezt tovább szűkítve a büntetőeljárás bírósági szakához tartozó bírói döntésekkel szemben történő igényérvényesítésnek van jelentősége.

Az Alkotmánybíróság 1/1992. (I.30.) határozatában arra mutat rá, hogy az Alkotmány (jelenleg: Alaptörvény) nem biztosít alanyi jogot az anyagi igazság érvényesülésére vagy a törvényt sértő bírósági ítéletek kizárására. Ezek biztosítása érdekében az államnak meg-

1 Zilahi Adél joghallgató, győri Széchenyi István Egyetem

felelő eljárási garanciákat nyújtó intézményeket kell létrehoznia. Az Alkotmány a különböző eljárásokra vonatkozó törvényi szabályozásra bizza a jogorvoslati formák megjelenését, a jogorvoslatot elbíráló fórumok megállapítását, valamint annak meghatározását, hogy hány fokú jogorvoslati rendszer érvényesülhet. (1437/1990. AB)

Törvényi szintű szabályozása a büntetőeljárás során igénybe vehető jogorvoslatoknak az 1998. évi XIX. törvényben jelenik meg, kiemelt helyen, az alapvető rendelkezések között, miszerint: „3. §(3) A bíróság, az ügyész és a nyomozó hatóság határozatai, valamint az ügyész és a nyomozó hatóság intézkedései ellen, illetve a bíróság, az ügyész és a nyomozó hatóság intézkedésének elmulasztása miatt - e törvényben meghatározottak szerint - jogorvoslatnak van helye.”

A büntetőeljárás jogorvoslati rendszerének szerkezeti és tartalmi ismérvei a következők: a jogorvoslati jog tartalma, a jogorvoslati jogosítottak köre, a jogorvoslatok érvényesítésének módozatai, a jogorvoslatok hatálya, a jogorvoslatokat elbíráló hatóságok, a jogorvoslati hatóságok felülbírálati (revíziós) jogkörének terjedelme és jellege, a jogorvoslati hatóságok döntésének fajtái. Mint azt Cséka Ervin megfogalmazza, a büntetőeljárás jogorvoslatok történelmi fejlődése során kiemelt szerep jutott - és jut ma is - az eljárás bírósági szakaszában igénybe vehető rendes perorvoslatoknak, ugyanakkor kiemelkedő jelentősége a büntetőeljárásban részt vevő felek számára nyújtott garanciák tekintetében a jogerő beállta után alkalmazható rendkívüli perorvoslatoknak szintén nem vitatható.

A büntetőeljárás több szakaszból áll. A nyomozástól kezdve a bírósági szakon át a büntetés végrehajtása során biztosítani kell a hatóságokkal és intézkedéseikkel szemben valamely garanciát, ezt hivatott elősegíteni a jogorvoslat. A nyomozati szakban általános jogorvoslat a panasz, a nyomozási bíró határozata ellen pedig fellebbezésnek van helye.

A nyomozási szakasz a büntetőeljárásban egyfajta szűrőként is funkcionál, ezáltal ennek során a jogorvoslat annak is a garanciája, hogy bírósági szakba ne jusson olyan ügy, amelynek már az eljárás kezdetén sem volt létjogosultsága. A nyomozati szakaszt lezáró iratismertetést követően az ügyész határoz arról - törvényben szabott határidőn belül -, hogy fennállnak-e a bírósági eljárás megindításának feltételei, és amennyiben fennállnak, kötelessége az eljárást lefolytatni, majd a bíróság elé vinni az ügyet - mikor kellő bizonyítékokkal tudja a vádat képviselni -, ekkor a büntetőeljárás a bírósági szakaszhoz érkezik. Ennek során természetesen szintén biztosított a jogorvoslat lehetősége, pontosabban ekkortól perorvoslatról beszélünk, - mely nyilvánvalóan szűkebb kategória a mindenféle hatósági intézkedéssel, intézkedés elmulasztásával és határozattal szemben lehetséges jogorvoslatnál - kizárólag a bíróságok vélt vagy valós hibáinak kiküszöbölését szolgálja.

A perorvoslatok két fajtája különböztethető meg, mint az fentebb már említésre került, vannak rendes és a rendkívüli perorvoslatok.

Mivel ezen dolgozat fő témája a bírósági szakaszban alkalmazható rendes perorvoslatokhoz kapcsolódik, így a szokásos sorrendet megfordítva, rövid kitérőt teszek a rendkívüli perorvoslatok irányába, hogy utána kizárólag a fő téma kapjon teret.

r endkívüli perorvoslatok a perújítás, a felülvizsgálat, valamint jogorvoslat a törvényesség érdekében és a Kúria jogegységi eljárása is rendkívüli jogorvoslatnak tekinthető. Szűk körben van csak lehetőség használatukra. például a perújítás ténybeli tévedés vagy hiba kiküszöbölésére ad lehetőséget, törvénysértés korrigálását pedig a felülvizsgálat teszi lehetővé. r endkívüli perorvoslattal már jogerős határozat támadható meg.

A büntetőeljárás során alkalmazható jogorvoslati jogosultságról úgy tartják, hogy a történelem során elsőként vált biztosítottá az olyan jellegű társadalmi viszonyok körében, ahol egyik oldalon a hatalmi túlsúlyban lévő államot képviselő intézmények, másik oldalon pedig sokszor kiszolgáltatott helyzetben lévő hétköznapi emberek állnak. Ilyen egyenlőtlen viszonyokban, az állami szervekkel szembenállók számára elengedhetetlen volt valamilyen garancia biztosítása a hátrányos pozícióból adódóan azért, hogy a büntetőeljárás céljainak, nevezetesen a törvényesség és igazságosság céljának megfelelően működhessen. Elég korán ráébredtek a jogalkotók arra is, hogy bármennyire is megfelelően működjön az igazságszolgáltatás rendszere és benne a bíróság, fennáll a lehetősége az esetleges hibáknak, tévedéseknek. A fent leírtaknál fogva még inkább fontosnak látszik a dolgozat szempontjából a büntető eljárás során alkalmazható jogorvoslati jogosultság és jogorvoslati rendszer kialakulásának történeti áttekintése. A jogorvoslatok jogi szabályozásának tökéletesítésére való törekvés az egyetemes és a hazai jogfejlődésben is egyaránt nyomon követhető.

Egyetemes jogfejlődés

Mint az a jogintézményekre általában igaz, a jogorvoslati eljárás is a társadalommal együtt fejlődött, a politikai, gazdasági és társadalmi viszonyok változása mind-mind befolyásolták annak rendszerét és az ahhoz szorosan kapcsolódó intézményi szervezetrendszerek kialakulását.

Abból kiindulva, hogy a jogorvoslati jogosultság az ember alapvető jogai közé tartozik, érdemes visszatekinteni arra, hogy a történelem során, a büntetőeljárás alá vont személy mennyire kiszolgáltatott és hátrányos helyzetben volt az adott korszak társadalmi berendezkedése által kialakított büntetőeljárás rendszer szabályaival szemben. Elég csak gondolni az általában mindenki előtt ismert középkori boszorkányperekre, vagy a vallo-más mindenáron történő kikényszerítését célzó kivallatási módok széles eszköztárára.

A büntetőeljárás történelmi rendszereiben különbözőképpen tekintettek a terheltre, annak eljárásjogi helyzetére. Míg az inkvizitórius (nyomozóelví) rendszerben a terhelt nem alanya, hanem tárgya volt az eljárásnak és a terhelt jogok nélküli elszenvédője volt a pernek és a bírói önkénynek, addig az akkuzatórius (vádeltví) rendszerben az egyéni szabadság valamilyen formában, különböző elvekben (ártatlanság vélelme, in dubio pro reo, favor defensionis) érvényesült.

Az akkuzatórius és az inkvizitórius modellek jelentős hatással voltak a perorvoslat intézményének kialakulására is, bár e terület egyes kutatói szerint nem lehet összefüggést találni az akkori rendszer és a mostani között. Megállapítható azonban, hogy a vádelvű eljárásban nem volt jellemző a jogorvoslat, csak kivételes helyzetekben. A fellebbezési lehetőség biztosításának hiánya a „ne bis in idem” elv érvényesülésének megóvására vezethető vissza, a jogorvoslat nem volt megengedett, hiszen akár azt is maga után vonhatta volna, hogy egy embert kétszer ugyanazért a cselekményért elítélnek. Ellenben a nyomozóelví eljárásban több intézmény is megjelent, amely a jogorvoslatok szempontjából jelentőséggel bírt, például a hivatalból indított, ultra petitem súlyosítási lehetőség, és a kétoldalú meghallgatás mellőzése. Az inkvizitórius rendszerben nem laikus személyek, hanem a szigorú szabályok alapján ítélkező bíró, mint szakember hozott döntést. Ebben az eljárásban jogkérdésben való esetleges tévedés esetén biztosítani kellett tehát a felülvizsgálat lehetőségét, így a nyomozóelví rendszerben bizonyos esetekben lehetett másik bírói fórumhoz fordulni, a tévedés kiküszöbölése érdekében.

Az egyének jogait képviselő emberek úgy tartották, a vádelvű rendszerben jobban biztosított annak a lehetősége, hogy a terhelt kevésbé legyen kiszolgáltatott a büntetőeljárás során, míg a nyomozóelví rendszer mellett állást foglalók szerint a büntetőeljárásnak az a feladata, hogy az állam hatalmi helyzetét biztosítsa.

Az Európa történelmét tekintve sok szempontból jelentős eseménynek számító 1789-es francia forradalom a büntetőeljárásra is kifejtette hatását. A büntetőeljárás elveire, az eljárás menetére, szakaszaira, így a perorvoslati szakaszra is egyaránt befolyással volt a kontinensen. A forradalom mentén kialakult büntetőeljárásra vonatkozó szervezeti és működési elvek (esküdtszék, nyilvánosság, szóbeliség, közvetlenség, szabad bizonyítási rendszer) szinte maradéktalanul visszatükröződtek a forradalom kirobbanása után közel húsz év múlva - 1808-ban – kiadott francia büntetőeljárás törvénykönyvben (Code d’instruction criminelle), amely alapjául szolgált számos kontinentális büntetőeljárás törvénykönyv megalkotásához. A magyar büntető jogorvoslati rendszer fejlődésére a történelem során a francia (olasz, német és osztrák jogorvoslati rendszer befolyásolta) jogorvoslati rendszer hatott.

A francia polgári forradalom fő célkitűzései között szerepelt a feudális arisztokrácia teljes megsemmisítése. A XVII. században, az abszolút monarchia kezdeti időszakában is keretek közé igyekeztek szorítani a hűbéri igazságszolgáltatás önkényességét, mely törekvéshez megkérdőjelezhetlenül fontos intézmény volt a királyi udvar által kialakított jogorvoslati lehetőség (appel), amivel ha valaki – törvénysértésre való hivatkozással – élt, azt is vonhatta maga után, hogy a király a királyi tanáccsal együttműködve akár meg is semmisíthette az alsóbírósaági határozatot. Megszüntetésre került ezzel a hűbéri igazságszolgáltatás önállósága, tulajdonképpen a központosító törekvés eszközévé téve a perorvoslatot.

A polgári forradalom a feudalizmusban létező igazságszolgáltatás kegyetlenkedésének és embertelenségének megszüntetéséért harcolt, amely küzdelem az esküdtszék megteremtésével nyerni látszott.

Az esküdtszék létrehozásának talán leglényegesebb hozadéka, az abszolút uralkodó kedvére ítélő bírák ítélkezésével szembeni védettség volt, azzal, hogy a büntetőeljárásba a laikus elemeket bevonta, demokratikusabbá téve ezzel az igazságszolgáltatást. A büntetőeljárás forradalom hatására megfogalmazott elvei is további garanciát nyújtottak az igazságtalan ítélkezéssel szemben.

Az esküdtszéki rendszerben teljes kizárásra került a jogorvoslat lehetősége ténykérdésben, jogkérdésben pedig szűk körben volt csak biztosított.

A jogorvoslati lehetőségekkel szembeni korlátozottság mértéke a Semmitő Törvényszék (Tribunal de Cassation) létrehozásával valamennyire csökkent, de a Semmitő Törvényszék főként az egységes eljárás biztosítására létrehozott intézmény volt, a bírói hatalom legmagasabb szerveként. Ítéletével csupán azt állapíthatta meg, hogy az elsőbírósági eljárás illetve döntés törvényes volt-e vagy sem, az ügy érdemét azonban nem érinthette. A tiszta kasszáció az elsőbírósági ítéletet védte a felsőbbbírósági önkénytől, tehát semmisségi panasz az elsőbíróság ítélete kapcsán ténykérdést nem érinthetett.

A jogfejlődés eredményeként, a francia kasszatórius rendszer létrejöttéhez viszonyítva közel száz év eltelte után kialakult a reformatórius (vagy revizionális) rendszer, amiben már nem volt olyan szigorú a tényálláshoz kötöttség, bizonyos cselekmények esetén megengedte a ténykérdés felülbírálatát. A reformatórius rendszert átvevő büntetőeljárás törvénykönyvek közül említendő az ausztriai (1873. június 30.) és a német (1877. február 1.). A két törvénykönyv súlyosabb esetekben az egyfokú, enyhébb cselekményeknél pedig a két fokú perorvoslatot ismerte, valamint különbséget tettek rendes és rendkívüli jogorvoslatok között is. A törvénykönyvek a másodfokú bíróságok számára engedték az elsőfokon eljáró bíróság ítéletének felülbírálatát ténykérdésben.

Az európai kontinens jogrendszeréről elmondható, hogy két részre bomlott, vannak államok, ahol a francia jogterület jogtudósai által kidolgozott büntetőeljárás szabályok érvényesülnek, ilyenek országok például Belgium és Olaszország, míg más helyeken a német jogalkotás hatása érezhető, például az 1945 előtti csehszlovák és magyar eljárásban, valamint a svájci kantonális eljárásban.

Hazai jogfejlődés

Történeti előzményként hazánk jogorvoslati rendszerére vonatkozóan mindenképpen fontos említést tenni a Werbőczy István nevéhez fűződő 1504-ben megírt Hármaskönyvről, eredeti címén „Tripartitum opus iuris consuetudinarii incltyi regni Hungariae”. Az akkori osztálykülönbségekből eredő nézeteltérések a jogorvoslat területén is kifejtették negatív hatásukat, példának okáért a nem-nemesek számára nem volt biztosított a fellebbezés lehetősége, az ítélkező úriszék döntése ellen nem élhettek jogorvoslattal. A Hármaskönyv kizárólag a nemes polgárok ügyeiben nevesítette a fellebbezést, mint eszközt a törvénytörőnek vélt ítélettel szemben.

Ha egy cselekmény elkövetéséért valakit halálra ítélték, a bűnösnek nevezett személy rokonai a királyi személyes jelenlét bíróságához, illetve a Kúriához fellebbezhetnek vagy perújítást kérhetnek az államfői kegyelem alapján.

Jogorvoslati jogosultságra vonatkozóan rendelkezéseket tartalmazott még az 1563. évi LXI. törvény, mely gyilkosság esetén megengedte a fellebbezést, és az 1729. évi XXX. törvény, amely a fellebbezési jogosultságból való kizárást csak a nyilvános gonosztevőkre korlátozta.

A Hármaskönyv lényegében egészen az 1848/49-es forradalomig forrásként szolgált a jogorvoslatok tekintetében, de természetesen a jogrendszer fejlődése és az akkori időben létező társadalmi helyzet formált a szabályokon.

A felvilágosult monarchia érdeke volt a nemesekkel szembeni harcában a parasztságot maga mellé állítani, így a támogatás reményében törvényi szinten elismerték a nem-nemesek fellebbezési jogosultságát.

Az 1790. évi XLIII. törvény értelmében a fejesztés, három évi börtön, 100 botütés vagy ennél súlyosabb büntetés esetében a megyei törvényszéktől, a városi bíróságoktól és az úriszéktől a nem-nemesek is fellebbezhetnek a királyi táblához, innen azonban a Hétszemélyes Táblához csak akkor lehetett fellebbezni, ha a büntetés halálos.

A reformkorban megindult a törekvés egy korszerű büntetőjogi szabályozás kialakítására, javaslatok születtek a büntető anyagi és az eljárási jog megreformálására is.

A javaslatokban fontos célként az esküdtzéki rendszer bevezetése szerepelt. Itt megemlíthető Kossuth Lajos neve, aki politikai szintéren küzdött a cél eléréséért. Tudományos munkálatokkal alátámasztott javaslat elsősorban Szalay László eljárásbizottsági jegyzőhöz köthető. Állásfoglalásában az esküdtzéki rendszer, valamint az európai büntető eljárásjogokban létező alapelvek bevezetését javasolta, így például a nyilvánosság, szóbeliség, szabad bizonyítás, kétoldalú meghallgatás, stb.

A jogorvoslatról Szalay László úgy gondolta, hogy az csak egyfokú és kizárólag kaszációs jellegű lehet.

Az esküdtzék felállítására tett javaslat az eljárásjogi kodifikációs bizottságban részt vevők többségétől elutasítást kapott, de mellette foglalt állást például Deák Ferenc és Eötvös József. A legtöbben egyfokú és csak néhány esetben megengedett kétfokú perorvoslati lehetőség megteremtését kívánták, azonban az 1843-44. évi országgyűlésen nem került sor a javaslat elfogadására.

A szabadságharc igazságszolgáltatással összefüggő törekvései között az esküdtzék felállítása és a fellebbviteli bíráskodás átszervezése is helyet kapott. Vukovics Sebő volt az, aki kidolgozta a felsőbbíróságok személyi összetételének megváltoztatására vonatkozó szabályokat. A megalakult fellebbviteli rendszer határozottan kasszatórius jellegű volt. A reform eredménye az 1723 óta működő Hétszemélyes Tábla átszervezése, amelynek feladatait az Országos Törvényszék vette át. A XVIII. században létező Királyi Kúria két részből állt össze. A Királyi Ítéltábla – első fokon és fellebbviteli ügyekben ítélkezett – volt az egyik, a másik a Hétszemélyes Tábla, amely kizárólag fellebbviteli fórum volt.

A szabadságharc leverését követően, az abszolutizmus időszakában a fellebbviteli bíróság hatáskörét a bécsi Legfelsőbb Bíróság gyakorolta.

Büntetőügyekben 1852-től héttagú szakbírói tanács járt el, határozatai ellen nem volt helye perorvoslatnak. 1853. július 29-től az ausztriai perrendtartás lépett hatályba hazánkban, mely lehetőséget biztosított írásbeli perorvoslatra.

Az 1860. évi Októberi Diploma elvben visszaállította a magyar jog uralmát, ennek gyakorlati megvalósítására volt hivatott az Országbírói értekezet. Az akkoriban büntetőjoggal foglalkozó kiemelkedő szakemberek, mint gróf Apponyi György, Mailáth György országbírók, a Hétszemélyes Tábla egykori tagjai és más jeles jogászok a Királyi Tábla visszaállítására törekedtek.

Az 1861. január 23-tól március 4-ig tartó Országbírói értekezet jelentős munkája az Ideiglenes Törvénykezési Szabályzat (ITSZ) alapjaiban az 1848 előtti büntetőeljárásra vonatkozó rendelkezéseket írta le újra. Így 1863. június 23-tól ismét alkalmazásba kerültek a régi feudális büntetőeljárás szabályok. Az Országbírói értekezet visszaállította a korábbi rendi Kúria rendszerét, mely 1861-től 1882-ig két részből, a jogszabálysértésre alapított semmisségi ügyekben ítélkező Semmitőszékből és a harmadfokon eljáró Legfőbb Ítélszékből állt. Megjegyzendő, hogy az Ideiglenes Törvénykezési Szabályzat kijelentette a nemesek és a nem-nemesek közti megkülönböztetés eltörlését.

„A nemesek vagy nem-nemesek által elkövetett bűntettek iránti eljárás tekintetében a régi magyar törvények szerint felállított különbség a jövőre hasonlóul megszüntetettik...”

Az ITSZ a semmisségi panaszt - korábban az udvari kancelláriához intézett jogorvoslati lehetőség volt törvénytértés esetén - fellebbezésnek tekintette.

A lassú – büntetőeljárás szabályok összefoglalását célzó – munkálatokat sürgették a társadalomban zajló változások. Miután 1878-ban Csemegi Károly által kidolgozásra kerültek az anyagi büntetőjogszabályok a Sárgakönyvben, még inkább megjelent az igény az eljárási szabályok mielőbbi törvénykönyvbe foglalására, melyre az igazságügyi minisztertől szintén Csemegi Károly kapott megbízást, aki két javaslatot is készített. Az első elképzelésben a jogorvoslatról hiányosan rendelkezett, a felsőbb bíróságok előtti eljárás írásbeli maradt volna a terv szerint, a legtöbb támadás azonban az esküdszék létrehozására irányuló szabályok hiányát érte. Másodsorra igyekezett javítani előző tervein, azonban elfogadásra nem került ez utóbbi munka sem.

Említést érdemelnek további kodifikációs javaslatok, nevezetesen a Fabinyi Teofil féle javaslat, szerkesztésében Wlassics Gyula, Schedius Lajos, Tarnai János vettek részt, melynek elfogadására szintén nem került sor, valamint Szilágyi Dezső és Erdélyi Sándor féle javaslat (szerkesztették: Battlay Imre, Schleidus Lajos, Balogh Jenő, Vargha Ferenc), ami sikeresnek látszott, hiszen ebből létrejött az 1896. évi XXXIII. törvény a Bünvádi perrendtartásról.

A Bünvádi perrendtartás készítésekor a törvény megalkotói az egyfokú perorvoslati rendszert szerették volna bevezetni, azért mert számukra nyilvánvaló volt az, hogy a vegyes eljárási rendszer kialakulásával olyan garanciák léptek a büntetőeljárás menetébe,

amelyek az elsőfokú bíróság megerősödésével is együtt jártak, tehát az első fokon hozott ítéletet is jól kiépített bírói szervezetrendszerben, tapasztalt bírák hozzák. Ugyanakkor tisztában voltak azzal is, hogy az emberek számára fontos a bizalom fokozatos kiépítése az első fokú bírósággal szemben, így a Bünvádi perrendtartás a kétfokú perorvoslati rendszert vezette be.

Az elfogadott tervezet kidolgozásához 1888-ban láttak hozzá, az országgyűlés elé pedig 1895-ben került. A javaslatot 1895. november 15-től 1896 február 4-ig tárgyalta a képviselőház Igazságügyi Bizottsága. A javaslatról tárgyaló Igazságügyi Bizottság még számos változtatást hajtott végre, többek között növelte azoknak az eseteknek a számát, amelyeknél a fellebbezés igénybe vehető. A Bizottság a javaslatot 1896. április 23-án terjesztette a képviselőház elé, tárgyalása szeptember 12-ig tartott, végül kevés változtatással megszavazták. A főrendház szeptember 19-én elfogadta, a király 1896. december 4-én szentesítette a tervezetet. Így a Bünvádi perrendtartás 1900. január 1-jén lépett hatályba.

A Bünvádi perrendtartás alapelvei között szerepelt az anyagi igazság elve, ami bizonyos nézetek szerint inkább eljárási cél, mintsem alapelv, lényege, hogy a valós tényállás megállapítása az igazságos ítélet alapja:

„anyagi igazság... csak az emberi igazság megvalósítása lehet” és mivel minden ember, így a bíró is tévedhet. A Bünvádi perrendtartás szerint az anyagi igazság eléréséhez, megközelítéséhez elengedhetetlen a perorvoslat.

A Bünvádi perrendtartás (a továbbiakban Bp.) 32 fejezetet foglalt magában, a rendes (végzések elleni felfolyamodások, az elsőfokú ítélet elleni fellebbezések, a másodfokú, elsőfokon nem fellebbezhető ítéletek elleni semmisségi panaszok) és rendkívüli (jogegység érdekében használt perorvoslat, újrafelvétel) jogorvoslatokat a 20. 21. és 22. fejezetben taglalta. Fellebbezésnek tény és jogkérdésben egyaránt helye volt, semmisségi panasszal azonban csak jogkérdés esetén lehetett élni és a két jogorvoslati forma rendszerint az első fokú ítélet végrehajtásának felfüggesztésével járt együtt.

A Bp. kétfokú fellebbezési rendszert követett. A Bp. létrehozta az esküdtsték intézményét, amely a jogorvoslat szabályozását is befolyásolta, ennek megfelelően az esküdtbírósági ügyekben egyfokú perorvoslatnak, egyéb esetekben pedig kétfokú perorvoslatnak, fellebbezésnek és a fellebbezés utáni ítélet ellen semmisségi panasz volt helye.

A Bp. hatályba lépésének kezdetekor problémát jelentett az esküdtbírósági eljárásnál a jogorvoslat nem megfelelő szabályozása, hiányzott a jogorvoslat lehetősége, ami azt eredményezte, hogy sokszor az esküdtbíróság ítélete – ahogyan azt az 1914:XIII. tc., azaz Esküdtbírósági novella indokolása írja – nem csak a jogérzetet sértette, hanem a leg súlyosabb ügyekben az ítélezés komolyságát veszélyeztette. Az akkori igazságügyi kormány a módosítás mellett döntött (a másik lehetőség az esküdtbíróság megszüntetése lett volna) és így vált biztosítottá az esküdtsték ítélete elleni jogorvoslat lehetősége.

Az esküdtbírósági ítélet, továbbá a törvényszék másodfokú ítélete elleni semmisségi panasz elintézésére a Kúria rendelkezett jogkörrrel.

A törvényszék által elsőfokon elbírált ügyekben bejelentett fellebbezés tárgyában az ítélőtábla, a járásbíróóság által elsőfokon elbírált ügyekben bejelentett fellebbezés tárgyában pedig a törvényszék döntött.

A semmisségi panasz és a fellebbezés tekintetében is alakszerűségeket követelt meg a Bp., például a jogorvoslat bejelentőjének meg kellett jelölnie a semmisségi panasz vagy fellebbezés okát.

A törvény perorvoslati rendszere alapvetően francia mintát követett, de az esküdtszéki eljárás esetén igénybe vett jogorvoslatnál a német-osztrák törvénykönyvet tekintette irányadónak, ez azt jelenti, hogy anyagi semmisségi ok fennállása esetén a semmitőbíróóság megváltoztathatta az alsóbb bíróság ítéletét.

„Ha a 385. §-ban meghatározott anyagi semmisségi okok valamelyike forog fenn és az fellebbezés folytán vagy hivatalból figyelembe veendő: a kir. ítélőtábla az ítéletet egészben, vagy ha a különválasztás lehetséges, részben megsemmisíti és a törvénynek megfelelő ítéletet hoz.”

A Bp. által biztosított fellebbezés devolutív hatályú perorvoslat volt, a fellebbezési bíróság számára megengedte, hogy érdemben is tárgyaljon és bizonyítást vegyen fel, ami bizonyos esetekben akár az első fokon eljáró bíróság ítéletének megváltoztatását is eredményezhette.

A Bűnvádi perrendtartás nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket, változtatására több alkalommal is sor került. Jogorvoslattal összefüggő módosításai között kell említeni az 1907. évi XXIII. törvényt és az 1914. évi XIII. törvényt. Az előbbi az ítélőtábla hatáskörébe utalta a törvényszék, mint másodfokú bíróság által hozott döntés elleni olyan semmisségi panaszokat, melyekkel szemben fellebbezésnek nem volt helye. Ez a változtatás a Kúria tehermentesítését célozta, hiszen korábban az ilyen semmisségi panasz elbírálása is a Kúria hatáskörébe tartozott.

Az idő múlásával egyre inkább felmerült az igény arra, hogy a felsőbíróságok ténymegállapítással kapcsolatos jogkörét kibővítsék. Az 1914-es módosítással a Kúria felülbírálati jogkörét kapott.

Az 1896. évi XXXIII. törvény második novellája két dolgot is változtatott a jogorvoslati rendszeren. Kialakította a csatlakozás intézményét, ami a fellebbezési kedv visszaszorítását, így a felsőbíróságok tehermentesítését célozta akként, hogy az ügyész a fellebbezéshez való csatlakozási jogával a fellebbezővel szemben akár kedvezőtlenebb ítélet meghozatalát is kérhette.

A másik – a csatlakozásnál valamivel lényegesebb – újítás a semmisségi panasz elbírálására jogosult bíróság jogkörét szélesítette ki ténykérdés vizsgálata esetén.

Megemlíthető még az a korlátozás, amit az egyesbíró ítélete elleni fellebbezéssel kapcsolatban alakított ki az 1928-as törvény, miszerint egyesbíró ítélete ellen csak a bűnösség megállapítása és a büntetés kiszabása miatt van helye fellebbezésnek.

A Bp. számos módosításon esett át hatályban léte alatt, értelmezések és kommentárok készültek vonatkozásában, ezeken kívül az 1896-os kódex korának tankönyvirására is

hatással volt. A törvény kapcsán többször is megfogalmazódott a benne foglalt eljárási rendszer, így a jogorvoslat egyszerűsítésének igénye. Az első világháborút követően történtek módosítások, melynek következtében valamennyire egyszerűsödött a büntetőeljárás.

Kiemelendő tények a Bünvádi perrendtartással kapcsolatban, hogy feltehetően korának büntetőtörvénykönyvei közül a legmesszebb ment el az alapvető emberi jogok védelmének biztosításáért, valamint, hogy a Bp. az eddigi leghosszabb időn keresztül, pontosan 52 éven át volt hatályban.

A hazai jogfejlődésben a Bp. érdemét abban is látták, hogy érvényrejuttatta a szóbeliség és a közvetlenség elvét a felsőbbbíróóságok előtti eljárásban.

A politikai változások nagy szerepet játszanak egy adott jogrendszer alakulásában, Magyarországon a szovjet hatalomátvételt követően az igazságszolgáltatás szervezete is szovjet mintára került átformálásra. A szocialista jog megjelenése, a jogállamiság eszméjének teljes eltűnését vonta maga után. Mutatja ezt az is, hogy az 1949. évi XI. törvénycikk a másodfokon eljáró bíróságtól teljes mértékben megvonta a felülvizsgálat lehetőségét és egyfokú fellebbezési rendszert vezetett be. A hatalomra jutott párt a törvénycikkkel első intézkedésként eltörölte a harmadfokú felülvizsgálat lehetőségét. Az első fokon hozott ítélettel szemben csupán egyetlen rendes perorvoslati lehetőség, a fellebbezés vált biztosítottá. Az átalakított jogrendszerrel szükségképpen együtt járó új törvények megszületése a büntetőeljárásjog területét is érintette. A társadalomban bekövetkező változás hozta magával az 1952. évi III. törvényt a Büntető perrendtartásról (II. Bp.). Lényeges változás elődjéhez a Bünvádi perrendtartáshoz képest, hogy ez utóbbi jogszabály olyan vegyes rendszert vezetett be, aminek legtöbb intézménye inkvizitórius mintára került kialakításra. A Büntető perrendtartásban megjelenő jogorvoslat az első fokú bíróság ítélete ellen igénybe vehető fellebbezés volt, tehát a törvény az egyfokú fellebbezési rendszert szabályozta, szemben az 1896-os törvénnyel, amely a kétfokú fellebbezési rendszeren alapult. Módosításokon a II. Bp. is átesett, 1954-es megváltoztatása érintette a fellebbezést, ezzel a módosítással növelte a másodfokú bíróság kasszációs jogkörét, továbbá megszüntette a laikusok részvételi lehetőségét másodfokon.

Az 1952-es törvényt tíz évre rá követte utódja, az 1962. évi 8. tvr. (I. Be.), amely már a büntető eljárást egészében szabályozta, ezt a büntetőeljárásban bekövetkezett szemléletváltást már címében is jelezni kívánták. Az I. Be. nem csupán annak bíróság előtt zajló részével kapcsolatban tartalmazott rendelkezéseket. Jelentősége a törvénynek abban is nagy, hogy az első fejezetben szabályozta az alapvető elveket, ez azért számít, mert az, hogy mi kerül rögzítésre az első általános és elvi jellegű szabályok közé, az egész kódex elvi keretét adja meg. Főként a Büntető perrendtartás szakaszait vette át, azonban nem elhanyagolható változtatás a törvényben, miszerint a másodfokú bíróság számára lehetőséget biztosított részbizonyítás felvételére, megalapozatlanság kiküszöbölése esetén akkor, ha az első fokon megállapított tényállás hiányos vagy részben felderítetlen és a helyes tényállás a másodfokon eljáró bíróság számára részbizonyítás felvételével megállá-

pítható, kiszélesítve ezzel a felsőbb bíróság jogkörét. A szocialista rendszerben még egy törvényt szükséges említeni, amely jelentős előrelépést jelentett a jogállami büntetőeljárás felé, nevezetesen az 1973. évi I. törvényt a büntető eljárásról (II. Be.). Szövegében sok változás nem történt az I. Be.-hez képest, ugyanakkor nagyon fontos, hogy olyan szabályokat is megfogalmazott, melyekben közeledés látszott a jogállamiság elveinek megfelelő szabályozás irányába, illetve ebben az időben már a jogtudomány is olyan fejlődést képzelt el a törvényhozásban, amely hatására a jogalkotó kiemelkedő szerepet biztosít az alapvető emberi jogoknak. A rendszerváltás után született alkotmányban kifejezésre jutott, hogy a Magyar Köztársaság független demokratikus jogállammá vált, így fontos volt a jogrendszer átalakításakor, hogy célként szerepeljen a jogalkotás során a jogállamiság elveinek való megfelelés. Jogorvoslati rendszere a II. Be.-nek rendes egyfokú jogorvoslatra, a fellebbezésre épült, ahol a másodfokú bíróság tekintetében a teljes revízió elve érvényesült (bizonyos kivételekkel).

Hazánkban a büntetőeljárás jogra vonatkozó szabályok hosszú folyamat eredményeként nyerték el mai formájukat, az első büntetőeljárás jogra vonatkozó szabályanyagot összefoglaló 1896-os Bünvádi perrendtartást követően három törvény született a ma is hatályos jogszabály előtt, továbbá számos módosítás is született valamennyi kódex nyomán. Az elszánt törekvés arra, hogy igazán jól működő büntetőeljárás rendszer létezzen Magyarországon, mint azt most hatályos törvényünk létrehozása és hatálybalépése között eltelt módosítások száma is mutatja, nem csillapodott a büntetőeljárás jog kodifikációjának kezdetétől fogva egészen a mai napig sem. Az 1998. évi XIX. törvény 2003. január elsején lépett hatályba, számos rendelkezésében elvégzett igazítást követően. Hatálybalépése után is több módosításon esett át. A jogorvoslat szempontjából a legfontosabb a 2006. évi LI. törvény, mely bevezette a harmadfokú eljárást, a novella általános indokolása szerint azért, hogy jobban biztosítottá váljon az ítékezés egységesítése, ami nehéz akkor, ha a legfőbb bírói fórum csak a korlátozott revízió elve alapján kialakított rendkívüli jogorvoslatokat bírál el és csak jogegységi határozatokat hoz. Ezen kívül jelentős és a jogorvoslat szempontjából számító szabály, ami az abszolút eljárási szabálysértések közé emelte azt az esetet, ha a bíróság a nyilvánosságot alapos ok nélkül zárja ki a tárgyalásról.

Napjaink fellebbezésre vonatkozó szabályai

A történeti áttekintés során is látható és több forrásban is megfogalmazódik az a megállapítás, miszerint a jogorvoslati rendszer fejlődése során a legvitatottabb kérdések között szerepelt annak az eldöntése, hogy a fellebbezési lehetőség egy vagy több fokon legyen-e biztosított. Jelenleg hatályos törvényünk a kétfokú fellebbezési lehetőséget ismeri, ahogy az korábban említésre került, a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 2006. évi módosítását követően biztosítottá vált a másodfellebbezés is, azaz a harmadfokú

bírószági eljárás lehetősége. Az ítéletábra vagy a törvényszék, mint másodfokú bíróság által hozott sérelmesnek tartott határozatok esetén helye lehet rendes jogorvoslatnak. A másodfellebbezés elbírálására az ítéletábra vagy a Kúria jogosult. A jelenleg hatályban lévő büntetőeljárás törvényünk megalkotása felé tartó folyamat során 1994-ben megfogalmazták, hogy a bírósági szervezetrendszert akár három, akár négy szintű bírósági szervezetrendszer keretében, de úgy kell megalkotni, hogy a kétfokú rendes perorvoslat kialakítására is lehetőség legyen.

A többfokú fellebbviteli rendszer egyes nézőpontok szerint jobban képes biztosítani a büntetőeljárás törvényességét és igazságosságát. Hátránya ezzel szemben az a többfokú fellebbviteli rendszernek, hogy a büntetőeljárás időtartama még inkább meghosszabbodik és így az egyfokú fellebbviteli rendszer előnye az eljárás rövidebb időszak alatt történő lebonyolításában található. További előnye az egyfokú fellebbviteli rendszernek, hogy kevesebb költséggel jár a kétfokú perorvoslati rendszerben szükséges harmadfokú bíróság működtetése nélkül.

Cséska Ervin szerint a büntető jogorvoslat „többnyire az eljárás arra jogosított résztvevőjének kérelme, indítványa (...) amely arra irányul, hogy a hatóság téves törvénysértő határozata (intézkedése), avagy az eljárás résztvevőjének mulasztása, hibája által előidézett vagy annak vélt joghátrány elháruljon, rendszerint ilyen fogyatékoságtól mentes, újabb hatósági határozat (intézkedés) hozatala útján.”

A fellebbezésre jogosultak, a fellebbezés bejelentésének szabályai, az, hogy melyik bírósági határozatok illetve azok mely rendelkezései ellen, továbbá, hogy milyen okból lehet fellebbezni és, hogy a fellebbezésnek milyen hatálya van, a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényben kerültek meghatározásra.

A fellebbezési kérelem célja, esetleges törvénysértések, tévedések kijavítása és a nem megfelelően hozott határozatok következményeinek orvoslása. A fellebbezési kérelmet a büntetőeljárásról szóló törvény 334. és 367/A. szakaszaiban meghatározott, a büntetőeljárásban részt vevő felek nyújthatnak be.

Az első- vagy másodfokú határozat kihirdetését követően a fellebbezésre jogosult nyilatkoznak arról, kívának-e a közölt határozat ellen fellebbezni. Fellebbezési nyilatkozat csak törvény által meghatározott határidőn belül tehető. (A jogszabály által megjelölt határidők: nyomban a kihirdetést követően, három nap (gondolkodási idő kérése estén), illetve kézbesítés útján közölt határozatnál nyolc nap e jogorvoslat bejelentésének határideje.)

A fellebbezési kérelem benyújtására jogosult személy az alsóbb bírósági határozat felülvizsgálatára, megváltoztatására, megsemmisítésére irányuló indítványt terjeszthet elő. A fellebbezési eljárás, abból adódóan, hogy a törvényben meghatározott személyektől származó fellebbezési kérelem alapján indulhat, a büntetőeljárásnak nem kötelező, hanem fakultatív szakasza. A fellebbezési eljárás során, a magasabb fokon eljáró bíróság megvizsgálja az alsóbb fokon hozott határozatot, majd döntést hoz a fellebbezésben foglaltak és az általa lefolytatott vizsgálat alapján. A felsőbb fokon eljáró bíróság nem

az alsóbb szinten eljáró bíróság eljárását ismétli meg, hanem a büntetőeljárás törvény alapján a korábbi eljárás és az az alapján hozott határozat felülbírálatát és ellenőrzését végzi.

A büntető jogorvoslatok közül kiemelkedik – hatását és gyakoriságát tekintve - és a legjelentősebbnek számít a büntetőeljárás bírósági szakaszához köthető rendes jogorvoslat, a fellebbezés, még inkább jelentős az első fokú bíróság ítélete elleni fellebbezés. A törvény szerint fellebbezni az első fokú bíróság ítélete és végzése ellen is lehetséges, a jogszabály nem szab határt a tekintetben, hogy az ítélet mely részét támadhatja a fellebbezésre jogosult, jogorvoslati kérelme irányulhat az ítélet egésze vagy annak csak az indokolása ellen is. Ezen kívül, szintén nincs korlát a fellebbező előtt arra vonatkozóan sem, hogy ténybeli vagy jogi okból kíván-e élni jogorvoslattal.

Másodfellebbezés esetén szűkebbre szabottak a lehetőségek a fellebbezési indítvány benyújtásával kapcsolatban. Fellebbezésnek akkor van helye a másodfokú bíróság határozata ellen, ha elképzelhető, hogy a másodfokon eljáró bíróság az anyagi jogi szabályok megsértésével hozta meg ítéletét és döntött teljes mértékben eltérően az első fokon eljáró bírósággal szemben. Tehát törvény szerint akkor van lehetőség a másodfokú határozatot megtámadni, ha az nagyban eltér, ellentétes az első fokon hozott döntéssel, így a fellebbezésben sérelmezhető az anyagi jogi jogszabályok súlyos megsértése.

A 334. §-ban felsorolt büntetőeljárásban részt vevő személyek, az általuk sérelmezett első fokú bírósági döntéssel szemben, a másodfokú bírósághoz fordulhatnak. A fellebbezés elbírálására a másodfokú bíróság jogosult, azaz a fellebbezés hatálya devolutív (áthárító), vagyis a magasabb szinten eljáró hatóság dönthet a jogorvoslati kérelem elintézésével kapcsolatban. Léteznek nem devolutív, azaz nem átszarmaztatható hatályú büntető jogorvoslatok is, mikor nem a magasabb fokon eljáró hatóságé a döntési hatáskör a jogorvoslati kérelemről, kivételesen előfordul az is, hogy az első fokú bíróság jogosult elutasítani a fellebbezési kérelmet vagy mellőzheti annak elbírálását. (341.§)

Fellebbezés oka lehet a büntető anyagi jogi jogszabályok megsértésének feltételezése, alapulhat a fellebbezés eljárási jogi jogszabálysértésre hivatkozáson, ezeken kívül még ténybeli okból is helye lehet a jogorvoslati kérelem benyújtásának, mikor megalapozatlanságra alapítja fellebbezését a jogosult.

Ténykérdés vizsgálatánál a középpontban az áll, hogy mi történt, vagyis mi valósult meg abból, amit az ügyész a vád tárgyává tett. Ténybeli tévedés (error in facti) lehet például: tényállás felderítetlensége, bizonyítás hiányossága, következtetések ténybeli helytelensége. Jogi kérdéseknél a bíróság azt vizsgálja, hogy ami történt, az jogi szempontból minek minősül, valamint jogkérdés körébe vonható az is, ami nem a bírói felismeréshez tartozik. Jogi ok, mint az fentebb is említésre került, lehet: anyagi jogi (error in iure), valamint eljárásjogi ok (error in procedendo) is. Anyagi jogi ok esetén: bűnösség megállapítását, vagy meg nem állapítását, cselekmény jogi minősítését, büntetés vagy intézkedés nemét vagy mértékét sérelmezi a fellebbező. Ezen hibák akkor fordulhatnak elő, ha az alsóbb fokon eljáró bíróság helytelenül alkalmazta a büntető anyagi jogi jogszabály ren-

delkezéseit. Eljárási ok: a bíróság az eljárási törvény valamely rendelkezését sérti meg, például a bíróság nem volt törvényesen megalakítva, a terhelt jogait megsértették, a bíróság túllépte hatáskörét. Az eljárási okra előterjesztett fellebbezés alapja lehet a büntetőeljárási törvény megsértése, valamint más, alacsonyabb szintű jogszabály büntetőeljárási tartalmú rendelkezéseinek, vagy a büntetőeljárási törvényben alkalmazandó polgári eljárási szabályok megsértése.

Az első fokon eljáró bíróságot nevezik ténybíróságnak is, mert az első fokú bíróság előtt zajló eljárás során érvényesülnek leginkább a büntetőeljárás bizonyos alapelvei, mint például a nyilvánosság és az ügyfélegyenlőség elve. A bizonyítás is főszabály szerint az első fokú bírósági szakaszban zajlik, így a tényállás megállapítására leginkább a büntetőeljárás első fokú bírósági szakaszában van lehetőség. A másodfokon eljáró bíróság csak megalapozatlanság esetén változtathatja meg az első fokú bíróság határozatát, tehát a megalapozott tényálláshoz a másodfok kötve van.

A tényálláson kívül, a másodfokú bíróság az első fokú határozatot és az annak meghozatalát megelőző eljárást teljes egészében felülvizsgálhatja, attól függetlenül, hogy ki és miért fellebbezett. Ez azt jelenti, hogy a másodfokú bíróság eljárása során a teljes revízió elve érvényesül. Ez a széleskörű ellenőrzési lehetőség a másodfokon eljáró bírák számára azért biztosított, hogy még inkább érvényesülhessen a törvényesség és az igazságosság követelménye a büntető eljárás során, mivel az átfogó vizsgálat megakadályozhatja a megalapozatlan vagy jogsértő határozatok jogerőre emelkedését. Mikor a felsőbb szinten eljáró bíróság megváltoztatja részben vagy egészben az alsóbb szinten eljáró bíróság döntését, akkor reformatórius jogkört gyakorol.

Előfordulhatnak olyan súlyos esetek, mikor a felsőbb bíróság nem csupán megváltoztatja, hanem megsemmisíti, hatályon kívül helyezi az alsóbb bírósági ítéletet és az ügyet visszautalja az előtte eljáró bíróság számára. Erre akkor kerülhet sor például, ha a bíróság a törvények rendelkezéseit súlyosan megsértette (például a nyilvánosságot alapos ok nélkül zárta ki, a bíróság nem volt jogszerűen megalakítva) vagy a tényállás megalapozatlan (például a bíróság nem állapít meg tényállást, nem deríti fel az ügyet vagy a tényállás ellentétes az alapjául szolgáló bizonyítékokkal).

A harmadfokú bíróság eljárása esetén is a teljes revízió elve érvényesül, a tényálláshoz kötve van, a harmadfokú bíróság határozatát kizárólag a másodfokú bíróság határozatának alapjául szolgáló tényállásra alapíthatja. Bizonyításnak harmadfokon nincs helye, azonban megalapozatlan ítélet esetén a tényálláshoz kötöttség nem érvényesül, ha a helyes tényállás az iratok tartalma alapján megállapítható, akkor a harmadfokú bíróság is megállapíthat eltérő tényállást az alsóbb fokú bíróság határozatához képest. Ilyen esetekben nincs szükség a felülbírált határozat hatályon kívül helyezésére és az eljárás megismétlésére. A harmadfokú bíróság reformációs jogköre csak a büntetőjogi főkérdésekre, és az ezekkel szorosan összefüggő rendelkezésekre terjed ki. Kasszációs jogkört gyakorol a harmadfokú bíróság, ha a másodfokú ítélet megalapozatlanságát nem tudja kiküszöbölni vagy abszolút eljárási szabálysértést észlel.

A harmadfokú bírósági eljárásra vonatkozó szabályok főszabály szerint megegyeznek a másodfokú bírósági eljárásra vonatkozó szabályokkal, ezt a büntetőeljárásról szóló törvény is kifejezésre juttatja 385. §-ában. Összefoglalva elmondható, hogy mindkét eljárásban érvényesül a teljes revízió elve, vagyis, hogy a fellebbezési eljárást lefolytató bíróságok felülbírálhatják a tényállás megalapozottságát, valamint az eljárási szabályok betartását, függetlenül attól, hogy ki és miért fellebbezett. De a törvény a másodfokú eljárástól eltérően szabályozza a fellebbezésre jogosultak körét, a fellebbezés joghatályát, a felülbírálat terjedelmét, vagy a tényálláshoz kötöttséget.

A tényálláshoz kötöttséggel összefüggésben a legnagyobb különbség a másod- és harmadfokon eljáró bíróságok között abban van, hogy a harmadfokon eljáró bíróság nem folytathat le bizonyítási eljárást, vagyis ha a másodfokú bíróság határozata megalapozatlan és az iratok tartalma alapján nem állapítható meg a helyes tényállás, akkor a harmadfokú bíróság kasszációs jogkörét gyakorolja. A leglényegesebb eltérés azonban az, hogy harmadfokú eljárásnak eleve csak akkor van helye, ha a másodfokú bíróság és az elsőfokú bíróság eltérően döntött a vádlott bűnösségével vagy a vádlott felmentésével kapcsolatban.

A jelenleg hatályos 1998. évi XIX. törvényt hamarosan felváltja egy új büntetőeljárás jogszabály, mely számos változást idéz elő a jelenlegi büntetőeljárás rendszerében, átfogó módosítást hoz maga után az egész büntetőeljárás kódexben, érinti az eljárás valamennyi szakaszát, bizonyos mértékben a másod- és harmadfokú bírósági eljárásokat is. A másodfokú bíróság felülbírálati jogköre főszabály szerint teljes körű marad, a harmadfokú bíróság felülbírálati jogköre szűkül, csak eltérő döntés esetén érvényesül majd a teljes felülbírálat joga. Az új Be. rendelkezései erősítik a revíziós jogkört, valamint célul tűzte ki a jogalkotó a kasszáció visszaszorítását.

Záró gondolatok

A büntetőeljárásban biztosított rendes perorvoslat, a fellebbezés témaköréhez rendelkezésre álló bőséges forrásanyag megmutatja a dolgozat témájának fontosságát. A jogalkotó részéről is hangsúlyos szerephez jut a jogorvoslat, melyhez való jogot az Alaptörvényben és az eljárási törvényben a kiemelten fontos alapelvek között történő megnevezéssel jelzi, ezzel is az alapvető emberi jogok védelmét szolgálva. A jogorvoslat minden olyan eljárásban fontos, ahol egyenlőtlen helyzetben állnak szemben egymással az ügyben részt vevő felek. Szükség van valamiféle garanciára a jogállamiság megfelelő működéséhez is, a hátrányosabb pozícióban lévő fél érdekeinek védelmére. Különösen nagy jelentőséggel bír a jogorvoslathoz való jog egy olyan eljárásban, ahol a félnek alapvető alkotmányos jogai kerülhetnek korlátozásra. A terhelt hátrányos pozícióját mutatja, hogy a büntetőeljárás alá vonva az eljárás menetére nem sok befolyással bír, a bíróság előtt a vádlott kezében a jogorvoslat az eszköz, amivel például súlyos eljárási szabálysértések, helytelen határozatok orvoslása érdekében élhet, azért, hogy a hibás döntés jogkövetkez-

ményei ne álljanak be, vagy ha már a jogkövetkezmények beálltak, minél előbb megszűntetésre kerüljenek. Azt gondolom, hogy a fellebbezés, mint lehetőség, a terhelt jogainak védelmét szolgálja leginkább és megállapítható a fellebbezési eljárások számát tekintve, hogy a jogosultak gyakran élnek Alaptörvény által is biztosított fellebbezési jogosultságukkal. A fellebbezés eszköze természetesen az eljárás más szereplőinek is biztosít jogérvényesítési lehetőséget. Ha pedig nem a bíróságon kívülről, hanem onnan belülről szemléljük, akkor az anyagi igazság érvényre juttatásának eszköze, mivel lehetőséget ad a bírói hibák és tévedések kijavítására, a helyes döntés kialakítására,

Irodalomjegyzék

- Büntető eljárásjogi olvasókönyv, Osiris Kiadó (Budapest), 2003
- Bartkó-Dávid-Horváth-Jancsák-Jungi-Kovács-Nagy-Németh: Büntetőeljárás jog I. 2015
- Bartkó-Dávid-Horváth-Jancsák-Jungi-Kovács-Nagy-Németh: Büntetőeljárás jog II. 2015
- Büntetőeljárás jog, Kommentár a gyakorlat számára, Második átdolgozott egybeszerkesztett kiadás III. hvg-orac Lap-és Könyvkiadó Kft. Budapest 2016
- Dr. Bánáti János, Dr. Belovics Ervin, Dr. Csák Zsolt, Dr. Sinku pál, Dr. Tóth Mihály, Dr. Varga Zoltán – Büntető eljárásjog második átdolgozott kiadás hvg-orac Lap és Könyvkiadó, Budapest, 2006
- Cséka Ervin, A büntető jogorvoslatok alaptanai, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1985
- Király Tibor Büntetőeljárás jog 3. átdolgozott kiadás, Osiris kiadó, Budapest, 2003
- Nagy Lajos, Fellebbezés a büntetőperben, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1960
- pusztai László, A modern büntetőeljárás jog kialakulása Magyarországon, Eötvös Loránd Tudományegyetem. Állam- és Jogtudományi Kar (Budapest) 1994
- Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.),
1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról
1896. évi XXXIII. törvény a bűnvádi perrendtartásról
- Dr. Soós László, Az új Be. jogorvoslati rendszerének változásai, In. Magyar Jog 12/2003.
- Cséka Ervin, A jogorvoslatok szabályozásának alternatívái a büntető eljárásban In. Magyar Jog 38/1991.
- http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/2011_0001_520_buntetoeljarasi_jog/ch20.html
2017. január 26.
- <http://kuria-birosag.hu/hu/kuria-tortenete> 2017. március 27. 12:49
- <http://lexikon.katolikus.hu/O/orsz%C3%A1gb%C3%ADr%C3%B3i%20%C3%A9rtekezlet.html>
2017. március 27. 12:59
- <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6650> 2017. március 27. 16:17
- http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_buntetoeljarasi_jog/ch03.html
2017. március 27. 13:25
- <http://kuria-birosag.hu/hu/rendes-jogorvoslati-eljarasok-buntetougyekben> 2017. április 9. 12:13
- http://debreceniitlotabla.birosag.hu/sites/default/files/field_attachment/harmadfokueljaras.pdf,
2017. május 7. 11:24
- http://www.mjsz.uni-miskolc.hu/201402/noname_4.pdf 2017. május 14. 9:23
- <http://jogaszvilag.hu/rovatok/szakma/jogorvoslatok-es-kulon-eljarasok-az-uj-be-ben> 2017. június 12. 8:40
- http://www.parlament.hu/documents/10181/1202209/Infojegyzet_2017_4_buntetoeljaras.pdf/88991144-1a80-4187-8ae7-1fe67ff38b29 2017. június 12. 8:59

A büntetőjog színpadán

Büntetőjog és opera? Vajon hogy kötődik egymáshoz egy zenei műfaj és egy jogág? – teszi fel magának a kérdést a jogot gyakorlati vagy elméleti síkon művelő jogász. Ebben a rövid értekezésben próbálom bemutatni, hogy helye van a bűnügynek az opera színpadán is. Az operák nem csak drámai és zenei, de akár büntetőjogi elemzésre is alkalmasak, sőt egyenesen érdemesek. Egy büntető ügy tárgyalásához vádirat kell, míg egy opera megalkotásához zenei ihlet, és egy eladható történet. A bűncselekmény elévülhet, az elkövető halála büntethetőséget megszüntető ok, míg a zenei remekművek időtlenek, a valódi hősök élete igazán haláluk után teljeseedik ki. Mindkét terület az emberi elme nagyszerű terméke. A jogász, ha szakmáját kívánja gyakorolni, polgárként a jogkövetésre kötelezett. Számára a paragrafus nem unalom, hanem szakmai tudásának forrása. A büntető ítélet nem műalkotás, de műveltség nélkül a jogi diploma is kevesebbet ér. A jogesetben pedig sokszor ott rejtőzik az igazi dráma is. A különböző korok opera alkotásai hűen tükrözik az akkori társadalomban élő erkölcsi és jogi normákat. Az operai históriák büntetőjogi elemzése semmi esetre sem jogtörténeti jellegű, nem cél tehát annak elemzése, hogy a szereplők cselekményeit az adott történeti korban és földrajzi helyen hogyan ítélték volna meg. Sokkal inkább didaktikai célt szolgálnak: az érdekes történetek kiválóan alkalmasak arra, hogy a hatályos büntetőjog egyes alapintézményeit bemutassam segítségükkel. Számos más, jogi szempontból elemezhető s értelmezhető opera mű létezik, viszont jómagam a büntetőjog alapkategóriáit egy opera művön keresztül szeretném ismertetni, ezáltal engedve betekintést a jog sokszor bonyolultnak és ingoványosnak tűnő világába. A nehezen emészthető jogtételek megértéséhez, elsajátításához nemcsak szóra-koztató példát, hanem kiváló gyakorlati tudnivalót adhat egy-egy opera darab. Ezek a példák ugyanakkor nem erőltetettek, mivel a szerző azokat maga is az öt körülvevő élet-helyzetekből meríti, élményszerűen, de tényszerűen tárja. A nézőn múlik, hogy az adott esetet a jog hatályos szabályai szerint értelmezi, vagy csak a hétköznapi szórakozás szintjén. A néző az operaelőadást mindig a jelenben éli meg. Természetes késztetés, hogy a sztorikról is a mai fejünkkel gondolkodjunk. A sztorikban pedig ott vannak a bűncselekmények is. E művek központjában lényegében konkrét jogeset áll, amellyel kapcsolatban egyfajta megoldást tár elénk a szerző, de megadja annak lehetőségét is, hogy a néző is kialakítsa saját véleményét.

Az értekezésemben Verdi rigolettója került terítékre, e művön keresztül ismerkedhetünk meg a tettesség-részesség tanával és a bűncselekményi stádiumok dogmatikai

¹ Szolnoki Barbara joghallgató, győri Széchenyi István Egyetem

alapkérdéseivel. Így e rövid tanulmány, a feldolgozott mű csak egy szeletét adja át ennek az igen gazdag területnek. Vajon ha ma állítanánk r igolettót a bíróság elé, milyen szempontok szerint ítélnék felette? Hogyan minősülne az általa elkövetett bűncselekmény, és milyen büntetést kapna? A kérdésre adott válasz a mű alapján is megadható. Verdi mindent leírt és feldolgozott, amely a cselekmény minősítése és a büntetés kiszabása szempontjából lényeges lehet. A kérdés már csak az: büntethető-e r igoletto? Mielőtt mindezekre megkeresnénk a válaszokat, röviden ismertetem az opera cselekményét, hisz aki a jog világában járatos, nem igazodik el feltétlenül a zenei műfajokban.

Ebben a műben a gyilkosság áll vizsgálódásunk középpontjában. A történet fő mozzanata röviden úgy közölhető, hogy r igoletto lányának a becsületét megsértette a herceg, így r igoletto felbérel egy bérgyilkost, hogy álljon bosszút. A bérgyilkos húga, Maddalena, aki r igoletto lányával egyetemben szintén szerelmes a hercegbe, arra kéri a bátyját, hogy inkább r igolettót ölje meg. Végezetül r igoletto lánya feláldozza magát az apja és a szerelme helyett.

A büntetőjog az emberölésre vonatkozóan már az előkészületeket is törvényszegés-ként értelmezi. Mivel a gyilkosság – mint főbűn – mozzanatok következménye, ezért fel kell tárunk az előzményeit. Így a következőkben nemcsak r igoletto, hanem a többi szereplő büntetőjogi cselekményeire is kitérek.

A dalmű rövid előjátéka a cselekmény döntő mozzanatát, Monterone átkát, és az ebből fakadó tragédiát vetíti előre.

A mantuai herceg legújabb kalandjával dicsekszik az egybegyűlt nemeseknek. Felfedezett egy ismeretlen fiatal lányt, akihez polgári öltözetben közeledett és akit el fog csábítani. Közben udvarló pillantásokat vet Ceprano gróf feleségére is, és férje jelenléte ellenére ajánlatokat tesz neki. Megérkezik r igoletto, az udvari bolond, aki ötleteket ad a hercegnek, hogyan kellene eltávolítania a grófot: zárja börtönbe, fejezze le, vagy száműzze, a gróf feleségét pedig rabolja el.

„Rigoletto: Ragadd el őt

Herceg: Hogy volna lehető?

Rigoletto: Ma este.

Herceg: Felejtetd a grófot?

Rigoletto: Nem zárathatod be?

Herceg: Ó nem.

Rigoletto: Tehát száműzöd őt.

Herceg: Azt nem teszem.

Rigoletto: Nohát fejét próbálnád meg.”

r igoletto itt, mint felbújtó lép fel, hisz bűncselekmény elkövetésére próbálja a herceget szándékosan rábírni. *A felbujtás olyan pszichikai hatás kifejtése, melynek következtében a tettes elhatározza a bűncselekmény elkövetését.* Tehát a felbújtó a tettes elhatározásának döntő motívumát váltja ki, ezért a felbújtó személyének és tevékenységének kiemel-

kedő jelentősége van a tettesi bűncselekmény létrejöttéhez vezető okfolyamatban. Viszont e bűncselekményt a rábírt személynek meg kell valósítania, vagy legalább meg kell kezdenie annak megvalósítását. Csak eredményesség esetében állapítható meg, az eredménytelen felbujtás csak felhívásként, tehát előkészületi cselekményként értékelhető. Így Rigoletto esetében emberölés előkészületéről beszélhetünk, mivel *előkészületnek csak olyan tevékenység minősülhet, amely a bűncselekmény törvényi tényállásának egyetlen elemét sem valósítja meg*, hisz a tényállási elem megvalósítása minden esetben kísérletnek minősülne. Az előkészületi cselekmények pedig mindig távolabbról veszélyeztetik a törvényhozó által védeni kívánt társadalmi viszonyt.

E bűncselekmény tervezgetését megzavarja Monterone gróf, akinek a lányát is meggyalázta a herceg. Rigoletto viszont – foglalkozásából eredve – nem tudja önuralmát megtartani, így kijelenti, hogy a gróf itt nem találja meg, amit a lánya elvesztett... *„Méltó halálra, méltó halálra vala ön ítélve, de megbocsáta, de megbocsáta szűnk nagylelkűsége, és ön oly együgyü kába, minden órába keresi lánya becsületét hiába.”* A felbőszült apa így nemcsak a herceget, hanem az udvari bolondot is megátkozza. Úgy vélem, Rigoletto a rágalmazás határait súrolja, hisz *„a rágalmazás vétségét az követi el, aki valakiről, más előtt, a becsület csorbítására alkalmas tényt állít vagy híresztel, vagy ilyen tényre közvetlenül utaló kifejezést használ.”* Alapesetben egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Minősítő körülményként pedig kiemelhető, hogy Rigoletto nagy nyilvánosság előtt követte el a rágalmazást. A tényállításnak több ágazata is elkülöníthető. A tény személyes tapasztalaton, meggyőződésen alapuló közlés arról, hogy a múltban létezett vagy a jelenben létezik valamilyen esemény vagy történés. A tény híresztelése a más által tett tényállítás továbbadása, míg a tényre közvetlenül utaló kifejezés használata azt jelenti, hogy az elkövető a valóságnak olyan jellemzőjét emeli ki, amelyből logikailag meghatározott tényre (eseményre, történésre) lehet következtetni. Úgy gondolom, itt a tény híresztelése valósul meg, mivel Rigoletto az apa által közölt, valóságnak megfelelő állítást közvetíti gúnyos, megalázó formában a bálon résztvevőknek.

Az átok után hazafelé ballagó Rigoletto a végkifejlet bekövetkezéséhez nélkülözhetetlen ajánlatot kap Sparafucile-től a bérgyilkostól. A Büntető Törvénykönyv a bérgyilkos fogalmáról tényszerűen nem rendelkezik, viszont a már említett bűncselekményre felhívásról, ajánlkozásról, vállalkozásról igen. *„Előkészület miatt büntetendő, aki bűncselekmény elkövetése céljából az ehhez szükséges vagy ezt könnyítő feltételeket biztosítja, az elkövetésre felhív, ajánlkozik, vállalkozik, vagy a közös elkövetésben megállapodik.”*² Az előkészületnek minősülő tevékenységek pedig ebből a részletből egyértelműen kitűnnek:

Rigoletto: Rabló vagy?

Sparafucile: Ki olcsó áron megszabadít a vetélytársaktól

Rigoletto: S hogyan intézed bizton a gyilkolást?

Sparafucile: Olykor a nyílt utcában,

2 2012. évi C. törvény 11.§ (1) bek.

*Avagy saját lakomban,
Éjjel útjába állok,
S egy jó döfésre ő halott.*

r igolettonak ebben a helyzetben nem állapítható meg a büntethetősége előkészület miatt, mivel **önkéntes elállása** folytán maradt el a bűncselekmény elkövetésének a megkezdése. Annál inkább büntethetőek viszont az udvaroncok, akik el akarják rabolni Gildát, mivel úgy hiszik, hogy a bolond szeretője, és ezáltal kívánják őt megleckéztetni. Viszont r igoletto váratlanul visszatér, de az udvaroncok megtévesztik, hogy Ceprano grófnét akarják elrabolni. A bekötött szemű r igoletto részt vesz a „játékukban” és túl későn eszmél rá, hogy saját lánya elrablásában segédkezett.

Marullo: Furcsa dolog miben mi járunk, Ceprano grófnőt kell elragadnunk.

Rigoletto: Hogyan jutok be?

Marullo: Add át a kulcsot, soha se kételkedj. El fog bizonytalansággal sülni a kalandunk.

Marullo: Minket álarc fed.

Rigoletto: Egy álarcot ide, had öltsem föl én is.

Az udvaroncok tekintetében egyértelműen fennáll mind az emberrablás, mind pedig a felbujtás ténye, hisz *emberrablást követ el, aki más személyi szabadságától erőszakkal, illetve élet vagy testi épség ellen irányuló közvetlen fenyegetéssel megfoszt.*³ Jogi tárgya az ember személyi szabadságához, illetve kényszermentes cselekvéséhez fűződő társadalmi érdek. A passzív alanya pedig Gilda, akit a személyi szabadságától megfosztanak. Viszont, mint már említettem, az udvaroncok, mint felbujtók is felelnek tetteikért, mivel *felbujtó az, aki más bűncselekmény elkövetésére szándékosan rábír.*⁴ A felbujtás alapvető feltétele a tettesi alapbűncselekmény, amely a felbujtás járulékos jellegéből következik. A tettes cselekményének bűncselekménynek kell lennie, továbbá e bűncselekményt a rábír személynek meg kell valósítania, vagy legalább meg kell kezdenie annak megvalósítását. Felbujtás csak eredményesség esetében állapítható meg, az eredménytelen felbujtás csak felhívásként, tehát előkészületi cselekményként értékelhető. Ezek ismeretében egyértelmű az udvaroncok részéről a felbujtás, Marullo esetében a tettesi közrehatás, r igoletto esetében pedig felmerülhet egy elkövetői alakzat: a bűnsegéd. *Bűnsegéd az, aki bűncselekmény elkövetéséhez szándékosan segítséget nyújt.*⁵

A bűnsegély feltételez egy tettest, tettesi alapbűncselekményt, amelyhez kapcsolódik a bűnsegédi tevékenység. A bűnsegédi tevékenység a segítségnyújtás, vagyis a bűnsegéd nem vesz részt a bűncselekmény törvényi tényállásának megvalósításában, ehhez csak segítséget nyújt. r igoletto ebben a helyzetben, mint „létrát tartó személy” vesz rész:

3 2012. évi C. törvény 190. § (1) bek.

4 Btk. 14. § (1) bek.

5 Btk. 14. § (2) bek.

Tartsd a lajtorját... szólítja fel őt Marullo. Úgy vélem, büntethető ebben a szituációban is rigoletto, mivel a bűnsegédnek tisztában kell lennie saját tevékenységével, annak kihatásaival, a tettesi tevékenységgel, annak következményeivel, társadalomra veszélyes jellegével, saját tevékenysége és a tettes bűncselekménye közötti összefüggéssel, és ez alól az sem mentheti fel, hogy a passzív alany személyében tévedett.

(Álarcot tesznek a képére, s ugyanazon perczen egy kendővel szemeit és füleit is bekötik, majd egy létrához állítják, mely a teraszhoz van támasztva.)

Rigoletto: Háh, milyen sötét az éj!

Marullo: Siket és vakká teszi a kötelék.

Miután rigoletto tudomást szerez lánya hollétéről, valamint arról hogy a herceg megsértette Gilda becsületét, elhatározza, hogy felbérli Sparafucilét, a bérgyilkost. Ez pedig a történet fő konfliktusához, magához a főbűnhöz vezet.

rigoletto első szavaival, melyeket Sparafucile-hez intéz, máris megvalósítja az emberölés előkészületének tényállását, mivel pénzbeli segítséget nyújt neki a cselekmény elvégzéséhez. Így, mint azt a bevezető gondolataimban már megemlítettem, a büntetőjog – főszabály szerint – az emberölésre vonatkozóan már az előkészületet is törvényszegésként értelmezi. ***Előkészület miatt büntetendő, aki a bűncselekmény elkövetése céljából az ehhez szükséges vagy ezt könnyítő feltételeket biztosítja, az elkövetésre felhív, ajánlkozik, vállalkozik, vagy a közös elkövetésben megállapodik.***⁶ Előkészület az a tevékenység, amelynek célja valamely szándékos bűncselekmény elkövetésének a lehetővé tétele, vagy megkönnyítése.

Rigoletto: Húsz aranyat említettél? ...

Tíz nesze itt van, többit utána kapod. Itt marad ő?

Sparafucile: Itt.

Rigoletto: A mikor éjfél utáni fog, itt leszek.

Sparafucile: Ne fáradj, a folyamba magam is bedobom őt.

Míg azonban a bolond púpos az emberölés előkészületének tényállását valósítja meg, addig Sparafucile-t terheli a cselekmény „oroszlánrésze”. Hisz az ő bűncselekménye lenne a legsúlyosabban büntetendő a felsorolt szereplők közül. A bűncselekmény elkövetésére önként ajánlkozik, valamint az emberölést el is követi. *Aki mást megöl, büntett miatt öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.*⁷ Sparafucile esetében pedig úgy gondolom, az emberölés minősített esetéről lehet szó, vagyis nyereségvágyból követi el. Viszont mindezek véghezviteléhez segítséget nyújt testvére, Maddalena is. Lánytestvére, mint bűnsegéd lép fel a műben, mivel tisztában van a saját tevékenységével, annak kihatásával, a tettesi tevékenységgel, annak következményeivel, valamint a saját és testvére

6 Btk. 11.§ (1) bek.

7 Btk. 160.§ (1) bek.

cselekményének az összefüggéseivel. Továbbá az ő közbenjárásával történik meg az opera legnagyobb és legfontosabb csavarja, vagyis Gilda megölése a herceg helyett. Maddalena ugyanis beleszeret a hercegbe, így megkéri testvérét, hogy mást öljön meg helyette. Ezzel pedig nyomatékosítja fizikai és pszichikai bűnsegédi mivoltát, hisz közvetlenül, aktívan részt vesz a cselekményben, bátorítja, buzdítja a tettesi alaphűncselekmény elkövetését, s a már kialakult elhatározást segíti (más személy helyettesítésével).

Maddalena: Én a bérelt díjat neked biztosítom. Életemben hagyván Őt. Neked már tíz scudót a púpos leszámolt. Későbbben a többbit magával elhozza. Gyilkold meg őt.

Maddalena: Meg kell őt menteni, meg kell őt menteni!

Sparafucile: Ha jó, míg az óra lekongja az éjjélt, akárki, helyébe hadd érje halál!

Maddalena sikeresen rábíri testvérét más ember megölésére, így Gilda lesz az, aki a herceg és apja helyett feláldozza magát. (A felbujtásba a bűnsegély beleolvad.) Viszont rigolettót nem tájékoztatják e jelentéktelennek tűnő cseréről, így Sparafucile tévedésbe ejti rigolettót a haszon megszerzése érdekében. Ezzel megvalósítva egy csalást. *Aki jogtalan haszonszerzés végett mást tévedésbe ejt, vagy tévedésben tart, és ezzel kárt okoz, csalást követ el.*⁸ A bűncselekmény elkövetési magatartása a tévedésbe ejtés, vagy tévedésben tartás. Úgy vélem, itt a tévedésbe ejtés áll fenn, mivel a tévedésbe ejtés esetén az elkövető idézi elő a téves képzeteket a valóság tekintetében. A bűncselekmény megvalósulásához nincs szükség arra, hogy a tévedésbe ejtés fondorlatos legyen. A törvény a csalás vonatkozásában az eredményt továbbra is kárként határozza meg. A bűncselekmény megvalósulásához az elkövetési magatartás és az eredmény között okozati összefüggésnek kell fennállnia. Az elkövetői magatartás mindkét fordulata a jogtalan haszonszerzési célzatra figyelemmel csak egyenes szándékkal követhető el. A csalást tettesként bárki elkövetheti. A csalás a kár bekövetkeztével befejezetté válik.

Rigoletto: Ó mily kélj! Gyertyát!

Sparafucile: Gyertyát? nem, a pénzt add át!

(erszényt ad neki)

Sparafucile: Most el a vízbe vele!

Rigoletto: Majd én végzem azt.

Sparafucile: Jó, a mint tetszik...

Az opera végén tehát megvalósul nemcsak Monterone átka, hanem maga az emberölés is. Már csak egy kérdés marad. Kik azok a személyek, akik bűncselekményt követtek el? és vajon rigoletto büntethető-e?

Erre a kérdésre pedig úgy vélem, a kiragadott szövegekből, és értelmezésükből egyértelműen kitűnik, hogy a rigoletto mint opera, a tettesség-részesség tana, valamint a stádiumtan erdejébe visz be bennünket. Végző soron – a mai jogi értékelést tekintve – akár azt is mondhatjuk, hogy alig van olyan szereplője a műnek, akinek ne lenne „vaj a fején”.

8 Btk. 373.§ (1) bek.

Gilda meggyilkolásában Maddalena és Sparafucile felelőssége vitathatatlan, mai fogalmaink szerint nyereségvágyból és előre kitervelten követik el az emberölés büntetettét. Rigoletto szerepe érdekes igazán, aki Sparafucilét eredetileg a Herceg meggyilkolására bérelte fel, de végül – nem sejtve, kinek testét rejti a zsák – a lány gyilkosát fizeti ki. Tekintettel arra, hogy Gilda megölésére nem Rigoletto bírta rá a testvérpárt, a járulékos felbujtáshoz szükséges oksági kapcsolat nem állapítható meg, ezért Rigoletto – a Herceg vonatkozásában – emberölés előkészületéért lenne ma büntethető. Továbbá ott vannak még az udvaroncok, akik elrabolják Gildát, és Gilda dadája, aki a lány elrablását lehetővé teszi azzal, hogy beengedi az udvaroncokat a házba. Egy azonban biztos, ezt a cselekménysort biztosan egészen más szemmel ítéljük meg ma, mint ahogy tették volna a történet valós idejében.

Ebben az értekezésben az opera jogesetként jelent meg. Ez viszont számos problémát rejt. A jognak és a zenei műfajnak ugyanis eltérő céljai, illetve funkciói vannak. Bár az erkölcs szerepe mindkettőnél fontos. Az operában a tér és idő általában nem valóságos. Ebben a képzeletbeli térben a szerzők felfüggesztik az erkölcsi ítéletet, mert csak így bontakozhatnak ki az alakok, vagyis azok az egyének, akik nem egy előre létező igazság alapján hívatnak életre, hanem mint autonóm lények. A maguk erkölce, a maguk törvényei alapján teremtdőnek meg. A sokszor egymáshoz nem illő területek, jelen esetben a jog és az opera közös tanulmányozása mellett mégis több érv szól. Többek közt az instrumentális érv, mely szerint a zenei műfaj ismerete lehetővé teszi, hogy jobb szakembereket nevelhessünk. Valamint a humanista érv, mely lehetővé teszi, hogy jobb embereket nevelhessünk. Nem szabad elfelejtenünk azt sem, hogy így könnyebben megérthetjük a jogi fogalmakat. Mindezek mellett a jogszabályok száraz mondatai kalandra kelnek, és a klasszikus opera világában otthonra lelnek. Az operának szerepe lehet az emberi jogok és a másság megértésében is. Továbbá arra is tanít, hogy legyen kíváncsi az egyik fél a másikra, és igyekezzen megérteni a saját igazságaitól eltérő igazságokat. Ez viszont már újabb területe a jog és az opera közös tanulmányozásának.

Értekezésem végére érve, köszönetemet fejezem ki dr. Kovács Gábor Tanár Úrnak, értékes tanácsaiért és segítőkészségéért. Továbbá köszönetet mondok dr. Jungi Eszter Tanárnőnek, hogy lehetőséget biztosított dolgozatom megírásához. Köszönöm segítőkész támogatását valamint dolgozatom alapos és kritikus átnézését.

Felhasznált irodalom

- Belovics Ervin-Nagy Ferenc-Tóth Mihály: *Büntetőjog I. Általános rész* HVG Or AC 2014.
 Giuseppe Verdi – Francesco Piave- *Rigoletto* (ford: Nádaskay 1852)
 Karsai Krisztina- *Bűnök, tények és büntények az operaszínpadon*, Hódmezővásárhely 2013.
 Kiss Anna- *Bűnbe esett irodalmi hősök*, publicitas Art Media, Budapest, 2008.
 2012. évi C. törvény

Jogesetek d-mollban²

r ádióban, koncerteken, programfüzetekben sokat hallhattunk, olvashattunk kedvenc klasszikus zeneszerzőink életéről. Sokan tudják milyen műveket írtak, mikor születtek, mikor haltak meg, viszont azt nem, hogy legtöbbjüknek van titkolnivalója, életüknek olyan eseményei, amit nem szívesen tárnak a közönség elé. Én viszont most lerántom a leplet kedvenc klasszikus zeneszerzőink életének sötétebb, titkosabb részleteiről és bizonyítom, hogy ők maguk is esendő emberek voltak, közel sem tökéletesek. Híres emberek bűneiről, bűncselekményeiről szeretünk néha tudomást sem venni. Nem, ő ilyet nem tehetett, aki ilyen szép zenét írt. Valójában pedig mennyire hogy megtették! Zenetörténeti érdeklődésem már kisgyermekként jelentkezett, és már akkor is elsősorban a zeneszerzők élete, személyisége érdekelt. Azóta szélesítettem zenetörténeti tudásomat, igyekeztem minél többet megtudni ezekről az emberekről. Advocatus Diaboli szerepében, időrendben próbálom bemutatni Őket, nem vitatva érdemeiket. Vajon előfordulhatott az, hogy énekesnőket kidobáltak az ablakon? Vajon Csajkovszkijt valóban jogász iskolatársai mérgezték meg? Megtörténhetett az, hogy Joseph Haydnt lefejezték? Ezekre a kérdésekre megtalálhatják a válaszokat dolgozatomban.

A gyilkos madrigalista

Kezdjük is mindjárt egy előre kitervelt, különös kegyetlenséggel elkövetett kettős emberöléssel. Az elkövető Carlo Gesualdo Venosa hercege, a madrigál³ mestere.

1590. október 17-re virradó éjszaka, Nápolyban történt az eset. r engeteg verzió maradt fenn, sokféleképpen adják elő, olykor meglehetősen fantáziadús elemekkel vegyítve, amiknek nincs sok köze az igazsághoz. Szerencsére maradtak fenn hitelesnek mondható források az ügyről:

Velence akkori nápolyi követe levelében számol be a történetekről, illetve az Alkirályi Főbíróság is felvette a jegyzőkönyveket az esetről, ezek alapján rekonstruálhatóak a történetek. Corona kéziratként ismert, a korszak leghíresebb botránykrónikájában is Gesualdo története maradt fenn a legrészletesebben.⁴ Az Alkirályi Főbíróság jelentése, a leghitele-

1 Farkas Klára joghallgató, győri Széchenyi István Egyetem

2 A „d-moll” mint hangnemkarakter, általában súlyos, állhatatos, hátborzongató, ugyanakkor szelíd és meleg hangnem

3 Gesualdo a késői madrigál mestere, a madrigál többszólamú vokális műfaj

4 Számos kéziratot másolatban maradt fenn, a másolatok részben eltérnek egymástól, Borzelli tanulmányozta, Cecil Gray fordította angolra. Forrás: Glenn Watkins: Gesualdo élete és művei Ford.: Szilágyi Tibor Gondolat Budapest, 1980.

sebb forrás tartalma 3 tanúvallomás, a vizsgálatot végző tisztviselőknek, Donna Maria szolgálójának, Silvia Albanének a vallomása és Don Carlo Gesualdo személyi inasának vallomása.

Az eset sértettjei Gesualdo első unokatestvére, egyben felesége, Donna Maria d'Alvaros és szeretője, Don Fabrizio Carafa Andria hercege⁵ aki szintén házasságban élt és öt gyermek apja volt.

Gesualdo és Donna Maria házassága négy évig jól működött és gyermekük is született. Donna Maria egy táncmulatságon ismerkedett meg Carafával, akivel együtt szolgákat és inasokat fizettek meg, hogy lebonyolítsák találkozóikat. Balszerencsájükre Gesualdo nagybátyja, Giulio Gesualdo is szemet vetett Donna Mariara, aki Nápoly legszebb asszonya hírében állott, de az asszony kikosarazta. Giulio nem adta fel ilyen könnyen. Elsőként tudta meg, hogy a visszautasítás nem a Gesualdo iránti házastársi hűség miatt történt, hanem a szerető, Carafa miatt. Ezt megtudva, haragjában mindent elárult a férjnek, Carlo Gesualdonak.

Gesualdo meglehetősen szélsőséges személyiség volt, örök nyughatatlan, lobbanékony természet, aki előbb cselekszik, aztán gondolkodik. Elterjesztette, hogy vadászni megy barátai kíséretében és úgy tett, mintha útnak indulna. A leírás szerint a ház zárait használhatatlanná tette⁶ és figyelte, hogy valóban megjelenik-e Carafa, majd miután meggyőződött róla, hogy felesége hálósobájában van, rájuk rontott és elkövette a gyilkosságot.

A jelentés tartalmazza a szemle eredményét: „...ház felső emeletén, annak utolsó szobájában valamennyi említett úr megjelenvén, a szobában földön fekvő holtan találtatott Don Fabrizio Carafa, Andria hercege, kit nevezett urak és én, Giovan Domenico Micene, megtekintvén, benne felismertük Don Fabrizio Carafát, Andria herceget. Egyetlen ruházata egy női hálóing volt, alul rojtos, fekete selyem fodrokkal, egyik ujjá vértől vörös. és Andria nevezett herceget vér borította, és számos seb járta át, nevezetesen: egy pisztolylövés a bal karján, amely egyenesen áthatott a könyökén, sőt a mellén is, a nevezett ing ujjá meg is perzselődött; hegyes acélfegyverek okozta különféle sebek nyomai a mellen, a karokon, a fejen és az arcon; egy további lött seb a halántékán és a szeme fölött, ahonnan igen sok vér ömlött ki.”⁷

„és ugyanebben a szobában volt egy zöld függönyös, aranyozott heverő, a nevezett ágyban pedig holtan találtatott s fent elmített Donna Maria d'Alvaros, ki is véráztatta hálóingben volt. Miután a nevezett urak és én, a Főbírótság fent említett Írnoka megnéztük, felismertük, mint Donna Maria d'Alvarost, aki meggyilkoltatott, és torka átvágatott;

5 „...talán a legcsinosabb és legjobb kiállítású gavallér volt a városban, ereje teljében virult, még nem volt harminc éves sem, olyan finom modorú és hirtelen haragú, hogy egyik pillanatban Adonisznak tartották volna szépségéért, a másikban Marsnak a dühöngéséért.” id. Watkins: Gesualdo 31. old.

6 „A hölgy lakosztályában az ajtót bezúzva találtuk, és nem lehetett a kilinccsel becsukni, tekintettel arra, a felderített tényre, miszerint a kulcslyukat kivésték, úgy, hogy sem becsukni nem lehetett, sem az említett ajtót más módon biztosítani vagy bezárni...” id. Watkins: Gesualdo 39. old.

7 Watkins: Gesualdo 39. old

seb találtatott továbbá a fején, a jobb halántékának oldalán, a mellén és az oldalán, szúrás az arcán, és számos tördöfés a kezén és jobb karján, a mellén és oldalán két további fegyver által okozott seb találtatott;...”⁸

Andria hercegeének testét a vizsgálat után megmosták, tisztán láthatóvá váltak sérülései, az éles kardok által okozott sebek, melyek helyenként teljesen átjárták a testét. Ahol feküdt, a padlón is lyukak voltak, amiket a kardok okoztak. A bírák és az ügyész átmentek a titkos csigalépcsőn, ami Gesualdo szobájába vezetett, ahol találtak három alabárdot. Egyik hegye kicsorbult és mindegyik véres volt. Találtak még ezüstkéseket, kardokat és két fáklyát is, amit biztosan meggyújtottak. A tanúvallomások, vagyis Silvia Albana, Donna Maria szolgálólánya és Pietro Bardotti, Gesualdo inasának vallomásai egymással összhangban írják le az eseményeket. Mindketten láttak három férfit bemenni a szobába, majd őket követte Gesualdo. Valószínűleg Gesualdo barátai gyilkolták meg Carafát, addig ő feleségét ölte meg, majd feliratot készített, melyben elmagyarázta a mérszárlás okát és kifüggesztette azt palotája kapujára. Valószínűleg kislányát is ő gyilkoltatta meg azzal az indokkal, hogy nem biztos a származásában.⁹ Ezután saját érdekében és mindenki meglegedésére távozott Nápolyból és csak később, a végrendeletében foglaltak alapján temették el ott.

Az első vizsgálatok után hivatalosan nem történt semmi. A gyilkosság hamarosan feledésbe merült, mert egy nyilvános eljárás nagy vihart kavart volna, belekeverve Nápoly előkelő családait, a botrányt így el kellett simítani. Gesualdo apai nagybátyjának, Alfonso Gesualdonak ráadásul nagyra törő egyházi ambíciói voltak, a Bíborosok Kollégiumának Dékánja volt, majd Nápoly érseke lett, rossz fényt vetett volna rá, ha unokaöccsét gyilkosként ítélik el.

Gesualdo engesztelésül kapucinus kolostort és hozzá S.Maria delle Grazie kápolnát építtetett. A kápolnában található festményen, mely jellegzetes példája a manierista festészetnek, látható a herceg egyetlen hiteles képmása és egyben emlék a meggyilkoltaknak. Tassót, a nagy költőt is felkérték, hogy néhány szonettel emlékezzen meg az elhunytakról, de több nápolyitól is születtek versek.

Két évvel a gyilkosság után a bíboros nagybácsi, Alfonso Gesualdo kezdeményezte új házasság megkötését, természetesen anyagi és politikai megfontolásból. Gesualdo, mint Venosa hercege, a régi normann királyok leszármazottja, második feleségéként elvette Leonora d’Estet-t, a ferrarai nagyherceg nagybátyjának leányát. Nem jelentett nekik problémát, hogy Gesualdo gyilkos, ez nem volt akadály a házasság megkötésénél. Ez a kapcsolat sem lett sikeres, de más okból, Gesualdo kilengései, tékozlása és különcködései miatt. Ferrara akkoriban Itália egyik legnagyobb városa volt, innét indult zeneszerzői karrierje és kora egyik legnagyobb muzsikusa lett. Hercegből zeneszerző lett, aki elit számára írt zenét, azóta sem született ilyen művész. Itt adta ki első madrigálkönyvét

8 uo.

9 Szabolcsi Bence válogatott írásai, Typotex, 2003, Wilhelm András jegyzeteivel, 459. old.

(1595), melyet még öt másik követett. Műveiben a viszonzatlan szerelem fájdalmas sóhajai, a személyes büntudat és a kimondhatatlan kétségbeesés is tükröződik.

Jobban belegondolva az, hogy a rang, a hatalom felmentést ad akár egy gyilkosnak is, talán nem is annyira meglepő, hiszen minden korban lehetne ehhez hasonló példákat találni.

„Kocafagottista” esete

A következő „bűnelkövető” talán kissé meglepetést fog okozni, bár ha jobban megnézzük portréját¹⁰, talán mégsem lepődünk meg annyira, hogy hirtelen természetű és határozott fellépésű volt. Johann Sebastian Bach minden idők egyik legismertebb zeneszerzője. Arnstadtban töltött évei alatt apró, de alaposan felfújtt ügybe keveredett. 1703-ban Bach mindössze 18 éves volt, amikor szolgálatba állt az arnstadti Új templomban, mint orgonista. Fiatal kora miatt adódtak összetűzései a vezetésére bízott kórus idősebb tagjaival, hiszen a kórus középszerű muzsikuskból állt, a város másik két templomában alkalmazták a jobb énekeseket. Személyisége meglehetősen türelmetlen és indulatos volt, gyakran kifakadt a gyengébben teljesítő zenészekkel szemben, különösen ha felingerelték. Egy ilyen eset miatt még egy utcai verekedésbe is belekeveredett.

1705. augusztus 4-én este megtámadták az utcán. Másnap a városi tanácsnál jelentést is tett az ügyről, jegyzőkönyvet vettek fel: „*Megjelent Johann Sebastian Bach, az itteni Neue Kirche orgonistája és előadta, hogy tegnap este, amikor a Neideck kastélyból késő éjjel hazatérőben volt, a piacon, az ún. hosszú kövön hat diák ült, s mikor a városházához ért, Geyersbach tanuló furkósbottal nekiesett azzal a felkiáltással, hogy ő, Bach, miért szidta őt. Mire azt válaszolta, hogy ő ugyan egyáltalán nem szidta őt és ezt senki sem tanúsíthatja, mivelhogy teljesen csöndben ment; erre Geyersbach azt válaszolta, hogy ha őt nem is szidta, de egykor szidta a fagottját, már pedig aki az ő holmiját szidja, az őt magát szidja, és egyáltalán úgy beszélt, mint egy gazfickó; („nöstény kecske módjára mekegő fagottos”-nak nevezte.¹¹) ezzel nekiesett, s minthogy ő, Bach, erre nem volt felkészülve, kardja után akart nyúlni, Geyersbach azonban lefogta a karját...”¹²*

Bach arra hivatkozva kérte Geyersbach megbüntetését, hogy biztonságban érezhesse magát. Augusztus 14-én Geyersbachot is beidézték meghallgatásra. Geyersbach tagadta, hogy Bachra várakozott volna a Városházánál, hiszen keresztelő miatt gyülekeztek ott a rokonaival, amikor Bach megjelent az utcán. Geyersbach – állítása szerint – csupán megkérdezte Bachot, hogy valóban „kocafagottistának”¹³ tartja-e, amit Bach nem is

10 E.G. Haussmann által 1748-ban készült a legismertebb Bach-portré.

11 Karl Geiringer: Johann Sebastian Bach Zeneműk. 1976.

12 Barna István: Johann Sebastian Bach életének krónikája Napról napra sorozat 11. Zeneműk. 1974. 17. old.

13 Barna István J.S. Bach forrása szerint

tagadott és előrántotta a kardját, Geysersbachnak védekeznie kellett. A szembesítés eredménytelen volt, a tárgyalást elnapolták.

Bach tanúnak szerette volna hívni unokanővérét, Barbara Catharina Bachot, de itt a tanács keresztbe tett neki: „*Igazán elhagyhatta volna, hogy Geysersbachot kocafagottistának nevezze; az efféléktől minduntalan hasonló kellemetlenségek származnak; amellet Bachnak amúgyis az a híre, hogy a tanulókkal nem viselik el egymást....*”¹⁴

Barbara Catharina Bachot ugyan beidéztek, meghallgatták, ő megerősítette, amit unokatestvére előadott, de a tanács végül nem ítélte el Geysersbachot.

Johann Sebastian Bach részben ezért is hamarosan szabadságot kért Arnstadban, majd 1707. június 29-én megjelent az arnstadti konzisztórium előtt, jelentette, hogy felkérték Mühlhausenbe organistának és kérte elbocsátását.

1717-ben Weimarban került börtönbe, mert erőszakosan követelte, hogy kiadják elbocsájtását, amivel Köthenbe akart menni.

Johann Sebastian Bach nem volt tökéletes ember, viszont a jogalkalmazók sem voltak azok. Bach sorsa talán az volt, hogy mindenért többszörösen annyit kellett dolgoznia, mint akkoriban sikeres, ma viszont már ismeretlen kortársainak.¹⁵ Az utókor viszont megadta neki azt a tiszteletet, amit életében nem mindig kaphatott meg, valamint sokan a világ legjobb zeneszerzőjének tartják.

Szipirtyók és ördögök

Georg Friedrich Händel Messiás című oratóriumának Hallelujah kórusát valószínűleg mindenki ismeri. Sokan viszont nem tudják róla, hogy eredetileg jogi pályára készült apja utasítására, de az egyetemet zenei elfoglaltságai miatt alig-alig látogatta, így eldőlt a sorsa: muzsikus lesz. Talán sokan úgy gondolnak rá, hogy egy mélyen vallásos, mintaszerű életet élő, makulátlan ember lehetett. Tévedés. Händel egy hihetetlenül szellemes, kiváló humorú, sokoldalú, jól tájékozott, de meglehetősen lobbanékony természetű, türelmetlen ember volt. Johann Sebastian Bach kortársa, ugyanabban az évben, 1685-ben születtek, ám sohasem találkoztak. Kiváló üzleti érzékkel rendelkezett és általában, ahogy mondani szokás: jókor volt jó helyen és hamar a londoni királyi udvarban találta magát. Természetesen barátokat és ellenségeket is szerzett magának, de meglehetősen jól kezelte a szorult helyzeteket. Divatot csinált az olasz operából, szívügye volt, hogy megszerettesse azt az angol közönséggel, illetve az akkori angol zeneszerzőkkel. Látványos operaviadal is kialakult Händel és angol kortársai, pl. Bononcini és Attilio eltérő zeneszerzési stílusai között.

14 Barna I. J. S. Bach életének krónikája Napról napra 11. Zeneműk. 1974. 18. old.

15 A lipcsei Tamás templomba Graupner nevű organistát akarták megnyerni a megüresedett helyre. A tanács jegyzőkönyvében: „platz tanácsos: ...mivel a legjobbakat nem lehetett megkapni, egy középezt kell vennünk...” in. Barna István J.S.Bach életének krónikája, 59.old.

A köznép és az úri társaság Händel oldalán állt – bár előfordultak bukások is –, de mindent összevetve a művelt közönség nagy része Händelt nevezte a valaha élt legnagyobb zeneszerzőnek és joggal. Beethoven így válaszolt a neki feltett kérdésre, hogy kit tart a legjelentősebbnek az addig élt zeneszerzők közül: „*Händelt. Előtte bármikor térdet hajtok.*”¹⁶ Händel magánélete ugyanakkor máig is titok. Tisztán követhető, hol adták elő műveit és mennyi volt a bevétele, kikkel dolgozott együtt, milyen anyagi helyzete volt, de magánügyeiről, gondolkodásáról alig vannak információk. Levelei csak felszínes dolgokat tárgyalnak, magánéletét mindentől óvta és ezt sikeresen tette. Életének főbb adatait John Mainwaring életrajzából tudhatjuk meg, aki a mester titkárától, Johann Christoph Smith-től kért találgatókat, hogy megírhasa az első muzsikusról írt életrajzot. Személyiségéről Burney ír talán a legtalálékosabban: „*Modora és beszéde indulatos, goromba és ellentmondást nem tűrő, de barátságatlanságtól és rosszindulattól mentes; legélénkebb indulatkitöréseiből és türelmetlen megnyilatkozásaiból sem hiányzott az eredeti humor és vidámság, ami tört angolságával még mulatságosabb volt....Arckifejezése általában sötét és komor volt, de ha mégis mosolygott, fekete felhőkön áttörő napsugarat idézett.*”¹⁷ Ezt támasztja alá egy történet, mely Händel és egy énekesnő, Francesca Cuzzoni között zajlott. Händel dührohamaait legtöbbször az énekesek váltották ki. Cuzzoni nem volt hajlandó egy áriát a kotta szerint énekelni, erre Händel ideges lett, felkapta, hogy kidobja az ablakon és üvöltötte: „*Madame, tudom, hogy kegyed igazi női ördög, de én az ördögök fejedelme vagyok!*”¹⁸ Francesca Cuzzoni azonnal kezes báránnyá változott és hajlandó volt teljesíteni a mester kéréseit. Cuzzoni kisasszony mellett Faustina Bordoni volt a másik rendkívül népszerű énekesnő. Természetesen utálták egymást, sokszor keveredtek hajtépős civakodásokba és botrányokba. Händel Bordonit „*Belzebub nevelten kölyke*” jelzővel illette és kijelentette, hogy mindkét énekesnő szipirtyó.¹⁹

Hamburgban, 1704-ben kis híján életét vesztette, ugyanis barátságot kötött Johann Matthesonnal, aki szintén zeneszerző volt, és hasonlóan makacs és forrófejű, mint Händel. Mattheson Cleopatra című operájának bemutatóját tartották. Akkoriban szokás volt, hogy csembaló mellől vezényelték a szerzők a műveiket. Mattheson esetenként a címszerepet is énekelte. A december 5-ei előadáson Händel ült a csembalónál, amíg Mattheson a színpadon tevékenykedett. Mattheson közben visszatért a zenekarhoz és át akarta venni Händel helyét a csembaló mellett. Händel nem az a típus volt, akit csak úgy el lehetett küldeni, ebből hatalmas veszekedés, majd verekedés támadt, végül kardot rántottak és párbajba keveredtek, hogy ki játsszon a csembalón. Szerencsére mikor Mattheson Händel felé suhintott, csak kabátjának fém gombját találta el. A kis intermezzo ellenére barátságuk töretlen maradt.²⁰ Ez az eset illusztrálja talán a legjobban Händel személyiségét, párbajozik a csembalóért,

16 Alfred Amenda: *Eroica* Európa, Bp, 1969.

17 Winston Dean, Anthony Hicks: *Händel Grove monográfiák*, Barna I. ford. Zeneműk. Bp. 1987., 78. old.

18 Barna István: *Georg Friedrich Händel életének krónikája napról napra* Bp. Zeneműk. 1972. 63. old

19 Harold C. Schonberg: *A nagy zeneszerzők élete*, Európa, 1998. 54. old

20 Barna István: *Georg Friedrich Händel életének krónikája napról napra* Bp. Zeneműk. 1972., 12.old.

majd végezetül úgy tesz, mintha semmi sem történt volna. Joggal írta róla Burney a jellemzést, a fekete felhőkön átsütő napsugár hatja át művészetét is.

Statárium

Goldmark Károly, keszthelyi származású magyar zeneszerző ügye sem maradhat rejtve, habár bűncselekményt nem követett el, mégis véletlenül majdnem kivégezték.

1849-ben Haynau rendelkezésére különleges haditörvényszékeket állítottak fel, akik kezdetben a szokásos statáriális ügyekben, később a forradalomban és szabadságharcban résztvevő, részt vett vagy ezzel gyanúsított személyek, a magyar hadseregben leszerelt, osztrák seregből megszökött katonák, azok segítői és felbujtói felelősségre vonására létesültek. Gyakorlatilag mindenkit elő lehetett állítani, aki nem segítette a császári királyi és orosz erőket és nem húzódott teljesen a háttérbe. A cél még mindig az elrettentés, a forradalom megbénítása volt.²¹ Haynau haditörvényszékei szerint a halálbüntetés kötél vagy golyó általi lehetett, illetve előfordult deportálás, sáncfogság vagy pénzbüntetés.²²

1849 közepéig a megtorlás és halálbüntetés a polgári lakosságot sem kerülte el. Elég volt egy rossz mozdulat, egy félreérthető megjegyzés és máris rögtönítélő eljárásban találta magát az illető. A fegyveres harcok végeztével kezdődött meg a politikai-katonai vezetők elleni eljárások sorozata. A kisebb bűnökért „csak” agyonlövés járt, a nagyobbakért akasztás, mintegy megbecstelenítő jellegű büntetésként. 1849 júliusáig viszont szinte mindenkit golyó által végeztek ki, csak Haynau miatt kezdődtek a kötél általi kivégzések.

Goldmark Károly visszaemlékezéseiben olvashatjuk, hogy 1849. június 28-án jelen volt a győri csatánál. 19 évesen nyughatatlanul, „*kíváncsiságtól hajtva*” ment néhány barátjával áttekinteni a harcmezőt. Ez meglehetősen merész és meggondolatlan vállalkozásnak bizonyult, mikor az osztrákok betörték a városba. Szerencséjére pusztán ijedséggel megúsza a csatater átjárását, majd akkori lakóhelye, az evangélikus plébánia felé sietett. Ott osztrák katonák táboroztak, leállt velük beszélgetni, hiszen Goldmark Bécsben élt és dolgozott, kíváncsi volt a „hazai” hírekre, ebből adódott a félreértés. Civil ruhában volt, katonákkal beszélgetett, ez épp elég volt ahhoz, hogy katonaszökevénynek gondolják és letartóztassák.

A *Sas fogadóba* vitették a vezetőkhez, hogy eldöntsék mi legyen vele. A vezetőség előtt viszont senki nem tudott választ adni arra, mit követett el, de a közelben szórakozó katonák közül valaki bekiabálta, hogy: „*A császárt szidta.*” Mivel fogda nem volt, a

21 „A magyarok háromszáz év óta mindig lázadók, csaknem valamennyi Habsburg király idején törtek ki forradalmak. én vagyok az az ember, aki rendet fog teremteni. Nyugodt lelkiismerettel lövök agyon százakat is, mert szilárd meggyőződésemm, hogy ez az egyetlen mód intő példát szolgáltatni minden jövőző forradalomnak” írta Haynau r adetzky tábornagnak http://www.multesjovo.hu/hu/aitdownloadablefiles/download/aitfile/aitfile_id/2189/

22 Megszervezett rögtönítélő törvényszék Győrben is működött.

csapatnak pedig tovább kellett vonulni, két lehetőség volt: egyenruhába öltöztetni vagy agyonlőni. Goldmark védekezni próbált: „*Őnök azért jönnek az országba, hogy, amint állítják, nyugalmat és rendet csináljanak, és azzal kezdik, hogy agyonlőnének egy embert, anélkül, hogy tudnák, miért, minden vizsgálat nélkül, részeg katonák bemondása alapján, akikkel semmiféle kapcsolatom nem volt.*”²³ Teljes tudatában volt helyzetének, hogy tulajdonképpen akár azonnal agyonlőhetik, így eben az esetben ez meglehetősen bátor beszéd volt. Egyedüli vád: szidta a császárt. Egy örültnek jutott volna eszébe kis idővel az ütközet után osztrák katonák előtt a császárt szidni. Végül véletlenek egy sora járult megmeneküléséhez. „...*(A Hadnagy) Odakünn résztvevően érdeklődött: honnan kerültem ide? Elmondtam neki mindent, azt is, hogy színházi szerződéseem folytán vagyok Győrben. Még miközben beszéltem, kilépett a szobából egy őrnagy, és így szólt a hadnagynak: „Mit kezdjünk ezzel az emberrel?” Erre a hadnagy: „Azt hiszem, őrnagy úr, ez az ember ártatlan, elbeszélése tökéletesen igaznak tűnik.” Az őrnagy: „most pedig jó, ha továbbáll, és jegyezze meg magának: ha most élve megússza, azt nekem köszönheti – nevem Demuth őrnagy.” Megjegyeztem a nevét. Erre megkérdeztem a hadnagyot, mivel érdemeltem ki életmentő közbenjárását. „Először is azzal, hogy magát ártatlannak tartom, továbbá mert én is színházi ember vagyok: színész, akit a háborús szükség hozott ide...”*”²⁴

Szerencse, na meg persze a zene, a színház mentette meg a Sába királynője szerzőjét a haláltól.

„Fejetlenség”

A következő eset számomra talán a legmegrázóbb, ugyanis a legkedvesebb zeneszerzőm, Joseph Haydn az áldozata.

1809. Bécs. Az Osztrák-Magyar Monarchia és a franciák háborúja. „*Május 11-én a franciák ágyúzni kezdik a várost, és a lövedékek egyike nagy robajjal éppen Haydn lakása közelében csapódik be. A ház megremeg, mindenki páni félelemben retteg, csak az aggastyán Haydn nem fél és felkiált: „Ne féljete, gyerekek, ahol Haydn van, ott nem érhet semmi baj.*”²⁵ A második francia bevonulás után három héttel, 1809. május 31-én Joseph Haydn eltávozott az élők sorából. A Mester sírkövére a „*Non omnis moriar*”²⁶ idézetet vésték rá. Nem sokan tudják viszont, hogy milyen viszontagságokon át került Haydn végső nyughelyére. Tizenegy évig pihentek maradványai Bécsben a hundsturmi temetőben, majd 1820-ban az Eszterházy családhoz látogatott Cambridge hercege, Adolph

23 Goldmark Károly: Emlékek életemből Szerk.: Kecskeméti István, Bp. Zeneműkiadó 1980. Második hadiírlményem, 34. old.

24 Goldmark Károly: Emlékek életemből Szerk.: Kecskeméti István, Bp. Zeneműkiadó 1980. Második hadiírlményem, 35. old.

25 Bartha Dénes- r évész Dorrit: Joseph Haydn élete dokumentumokban Európa Budapest, 2008. Harmadik bővített kiadás, 325. old.

26 „én nem fogok egészen meghalni.”

Friedrich, aki nagy tisztelője volt Haydn művészetének. Az ő javaslatára Esterházy kérelmezte a császárnál, hogy Magyarországra, Kismartonba vitethessék, hiszen Haydn élete jelentős részét ott töltötte a család szolgálatában. A császár engedélyt is adott rá, a bécsi rendőrhatalóságok felügyeletével történt az exhumálás, a sírban csontok, ruhafoszlányok és paróka, a fej viszont hiányzott. Az Esterházy család azonnal feljelentést tett a rendőrségnél és megindult a nyomozás. A vizsgálat során az alábbi eseményekre derült fény:

1809-ben a mester temetése után egy öttagú társaság, Joseph Carl Rosenbaum, az ötletgazda, Johann Nepomuk Peter börtönfelügyelő, Ignaz Ullman városi hivatali főtiszt, Michael Jungmann adóhivatali becsüs és Jakob Demut sírásó és temetőőr az éj leple alatt kihantolták a Mester koporsóját és levágták a holttest fejét. Rosenbaum hazavitte a fejet és tökéletesen kipreparálta, majd egy díszes üvegszekrénybe zárta. A hatóságok azonnal Rosenbaumhoz siettek, aki védekezésésképp a következőket mondta: *„...tekintve, hogy a nagy embert a hundstrumi határban fekvő temetőben átadták az enyészetnek s ezzel maradványai gazdátlanokká váltak, semmiféle törvény nem tilthatta el, hogy azokat birtokba vegyem...”*.²⁷ A hatóság felszólította őt a koponya visszaadására, de mivel ezt megtagadta, házkutatást tartottak nála. Ekkor Therese Gassman, Rosenbaum felesége betegnek tette magát, és a házkutatás tartamára az ágyába rejtették a koponyát.

Rosenbaum a frenológia híve volt, miszerint a koponya domborulataiból és homorulataiból következtetni lehet az ember zsenialitására, ezzel igazoltnak tekintette a cselekményt, sőt, ki is jelentette, hogy amit tett, az helyes, és ezzel adta meg a tiszteletet az elhunynak.

A tudománynak hódolva tanulmányozni, tanulmányoztatni is akarta Haydn koponyáját Franz Joseph Gall professzorral.²⁸ Az Esterházy család által indított eljárásban mind az öt elkövető kicsúszott a hatóságok markából: megállapították, hogy a temető Bécs közigazgatási területén kívül esik, és mivel a sírablók mind bécsi illetékességűek, nem vonhatóak felelősségre olyan tettért, amit Bécs területén kívül követtek el. Rosenbaum a vizsgálatok után egy „méltó” mauzóleumot épített a koponyának a kertjében.²⁹ Az Esterházy család végül üzlettel próbálta megoldani a helyzetet. Felajánlották, hogy megvásárolják a koponyát Johann Nepomuk Peter börtönfelügyelőtől, aki „megörökölte” azt Rosenbaum halálakor. Maga a császár is segítségükre sietett az ügylet során és ezáltal sikerült is megkötni az üzletet. A börtönfelügyelő eladta nekik *valakinek* a koponyáját, de nem Haydnét. Esterházyék észre is vették, hogy becsapták őket, de nem bolygatták tovább az ügyet. Haydn valódi koponyája „vándorútra” indult: Johann Nepomuk Peter börtönfelügyelőtől dr. Karl Haller bécsi háziorvoshoz került, aki 1852-ben átadta Karl von Rosenbusch bécsi patológus professzornak, akinek fiai 1895-ben a bécsi Gesellschaft der Musikfreunde múzeumába adták. A koponyát Julius Tandler, a bécsi tudományegyetem

27 Ormay Imre: Újjáéledt muzsika, Bp. Zeneműkiadó, 1964., 287. old.

28 Vigh Jenő: Ha Haydn naplót írt volna...Zeneműk. Bp. 1959.

29 Brigitte Bwald: Ein Schädel sucht seinen Körper, Austria Forum, <http://austria-forum.org/af/AEIOU/Haydn-%20Grab%20ohne%20Sch%C3%A4del> (2016.08.10.)

orvosi fakultásának anatómiatanára azonosította.³⁰ Haydn földi maradványait a mester születésének 200. évfordulóján bolygatták meg újra: döntés született, hogy Haydnt a kismartoni Bergkirche templom kórusa alatt szeretnék örök nyugalomra helyezni.

Bizottság szállt ki az azonosításra, az erről felvett jegyzőkönyv olvasható az Országos Széchényi Könyvtárban: Esterházy Levéltár részleg, Acta Mus. Fasc. LXI. 3827. szám alatt.³¹ Haydn földi maradványainak kálváriája végül szerencsésen zárult: 1954-ben a kismartoni Bergkirchében újra egyesülhetett a koponya és a csontváz.

Vajon mi lehetett az oka ennek az esetnek? A szinte örületig fokozódó rajongás? Az emberi ostobaság végtelensége? Mindenesetre ez talán az egyik „szégyenfoltja” az akkori Bécs közigazgatásának: területén kívül esik a temető, így semmi közük a sajnálatos esethez. Fel is vetődik a kérdés: valóban ez az, amit a joggal el lehet érni? Nyilvánvaló tetteket nem lehet elkapni? Nem csak engem kavart fel az eset: Esterházy péter a budapesti Bárka Színház javára *Harminchárom változat Haydn-koponyára*³² címmel drámát írt ezekről az eseményekről, sajnálatos, hogy halála miatt már nem tudtam vele személyesen beszélni erről. Végso soron megállapítható, hogy Haydn az, aki halálában sokkal nagyobb botrányba keveredett, mint életében bármikor.

Csavargó

A következő zeneszerző, aki bajba sodródott talán nem is olyan meglepő: Ludwig van Beethoven sokak számára nagyon jól ismert és kedvelt. Mogorva volt, gyanakvó, ingerlékeny, modora nem volt épp a legillegelmesebb. Bécsben élt és dolgozott, 1821-ben egy reggelen elment hazulról sétálni. Leimpfadig és a wienerneustadti alsó kapuig jutott és nem tudta, hol van. Ez elsőre talán furcsának tűnhet, de aki foglalkozik zenével, zeneszerzéssel az jól tudja, hogy az alkotómunka a pihenések alkalmával sem áll meg, legtöbb szerző fejben már előre megírja a műveit, mielőtt papírra vetné őket. A járókelők közül sokan látták, hogy zavarodott, öltözte is hiányos, ezért hívták a rendőrséget. A rendőrszolga jelentette a felettesének: *„Letartóztattunk valakit, aki nem hagy békén bennünket, folyton azt kiabálja, hogy ő Beethoven. Pedig egy csavargó; nincsen kalapja, ócska a kabátja...nincs igazolványa...”*³³ Szerencsére Beethovent Herzog wien-neustadti zene-

30 Brigitte Biwald: Ein Schädel sucht seinen Körper, Austria Forum

31 1930. október hó 8-án () Joseph Hayden gestorben den 31. Mai, 1809...a sírbolt bejárata egy kölappal volt bezárva. () A sírbolt ezen lezárása 1909-ben történt, amit igazol a bizottság két tagja a bal oldali fülkében a harmadik koporsó diófából készült, de minden felírás nyoma nélkül találtak. A koporsóban egy csontváz fekszik. Legelső pillanatra a koponya, amelynek színe világos és elüt a többi csontok színétől. A koponyát részletes vizsgálat alá tettük s feltűnt, hogy az állkapocs egy selyem zsinórral van kétoldalt a koponyához rögzítve. Ez a körülmény igazolja Alfred Scnerich Joseph Haydn und seine Sendung c. művének azt a megállapítását, hogy Haydn fejét a bécsi temetőben való eltemetés után levágták. in: Ormay Imre: Újjáéledt Muzsika, Zeneműk. 1964., 289. old.

32 Bemutató: 2009. december 18. http://fidelio.hu/szinhasz/2009/12/23/harmincharaom_valtozat_haydn_koponyara_galeria/

33 Brodsky Ferenc: Ludwig van Beethoven életének krónikája Napról napra Zeneműk. Bp. 1971. 137. old.

igazgató megmentette, aki eaz anekdota szerint épp a felettes rendőrtiszttel volt, amikor jelentették az esetet. Éjjel 11-kor ment a börtönbe és azonosította Beethovent.

Beethoven tulajdonképpen többször is kerülhetett volna rendőrkezre avagy bíróság elé, leginkább becsületsértés, rongálás és garázdaság miatt, hiszen előszeretettel rombolta szét a szállodai szobákat és utasította rendre – nem épp a legilledelemesebben – a neki nem tetsző személyeket. A róla keringő történet szerint, amikor étteremben volt és mást kapott, mint amit rendelt, a tányér levest hozzávágtá a pincérhez. Mindezeket viszont már kortársai is megbocsájtották neki – miért lennének mi a bírái?

Berlioz kisasszony

A következő eset talán a legkomikusabb, habár a valóságban biztos nem lehetett ennyire mulatságos. Hector Berlioznak, a Fantasztikus Szimfónia szerzőjének egy gyilkossági előkészület írható a rovására, de nem is akármilyen! Egy meglehetősen – szerencsére tragédiába nem torkolló – tragikomikus előkészület. A 18 hónap alatt lezajló, majdnem végzetes esemény Berlioz menyasszonyához köthető. Emlékirataiban olvasható a történet, hogy hiába várta párizsból³⁴ menyasszonya, Camille Moke levelét, mikor Camille édesanyjától, Madame Moke-tól érkezett a hír, hogy Camille pleyel zongoragyárossal kötött házasságot. Berlioz haragra gerjedt, és eldöntötte, hogy azonnal párizsba utazik, hogy bosszút álljon az őt ért sérelemért. Órák alatt szerzett útlevelet és postakocsit barátja beszámolója szerint, majd egy divatkereskedésbe sietett, hogy szolgálólány ruhát is szerezzen. Magával vitt ezen kívül két megtöltött pisztolyt, egy üveg sztrichnint és egy üveg ópiumot. Genovában vette észre, hogy a szolgálólány öltözetet elhagyta, de újat vásárolt magának. Útközben a rendőrség fel is tartóztatta és csak Nizza felé engedték továbbutazni.

Ahogy olvasható Emlékirataiban, részletesen eltervezte a gyilkosságot: „Nagy műgonddal kiagyaltam a kis komédiát, amelyet Párizsba érkeztemkor szándékoztam eljátszani. Ebben este kilenc órakor jelentkezem barátaimnál.....amikor a család együtt volt s éppen teához készülődtek. Bejelentettem magamat mint M. grófnő szobalányát, akinek fontos és sürgős üzenetet kell átadnia; bevezettek a szalonba, átadtam egy levelet, s miatlatt olvasásával foglalatoskodtak, kihúztam keblemből az odarejtett két kétsövű pisztolyt, szétloccsantottam agyvelejét az egyes számnak, a kettes számnak, hajánál fogva ragadtam meg a hármas számot, fölfedtem kilétemet, sikoltozása ellenére hozzá intéztem harmadik bókomat. Ezután mielőtt a hangok és hangszerek koncertje a kíváncsiakat odacsődítette volna, jobb halántékomnak nekieresztettem a negyedik ellenállhatatlan érvet és ha a pisztoly csütörtököt mond (ezt is számításba vettem) sebtiben az üvegcsékhez folyomodom. Ó, ez bájos jelenet!...”³⁵

³⁴ Berlioz ekkor r ómában tartózkodott.

³⁵ Kroó György: Berlioz, Kis zenei könyvtár, Gondolat, Bp. 1960. 101. old.

Szerencsére a véres dráma nem valósult meg, mert útközben meggondolta magát, de talán a Fantasztikus Szimfónia Menetelés a Vérpadra tételéhez meríthetett belőle némi ihletet.

Belőle csak egy volt...

Meglepő és kellemetlen, amikor az ember ellen a saját barátai fordulnak, főleg ha az illető híres zeneszerző: pjoتر Iljics Csajkovszkij, A Hattyúk tava és a Diótörő szerzője sem volt mentes a botránytól. Halálának rejtélyes körülményeire többféle magyarázatot találtak már, de brit zenetudósok egy újabb teóriával álltak elő: Csajkovszkij homoszexualitása miatt vesztette életét.

A gondok már meglehetősen korán elkezdődtek nála az életében, természetesen meg is rémült és igyekezett menekülni önmaga elől. 1877-ben bukkant fel egy nála 10 évvel fiatalabb lány: Antonyina Miljukova, a konzervatórium növendéke, Csajkovszkij tanítványa. Beleszeretett a tanárába – ami egyáltalán nem ritka eset – és levelekkel kezdte ostromolni a visszahúzó Csajkovszkijt, aki talán észre sem vette őt.³⁶ Csajkovszkij egyre csak levelezett a lánnyal, közben az Anyegin megzenésítésével foglalkozott. Feltételezhető, hogy az Anyegin-történet hatására döntött úgy, hogy hajlandó feleségül venni tanítványát. A házasság megkötése után azonnal el is utazott, hat hétre egyedül hagyva feleségét. Sokan nem tudták, hogy csak a látszat kedvéért nősült meg, mert az akkori törvény súlyosan büntette a homoszexualitást³⁷. Ezzel ő maga is tisztában volt, leveleiben meg is vallja gyötrődését egy közeli pártfogójának, hogy valójában nem szereti a feleségét. *„Feleségem kijött elmém az állomásra. Tudom, kíváncsi vagy: mit érzek most? Ne is kérdezz – félek. Ez minden, amit mondhatok.”*³⁸ A cár kegyeltje volt, és egy ilyen embernek makulátlannak kellett látszania. Homoszexualitása bizonyított, hiszen híres hegedűversenyét Joseph Koteknek írta, akibe 36 évesen szeretett bele. Egyes felételezések szerint legfőbb támogatója, Nagyezsda von Meck is ezért hagyott fel patronálásával. Utolsó levelében Nagyezsda anyagi gondokra hivatkozik, viszont ilyen esetben elég lett volna az anyagi támogatást megszakítania, a levelezést nem, de Nagyezsda soha többet nem írt levelet Csajkovszkijnak. A Csajkovszkij családban nem csak pjoتر Iljics küzdött identitásával: öccse, Mogyeszt szintén homoszexuális volt, s balszerencséjére napvilágra került, Csajkovszkij egy magas rangú arisztokrata unokaöccsével került kapcsolatba, ezért Voroncov gróf, III. Sándor cár minisztere becsületbírárság elé akarta állíttatni Csajkovszkijt, ahol – a terv szerint- fel-

36 „Napok óta nem láttam őt, de azzal vigasztalom magamat, hogy ugyanabban a városban élünk. Egy hónap múlva, vagy még hamarabb, ő n bizonyára elhagyja a várost, és a jó ég tudja, mikor láthatom újból. Mégsem tudom őt elfelejteni vagy nem szeretni. Nem találok meg másban azt, amit ő nben szeretek, röviden: nem is akarok más férfit látni, csak őt.” dr. Nádor Tamás: pjoتر Iljics Csajkovszkij életének krónikája napról napra Zeneműk. 1980. 59 old.

37 Kegyeztettség és szibériai száműzetést jelentett Steven Isserlis: Miért hordott parókát Haydn hajdanán? történetek híres zeneszerzőkről r ózsavölgyi Bp. 2006.

38 Dr. Nádor Tamás: pjoتر Iljics Csajkovszkij életének krónikája napról napra Zeneműk. 1980. 65. old

mentés vagy enyhe ítélet született volna, tekintettel a zeneszerző hírnevére és sikerességére. Zenei pályája előtt Csajkovszkij jogot tanult, így volt iskolatársaiból alakult hététagú tanács elé került, akik azzal érveltek, hogy a homoszexualitással szégyent hozott az iskolára. Nem vették figyelembe, hogy Csajkovszkij mennyi sikert és dicsőséget jelentett az orosz nemzetnek, pedig a tanácstagok mind ismerték őt, műkedvelő személyek voltak, de mindegyiküknek volt takargatnivalója, féltek kiállni Csajkovszkij mellett és 4:3 arányban bűnösnek találták. A gyávaság, saját pozíciójuk fontosabb volt számukra, mint az orosz nemzet legnagyobb zeneszerzőjének élete.

Csajkovszkij halála a VI. szimfónia bemutatója után következett be. A bemutatót követő ünnepséget egy luxusétteremben tartották, a fogadás után már rosszulre panaszkodott. Az orvosok kolerát állapítottak meg nála, amit a fogadáson elfogyasztott forralatlan víz rovására írtak. Viszont meglehetősen gyanús, hogy egy elismert luxusétteremben³⁹ forralatlan vizet adtak volna neki, vagy hogy egy művelt, intelligens ember ne figyel volna kolera idején, hogy ne igyon forralatlan vizet. ő ccse, Mogyeszt lakásában várta a halált. 1893. november 2-án erős gyomorfájdalmi voltak, de ennek ellenére úgy érezte, dolgoznia kell. Mogyeszt orvost akart hívni, de pjotr Iljics nem engedte neki. A délután folyamán rosszabbodott az állapota, így mégis kihívták az orvost, aki már nem tudta megmenteni. November 10-én zajlott a temetés. A kolerás betegeket legtöbbször a fertőzésveszély miatt elkülönítették, ám Csajkovszkij esetében ez nem így volt. Az orvosok nem rendelték el a járványügyi intézkedéseket sem betegsége alatt, sem a holttestnél, barátai, rokonai, családtagjai mind látogathatták. Többféle elmélet között felmerül a gyanú, hogy meggyilkolták⁴⁰, illetve az öngyilkosság gyanúját is felvetették: nem akart szembenézni a becsületbírósági tárgyalással, nem akarta látni, amint volt jogi iskolatársai, barátai ellene fordulnak. A hivatalos, eddig elfogadott magyarázat szerint kolera okozta a halálát, aminek oka a forralatlan víz volt. A kolera-verziót azonban sokan nem fogadták el már akkor sem az előbbi indokok miatt: nem volt elkülönítve sem betegsége alatt, sem a temetésen. A kételyeket r imszkij-Korszakov is megfogalmazta: „*Milyen különös, hogy noha Csajkovszkij halálát kolera okozta, mégis be lehetett menni a szertartásra! Emlékszem, hogy Varzsbilovics gordonkás – teljesen részegen – homlokon és arcon csókolta az elhunytat.*”⁴¹

Erre a kérdésre már biztosan nem fogunk választ kapni, csak találgathatunk, viszont levonhatjuk belőle a tanulságot: vigyázzunk régi iskolatársainkkal, ha híres zeneszerzők vagyunk. Talán nem kellett volna így hozzáállni az ügyhöz, hiszen a cár is jól tudhatta, hogy tisztviselője sok van, de Csajkovszkij csak egy volt...

39 Leiner-étterem in: dr. Nádor Tamás: pjotr Iljics Csajkovszkij életének krónikája napról napra Zeneműk. 1980. 140.old.

40 A fogadáson arzént vagy egyéb mérget tartalmazott a pohár víz amit megivott. Forrás: dr. Köves péter: Csajkovszkij rejtélyes halála, Szellem és kultúra, LAM, 2005. 15 (3): 246.

41 Dr. Nádor Tamás: pjotr Iljics Csajkovszkij életének krónikája napról napra Zeneműk. 1980. 141. old.

Brünnhilde⁴²

Valkűrök lovaglása, Bolygó hollandi, Nibelungok és végtelen dallam: csak r ichard Wagnerről lehet szó. Akinek mindenről véleménye van, mindenbe bele kell szólnia, mindent kritizál és csak az lehet jó, amit ő maga mond. Céljaiért mindent megtesz, még bűncselekmény árán is.

Wagner 35 éves volt az 1848-as forradalmak idején. Heves vérmérséklete miatt talán meg sem lepődünk, hogy belekeveredett az eseményekbe. r áadásul annyira, hogy még elfogatóparancsot is kiadtak ellene.

Az emberek lázadtak a bécsi kongresszuson 1815-ben létrehozott Német Konföderáció 53 tagállamának élén álló fejedelmek feudálisnak mondható magatartása ellen. r övid időn belül meg is alakult a Német Nemzetgyűlés, ami 13 hónapig állt fenn. Szászország küldötte Wigard professzor volt, akinek Wagner 1848. május 19-én levelet írt arról, szerinte mik azok az intézkedések, amelyek a katasztrófa elkerüléséhez leginkább szükségesek. Wagner számára a művészeti reformok és a forradalmi eszmék elválaszthatatlan egységet alkottak. Javaslatokat tett a társadalmi és alkotmányos reformra, és tervezetet is írt: „*Tervezet a Szász Királyság számára a Német Nemzeti Színház megszervezéséről*” címmel, ami nem talált támogatásra, bár nem is csoda. A tervezet szerint az alkalmazottak, valamint a drámaírók és komponisták szövetsége választaná meg a Nemzeti Színház igazgatóját és drámaiskola létrehozását is szorgalmazta. Ahogy mindenki más is tenné, Wagner is a saját ügyét helyezte előtérbe, és a saját ügye volt az, amiért bármire képes volt.

A tágabban vett elégedetlenségre meglehetősen bátor nyilatkozatokat tett: Wagnernek tulajdonítanak egy cikket, ami a Dresden Anzeigerben jelent meg: „*Hogyan viszonyulnak a köztársasági törekvések a monarchiához?*” címmel. A szerző ugyan ismeretlen, de Wagner ugyanezzel a címmel mondott beszédet egy nappal a cikk megjelenése előtt a *Vaterlandsverein* nevű forradalmi republikánus csoport gyűlésén. Wagner egy szabad népet képzel el, egy német gyökerekkel rendelkező szabad, osztály nélküli társadalmat. Nézetei szerint ezzel szabadulna meg az emberi faj a nyomorúságtól: a társadalmat a tagok működése és nem a pénz tartja fenn, a nép képes megtalálni a helyes törvényt Isten általi megvilágosodással, ami által a tagok által működtetett társadalom fennmaradása megvalósíthatóvá válik.⁴³

Wagner elutasította a kommunizmust, mert szerinte a tulajdon és jövedelem matematikai elosztása elvileg és gyakorlatilag is hibás. Meggyőződése volt, hogy a monarchia már végnapjait éli és hamarosan elvesznek az udvari előjogok és szüksége van az országnak az osztálykülönbségek nélküli létre. Szerinte az új köztársaság élén a szász királynak kell állnia, mint a köztársaság legelső és legigazibb hívének. Új aranykorról álmodozott, egy idilli világról hagyományos elemekkel. Ezzel már fel is hívta magára a

42 Wagner tetralógia hősnője, aki apja Wotan parancsa ellen lázadt.

43 Sämtliche Schriften und Dichtungen XXI., 223. Lipcse

hatóságok figyelmét. Az eszményképet, a tökéletes Németországot erőszakkal akarta elérni. Eduard Devrient színész és író naplójában így ír Wagner felfogásáról:

„Vacsora után vendégségben Wagner karmesternél; megint kegyetlen politikai vitákkal. Ő rombolni akar, hogy újat építhessen; én a létező világot akarom átalakítani.”⁴⁴

Hamarosan a hatóságok komoly érdeklődést kezdtek mutatni Wagner iránt és elkészült a vádirat, amelyben az alábbi 7 vádpontot hozták fel ellene:

1. *közeli ismeretségben állt a drezdai felkelés vezetőivel: Bakunyinnal, Heubnerrel, Röckellel*

2. *megjelent bizonyos titkos találkozókön, amik valószínűleg összefüggésben voltak a lázadással*

3. *kertjét rendelkezésre bocsátotta a lakosság felfegyverzésével foglalkozó megbeszélések tartására*

4. *Oheme rézöntő a lázadás egyik kulcsszereplője, akinek neve összefüggésbe hozható a királyi palota felgyújtásának kísérletével, kijelentette, hogy Wagner és Röckel rendelték tőle kézigránátokat, hogy azokat Prágába a Dresdner Zeitung szerkesztőségéhez juttassa el. Ezek sosem érkeztek meg Prágába, Oheme állítása szerint Wagner, mikor megtudta, hogy a hatóságok már mozgolódnak ellene, megbízta, hogy tüntessék el a gránátokat.*

Az 5-7. vádpontok arról számolnak be, hogy hol látták Wagnert a felkelés idején.⁴⁵

1849. május 3-án Clara Schumann ezt írta naplójában a felkelésről:

„...Nem is képzeltük, mi zajlik a városban. Alig fél órával azután, hogy hazaértünk, általános riadót fújnak. Minden harangot félreverték és hamarosan lövések hallatszottak. A király nem ismerte el Poroszország számára a birodalmi alkotmányt. Az emberek pedig, nehogy a király elmenekülhessen, elvágták a kocsija szíjait és megpróbálták a fegyvertárat is elfoglalni, ahonnan lőttek a tömegre. El lehet képzelni, mindez mekkora felháborodást váltott ki. {...} A király éjszaka Königsteinbe menekült, a demokraták pedig a városházán gyülekeztek, hogy ideiglenes kormányt alakítsanak, mely aztán felhívásokat intézett a kastélyt és a Neustadtot agyúkkal védő katonákhoz. {...}

Május 10. csütörtök. „Néhányan beszámolnak arról, ahogy a katonák kegyetlenkedtek. Lőttek minden felkelőre, aki csak a szemük elé került. A szállásadónők is mesélte később, hogy a fivére, a Goldner Hirsch tulajdonosa a Scheffelgassében látta, mikor a katonák kivégeztek huszonhat diákot. Egy szobában találtak rájuk, agyonlőtték őket, egyiket a másik után. Embereket tucajtájjal dobtak ki az ablakon a harmadik és negyedik emeletről. {...} Ezernyi golyó ütötte nyom látszik a házak falán, leomlott falak törmeléke, a régi Opera teljesen kiégett...{.} A Frauenkirche tele van foglyokkal, már majd ötszázan vannak. Azt mondják, Wagner zeneigazgató fontos szerepet játszott a köztársaságiak oldalán, több szónoklatot is tartott a városházán, személyesen részt vett a barikádépítésben és sok mindent tett még ezen kívül is!...”⁴⁶

44 Eduard Devrient: Aus seinen Tagebüchern: Berlin-Dresden 1836-1852. (r olf Kabel szerk.) Weimar, H.Bohlaus 1964.

45 Barry Milington: Richard Wagner Bayeruth varázslója, r ózsavölgyi, Bp. 2013. fordította: Garai Attila

46 Claude Samuel: Clara S. Egy szenvedély rejtelmei Európa Bp. 2009. 318-322.old.

1849. május 5-én a forradalom tetőpontján Wagner felmászott a drezdai Kreuzkirche tornyába, hogy az onnan látottak alapján beszámolhasson a csapatmozgásokról a városházán lévőknek, akik a stratégiát tervezték. Wagner, a született mázlista, csak azért úszta meg a letartóztatást, mert lekéste a postakocsit, amin felkelőtársai, r öckel, Bakunyin és mások Chemnitzbe utaztak, hiszen a postakocsit törbe csalták, a felkelőket elfogták. A felkelés leverése után írt feleségének, Minnának:

„*Én ezennel megszakítok minden kapcsolatot a Forradalommal.*”⁴⁷

Wagner ellen elfogatóparancsot adtak ki a felkelésben való részvétele miatt, ezért minél gyorsabban el kellett menekülnie Drezdából. Először Svájcban keresztül párizsba utazott, majd visszafordult és Zürichben telepedett le, 12 évre, önkéntes száműzetésben. Wagner egész életében egy nagyon szerencsés ember volt, sokan talán nem tudják róla, hogy miután elvált Minnától, egy barátja, Hans von Bülow feleségét, Cosima Lisztet hódította el. Operáiban tökéletesen látható a nyughatatlanság, a teremtés iránti vágy, és a pusztítás is.

Liu⁴⁸

A klasszikus olasz opera utolsó nagy alakja, Giacomo puccini ugyan nem volt bűnöző, de közvetett értelemben egy fiatal lány halála szárad a lelkén. A történet azzal kezdődik, hogy puccini köztudottan autómániás volt, néha felelőtlenül száguldozott. Ennek 1903-ban meg is lett a következménye. 1903. február 21-én librettóírójának, Illicának címzett levelében írta: „*Most indulok Torrèba öt vagy hat napra, Elvirával együtt autóval. Adja Isten, hogy jó utunk legyen! Majd beszámolok róla!*”⁴⁹ Útközben megálltak puccini szülővárosában, Luccában, ott csatlakozott hozzájuk fiuk, Tonio. A jeges, csúszós utakra való figyelmeztetések ellenére útnak indultak és Luccától néhány kilométerre a kocsit megcsúszott és fának ütközött. Elvirának és Tonionak nem esett baja, ám puccini eltörte a jobb lábát. Két hónapig kellett ágyban maradnia, ezért új szolgálatot vettek fel, a tizenhat éves Doria Manfredi személyében. Ebből keveredett ki a botrány, ami később Doria életébe került. puccini felesége, Elvira ugyanis egy rendkívül féltékeny és határozott személyiség volt és nem is bírta elviselni a feltételezett vetélytársat. Doria rajongott pucciniért, odaadón ápolta és mindent megtett érte. Elvira vádolni kezdte Doriát, hogy viszonya van puccinival, gyanúsította, támadta, ahol csak tudta, pletykákat terjesztett róla lakóhelyükön, Torre del Lagoban. puccini hiába csillapította, ezzel csak olajat öntött a tüzre, mert Elvira bűnösségük kétségbevonhatatlan bizonyítékának tekintette, hogy védte a lányt. puccini nem is bírta ezt sokáig elviselni, és elmenekült először párizsba, majd Milánóba. Elvira ennek ellenére

47 Barry Millington: Richard Wagner Bayeruth varázslója r özsavölgyi és társa Bp. 2013.

48 puccini Turandot című operájának szereplője, aki nem árulta el Kalaf herceget, inkább a halált választotta, ahogyan Doria Manfredi sem árulta el puccinit.

49 Dr. Nádor Tamás: Giacomo puccini életének krónikája, Napról napra zeneműk. 1974. 68.old

fáradhatatlan maradt Doria üldözésében: nyilvánosan szidta, kiutasította a házból. Ekkor puccini hazatért, hogy hátha mégis sikerül lecsillapítani Elvirát, de az asszony az örület határán volt, hogy a saját otthonában csalták meg. Nem bírt megállni, az utcán nyíltan szidta a lányt és éjszakánként férfiruhába öltözve próbálta leleplezni őket. puccini rómába menekült, Elvira viszont még mindig nem csillapodott le és esküdözött, hogy meg is öli Doriát, mert viszonyt folytatott a férjével.

Doria bátyja ennek hatására puccinit fenyegette meg levélben, hogy végez vele, ha valóban elcsábította a húgát.

Elvira a Manfredi családot is győzködté Doria bűnösségéről és még a papokhoz is elment beszámolni feltételezéseiről, azt akarta elérni, hogy tiltsák ki Doriát Torre del Lagoból.

1909 januárjában teljesedett be a tragédia: puccini elutazása után Doria higanykloriddal megmérgezte magát. Erre a hírré Elvira Milánóba menekült, puccini pedig rómában maradt és döbbenten várta a híreket. Doria családja Elvirát tette felelőssé a tragédiáért. puccini lelkiállapotát jól illusztrálja Sybil Seligmannak írt levelének részlete: *„Képtelen vagyok dolgozni! Az élettől is elment a kedvem! Szörnyű éjszakáim vannak (...) Állandóan őt látom a szemem előtt, azt a szegény ártatlan lányt, nem tudom kiverni a fejből – folyvást szenvedek. Olyan kegyetlen volt a sors ezzel a gyermekkel; végzett magával, mert nem bírta elviselni a rágalom szüntelen áradatát (...) Ha Elvirában akár csak egy csöpp érzés is volna, rettenetes lelkiismeret-furdalás gyötörné.”*⁵⁰

Elvira viszont a továbbiakban is hajthatatlan volt, azt akarta elérni, hogy puccini vállalja be, ami történt közte és Doria között.⁵¹ Doria családja Elvirát tette felelőssé a haláleset miatt, és pert is indítottak ellene.⁵² Doria anyja vallomása szerint: *„Lányomat a tizenhat esztendőös gyönyörű és becsületos Doria Manfredit azért adtam a Puccini családhoz, hogy eltartásáról és neveltetéséről gondoskodjak. Abban a tragikus időben került a Puccini házba, amikor a mester egy súlyos autószerencsétlenség következtében ágyhoz kötve sokat szenvedett. Doria ápolta a mestert, magára vállalva a ház gondjait, egy szolgáló kötelességeit. De ezeket a tiszta és emelkedett emberi érzéseket nem méltányolták azok, akiknek lelke irigységgel teli. Doria rajongása és tisztelete a mester iránt kivívta Elvira Puccini rosszindulatát. Kegyetlen és szüntelen harcot indított Doria ellen, mely szégyentelen vádakon alapult, bővelkedett rosszindulatban, bántalmakban és akkor sem szűnt meg, amikor a gyermeket teljesen összetörte, hogy becsületében megsértették. Signora Elvira Puccini nem elégedett meg a szegény leány jövőjének tönkretételével. Még azután is üldözte őt, miután elhagyta a Puccini házat. Minden*

50 Julian Budden: puccini Európa, 2011. 345. old.

51 „A halált kívánom () Sajnálnom kell Elvirát, mert a legnagyobb bűnös nem ő!” írta puccini, aki tisztában van azzal, hogy más nőgyeivel ő váltotta ki felesége beteges féltékenykedését. in. Fajth Tibor-dr.Nádor Tamás: puccini, szemtől szemben, Gondolat Bp. 1977. 189. old.

52 „r észben igazuk van, részben nincs- ezt becsületosan be kell látnom. Ez a per feleségem ellen nagyon komoly következményekkel járhat a számára, és erkölcsileg az én számomra is.” írja puccini Sybilnek in dr. Nádor Tamás: Giacomo puccini életének krónikája, Napról napra, Zeneműk. 99.

alkalmat megragadott, hogy rágalmazza, rossz híret keltse, s nyilvánosság előtt bántalmazza. Elég, ha felidézzük azokat a napokat, amikor a vádlott Torre del Lagoban számos személy, járókelők és Doriát kísérő barátai jelenlétében megsértette, ringyónak, szajhának nevezte, mondván, hogy Doria a férje szeretője volt és előbb-utóbb megfojtja a lányt, ami olyan biztos, mint Krisztus és Szűz Mária létezése. Ez az utolsó jelenet felülmúlt minden eddigit. Doria becsületében megsebezve, teljes kétségbeesésében megmérgezte magát. Dr. Rodolfo Giacchi minden erőfeszítése ellenére szörnyű kínok között eltávozott az élők sorából.”⁵³

A hatóságok boncolást rendelték el, aminek eredményeképp Doriát érintetlennek találták. A közvélemény így még jobban Elvira ellen fordult. Elvira ügyvédje tanácsára betegsére hivatkozva nem jelent meg a tárgyaláson. A bizonyítékok között szerepelt Doria búcsúlevele is, amelyben szintén ártatlanságát bizonygatta. Elvirát végül 5 hónap és 5 nap szabadságvesztésre és 700 líra megfizetésére ítélték. puccini viszont tárgyalni kezdett Doria családjával, és megegyeztek, hogy a család 12.000 lírát kap és visszavonja a vádat.

Nem lehet tudni mi lehetett a teljes valóság, de az bizonyos, hogy Elvira kórosan féltékeny volt. A gyanúja talán nem volt alaptalan, ám az orvosi leletek igazolták Doria ártatlanságát. Mindeközben puccini a tragikus események mellett is képes volt csodákat írni, olyan csodákat, amik a mai kor emberét is megérintik, gondoljunk csak a Bohéméletre vagy a pillangókisasszonyra. puccini operáiban a főhősnők általában mindig meghalnak: talán annyira szerette a nőket, hogy halálukban akart nekik emléket, halhatatlanságot állítani? Meggyőződésem, hogy Doria sem halt meg egészen: egy puccini opera hősnőjének ihletőjeként ma is a szemünk elé lép az Opera színpadán...

Mindezek után felteszem a kérdést: még mindig tökéletesnek és makulátlannak tartják Öket? Saját emberiességükkel, hirtelen természetükkel, bohémességükkel koruk sztárjai voltak, akik klasszikusokká nőttek magukat és csak az idő feledtette el életük apróbb botlásait. próbáltam összeszedni a legfelháborítóbb, legmeglepőbb vagy épp leghumorosabb eseteket a zenetörténet sötét oldaláról, habár a lista még közel sem teljes. Nyolc zeneszerző példájából láthatjuk, hogy a legnagyobbak sem tökéletesek, ahogy maguk a jog alkalmazói sem mindig azok.

Az esetek közül néhány talán tanulságos is lehet a jogalkalmazóknak, óvatosságra és megfontoltságra intve őket, nem mindig a látszat alapján és a szabályok szigorú betartásával kell emberi sorsokat befolyásoló döntéseket hozni.

Zárásként szeretnék köszönetet mondani tanárainknak: dr. Jungi Eszternek, dr. Barna Attilának és dr. Vermes Attilának, akik tanácsaikkal elláttak, és segítették a dolgozat megvalósulását.

Bízom benne, hogy ez a dolgozat még csak a kezdet és ahogy Haydn fogalmazott: „Az én beszédemet megérti az egész világ!”⁵⁴ úgy az én dolgozatom célját is megérti.

53 Dr. Nádor Tamás Giacomo puccini életének krónikája, Napról napra, Zeneműk 1972, 100. old.

54 Bartha Dénes- r évsz Dorrit: Joseph Haydn élete dokumentumokban, Európa Bp. 2008. 147. old

Felhasznált irodalom

Carlo Gesualdo:

1. Glenn Watkins: Gesualdo élete és művei Gondolat Bp. 1980.
2. Szabolcsi Bence válogatott írásai, Typotex Bp. 2003. Wilhelm András jegyzeteivel
3. passuth László: Madrigál, Zeneműkiadó Bp. 1968.
4. Heseltine, philip: Carlo Gesualdo, prince of Venosa: Musician and Murderer, 1971.

Johann Sebastian Bach:

5. Barna István: Johann Sebastian Bach életének krónikája Napról napra...Zeneműkiadó Bp. 1974.
6. Christoph Wolff-Walter Emery-Eugene Helm-r ichard Jones-Ernest Warburton-Ellwood S. Derr: A Bach-család, Grove monográfiák, Zeneműkiadó 1989.
7. Karl Geiringer: Johann Sebastian Bach Zeneműkiadó 1976.

Georg Friedrich Händel:

8. Barna István: Georg Friedrich Händel életének krónikája Napról napra...Zeneműkiadó 1977.
9. Winston Dean-Anthony Hicks: Händel, Grove monográfiák, Zeneműkiadó 1987.

Goldmark Károly:

10. Goldmark Károly: Emlékek életéből Szerk.: Kecskeméti István, Bp. Zeneműkiadó 1980.
11. Káldor Márton-Várnai péter: Goldmark Károly, Művelt nép tudományos és ismeretterjesztő kiadó, Bp. 1956.
12. Farkas Klára: A statáriális bíráskodás eljárásjogi fejlődéstörténete a XVII.-XIX. században, évfolyamdolgozat 1. Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam és Jogtudományi Kar, 2015.

Joseph Haydn:

13. Bartha Dénes- r évész Dorrit: Joseph Haydn élete dokumentumokban Európa 2008.
14. James Webster- Georg Feder: Haydn élete és művei Grove monográfia, r ózsavölgyi, 2009.
15. Súlyom György: Haydn, Gondolat 1958.
16. Láng György: Haydn, Glória 2009.
17. Steven Isserlis: Miért hordott parókát Haydn hajdanán? történetek híres zeneszerzőkről r ózsavölgyi, Bp. 2006.
18. Vigh Jenő: Ha Haydn naplót írt volna... Zeneműkiadó Bp. 1959.
19. Markus, Georg: Wie man Haydns gestohlenen Schädel fand, Kurier, 2014. május 6.
20. Brigitte Biwald: Ein Schädel sucht seinen Körper, Austria Forum <http://austria-forum.org/af/AEIOU/Haydn-%20Grab%20ohne%20Sch%C3%A4del>
21. Ormay Imre: Újjáéledt muzsika, Zeneműkiadó, Bp. 1964.S
22. Stefan Kalamar: Zur Baugeschichte des 1821 errichtenen denkmals für Joseph Haydn in der eisenstadter Bergkirche, Burgenladische Heimatblätter 2009/1, 32. old.

Ludwig van Beethoven:

23. Brodsky Ferenc: Ludwig van Beethoven életének krónikája Zeneműkiadó, Bp 1971.
24. r omain r olland: Beethoven Bibliotheca Bp. 1958.
25. Alfred Amenda: Eroica, Európa, Bp. 1969.
26. Joseph Kerman-Alan Tyson: Beethoven, Grove monográfiák Zeneműkiadó. 1986.
27. Beethoven élete leveleiben, Jemnitz Sándor válogatása, Zeneműkiadó 1960.

Hector Berlioz:

28. Kroó György: Berlioz Gondolat, 1960.
29. Hector Berlioz önéletírása, Dr. Wildner ödön fordítása, Fővárosi Könyvkiadó r T. Bp. 1925.
30. Hector Berlioz emlékiratai I.-II., Györy János, dr. Kóla Margit szerk. Faragó László fordítás, Zeneműkiadó. 1956.

Pjotr Iljics Csajkovszkij:

31. dr. Köves péter: Csajkovszkij rejtélyes halála, Szellem és kultúra, LAM, 2005. 15 (3): 246.
32. Gál György Sándor: Csajkovszkij, Gondolat, Bp. 1962.
33. Vígh Jenő: Ha Csajkovszkij naplót írt volna....., Zeneműkiadó 1958.
34. dr. Nádor Tamás: pjotr Iljics Csajkovszkij életének krónikája, Zeneműkiadó Bp. 1980.

Richard Wagner

35. Sólyom György: Wagner Zeneműkiadó Bp. 1966.
36. Barry Millington: r ichard Wagner Bayeruth varázslója r ózsavölgyi és társa 2013.
37. Eősze László: r ichard Wagner életének krónikája Napról napra....Zeneműkiadó. Bp. 1970.
38. John Deathridge- Carl Dahlhaus: Wagner, Grove monográfiák Zeneműkiadó 1988.
39. Eduard Devrient: Aus seinen Tagebüchern: Berlin-Dresden 1836-1852. (r olf Kabel szerk.) Weimar, H.Bohlaus 1964.
40. Claude Samuel: Clara S. Egy szenvedély rejtelvei Európa Bp. 2009

Giacomo Puccini:

41. Fajth Tibor-dr. Nádor Tamás: puccini, szemtől szemben, Gondolat Bp. 1977.
42. Julian Budden: puccini Európa Bp. 2011.
43. dr. Nádor Tamás: Giacomo puccini életének krónikája Napról napra...Zeneműkiadó Bp. 1974.
44. Harold C. Schoenberg: A nagy zeneszerzők élete Európa Bp. 1998.
45. Fajth Tibor: Giacomo puccini, pásztor Istvánné szerk. Bibliotheca Bp. 1958.

Kották és paragrafusok

E fogalmak talán nem is esnek messze egymástól. Ha elolvassuk a kötet előző két tanulmányát, feltétlenül erre a megállapításra jutunk, de létezik más összefüggés is. Néha egy személyben többféle tehetség egyesül, máskor a kották közül kihullanak a paragrafusok és csak a hangjegyek maradnak, vagy a jogszabályok rátelepednek a kottákra. A példákat sokáig lehetne sorolni.

Mennydörögjön alaposan

A híres zeneszerző, Kálmán Imre (1882-1953) jogi pályára készült, legalábbis addig, amíg anyagilag megalapozza jövőjét. párhuzamosan végezte a gimnáziumot és a zeneiskolát, zongoraművész szeretett volna lenni. Kezének betegsége ebben megakadályozta, ezért fordult érdeklődése a zenetudomány és a zeneszerzés felé. Kitűnő eredménnyel érettségizett, s ekkor kezdődött csak igazi kettős élete. Szülei kívánságára beiratkozott a budapesti jogi karra és mellette teljes óraszámban tanult a Zeneakadémián. Inkább „hármás” mint kettős élet volt ez, hiszen azzal keresett némi pénzt, hogy újságíró gyakornokként zenekritikákat írt. Erre szükség is volt, mert édesapja nagyon nehezen tudta eltartani a sokgyermekes családot.

Kálmán Imre nyolc szemesztert elvégzett a jogi egyetemen, de nem doktorált, a sok zenei elfoglaltság miatt nem volt ideje (talán kedve sem) megírni disszertációját. Mindenesetre elszegődött ügyvédbojtárnak Bakonyi Sámuel országgyűlési képviselő irodájába. Főnöke sokat időzött a parlamentben, ami alatt ő zavartalanul dolgozhatott az irodában. Leginkább nem a periratokkal foglalkozott, hanem komponált. 1904 volt számára a zeneakadémiai tanulmányok befejezésének, egy bayreuthi ösztöndíj elnyerésének és a jogi pálya feladásának éve.

A döntés meghozatalát csúfosan végződött első és egyben utolsó perbeszéde siettette. Főnöke aktákat bízott rá, hogy azokat nézze át: „Lehet, hogy helyettem magának kell majd megindokolnia a vasutas-sztrájkot. Tudja, nekem a parlamentbe kell mennem. r emélem, időben elszabadulok. Ha mégsem.. na de ismeri a Kúriát: ha magának kell helyettem beszélnie, mennydörögjön alaposan a kormány ellen.” Felkészülésre nem sok idő maradt, a tárgyalás elkezdődött, s a principális persze nem érkezett meg. Kálmán Imrének kellett felállni a perbeszédhez. Sok évvel később a felesége által írt életrajzi

1 dr. Jungi Eszter bíró, a Győri Törvényszék tanácselnöke

könyv így idézte fel visszaemlékezéseit: „Kinyögtem néhány ügyefogyott mondatot, az igazságosságról beszéltem, meg a kormányról, amelyik úgysem érti meg a szegény megbízóim baját, kétségbeesetten körülnéztem a teremben, és a leghatásosabb pillanatban elnémultam. - A bíróság, a tanúk és a hallgatóság feszült figyelemmel vártak, mikor robban ki a sztrájkoló vasutasok védőjéből a soványka kezdetek után a sárkányölő düh. De semmi sem történt. Kálmán patvarista úr lassan, sorsába megnyugodva, viszaroskadt a székre.”

Bakonyi képviselő nem vette a szívére a dolgot. Talán ő is érezte, hogy fiatal barátjának nem az az igazi útja, talán érezte a saját felelősségét is, hogy csak osztogatta a feladatokot, előkészítés és ellenőrzés nélkül. Kálmán Imre azt javasolta, hogy mondjon fel neki, de ezt tartsák titokban apja előtt. A megértő politikus megígérte, ha a Kálmán-család valamelyik tagja érdeklődik, kijelenti, hogy Imre még nála dolgozik és éppen a dolga után jár. Folytatódott a kettős élet, csak másképpen. Komolyzenei próbálkozások után kuplékat írt, mígnem 1908-ban megszületett első operettje, a Tatárjárás, amely minden képzeletet felülmúló sikert aratott. Bécsi és amerikai évek következtek, no meg további operettek – mint például Csárdáskirálynő, A bajadér, Marica grófnő, A cirkuszhercegnő, Arizona Lady – sok-sok fülbemászó szép melódiával.²

Lohengrin nem taxin jár

Napjainkban a zenekedvelők között is viszonylag ritkán kerül szóba Carelli Gábor (1915-1999) neve, pedig páratlan karriert futott be Budapestről New Yorkig, ahol a Metropolitan ünnepelt énekese lett.

1915-ben Krausz Gáborként látta meg a napvilágot Budapesten. Középosztálybeli zenekedvelő családba született, de ő maga viszonylag későn kezdett el muzsikával foglalkozni. Otthon szórakozásból gramofonról tanult meg néhány dalt és a gimnáziumban 1929-ben egy osztályünnepségen szerepelt először nyilvánosan az akkor divatos O sole Mio slágerrel. Ez a fellépés olyan jól sikerült, hogy utána az összes iskolai rendezvényen, még az érettségi vizsgán is azt kérték tőle, hogy énekeljen. Zenei tehetsége egyre nyilvánvalóbb lett és szülei is támogatták az énektanulást, de emellett ragaszkodtak hozzá, hogy tanuljon valami „tisztességes” foglalkozást is. A pályaválasztásban egyrészt szerepet játszott ügyvéd foglalkozású édesapja. Másrészt befolyásolta az a lehetőség, hogy a jogi egyetem akkoriban kevés óralátogatási kötelezettséggel járt és így maradt ideje énekhangjának fejlesztésére.

Felkeresett egy ismerős karmestert, hogy hallgassa meg. A Lohengrinből a Grál-elbeszélést énekelte, de azt sem kottából, hanem utánzással, lemezről tanulta meg. Az ária végén a karnagy megjegyezte: „Tudod-e fiam, hogy Lohengrin nem taxin jár, hanem hattýún?” Aztán elmagyarázta, hogy a fiatalember szép tisztán énekel, de nagyon gyors

2 Kálmán Vera: Emlékszel még... Kálmán Imre élete, Zeneműkiadó, 1985

tempóban. Krausz Gábor utólag értette meg, hogy a nem túl jó minőségű gramofon volt az oka.

Később dr. Székelyhidi Ferenctől, az operaház vezető tenoristájától vett órákat, akinek szintén jogi doktorátusa volt. A neves mester figyelmeztette, hogy csak addig hajlandó énekelni tanítani, amíg rendszeren jár az egyetemre is.

Krausz Gábor zenei tehetsége fokozatosan fejlődött, s közben 1934 májusában találkozott Budapesten a világhírű tenoristával, Beniamino Giglivel, aki saját ifjúkori képességét látta a fiúban és pártfogásába vette. Rövid, fél éves zeneakadémiai tanulmányok után bécsi és olaszországi utak következtek. Itthon nem engedték magyarosítani a nevét, ezért 1938-ban Gigli tanácsára kezdte el használni a könnyen kimondható Carelli művésznevet, amit később hivatalosan is felvett. Mivel a gimnáziumban kiválóan megtanult olaszul, a külföldi képzés nem okozott nyelvi nehézségeket.

Közben befejezte a jogi egyetemet és több operai szerepre szerződötték. Az olasz politikai helyzet kedvezőtlen fordulatai miatt a firenzei Bohéméletben aratott nagy sikerei után mégsem volt számára „bohém” az élet. 1939-ben – ugyancsak Gigli tanácsára és pártfogása mellett – New Yorkba utazott szerencsét próbálni. Az események nem reményei szerint alakultak: nyálkahártya-gyulladás miatt nem tudott rendszeren énekelni, egyetemi végzettségével pedig semmire sem ment az idegen jogrendszerben.

Egy kölcsönkönyvtárban lett raktárnok. A letrajzi művében erről némi humorral így ír: „Megkaptam az állást, amihez tulajdonképpen csak az kellett, hogy az ember olvasni tudjon, ismerje az ABC-t. A kiolvasott könyveket kellett betürendben visszarakni a polcokra, és ez volt minden, amihez életemben a jogi doktorátus hozzásegített.”

Kisebb szerepek és társulatok után 1950-ben lett a Metropolitan opera tagja, majd egyik legtöbbször foglalkoztatott tenoristája. Hosszú időt követően az 1940-es évek végén látogatható haza először. Itthon ezután számos sikeres fellépés és egy népszerű rádiósorozat kapcsolódott a nevéhez.³

Magyar nyelvű életrajzi műve 1979-ben jelent meg. Utoljára 1997-ben jött haza. 1999-ben New Yorkban hunyt el.

Ma sem ritka

Bizony a közelmúltban és napjainkban is találunk példát arra, hogy a jogi érdeklődés zenei tehetséggel párosul. A népszerű énekesnő, Koncz Zsuzsa annak idején a Ki mit tud? sikerek után megkezdte az egyetemi tanulmányait, de nem fejezte be, az éneklést választotta. Egy másik ismert művész, Somló Tamás pedig érett fejjel, aktív zenei pályafutása után ült be a padba tanulni és meg is szerezte a jogi doktorátust. (1947-ben született és 2004-ben diplomázott.) Vadász Dániel neve előtt is ott áll a „dr.” rövidítés. Jogi diplomáját 2000-ben a miskolci egyetemen szerezte, énekesi pályafutása ezután teljeseedett ki

3 Carelli Gábor: Utam a Metropolitanbe, Zeneműkiadó, Budapest, 1979

operaházi ösztöndíjjal és fellépésekkel, valamint operett főszerepekkel. Üzletemberként és szervezőként is megállja a helyét, a Budavári palotakoncert sorozat, valamint a Virtuózok tehetségkutató producere. Kálmán Imrével és Carelli Gáborral ellentétben a kétféle hivatás nála összefonódik.

Ahogy a kötet előszavában – Carelli Gábor nyomán - utaltam rá, bizonytalan, hogy az opera szerzője elsőként vagy utolsóként írja meg a nyitányt. A mű így is, meg úgy is lehet sikeres. Egyénenként változó az is, hogy a jogi vagy a zenei érdeklődés bontakozik-e ki hamarabb, és egyik a másikat hátráltatja vagy előbbre viszi. Közönségként az a dolgunk, hogy élvezzük a művész – akár zeneszerző, akár előadó – tehetségének produktumát. Jogászként pedig érdekes időnként „zenész-jogász” kollégákról is olvasni.

Tartalom

<i>Jungi Eszter</i> : Nyitány – avagy a kötet előszava	5
<i>Bótor Szabolcs</i> : A veszprémi középkori jogi főiskola rövid története	7
<i>Bótor Szabolcs</i> : Az elsőfokú perújítási eljárás	15
<i>Kánics Éva</i> : Új szakértői törvény, régi problémák	28
<i>Bartkó Róbert – Jungi Eszter</i> : A terhelt eljárásjogi helyzete az új szabályozás tükrében, különös tekintettel a hallgatáshoz való jogra	33
<i>Havasiné Kulcsár Petra</i> : A tárgyalás nyilvánossága, a tárgyalás nyilvánosságának korlátozása. A sajtó jelenléte a büntetőeljárásban	51
<i>Szeredi András</i> : A fiatalkorúak pártfogó felügyeletének sajátos szabályai	82
<i>Pintér Fruzsina</i> : A bűnös vagyon visszaszerzésének bírói gyakorlata	125
<i>Zilahy Adél</i> : A fellebbezés mint általános jogorvoslat	159
<i>Szolnoki Barbara</i> : A büntetőjog színpadán	176
<i>Farkas Klára</i> : Jogesetek d-mollban	183
<i>Jungi Eszter</i> : Kották és paragrafusok	203

